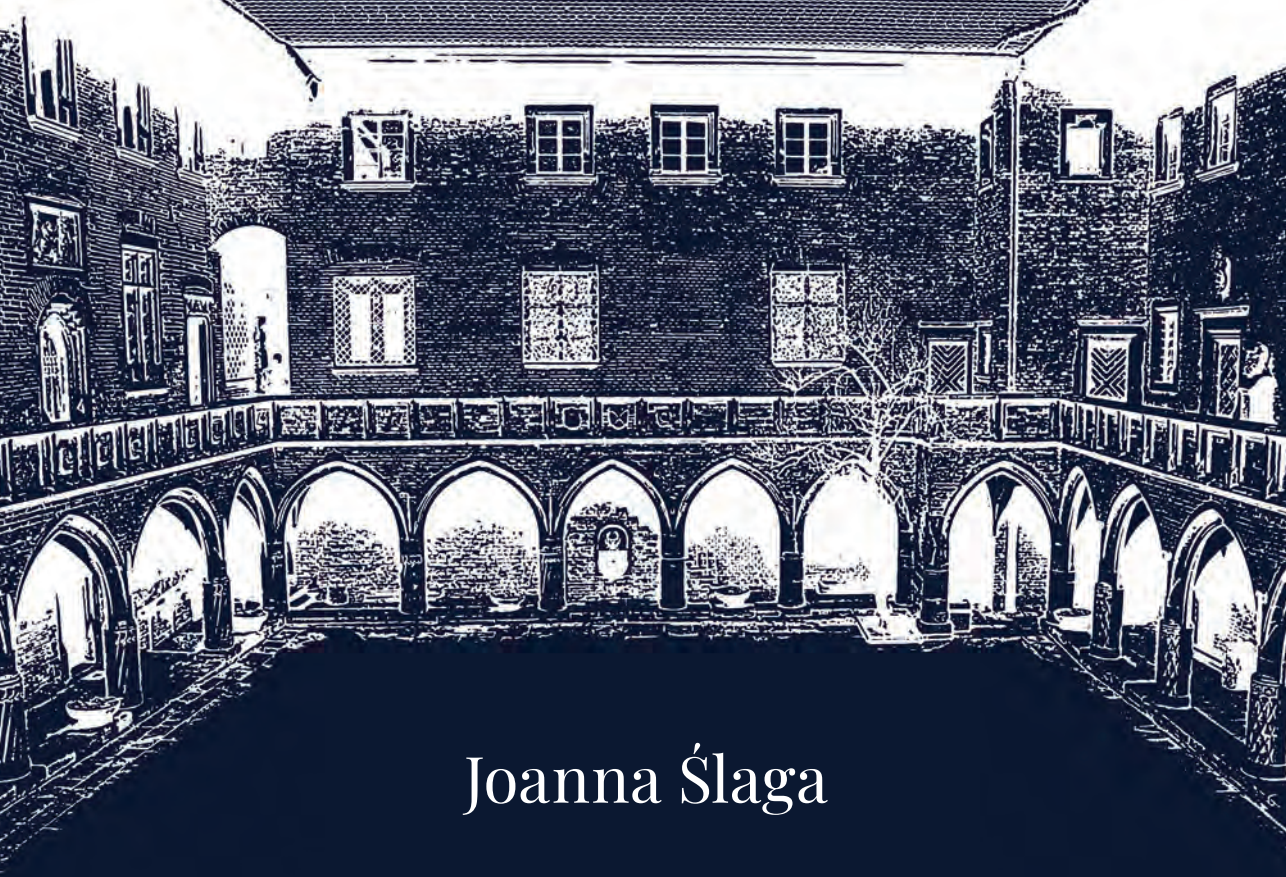

Joanna Ślaga

MUZEA UCZELNIANE

dzieje, kolekcje, działalność

Model ochrony kolekcji i tworzenia jednostki muzealnej
w strukturze szkoły wyższej
na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego

MUZEA UCZELNIANE –

dzieje, kolekcje, działalność

Joanna Ślaga

MUZEA UCZELNIANE –

dzieje, kolekcje, działalność

Model ochrony kolekcji i tworzenia jednostki muzealnej
w strukturze szkoły wyższej
na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Joanna Ślaga
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
https://orcid.org/0000-0003-1769-1787
joanna.slaga@uj.edu.pl

© Copyright by Joanna Ślaga and Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzentka
dr Natalia Bahlawan

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Kowalczyk

Projekt okładki
Emilia Dajnowicz

ISBN 978-83-8368-223-5 (pdf)
https://doi.org/10.12797/9788383682235

Na okładce wykorzystano fotografię dziedzińca Collegium Maius autorstwa Zygmunta Puta, CC BY-SA 4.0

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Jagielloński

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
https://akademicka.pl

Spis treści

Wstęp 9

Rozdział I
Formy muzeów uczelnianych 21

1. Definicje i ramy prawne 22
   1.1. Muzeum czy kolekcja? 29
2. Historyczne uwarunkowania różnorodności muzeów i kolekcji uczelnianych 34
3. Lokalne kryzysy zalążkiem międzynarodowej dyskusji branżowej i forum wymiany doświadczeń 44
   a) Wielka Brytania 45
   b) Australia 47
   c) Niemcy 49
4. Lokalne i międzynarodowe sieci współpracy skupiające muzea i kolekcje uczelniane 51
5. Formy muzeów i kolekcji uczelnianych i ich modele organizacji 58
   5.1. Klasyfikacja muzeów i kolekcji uczelnianych według UMAC 59
      5.1.1. Muzea 60
      5.1.2. Kolekcje 67

Podsumowanie 72

Rozdział II
Muzea uczelniane w Polsce – stan bieżący 79

1. Muzea uczelniane w Polsce – badania ilościowe 81
   1.1. Rodzaje jednostek muzealnych w polskich uczelniach 90
2. Definiowanie muzeów uczelnianych na podstawie wyników ankiety skierowanej do pracowników polskich jednostek muzealnych i opiekunów kolekcji w uczelniach 113

3. Działalność muzeów uczelnianych – funkcje i znaczenie 116
3.1. Rola społeczna uczelni i jej muzeum 121
3.2. Problemy muzeów i kolekcji uczelnianych 131
3.3. Funkcja formacyjna muzeów uczelnianych i ich pracowników..... 134
Podsumowanie 138

Rozdział III
Uniwersytet Jagielloński – model organizacji muzeum i formy ochrony dziedzictwa uczelni 141

1. Uniwersytetu Jagiellońskiego historyczne uwarunkowania..... 143
1.1. Zasoby architektoniczne Uniwersytetu Jagiellońskiego 148
1.2. Początki uniwersyteckich kolekcji..... 151
2. Zadania i misja Uniwersytetu determinujące i wspomagające bieżącą ochronę pamięci i dorobku, a przy tym działalność muzeów i kolekcji ... 157
3. Jednostki muzealne i kolekcje w Uniwersytecie Jagiellońskim 161
3.1. Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego 162
3.2. Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego 172
3.3. Ogród Botaniczny z Muzeum Ogrodu i Herbarium 175
3.4. Kolekcje instytutowe o charakterze dydaktycznym..... 177
3.4.1. Kolekcja Instytutu Historii Sztuki..... 177
3.4.2. Kolekcja Instytutu Archeologii 178
3.4.3. Kolekcja Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej 180
3.4.4. Stała Ekspozycja Historyczna Wydziału Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego 181
3.4.5. Ośrodek Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. Ignacego Jana Paderewskiego 183
3.4.6. Muzea i kolekcje usytuowane w strukturze Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego..... 184
a) Muzeum Farmacji 185
b) Muzeum Wydziału Lekarskiego..... 186
c) Kolekcje 188
d) Zbiory Katedry Farmakognozji 191
e) Muzeum Instytutu Stomatologii..... 192
f) Salonik Historii Pielęgniarstwa..... 193
4. Zastosowana ścieżka ochrony dziedzictwa oraz jej realizacja przez poszczególne jednostki 194
4.1. Zespół do spraw majątku muzealnego Uniwersytetu Jagiellońskiego .. 196

4.2. Komisja Rektorska do spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum 199
4.3. Regulamin zarządzania majątkiem szczególnym Uniwersytetu Jagiellońskiego 202
4.4. System bazodanowy MuzUJ jako narzędzie wspomagające nadzór, opracowanie i ochronę kolekcji 209
Podsumowanie 212

Zakończenie 215

Bibliografia 227

Wykaz materiału ilustracyjnego 241

Streszczenie 245

Summary 246

Aneks 247

Indeks osób 275

Wstęp

Muzea należą do najstarszych instytucji, w których społeczeństwa deponowały pamięć. Od wieków odgrywają rolę kuratorów kulturowego dziedzictwa, a ich zadaniem jest ochrona i eksponowanie cennych przedmiotów oraz powiązanych z nimi wątków tematycznych. W swojej działalności podejmują się nie tylko gromadzenia obiektów o szczególnych walorach historycznych i naukowych, ale także ich opracowania, stając się przy tym „ośrodkami dokumentacji naukowej"[1].

Instytucjami, które obok muzeów i innych ukierunkowanych organizacji zabezpieczają naukowe i kulturowe dziedzictwo narodu, a poprzez zgromadzone zbiory odzwierciedlają własną i narodową historię, są również uniwersytety i specjalistyczne szkoły wyższe[2] oraz powołane w ich strukturach jednostki – biblioteki, archiwa, muzea. Od początków swojego funkcjonowania uczelnie towarzyszą społecznościom i wpływają na rozwój swego otoczenia, biorąc czynny udział w kształtowaniu życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego. Prowadząc i rozwijając swoją działalność naukową i społeczną, wzbogacają się o wiedzę, doświadczenia, kształtują zwyczaje, nabywają nieruchomości, gromadzą księgozbiory, dokumenty oraz cenne wyroby rzemieślnicze[3]. W posiadaniu uczelni znajdują się więc zasoby o ogromnym potencjale poznawczym, które jednocześnie są źródłem wielu wyzwań[4]. Szkoły wyższe dysponują przedmiotami powiązanymi bezpośrednio z działalnością uczonych i ich środowiskiem pracy będącymi świadectwem naukowego postępu i przełomowych zmian. Pracownicy uczelni mają wysoką świadomość ich wartości, a tym samym potrzeby ich zachowania

---

1 W. Gluziński, *U podstaw muzeologii*, Warszawa 1980, s. 318.

2 A. Simpson, *The Museums and Collections of Higher Education*, Sydney 2023, s. 4.

3 A. Gieysztor, *Management and Resources*, [w:] *A History of the University in Europe*, ed. H. Ridder-Symoens, Cambridge 1996, s. 107-141.

4 T.C. Scheiner, *Museus universitários: educação e comunicação*, „Ciências em Museus" 1992, No. 4, s. 15-19.

i utrwalania[5]. Nie jest im w tym kontekście obcy proces gromadzenia, studiowania i interpretowania dorobku, jego materialnego i niematerialnego wymiaru[6]. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywają uczelniane muzea i jednostki paramuzealne, których zadaniem jest ochrona materialnych i niematerialnych „dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości" oraz ich użycie w działalności naukowej, dydaktycznej i popularyzatorskiej[7].

O ile w uniwersytetach i specjalistycznych szkołach wyższych od zarania cywilizacji biblioteki i archiwa są niekwestionowanymi jednostkami organizacyjnymi, o tyle muzea ze swoją ideą „opisu rzeczywistości za pomocą przedmiotów"[8] w tych szczególnych instytucjach długo „czekały" na przywilej ochrony ich dziedzictwa, którego są przecież istotną częścią. Działalność dwóch pierwszych wymienionych jednostek w ramach szkół wyższych podbudowana jest obecnie w Polsce precyzyjnymi zapisami ustawowymi i wewnętrznymi regulacjami, które mają zapewnić właściwe zabezpieczenie i dostępność zbiorów. Wydaje się, iż w przypadku muzeów podobnymi umocowaniami nie dysponujemy. Placówki te, tworząc „przedmiotowy zapis pamięci", określany najczęściej niezbyt precyzyjnie zapisami ich statutów, pozostawiają decyzję wyboru w tej sprawie muzealnikom – ich wiedzy, odpowiedzialności, intuicji i wyobraźni[9]. A przecież odgrywają istotną rolę jako zasoby informacyjne dla nauczania i badań, na równi z bibliotekami czy pozostałą infrastrukturą badawczą uczelni[10].

Muzea uczelniane są jednak coraz bardziej rozpoznawalną i dynamicznie rozwijającą się grupą. Są to jednostki różnorodnie uformowane i usytuowane w strukturze szkoły wyższej, których potencjał edukacyjny i popularyzatorski wynika przede wszystkim z wielotematycznych kolekcji, interdyscyplinarnego zaplecza naukowego oraz obcowania z materialną i niematerialną kulturą uczelni. Chociaż wydaje się, iż ich liczba w odniesieniu do liczby innych muzeów czy w stosunku do

---

5 H. Rawson, *„I Observed Nothing Remarkable": The Presentation of, and Responses of Visitors To, Objects of Significance at the University of St Andrews, from 1677*, wystąpienie podczas konferencji Muzeów Uniwersyteckich Szkocji pt. „The Significance of Collections", 2004.

6 M.C. Lourenço, *Where Past, Present and Future Knowledge Meet: An Overview of University Museums and Collections in Europe*, wystąpienie podczas sesji pt. „Il Patrimoni della Scienza, Le collezione di interesse storico", Turyn 2004.

7 M. Karcz-Kaczmarek, *Status prawny muzeów uczelnianych – problemy prawne i wyzwania praktyczne*, „Studia Prawno-Ekonomiczne" 2017, t. 104, s. 64.

8 *Ibidem*, s. 66.

9 J. Święch, *Muzealium – miedzy kryzysem a potrzebą autentyzmu. Odkrywanie kontekstu*, [w:] *Kongres Muzealników Polskich*, Warszawa 2015, s. 65.

10 D. Yerbury, *University Museums and Collections*, „Aesthetex: Australian Journal of Arts Management" 5(2), 1993, s. 1-9.

liczby samych szkół wyższych w Polsce jest mała, to ich działalność jest niezwykle istotna i, jak podkreśla Ewa Wyka, to „jedne z najważniejszych miejsc, gdzie gromadzone są wiedza i materialne dowody rozwoju polskiej nauki i jej powiązań z nauką światową”[11].

Muzea i kolekcje uczelni pełnią wiele funkcji w szkolnictwie wyższym i jego otoczeniu, zapewniając ważne źródła dla badań i prac naukowych, a także dla dziedzictwa kulturowego i historycznego[12]. Odgrywają istotną rolę nie tylko bezpośrednio w uczelniach, ale również jako łącznik między światem akademickim a społeczeństwem[13]. Mogą przyczyniać się zarówno do rozwijania wiedzy, jak i do budowania większej świadomości historii i kultury akademickiej, być skutecznymi narzędziami integracji społecznej[14], przynosić także rozrywkę[15]. Łącząc w sobie aspekty naukowe, historyczne, artystyczne i edukacyjne, są niezwykle złożonymi jednostkami, których zbadanie wymaga podejścia czerpiącego z dorobku różnych dyscyplin, między innymi: historii, antropologii i muzeologii. Istotnym czynnikiem do uwzględnienia jest także specyfika środowiska akademickiego, jego struktur i funkcjonowania. Muzea uczelniane oprócz funkcji muzealnych pełnią dodatkowo funkcję dydaktyczną, wpisując się w akademicki system kształcenia.

Porównanie muzeów i kolekcji szkół wyższych oraz działalności prowadzącej do ochrony naukowego dorobku z innymi kolekcjami historycznymi oraz działalnością regularnych muzeów stanowi również istotny problem badawczy. Podjęcie analizy różnic i podobieństw między tymi instytucjami pomaga zrozumieć specyfikę ich działań, a także zaproponować rozwiązania problematycznych kwestii i modele organizacyjne dla tych szczególnych jednostek muzealnych. Jednocześnie jest sposobem do wykazania, jak istotnym wkładem w ochronę dziedzictwa

---

[11] E. Wyka, *Muzeum uczelniane w służbie społeczności akademickiej*, „Opuscula Musealia” Vol. 25, 2018, s. 127-133.

[12] M. Economou et al., *Universities, Museums, Collections and Heritage: A Time of Challenge and Change*, „University Museums and Collections Journal” Vol. 13, 2021, No. 1, s. 5.

[13] L. Burman, *University Museum as a Strategic Tool: On Communicating University Values*, „Opuscula Musealia” Vol. 15, 2006, s. 17.

[14] M.C. Lourenço, P. Stanbury, *Tales from University Museum*, „Opuscula Musealia” Vol. 15, 2006, s. 15.

[15] Działania te wpisują się w definicję promowaną przez Międzynarodową Radę Muzeów ICOM. Zob. definicja ICOM: „Muzeum jest trwałą instytucją służącą społeczeństwu, nie nastawioną na osiąganie zysku, która zajmuje się badaniem, gromadzeniem, konserwacją, interpretacją oraz prezentacją materialnego i niematerialnego dziedzictwa. Otwarte dla wszystkich, powszechnie dostępne i niewykluczające, muzea promują różnorodność i zrównoważony rozwój. Swoją działalność i sposoby komunikowania opierają na zasadach etyki, profesjonalnej rzetelności i społecznej partycypacji. Oferują zróżnicowane doświadczenia służące edukowaniu, rozrywce, refleksji i dzieleniu się wiedzą”.

narodowego jest aktywność prowadzona przez uczelnie i ich muzealnie sprofilowane jednostki. Wszystko to wprowadza w obszar badań muzeów uczelnianych wiele warstw złożoności teoretycznej, co sprawia, że wymagają one systematycznego i kompleksowego podejścia, opartego na analizie spostrzeżeń badaczy i praktyków z różnych dziedzin.

Głównym celem niniejszej rozprawy jest charakterystyka muzeów i kolekcji ulokowanych w strukturach szkół wyższych. Autorka rozprawy przyjęła szeroką perspektywę, która uwzględnia przykłady muzeów uczelnianych z całego świata, aby pokazać tendencje w ich formowaniu i rozwoju. Na tej podstawie określone zostaną rodzaje muzeów i kolekcji, kontekst ich powoływania, postrzegania oraz podstawowe problemy definicyjne i organizacyjne im towarzyszące. Przeprowadzane porównanie, zarysowanie tła historycznego zmierzają nie tylko do przybliżenia specyfiki i szczególności muzeów uczelnianych, ale są również próbą zbudowania większej świadomości i uznania dla fenomenu, roli i osiągnięć tego środowiska. Ta specyficzna grupa jednostek muzealnych skupia w sobie jednak wiele dylematów wynikających z ich ulokowania na styku dwóch rzeczywistości – naukowej i kulturalnej, która rodzi szereg problemów badawczych.

Pierwszy z nich dotyczy trudności w definiowaniu muzeum uczelnianego oraz różnicowania terminów „muzeum" i „kolekcja" w przypadku jednostek uczelnianych. Grupie muzeów uczelnianych towarzyszy wciąż wielość stosowanych wobec nich określeń. Niniejsza rozprawa podejmie próbę uporządkowania i wyjaśnienia pojęć: muzeum uczelniane; muzeum uczelni; kolekcje; kolekcje: uczelniane, akademickie, uniwersyteckie, a także wykazania różnic w ich definiowaniu, dostrzeganych w literaturze przedmiotu w języku polskim i literaturze anglojęzycznej. Uwaga skierowana zostanie również na obszary problematyczne dla działalności muzealnej prowadzonej w ramach szkół wyższych, które bywają często wynikiem nietypowego usytuowania prawnego tej grupy jednostek, a także podległości ministerialnej[16].

Istotny problem, który zostanie podjęty w niniejszej dysertacji, stanowi także prawne usytuowanie muzeów uczelnianych i związane z tym podstawy ich powoływania, uwarunkowania determinujące tworzenie jednostki muzealnej oraz usytuowanie muzeum w strukturze szkoły wyższej.

Kolejna grupa zagadnień dotyczy form działalności muzealnej w szkołach wyższych, sposobu organizacji i określenia jednostki muzealnej w uczelni, modelu organizacji muzeów i kolekcji uczelnianych.

[16] Mowa tu o podległości ministerialnej odrębnej dla szkół wyższych i odrębnej dla instytucji prowadzących działalność muzealną.

W polskim środowisku muzeów uczelnianych dominuje przekonanie, iż kluczowe dla właściwego ich działania i zwiększenia udziału w ochronie kulturowego i naukowego dziedzictwa jest wyodrębnienie definicji tego rodzaju muzeów w regulacjach prawnych oraz przypisanie ich działalności do sektora kultury i dziedzictwa narodowego[17]. Wbrew tej opinii rozprawa opiera się na założeniu, że dla poprawnego funkcjonowania muzeów i kolekcji uczelnianych oraz właściwego zachowania i wykorzystania zasobów akademickich będących elementem dziedzictwa narodowego nie jest konieczne definicyjne wyodrębnianie lub przepisowe kategoryzowanie muzeów uczelnianych, a obecnie obowiązujące regulacje i praktyki pozwalają bez ograniczeń tworzyć tego rodzaju jednostki. Warunkiem koniecznym jednak dla sprawnej realizacji zadań i środowiskowych osiągnięć jest świadomość genezy i celu działania, umiejętne skorzystanie z dostępnych narzędzi na poziomie jednostki organizacyjnej (uczelni) oraz wielopłaszyznowa współpraca wewnątrz instytucji i poza nią. Niezwykle istotnym okazuje się zrozumienie fenomenu tej grupy jednostek i jej zaangażowania w ochronę dóbr kultury i nauki. Kluczowym dla wsparcia ich działalności jest porozumienie się pomiędzy instytucjami patronującymi, w tym przypadku ministerstwami i instytucjami specjalistycznymi. Autorka rozprawy argumentuje, że nie ma jednego uniwersalnego modelu organizacji ochrony dziedzictwa uczelni oraz formuły muzeum uczelnianego, jest to w dużej mierze uzależnione od kultury danego organizatora, warunków, możliwości i narzędzi dostępnych w strukturach szkoły wyższej.

Zakres czasowy rozprawy obejmuje zasadniczo okres kilku ostatnich dekad, kiedy to muzea uczelniane i tematyka ochrony dziedzictwa akademickiego uzyskiwały zrozumienie w środowisku naukowym, a także wzmacniały swoją pozycję w środowisku muzealnym na całym świecie. Zrzeszając się w mniejsze lub większe sieci, muzea uczelniane i ich pracownicy stworzyli zupełnie nową jakość w prowadzonym dyskursie dotyczącym ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa nauki i kultury. Poszczególne rozdziały omawiające genezę i historię kolekcji poszerzają przyjęty w rozprawie zakres czasowy dla podjętej analizy i studium przypadku, sięgając do początków działalności uniwersytetów i instytucji o charakterze muzealnym.

Autorka stosuje podejście integralne, łączące różne metody badawcze, pozwalające uwypuklić różnorodność i specyfikę omawianego zjawiska poprzez zastosowanie zróżnicowanych technik i krzyżowe analizy[18]. Przeprowadzono badania

[17] List Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych wystosowany do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22.06.2020.

[18] Zob. W. Kwaśniewicz, *Metoda integralna Kazimierza Dobrowolskiego*, „Etnografia Polska" 1966, t. 5.

niereaktywne, obejmujące analizę wybranej literatury i studia przypadków, aktów, regulacji wewnętrznych instytucji i obserwacje, oraz reaktywne, wykorzystujące ankiety i ustrukturyzowane wywiady.

Przygotowanie dysertacji poprzedziła poszerzona kwerenda i analiza literatury polskiej i zagranicznej z zakresu muzealnictwa, filozofii kultury i zarządzania, historii uniwersytetów, prawnych aspektów działalności muzeów i uczelni, prawnej ochrony oraz zarządzania dobrami kultury. Przy opracowywaniu bibliografii zastosowano metodę przeglądu literatury, która polegała na analizie i selekcji źródeł informacji dotyczących tematu badań. Z uwagi na fakt, iż nie znajduje się opracowań monograficznych poświęconych tej specyficznej grupie jednostek muzealnych, a tym bardziej działalności i zaangażowaniu uczelni w ochronę materialnego i niematerialnego dziedzictwa, najczęściej wykorzystywanymi materiałami są polskie i zagraniczne artykuły naukowe, wydawnictwa popularnonaukowe dotyczące kolekcji uczelni oraz witryny internetowe indywidualnych jednostek akademickich.

Analizie poddane zostały także ustawy i rozporządzenia, szczególnie w sferze działalności szkół wyższych, instytucji muzealnych, ewidencjonowania i zarządzania zbiorami, udostępniania informacji o zbiorach, w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach. Weryfikacji poddano obowiązujące w muzeach i uczelniach dokumenty, raporty poświęcone działalności muzealnej w strukturach uczelni oraz sytuacji kolekcji w strukturach akademickich, a także dokumenty regulujące procedury pozyskiwania obiektów, protokoły, umowy, wytyczne dotyczące obiektów i okazów, regulaminy, instrukcje, dobre praktyki. Przeanalizowano statuty wybranych szkół wyższych i regulaminy określające funkcjonowanie w nich muzeów uczelnianych, a także politykę zarządzania ich majątkiem oraz zasady działalności zarządczej, merytorycznej i upowszechniającej dotyczące kolekcji.

Drugą warstwą metodologiczną było zebranie danych za pośrednictwem jakościowych badań w trakcie obserwacji, wizyt studyjnych, badań ankietowych i wywiadów.

Obserwacje i wizyty studyjne, podczas których autorka gromadziła materiały dokumentujące podejmowane w różnych jednostkach muzealnych inicjatywy mające na celu integrację środowiska, stanowiły jedno z istotniejszych źródeł informacji[19]. Metoda ta polegała na bezpośrednim kontakcie z badanymi osobami lub instytucjami, w celu zebrania informacji. Wśród odwiedzonych miejsc znalazły się między innymi uczelnie w: Poznaniu, Gdańsku, Gdyni, Kielcach, War-

[19] B. Kopczyńska-Jaworska, *Metodyka badań etnograficznych*, Warszawa 1971, s. 17.

szawie, Krakowie i Wrocławiu, Bolonii, Padwie, Edynburgu, Londynie, Paryżu, Coimbrze, Getyndze, Poitiers, Lizbonie, Pradze, Brnie, Brukseli, Turynie, Mediolanie. Podczas tych wizyt istotnym elementem był ogląd jednostek muzealnych, centrów, bibliotek i archiwów, kontakt z zespołem jednostki, obserwacja funkcjonowania instytucji i jej zaplecza, zapoznanie się z obowiązującą i prowadzoną dokumentacją. Badania terenowe pozwalały w sposób bezpośredni skonfrontować się z problematyką jednostek muzealnych w strukturach uczelni z różną genezą i o różnych właściwościach (z uwagi na otoczenie geograficzne, kulturowe, a nawet polityczne). Ważne w tym względzie okazały się również rozmowy nieformalne i gromadzenie opinii rozmówców. Decyzja o ich przeprowadzaniu wynikała z chęci poznania perspektywy odpowiednio doświadczonych pracowników uczelni, zaangażowanych i często świadomych trudności związanych z zachowaniem kolekcji i zarządzaniem muzeum uczelnianym.

Obok obserwacji i analiz istotnym elementem badań stało się opracowanie ankiet i wywiadów. Istotą ich wyodrębnienia była chęć zapytania wybranej grupy reprezentatywnej o konkretne kwestie dotyczące działalności muzeów uczelnianych w kontekście problemów omawianych w dysertacji[20]. Autorka odbyła 15 rozmów z dyrektorami muzeów polskich (samorządowych i narodowych); rektorami i kanclerzami uczelni (polskich i zagranicznych); dyrektorami muzeów uczelnianych (polskich i zagranicznych); szefami stowarzyszeń (polskich i zagranicznych). Wybrani respondenci dobrani zostali z uwagi na doświadczenie naukowe i praktykę związaną z działalnością muzealną lub/i ochroną kolekcji oraz aktywność networkingową.

Wywiady zostały przeprowadzone na podstawie zestawów pytań dotyczących działalności muzeów uczelnianych i ich postrzegania. Istotnym było uchwycenie, w jaki sposób jednostki te są definiowane i jak zakreślana jest ich rola. Dotyczyło to zarówno badań wśród zarządców uczelni, jak i kierowników wysokiego szczebla w instytucjach muzealnych. Wywiady odbywały się bezpośrednio lub przez połączenia on-line (z uwagi na czas pandemii i odległości pomiędzy autorką a respondentami). Zostały one zarejestrowane (nagrania w przypadku spotkań on-line) lub zanotowane przez autorkę rozprawy. Ich wyniki zostały zastosowane w pracy po uzyskaniu zgody respondentów.

Dodatkowo autorka skierowała drogą elektroniczną ankiety do 75 osób z grupy polskich i zagranicznych pracowników muzeów lub innych jednostek akademickich zajmujących się ochroną dziedzictwa i kolekcjami. Działanie to wynikało

[20] M. Hammersley, P. Atkinson, *Metody badań terenowych*, tłum. S. Dymczyk, Poznań 2000, s. 148.

z chęci porównania stosowanych definicji, oceny właściwości i problematyczności muzeów uczelnianych. Pytania szczegółowe dotyczyły definiowania jednostek muzealnych w uczelniach oraz określenia ich potencjału i najistotniejszych wyzwań. Pytania wprowadzające dotyczyły bezpośrednio jednostki macierzystej dla respondenta. Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy, a uczestnicy zostali uprzedzeni wcześniej, jakim celom ono służy. Wyniki ankiet, łącznie 60 odpowiedzi, zostały zgromadzone poprzez aplikację Microsoft Forms. Wybrane fragmenty przedstawiono w poszczególnych rozdziałach pracy.

Istotnego wkładu oraz inspiracji do powstania niniejszej rozprawy dostarczyło doświadczenie autorki. Pozwoliło ono na rozpoznanie specyfiki muzeum uczelnianego oraz problemów, z jakimi się borykają te jednostki – od uwarunkowań prawnych, organizacyjnych i finansowych po możliwości pozyskiwania dotacji i prowadzenia badań. Autorka, będąc wieloletnią pracowniczką Muzeum UJ, aktywną także w polskim środowisku muzealnym oraz zaangażowaną w działalność międzynarodowych sieci, miała możliwość prowadzić obserwacje podczas wielu istotnych dla środowiska wydarzeń i przedsięwzięć, których była aktywnym uczestnikiem. Przy zachowaniu odpowiednich standardów, zwłaszcza natury etycznej, tego rodzaju badanie pozwoliło na zdobycie ważnych i obiektywnych opisów sytuacji poszczególnych analizowanych przypadków.

Przedstawione powyżej metody i techniki zastosowane podczas badań dostarczyły materiału do analizy i wniosków, które w kolejnym etapie pozwoliły autorce na sformułowanie rekomendacji odnośnie do prowadzenia działalności o charakterze muzealnym w uczelniach. Dostosowanie metod badawczych do specyfiki podejmowanego tematu oraz łączenie różnych metod służyło uzyskaniu możliwie najbardziej kompleksowego odwzorowania problemu oraz wiarygodnych wyników, pozwalających budować rekomendacje w dalszej perspektywie.

Dysertacja składa się z trzech rozdziałów. Punktem wyjścia było zarysowanie globalnej genezy muzeów uczelnianych i zwrócenie uwagi na problematyczność i wyjątkowość tych jednostek muzealnych. W kolejnej części przybliżono sytuację polskiego środowiska muzeów uczelnianych i akademickich kolekcji, a następnie przedstawiono jeden z modeli ochrony dziedzictwa akademickiego uwzględniającego różne formy muzeów i formuły organizacyjne jednostek w strukturze szkoły wyższej.

Rozdział I wprowadza w rozważania na temat specyfiki muzeów uczelnianych oraz aspektów ich organizacji i działalności, które wzbudzają wątpliwości. Autorka przedstawiła uregulowania prawne i podstawy organizowania działalności muzealnej w uczelni. Celem pierwszego rozdziału jest wprowadzenie do problematyki muzeów uczelnianych jako zjawiska, a nawet fenomenu, który obserwuje

się na całym świecie, oraz wskazanie, jak ważna i potrzebna jest komunikacja. Służy ona nie tylko budowaniu świadomości na poziomie lokalnym, narodowym i międzynarodowym, wymianie dobrych praktyk, rozwiązywaniu problemów, ale przede wszystkim ochronie dziedzictwa naukowego i kulturowego, dziedzictwa akademickiego.

Szczególna uwaga została zwrócona na to, jak szeroko jest stosowane pojęcie „muzeum" i jak wiele znaczeń ono konotuje. Przybliżone zostały definicje słownikowe, jak również zakreślone ustawowo zadania i założenia organizacyjne instytucji przyjmujących tę nazwę. Do tych rozważań odniesiony został termin „muzeum uczelniane". I chociaż definicja wydaje się pozostawać nieprecyzyjną, co bezpośrednio wpływa na status tych jednostek, to udaje się w sposób ogólny wyodrębnić je spośród innych instytucji zajmujących się zabezpieczaniem zbiorów i upamiętnianiem przeszłości.

Poza kwestią uporządkowania znaczeń rozumianych pod pojęciem „muzeum" i próbą stworzenia definicji muzeum uczelnianego założeniem podrozdziału 1.1 pod tytułem „Muzeum czy kolekcja" jest przybliżenie terminu „kolekcja" oraz rodzajów i typów kolekcji, jakie można zaobserwować w uczelniach na całym świecie.

W drugim podrozdziale rozdziału I przybliżona została geneza różnorodności muzeów i kolekcji uczelnianych. Wprowadzony rys historyczny jest niezbędny dla prowadzenia rozważań na temat tych szczególnych jednostek w strukturach szkół wyższych i dylematów im towarzyszących. W podrozdziale trzecim i czwartym przywołane zostały kluczowe i uznane za wzorcowe przykłady muzeów uczelnianych. Szczególną uwagę zwrócono także na tendencje, jakie są obserwowane w różnych krajach w związku z dążeniem do ochrony dziedzictwa naukowego, przy jednoczesnym tworzeniu jednostek muzealnych i paramuzealnych w strukturach uczelni. W piątym podrozdziale przedstawiono zestawienie muzeów i kolekcji oraz sposoby ich klasyfikowania. Celem tej części dysertacji był przegląd dawnej i obecnej wiedzy o uczelnianych muzeach i kolekcjach. Odnosi się do zjawisk obserwowanych przede wszystkim w Europie, ale przywołuje również tendencje dostrzegalne w tym zakresie w innych częściach świata.

W rozdziale II autorka skupiła uwagę na specyfice działalności muzeów uczelnianych w Polsce. W podrozdziale pierwszym przybliżyła i zinterpretowała badania ilościowe przeprowadzone w ostatnim piętnastoleciu. W tej części dysertacji autorka przedstawiła także stosowane terminy określające formy organizacyjne muzeów poszczególnych uczelni oraz gromadzonych przez nie kolekcji. Z uwagi na różnorodność stosowanej terminologii i odmienne kształtowanie polityki formacyjnej przez organizatorów muzeów uczelnianych trudno jest

jednoznacznie zakwalifikowywać poszczególne jednostki. Interpretacja statystyk podjęta przez autorkę jest tym bardziej cenna, iż porządkuje wątki i stosowane określenia – odmienne w przypadku każdej z uwzględnionych analiz. W podrozdziale 1.1 rozdziału II, opierając się w dużej mierze na dokumentach organizacyjnych indywidualnych uczelni i jednostek muzealnych ulokowanych w ich strukturach, autorka podjęła się charakterystyki wybranych jednostek, kształtując ich opis tak, aby uzyskać bogaty i różnorodny wykaz polskich muzeów uczelnianych. W podrozdziale drugim przedstawiono rezultaty badań ankietowych dotyczące sposobu, w jaki muzea uczelniane i ich rolę opisują pracownicy tych jednostek. W podrozdziale trzecim zawarto opis oraz analizę ról i funkcji, jakich podejmują się pełnić szkoły wyższe i ich muzea. Dotyczą one zarówno działalności wewnątrz uczelni i na rzecz społeczności akademickiej, jak i aktywności skierowanych na odbiorcę zewnętrznego, jakim może być społeczność lokalna.

W rozdziale III przedstawiono studium przypadku i prezentację działań w zakresie ochrony dziedzictwa naukowego i kulturowego wybranej polskiej uczelni – Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wybór tej uczelni podyktowany był dorobkiem najstarszej polskiej wszechnicy, na który składają się niezwykle cenne i zróżnicowane zasoby.

W tę część rozprawy wprowadzony został rys historyczny pozwalający zrozumieć specyfikę uczelni organizatora i okoliczności prowadzące do inicjowania działań związanych z ochroną i promocją dziedzictwa Uniwersytetu oraz powoływania wyspecjalizowanych jednostek o charakterze muzealnym. W podrozdziale drugim analizie poddano misję i strategię Uniwersytetu jako elementy wspomagające ochronę jego dorobku i pamięci. W kolejnym podrozdziale scharakteryzowano jednostki muzealne i inicjatywy dążące do ochrony i popularyzowania śladów działalności naukowej uczelni. Następnie przedstawione zostały przede wszystkim czynności podjęte w zakresie ochrony kolekcji przez władze Uniwersytetu i grupy pracowników od roku 1947, od momentu powołania muzeum w strukturze uczelni. Szczególnie istotna, z uwagi na nakreślone problemy badawcze i hipotezę, jest prezentacja i interpretacja działań podejmowanych od roku 2015 (między innymi powołanie Stałej Rektorskiej Komisji do spraw Dziedzictwa UJ i CMUJ; wprowadzenie regulaminu majątku szczególnego; wprowadzenie regulaminów zbiorów specjalnych; wdrożenie systemu baz danych do ewidencji i naukowego opracowania zbiorów uniwersyteckich).

Wybrane studium przypadku posłuży weryfikacji hipotezy o tym, że to umiejętne korzystanie z istniejących narzędzi, które posiada uczelnia, a nie samo definicyjne wyodrębnienie muzeów uczelnianych pozwala na sprawną realizację zadań z zakresu ochrony dziedzictwa naukowo-kulturowego. W tej części przed-

stawiono możliwy model organizacji muzeów i kolekcji uczelnianych oraz ochrony posiadanych zasobów naukowo-artystycznych na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Korzyścią płynącą z opracowania prezentowanego w rozdziale III jest także udokumentowanie niezwykle istotnego procesu prowadzonego przez Uniwersytet w zakresie zarządzania szczególnymi elementami majątku, ich ewidencji i naukowej interpretacji. Autorka rozprawy była i jest jego uczestnikiem oraz koordynatorem i współautorem części tego zadania.

W rozprawie wykorzystano zarówno literaturę polską, jak i obcojęzyczną, materiały źródłowe, w tym akty prawne, regulacje wewnętrzne uczelni oraz bieżącą dokumentację, a także źródła internetowe.

Przygotowując rozprawę, korzystano z artykułów naukowych publikowanych przez międzynarodowe grono autorów, będących jednocześnie pracownikami jednostek muzealnych lub opiekunami kolekcji akademickich. Warte przywołania wydają się dwa opracowania, dysertacje doktorskie – Marty C. Lourenço *Between two worlds: The distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe* oraz Zenobii Kozak *Promoting the past, preserving the future: British university heritage collections and identity marketing*. Opracowania tego rodzaju, odnoszące się do tematyki i problematyki działalności muzeów w strukturach europejskich szkół wyższych, pozostają nieliczne. Literatura przedmiotu (dotycząca muzealnictwa, historii uniwersytetów, prawnych aspektów działalności muzeów i uczelni, prawnej ochrony oraz zarządzania dobrami kultury) podejmuje wątki, które dotyczą tylko prawnego i organizacyjnego aspektu instytucji muzealnych lub odrębnie różnych zagadnień istotnych w działalności instytucji szkolnictwa wyższego[21]. Co więcej, zarówno polskie, jak i obcojęzyczne opracowania złożone są w większości ze zróżnicowanych studiów przypadków, nie dostarczając przy tym wprost wniosków pozwalających formułować modele organizacji jednostki muzealnej lub/i polityki ochrony kolekcji. Dlatego ważnym źródłowym materiałem uzupełniającym stały się w dysertacji dokumenty organizacyjne poszczególnych uczelni, ankiety i wywiady przeprowadzone wśród pracowników uczelni europejskich zajmujących się ochroną kolekcji oraz działalnością naukową i dydaktyczną z ich użyciem lub zaangażowanych w działalność networkingową.

[21] Zob. M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*; M.C. Lourenço, *Between Two Worlds: The Distinct Nature and Contemporary Significance of University Museums and Collections in Europe*, 2005, [on-line:] https://www.researchgate.net/publication/274383583_Between_two_worlds_The_distinct_nature_and_contemporary_significance_of_university_museums_and_collections_in_Europe (odczyt: 20.02.2022); A. Simpson, *Why Universities Collect*, [w:] *Affinities: 7 Museums, 50 Objects* (Exhibition Catalogue), Sydney 2014.

Dołączony do rozprawy aneks zawiera: tabelę opracowaną przez autorkę, będącą zbiorczym zestawieniem muzealnych jednostek uczelnianych w Polsce, powstałą w rezultacie opracowania dostępnych badań ilościowych; wzór ankiety skierowanej do pracowników polskich i zagranicznych jednostek muzealnych w strukturach uczelni; kwestionariusze będące podstawą prowadzonych wywiadów; przykładowe podsumowanie odpowiedzi wybranej grupy ankietowanych.

Prowadzone dla potrzeb przygotowania dysertacji badania i obserwacje możliwe były w wielu przypadkach tylko dzięki współpracy z licznymi pracownikami muzeów uczelnianych w Polsce i poza jej granicami oraz przy ich wsparciu, za co należą się im ogromne podziękowania.

Rozdział I

Formy muzeów uczelnianych

Muzea i kolekcje usytuowane w uczelniach odgrywają ważną rolę w edukacji oraz kultywowaniu dziedzictwa kulturowego i naukowego. W odróżnieniu od regularnych instytucji muzealnych realizują swoją misję w nieco odmienny sposób, który jest zdeterminowany przede wszystkim specyfiką ich organizatora i dostępnymi narzędziami w postaci wewnętrznych regulacji oraz zaplecza osobowego i rzeczowego. Możliwości, jakie daje usytuowanie w strukturze szkoły wyższej, jej kulturze i otoczeniu, powodują, iż muzealne jednostki uczelniane stają się jedną z najbardziej różnorodnych, a jednocześnie nieoczywistych grup muzealnych. Zasoby uczelni, będące pod nadzorem muzeów uczelnianych, dają szerokie możliwości, ale jednocześnie są materiałem i obszarem wielu wyzwań.

Analiza podjęta w tej części dysertacji rozpoczyna się od weryfikacji definicji i podstawowych regulacji dotyczących organizacji muzeów oraz realizacji misji muzealnej w ramach prowadzenia działalności naukowej i dydaktycznej przez uczelnie różnego typu. Jako że muzea uczelniane i ich problematyka nie są specyfiką wybranej grupy uczelni czy określonego terytorium, a zjawiskiem znanym i analizowanym globalnie, istotną częścią niniejszego rozdziału jest również przybliżenie genezy powstawania tego typu jednostek w różnych częściach świata. Uwaga skierowana zostanie również na działania podejmowane na poziomie lokalnym, narodowym i międzynarodowym, zmierzające do ochrony dziedzictwa akademickiego poprzez otwarty dyskurs, wymianę doświadczeń oraz powoływanie dedykowanych jednostek uczelnianych.

1. Definicje i ramy prawne

Podejmując się rozważań na temat specyfiki muzeów uczelnianych oraz problematycznych aspektów ich organizacji i działalności, należy zauważyć, że już sam termin „muzeum”[22] konotuje różne znaczenia. Opisuje on zarówno określony organizacyjnie i zadaniowo typ instytucji, jak i odnosi się do szeregu niesformalizowanych inicjatyw i aktywności w obszarze ochrony dziedzictwa[23]. Pod pojęciem tym rozumie się, co podkreślał między innymi wybitny teoretyk muzeologii Wojciech Gluziński, instytucję planowo, umiejętnie i należycie gromadzącą, przygotowującą i prezentującą określone okazy, ale także narzędzie do prezentacji indywidualnej lub kompleksowej w sposób jasny dla odbiorcy[24]. Może to być ośrodek regularnie nabywający i eksponujący przedmioty, dokumentujący w ten sposób przeszłość, ale i niezinstytucjonalizowana skarbnica wartości wyobrażeniowych i wrażeniowych, przestrzeń spotkań, dyskusji, refleksji i inspiracji[25].

Terminu „muzeum”[26] użyto po raz pierwszy na przełomie IV i III wieku przed naszą erą w odniesieniu do Muzeum Aleksandryjskiego[27], będącego zarówno ośrodkiem naukowym, jak i miejscem przechowywania różnorodnych kolekcji[28]. Takie rozumienie omawianego pojęcia odnotowuje się także w osiemnastowiecznej definicji, zaczerpniętej z *Wielkiej encyklopedii francuskiej*, która wskazywała, iż zadaniem muzeów jest podążanie za różnymi dziedzinami nauki i ich postępem[29]. Również współcześnie muzea postrzegane są jako instytucje naukowo-badawcze, ponieważ wszystkie procedury praktyk muzealnych są z zasady podbudowane naukowym postępowaniem[30]. Te właśnie cechy sytuują muzea pomiędzy „światami” kultury i nauki, nawiązując do ich najgłębszych humanistycznych idei, i powodują, iż obok bardzo istotnych funkcji kulturowych, dokumentacyjnych i oświatowych

[22] Zgodnie z definicją *Słownika wyrazów obcych* słowo pochodzenia greckiego *mouseion* („świątynia muz”) oznacza instytucję, która gromadzi zbiory różnych dziedzin, przechowuje je i opracowuje, a także udostępnia. Może to być też lokal lub budynek, który te zbiory gromadzi.

[23] *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1972, s. 498.

[24] W. Gluziński, *op. cit.*, s. 91.

[25] *Ibidem*.

[26] W języku łacińskim oznacza miejsce poświęcone muzom i pracy umysłowej, wskazując na bliskie powiązania ze światem nauki.

[27] Tak zwana świątynia muz to najstarszy instytut naukowy skupiający badaczy różnych dyscyplin naukowych i artystycznych. Powstały około 295 r. p.n.e. w Aleksandrii, był w posiadaniu pracowni, sal wykładowych i specjalnych kolekcji dla celów realizacji działań badawczych i prezentacji ich osiągnięć.

[28] W. Gluziński, *op. cit.*, s. 271.

[29] M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 64.

[30] D. Folga-Januszewska, *Muzeum. Fenomeny i problemy*, Kraków 2015.

muzea postrzegane są jako instytucje naukowe[31]. Możliwość bycia zapleczem badawczym dla poszczególnych dyscyplin wynika przede wszystkim z faktu posiadania przez muzea źródeł informacji, którymi są obiekty muzealne[32]. Ta bliskość obu „światów" dotyczy nie tylko samodzielnych instytucji muzealnych, powołanych na podstawie odpowiednich przepisów regulujących pracę instytucji kultury i muzeów, ale i tych, które funkcjonują jako jednostki wyodrębnione w strukturach instytucji publicznych czy też prywatnych. Do tej ostatniej grupy zaliczyć należy muzea uczelniane – jednostki, które realizują zadania z zakresu ochrony dziedzictwa naturalnego i kulturalnego, ale także, co w tym wypadku wynika już wprost z organizacyjnego usytuowania, są aktywne naukowo, dydaktycznie i oświatowo[33].

Pojemność pojęcia „muzeum" i jego wieloznaczność odzwierciedlają również współczesne słowniki. Na przykład *Webster's Condensed Dictionary* definiuje je przede wszystkim jako kolekcje naturalnych, naukowych czy artystycznych okazów[34]. Na charakter instytucjonalny muzeum zwraca z kolei uwagę na przykład *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego* Wydawnictwa Naukowego PWN, który uwypukla „powinność gromadzenia zabytków różnych dziedzin sztuki, nauki i techniki, a także naukowej analizy świadectw cywilizacji człowieka i jego otoczenia"[35]. Poza funkcją zachowywania wartościowych przedmiotów i ich badania przypisuje się też muzeum zadanie upowszechnienia zgromadzonej tą drogą wiedzy[36] oraz rolę edukacyjną, która pozwala kształtować wrażliwość odbiorców oraz prowadzi do bliższego zapoznania z wytworami kultury i natury. Wymienione powyżej funkcje i role łączy pod pojęciem „muzeum" słownik pojęć *Key Concept of Museology*, wskazując, iż może to być zarówno instytucja, jak i w inny sposób zorganizowane miejsce, w którym możliwym jest obcowanie i studiowanie wybranego materiału, dowodu materialnego i niematerialnego otaczającego nas świata[37].

W omawianym wątku nie można pominąć definicji muzeum opracowanej przez największe międzynarodowe zrzeszenie łączące i wspierające środowisko muzealne, jakim jest Międzynarodowa Rada Muzeów – International Council of Museums (ICOM)[38]. Obecnie wyznacza ona standardy zarówno w zakresie teorii,

---

31 M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 64.

32 W. Gluziński, *op. cit.*, s. 319.

33 *Ibidem*, s. 81.

34 *Webster's Condensed Dictionary*, Chicago 1909, s. 369.

35 *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa 1996, s. 270.

36 *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*, red. K. Długosz-Kurczabowa, Warszawa 2003, s. 481.

37 *Key Concept of Museology*, eds A. Desvallées, F. Mairesse, A. Colin, 2010, s. 56.

38 International Council of Museums działa od 1946 roku, afiliowana przy UNESCO jako zrzeszenie przedstawicieli muzeów i organizacji muzealnych z całego świata, liczy ponad

jak i praktyki muzealnej. Zgodnie z kodeksem etyki opublikowanym przez Radę[39] muzeum to instytucja, której działalność jest ciągła i trwała, a polega przede wszystkim na pozyskiwaniu materialnych i niematerialnych wytworów człowieka i jego otoczenia. Przeznaczeniem muzeum nie jest samo gromadzenie świadectw przeszłości, ale przede wszystkim ich opracowanie i udostępnianie dla celów naukowych i popularyzatorskich. Zgodnie z założeniami społeczności muzealnej inicjatywy podejmowane w tym zakresie nie są nastawione na osiąganie zysków, a jedynie pozyskiwanie środków na zaspokojenie bieżących potrzeb[40]. Aby skutecznie realizować powierzone zadania, odpowiedzialnie prowadzić instytucję oraz gromadzić wiedzę i stale ją pogłębiać, jednostki muzealne odpowiednio kształtują zarówno swoją politykę osobową, jak i finansową[41].

W tym kontekście szczególne znaczenie ma artykuł 1 Ustawy o muzeach z dnia 21 listopada 1996 roku. Określa on muzeum jako:

> jednostkę organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów[42].

Muzea, co wynika z ustawowych zapisów, w codziennej praktyce skoncentrowane są przede wszystkim na gromadzeniu i przechowywaniu artefaktów, ich konserwowaniu, naukowym opracowywaniu i udostępnianiu[43].

Muzea mogą być powoływane przez wskazanych ustawowo organizatorów. Z uwagi na podmiot inicjujący utworzenie tego rodzaju instytucji wyróżnia się dwie podstawowe grupy muzeów. Są to muzea: państwowe, zakładane przez ministrów lub kierowników urzędów centralnych[44], oraz samorządowe, powoływane przez jednostki samorządu terytorialnego[45]. Osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej powołują muzea, które posiadają status muzeów prywatnych.

---

44 tys. członków w 138 krajach. ICOM działa między innymi w celu ochrony dóbr kultury, ich promocji oraz przeciwdziałania kryzysom i patologiom w tym obszarze.

39 Kodeks etyki ICOM jest zbiorem zaleceń i zasad postępowania w instytucji muzealnej oraz obchodzenia się z pozyskanymi zasobami. Stosowanie Kodeksu nie jest obowiązkiem, niemniej wyznacza i ujednolica zasady moralne pracy w muzeach.

40 S. Waltoś, *Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów*, Warszawa 2009.

41 *Ibidem*.

42 Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz.U. z 2020 roku, poz. 902).

43 M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 73.

44 Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz.U. z 2020 roku, poz. 902).

45 Ibidem.

Zgodnie z przepisami Ustawy o muzeach mogą one być tworzone nie tylko jako odrębne instytucje, ale również jako części już istniejących. Są ściśle powiązane z organizatorem w codziennej działalności, której założenia zostały określone w regulaminie nadanym przez jednostkę macierzystą[46]. W takiej sytuacji nie posiadają osobowości prawnej. Niezależnie od sektora, w jakim dana jednostka jest osadzona, powołane przez nią muzeum może ubiegać się w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego o konsultację i zatwierdzenie jego regulaminu organizacyjnego[47]. Najczęściej to na podstawie tej regulacji tworzone są jednostki muzealne w ramach struktur szkół wyższych[48]. W świetle tych przepisów podstawę ich działania stanowią regulaminy nadane przez uczelnię, a zasady i ścieżkę ich powoływania określa statut szkoły wyższej. W tej sytuacji, co podkreśla Karcz-Kaczmarek: „Przejawiająca się w dominującej roli regulacji statutowej autonomia organizacyjna uczelni umożliwia elastyczne dostosowanie postanowień regulaminów muzeów do istniejących warunków organizacyjnych, rzeczywistych możliwości i potrzeb danej uczelni”[49]. Samodzielność organizacyjna szkoły wyższej, w tym między innymi możliwość samostanowienia statutu bez konieczności pozyskiwania akceptacji organów zewnętrznych, powoduje również, iż w przypadku regulaminu muzeum uczelnianego nie ma konieczności uzyskiwania akceptacji ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego[50]. W Polsce działają jednak jednostki akademickie, które pozyskały ten rodzaj akceptacji dla wewnętrznych regulaminów[51].

Przepis Ustawy o muzeach odnoszący się do powołań jednostek muzealnych czy zatwierdzeń regulaminów przez właściwego ministra wskazuje także, iż nadzór nad muzeami sprawuje wspomniany minister, co daje mu w rezultacie możliwość dokonywania kontroli, szczególnie w zakresie ochrony zbiorów muzealnych. O ile w przypadku uczelni artystycznych nadzór ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego jest określony przepisami[52] i wynika ze specyfiki działalności merytorycznej tej grupy szkół wyższych, o tyle, co do zasady, bezpośredni nadzór nad jednostkami sprawuje organ je powołujący i stanowiący o regułach ich funkcjonowania (czyli uczelnia). Tym samym, w przypadku

[46] Ibidem.
[47] Ibidem.
[48] M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 69.
[49] *Ibidem*, s. 73.
[50] *Ibidem*, s. 72.
[51] K. Zalasińska, *Muzea publiczne. Studium administracyjnoprawne*, Warszawa 2013, s. 100.
[52] Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 roku w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (Dz.U. z 2014 roku, poz. 1240).

muzeów uczelnianych organizatorem jest uczelnia, a w świetle przepisów o szkolnictwie wyższym nadzór nad nimi sprawuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego[53]. Dla pełnego kontekstu uregulowań prawnych przywołać należy w tym miejscu artykuł 11 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Wskazuje on, że do podstawowych zadań uczelni należy między innymi: „upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki i kultury, w tym przez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, informacyjnych i archiwalnych"[54] oraz „działanie na rzecz społeczności lokalnych i regionalnych"[55].

Muzea i kolekcje uczelniane nie odbiegają w swych zgodnych z podjętą misją zadaniach od instytucji muzealnych tak długo, jak w definicjach muzeów i wśród ich głównych aktywności pojawiają się: gromadzenie zasobów, popularyzacja oraz edukowanie przy ich zastosowaniu. Co więcej, dzięki swojemu usytuowaniu zyskują szansę i przywilej bycia jednostkami nowoczesnymi. Istotne jest jednak to, aby tym ogromnym potencjałem umiejętnie zarządzać, tworząc odpowiednie struktury organizacyjne i trwałe sposoby ich finansowania[56]. Powyższe rozważania pozwalają na postawienie tezy, iż brak jest przeszkód prawnych dla powoływania muzeum w strukturze uczelni. Co więcej, muzeum funkcjonujące w ramach szkoły wyższej może uzyskać również szczególną rangę i statut muzeum rejestrowanego. Jest to możliwe w przypadku osiągnięcia wysokiego poziomu merytorycznej działalności jednostki muzealnej oraz wysokiej rangi jej zbiorów. O zatwierdzeniu takiego statusu decyduje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który prowadzi Państwowy Rejestr Muzeów[57].

O ile definicja muzeów wydaje się klarowna, niezależnie od ciągłych dyskusji nad rolą i misją tej grupy instytucji kultury, o tyle dokładne formalne określenie muzeów uczelnianych nadal przysparza pewnych trudności. Również ujęcie muzeów uczelnianych w obowiązujących regulacjach prawnych jest wciąż zbyt

---

53 M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 75.

54 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 roku, poz. 62).

55 Ibidem.

56 S. MacDonald, *Desperately Seeking Sustainability: University Museums in Meaningful Relationships*, „ICOM Study Series" 11, 2003, s. 25-27.

57 Rejestr zawiera dane tylko o tych muzeach, które spełniły wymogi art. 13 ust. 2 Ustawy z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz.U. z 2020 roku, poz. 902, z późn. zm.) po weryfikacji w trybie przepisów Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie sposobu prowadzenia Państwowego Rejestru Muzeów, wzoru wniosku o wpis do Rejestru, warunków i trybu dokonywania wpisów oraz okoliczności, w jakich można zarządzić kontrolę w celu ustalenia, czy muzeum spełnia nadal warunki wpisu do rejestru z dnia 13 maja 2008 roku (Dz.U. z 2008 roku, nr 91, poz. 567), [on-line:] https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/rejestry-muzeow.php (odczyt: 3.11.2022).

lakoniczne, co wywołuje niepokój i wątpliwości co do statusu tej grupy jednostek muzealnych oraz podmiotów z nimi powiązanych (między innymi pracowników). Spora część decyzji prowadzących do utworzenia muzeów uczelnianych i prowadzenia działalności o charakterze kulturalnym w murach uczelni leży w gestii samych szkół wyższych i zależna jest od ich uznania[58]. Wydaje się jednak, że ten stan rzeczy daje jednocześnie pewne możliwości, takie jak: gromadzenie zbiorów, udostępnianie kolekcji, realizacja otwartej edukacji, organizacja wystaw czy podejmowanie innych inicjatyw.

Obok merytorycznego przenikania się rzeczywistości kulturalnej i naukowej dochodzi niekiedy do kolizji dwóch porządków organizacyjnych i uwarunkowań prawnych. Jeden z problemów, który pojawia się przy zapisach bieżącej ustawy o muzeach oraz wynika z ich interpretacji, to traktowanie muzeów uczelnianych jako grupy muzeów prywatnych. Muzea, które nie posiadają statusu państwowej lub samorządowej jednostki, prace naukowe i dydaktyczne są bowiem wedle ustawy muzeami prywatnymi. Z tego może jednak wynikać błędne rozumienie zasobów zabezpieczanych przez te muzea jako niepublicznych zbiorów narodowych. To jedna z ważniejszych kwestii podnoszona przez środowisko muzealników akademickich i jednocześnie postulat, aby dokonać zmiany w przepisach i doprowadzić do podziału jednostek muzealnych na publiczne i niepubliczne. Tym samym należy uwzględnić fakt, iż organizatorem publicznych muzeów mogą być nie tylko organy administracji rządowej czy samorządu terytorialnego, ale również państwowe lub samorządowe osoby prawne, więc i szkoły wyższe. Tego rodzaju zmiana wspomogłaby działania muzeów uczelnianych i ich odbiór w środowisku muzealnym. Pozwoliłaby także na włączenie zasobów akademickich do zasobów narodowego dziedzictwa[59], dobra publicznego wymagającego szczególnej opieki i ochrony[60]. Wspomina o tym również Karcz-Kaczmarek:

---

[58] M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 81.

[59] M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzeum uczelniane – muzeum w uczelni. Strażnicy dziedzictwa akademickiego według uregulowań prawnych i praktyki*, „Muzealnictwo" 2021, nr 62, s. 208-217.

[60] Propozycja złożona przez SMU w ramach prac nad ustawą muzealną. List Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych wystosowany do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22.06.2020:
„Prosimy zatem o przyjęcie propozycji zmiany artykułu 5 ustawy:
1. Muzea publiczne mogą być tworzone przez ministrów i kierowników urzędów centralnych, jednostki samorządu terytorialnego, osoby fizyczne, państwowe lub samorządowe osoby prawne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.
1.1. Muzeami państwowymi są muzea utworzone przez organy administracji rządowej.
1.2. Muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

> […] wydaje się, iż bardziej właściwym ujęciem statusu prawnego muzeów tworzonych przez uczelnie publiczne oraz zrzeszenia publiczno-prawne byłoby umieszczenie ich w kategorii jednostek publicznych. Korzystnym rozwiązaniem ustawowym wskazanej kwestii mogłoby być wprowadzenie do ustawy o muzeach podziału na muzea publiczne (tworzone przez organy państwowe, jednostki samorządu terytorialnego oraz osoby (zrzeszenia; korporacje), publiczno-prawne oraz muzea niepubliczne (tworzone przez osoby fizyczne i osoby prawne o charakterze prywatnym)[61].

Wskazania Karcz-Kaczmarek są istotne, gdyż muzea działające w ramach szkół wyższych, a niemające statusu muzeum rejestrowanego, są instytucjami paramuzealnymi[62]. Wynika to z faktu, iż nie posiadają odrębnej osobowości prawnej, ponieważ stanowią część składową uczelni, w której realizują zadania i procedury przypisane muzeom. Ich rolą jest jednak ochrona dorobku naukowego oraz śladów zaangażowania kulturowego i społecznego uczelni, które składają się na dziedzictwo narodowe[63]. Ponadto poprzez swoją działalność i zaangażowanie wpisują się nie tylko w dyskurs dotyczący muzealnych misji i celów, niezależnie od formuły organizacyjnej i swojego ulokowania, ale także kształtują politykę ochrony materialnych i niematerialnych składników dziedzictwa akademickiego.

Muzea uczelniane, niezależnie od administracyjnego zaszeregowania, koncentrują swoją działalność na przedmiotach i dążeniu do ich kolekcjonowania. Nie samo jednak gromadzenie obiektów jest sposobem, w jaki te kolekcje zyskują spójność i znaczenie. Potrzebna jest do właściwej opieki nad nimi „intelektualna architektura" oraz przestrzeń umożliwiająca ich prezentację[64]. Wydaje się, iż niezależnie od postrzegania i założeń omawianych powyżej regulacji wpisuje się to działanie wciąż w koncept muzeum.

Sytuację i specyfikę muzeum uczelnianego może dobrze obrazować założenie Davida Murraya. Murray wskazywał bowiem w swojej definicji, iż muzeum jest zbiorem antyków lub innych rzeczy, które interesują badacza oraz które są usystematyzowane i wyeksponowane zgodnie z regułą i metodą wybranej dyscypliny. Jego pogląd oddalał muzeum od założeń instytucjonalnych, a prowadził w kierun-

---

2. Muzea niepubliczne mogą być tworzone przez osobę fizyczną albo osobę prawną inną niż jednostka samorządu terytorialnego albo państwowa czy samorządowa osoba prawna […]".

61 M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 68.

62 Główny Urząd Statystyczny określa muzea w strukturze uczelni jako jednostki paramuzealne. Jedynie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, z uwagi na status muzeum rejestrowanego, jest włączone statystycznie do kategorii muzeów.

63 M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzeum uczelniane…*, s. 208-217.

64 S. Conn, *Do Universities Need Museums / Museums Need Universities?*, „The Antioch Review" Vol. 74, 2016, No. 2: *The Future of Museums: Challenges and Solutions*, s. 309-323.

ku określania go jako przestrzeni obcowania badacza z przedmiotem oraz miejsca i sposobności uprawiania nauki[65].

1.1. Muzeum czy kolekcja?

W grupie muzeów uczelnianych można dostrzec jednostki różnorodnie uformowane i ulokowane w strukturze szkoły wyższej[66]. Nie zawsze są to jednostki wyodrębnione na przykład w ramach wydziałów, bibliotek czy archiwów. Nawet jeśli funkcjonują jako muzealne jednostki pozawydziałowe, składowe jednostki dydaktycznej czy administracyjnej, niekoniecznie są rozbudowane czy posiadają zespół wyspecjalizowanych pracowników. Często bowiem ich praktyka muzealna, polegająca na gromadzeniu, naukowej weryfikacji, a nawet upowszechnianiu zbiorów, jest jedynie elementem obowiązków i zadań pracowniczych dodanym do bieżącej działalności dydaktycznej wyznaczonej osoby – pracownika naukowo-dydaktycznego. Jednostki takie niekoniecznie funkcjonują wyłącznie pod szyldem „muzeum", działają również jako centra edukacji, izby pamięci i tym podobne. Ich rola, polegająca na gromadzeniu obiektów historycznych i współczesnych dokumentujących ślady przeszłej naukowej działalności oraz ich interpretacji, jest szczególna. Sprawia, że usytuowane są na pograniczu historii i teraźniejszości, badając przeszłą działalność uczelni, snują refleksję nad ich bieżącą aktywnością[67].

Trudność, jakiej przysparza jednoznaczne rozstrzygnięcie o naturze muzeów uczelnianych, wpływa na ich problematyczność. Kłopotliwej nieprzystawalności muzeów uczelnianych do schematów organizacyjnych towarzyszy rozwijający się w środowisku dyskurs poszukujący rozwiązań, które uporządkują postrzeganie tej grupy muzealnej. Jednym z postulowanych dążeń jest konieczność wyłonienia takiej definicji muzeów będących w strukturach uczelni, która przybliży je w stronę sektora kultury, a tym samym spowoduje ich większe uznanie w środowisku muzealnym.

Dylemat dotyczący muzeów uczelnianych zasygnalizował już w latach sześćdziesiątych XX wieku A.L. Freundlich. Uważał on, iż trudność wyraźnego wyodrębnienia czy charakterystyki muzeów uczelni wynika chociażby z faktu, że taka instytucja nie jest wprost ani typowym muzeum, którego celem i zadaniem są działania na rzecz publiczności i otwartość na nią, ani też jednostką uniwersytecką, która posiada kadrę dydaktyków i studentów[68]. W świetle doświadczeń

[65] D. Murray, *Museum, Their History and Their Use*, London 1904, s. 1.

[66] Wywiad z Martą Lourenço, Prezes Zarządu Komitetu UMAC działającego w ramach Międzynarodowej Rady Muzeów ICOM, zarejestrowany dnia 22.12.2020.

[67] Ibidem.

[68] A.L. Freundlich, *Is There Something the Matter with College Museums?*, „Art Journal" 24, 1964-1965, s. 50-151.

i praktyki środowiska muzeów uczelnianych rodzi się pewna wątpliwość dotycząca kategoryczności podziału zastosowanego przez Freundlicha. Wynika z niego bowiem oczekiwanie, iż muzea uczelniane powinny wpisywać się ściśle w jedną z formuł: muzeum albo jednostki uniwersyteckiej.

Potrzeba rozróżnienia na muzea i kolekcje uczelniane oraz konieczność zachowania różnicy znaczeniowej między tymi dwoma kategoriami podnoszone są niezmiennie przez teoretyków podejmujących temat specyfiki muzeów uczelnianych. Wielu z nich zwraca uwagę na to, że stosowanie w odniesieniu do tego typu jednostek terminu „muzeum" nie zawsze jest uzasadnione i potrzebne.

Zdaniem Marty Lourenço, muzeolożki i badaczki uczelnianych kolekcji:

> […] jest pewna istotność w strukturze i posiadaniu cech instytucji [muzealnej, przyp. aut.], a co najważniejsze stałe dążenie do zabezpieczania, opracowania, analizy i interpretacji posiadanych zasobów. Nie powinno się jednak nadużywać określenia muzeum dla kolekcji dydaktycznych, milionowych zbiorów czy ścian, które potencjalnie mogą być zawieszone obrazami. Należy różnicować podmioty, w stosunku do których używa się określenia muzeum. Te różnice znaleźć należy na poziomie konceptualnym i terminologicznym[69].

Takie zadania należą zatem do kompetencji nie tylko teoretyków, ale także muzealników uczelnianych[70]. Odróżnić należy przede wszystkim kwestie organizacyjne od misyjnych, ponieważ te pierwsze nie muszą być determinujące dla realizowania zadań, jakie spoczywają na tych jednostkach.

Jeszcze dalej idzie Cornelia Weber, podkreślając zdecydowanie odrębność kolekcji uczelnianych, które jej zdaniem nie wpisują się w kryteria stawiane zasobom muzealnym przez Międzynarodową Radę Muzeów ICOM, i określając je jako „infrastrukturę dla badań i dydaktyki"[71]. Weber zaznaczała wielokrotnie, iż kolekcje uczelni nie mają przeznaczenia muzealnego, stanowią jedynie zbiory na użytek nauki i badań[72], które są zależne od polityki wydziałów i służące bada-

---

[69] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds*.

[70] Muzealnikami uczelnianymi zwykło się określać, potocznie i w komunikacji środowiska muzeów i kolekcji uczelnianych, pracowników szkół wyższych działających w muzeach uczelni lub pełniących funkcję opiekunów kolekcji, niezależnie od zajmowanego stanowiska, parających się zabezpieczaniem, opracowaniem i upowszechnianiem wiedzy na temat historycznych i współczesnych zasobów artystycznych i naukowych, będących elementem dziedzictwa akademickiego.

[71] C. Weber, *Universitätssammlungen: keine Museen, sondern Infrastrukturen für Forschung und Lehre*, [w:] *Museum: ausreichend. Die „untere Grenze" der Museumsdefinition*, Tagungsband des Internationalen Bodensee-Symposiums, 2018, hrsg. von M. Walz, Heidelberg 2020, *Beiträge zur Museologie*, 9, s. 136.

[72] *Ibidem*, s. 137.

czom, a nienastawione na trwałe funkcjonowanie[73]. Argument ten wiąże kolekcje, a także zasadność ich utrzymywania z podejmowaniem inicjatyw naukowych podyktowanych interesami indywidualnych pracowników naukowych lub koncepcji instytutów[74]. Zdaniem Weber kolekcje są „gatunkiem"[75] nieporównywalnym z innymi muzeami i jako takie posiadają swoje odrębne zadania. Odróżnia je choćby, odmienna niż w przypadku instytucji muzealnych, sytuacja finansowa, lokalowa czy osobowa. Wskazane różnice nie wykluczają jednak pewnych obszarów wspólnych łączących pracę muzeów i kolekcji uczelnianych, a nawet możliwości realizowania wspólnych inicjatyw, na przykład w zakresie digitalizacji i wymiany dobrych praktyk dotyczących zachowywania i opracowywania zbiorów[76].

Fundamentem, na którym opiera się działalność muzealna, są przedmioty – obiekty i okazy tworzące zbiory. To one w szczególności decydują też o specyfice muzeów i kolekcji uczelnianych, będących jednocześnie dowodem ilustrującym rozwój nauki i materialnym śladem najwcześniejszych inicjatyw gromadzenia wiedzy o otaczającym nas świecie[77]. Idea tworzenia i opierania działalności muzeów na zbiorach i ich opracowaniu nie oznacza jeszcze, iż samo ich posiadanie jest równoznaczne z byciem muzeum i pełnieniem funkcji dla tych instytucji przewidzianych. W wielu akademickich przypadkach zaistnienie i wykorzystywanie kolekcji w uczelni wynikało z jej głównych zadań jako jednostki naukowej, inicjującej badania i prowadzącej działalność dydaktyczną, co poparte było stosownymi regulacjami[78]. Znane są przypadki celowego tworzenia kolekcji w odpowiedzi na potrzeby wynikające z pracy edukacyjnej i dydaktycznej. Takim celom służyły zbiory obejmujące okazy roślinne, spreparowane zwierzęta, preparaty i modele anatomiczne, archeologiczne rekonstrukcje[79].

Znamiennym jest jednak, iż brakuje, szczególnie na polskim gruncie ustawowym, powszechnie obowiązującej definicji kolekcji, a tym bardziej kolekcji uczelnianej.

---

[73] *Ibidem*.

[74] *Ibidem*.

[75] *Ibidem*, s. 139.

[76] Niemieckie środowisko akademickie dostrzega kategorię muzeów uczelnianych. Utrzymuje się jednak sztywny podział pomiędzy uczelnianymi muzeami – które muszą odpowiadać definicji ICOM i jej kryteriom – a uczelnianymi kolekcjami i, tworzonymi dla potrzeb badań i dydaktyki, będącymi zasobami dla nich dostępnymi.

[77] M.C. Lourenço, *Are University Collections and Museums Still Meaningful? Outline of a Research Project*, [on-line:] www.umac.icom.museum/2001/lourenco.html (odczyt: 7.11.2020).

[78] S.W.G. de Clercq, *Museums, from Cabinets of Curiosities up to Now; and the Special Character of University Museums*, Uppsala, 27.01.2001.

[79] D. Ludwing, C. Weber, *University Collections as Archives of Scientific Practise*, „Revista Electrónica de Fuentes y Archivos" 2013, s. 85-94.

Jest to kolejne z utrudnień w prowadzonych w ramach tej dysertacji rozważaniach i dyskursie dotyczącym muzeów uczelnianych.

W polskim porządku prawnym definicję legalną kolekcji zawierała niegdyś, nieaktualna już, ustawa o ochronie dóbr kultury i muzeach z 15 lutego 1962 roku. Jeden z jej przepisów (art. 55) odnosił się wprost do kolekcji, uznając, iż jest nią „zespół ruchomych dóbr kultury, przechowywanych w jednym miejscu i niestanowiący muzeum". Za dobra te uznawano między innymi rzadkie okazy przyrodnicze wymykające się przepisom ochrony przyrody, obiekty zasługujące na zachowanie, a w tym zwłaszcza przedmioty o wysokiej wartości artystycznej i historycznej, traktowane także jako zespół, niezależnie od wartości pojedynczych jego elementów. Walorem tej definicji było odróżnienie muzeum od kolekcji i wskazanie możliwości istnienia obu formuł organizacyjno-koncepcyjnych.

Obowiązująca obecnie Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ujmuje kolekcje jedynie jako pewną kategorię zbiorów. Za te uznaje się „przedmioty zgromadzone i uporządkowane według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje"[80], a także wytwory techniki i ślady kultury materialnej obrazujące poziom rozwoju nauki i cywilizacji oraz memorabilia będące spuścizną lub pamiątkami historycznymi po osobach lub instytucjach i związanej z nimi działalności[81].

Z kolei Ustawa o muzeach z dnia 21 listopada 1996 roku[82] posługuje się przede wszystkim pojęciami takimi jak: zbiory, muzealium (szczególna kategoria obiektu muzealnego zdeterminowana spełnieniem warunków określonych przepisami ustawy), zabytek (z odniesieniem do regulacji szczegółowej dotyczącej zabytków i je definiującej), obiekt oraz rzecz (z odniesieniem do cywilistycznego pojęcia rzeczy).

Pojęcie „kolekcja" jest jednak terminem powszechnie stosowanym w komunikacji naukowej oraz statystykach. Używa się go na określenie okazów, artefaktów czy symboli usytuowanych w strukturach szkoły wyższej, kryjących się pod szyldem „muzeum"[83]. Za kolekcję uznaje się również zbiór przedmiotów jednego lub podobnego rodzaju, które gromadzone są ze względu na ich wartość arty-

[80] Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 roku, nr 162, poz. 1568).

[81] Ibidem.

[82] Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz.U. z 1997 roku, nr 5, poz. 24).

[83] „Kolekcja" obok „muzeum" to najczęściej pojawiająca się kategoria między innymi w statystyce komitetu UMAC. Najczęściej to właśnie o kolekcjach mowa w przypadku instytucji akademickich posiadających zbiory. Pomimo stosowania szyldu „muzeum" mamy najczęściej do czynienia nie z jednostką muzealną wyodrębnioną w strukturze uczelni, ale ze zbiorem obiektów, a więc kolekcją, usytuowaną w jednostce uczelni i pod opieką jej pracowników.

styczną, naukową lub historyczną. Składa się na nią spójny logicznie system dowodów i dokumentacji, zebrany w określonym czasie lub gromadzony stale dla wcześniej określonego celu badawczego czy dydaktycznego lub obu jednocześnie. Zgodnie z definicją *Słownika wyrazów obcych* kolekcja jest zbiorem określonych przedmiotów, którymi mogą być tak utwory artystyczne, dzieła, jak i wytwory natury, które są gromadzone z uwagi na ich wartość artystyczną, dydaktyczną czy naukową, a nawet „jako lokata materiału, obiekt spekulacji lub zaspokojenia bezinteresownej skłonności do kolekcjonowania”[84]. Kolekcje są źródłem największego potencjału służącego badaniom, dydaktyce i popularyzacji.

Za kolekcje uczelni przyjmuje się w ramach tej dysertacji obiekty artystyczne lub okazy przyrodnicze, które gromadzone są w mniej czy bardziej uporządkowany i zaplanowany sposób. Ich walorem jest wartość naukowa, historyczna i unikalność, a nierzadko i sposób gromadzenia czy osoba je gromadząca. Ponadto są one nośnikiem wiedzy i informacji o działalności uczelni, śladem przeszłych poczynań, ale również przedmiotem badań prowadzonych współcześnie. Cechuje je duża różnorodność oraz pewnego rodzaju kompleksowość. W połączeniu z zapleczem akademickim możliwe jest ich interdyscyplinarne eksplorowanie i użycie, a co za tym idzie budowanie zasobu powiązanego, jakim są dane i wyspecjalizowana wiedza.

Podsumowując, wskazać należy, iż chociaż nie znajduje się jednoznacznej definicji muzeum uczelnianego oraz kolekcji akademickiej, to w sposób ogólny możliwe jest wyłonienie tego typu jednostek oraz zasobów. Determinujące dla ich określenia okazuje się usytuowanie w strukturze organizacyjnej i finansowej szkoły wyższej. Zajmują się one zabezpieczeniem zbiorów oraz upamiętnianiem zwyczajów i tradycji wyrastających z uprawiania nauki. Bez wątpienia istnieje możliwość powoływania muzeów i jednostek paramuzealnych w strukturach szkół wyższych. Nie znajduje się ograniczeń dla formowania kolekcji. Przyjmują mniej lub bardziej sformalizowany kształt. O ile nie zawsze stają się wyspecjalizowaną jednostką otwartą na publiczność i udostępniającą zbiory, pozwalają realizować istotną kulturowo i społecznie rolę uczelni oraz służyć dobru publicznemu, stanowiąc dla niego ochronę. Działalność przez nie prowadzona jest sprofilowana i wyspecjalizowana, ale najczęściej odmienna od typowych muzeów.

To, jakie są ramy organizacyjne dla tych inicjatyw i jak mocno działalność muzeów uczelnianych przenika się z działalnością regularnych instytucji muzealnych lub gdzie występują wykluczenia dla poszczególnych aktywności, będzie przedmiotem dalszych rozważań dysertacji.

[84] Orzeczenie polskiego Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1983 roku, II CR 545/82, wskazujące na określony rodzaj, cel i wartość przedmiotów składających się na kolekcję.

2. Historyczne uwarunkowania różnorodności muzeów i kolekcji uczelnianych

Nie powstała jak dotąd monografia podejmująca się całościowego przedstawienia historii kolekcji uczelnianych. W dużej mierze wynika to z różnych kontekstów, w których kształtowały się zbiory tworzące współczesne muzea i kolekcje akademickie poszczególnych uniwersytetów. Wprowadzany w tym miejscu rys historyczny jest potrzebny dla kontynuowania podjętych rozważań. Nie ma bowiem jednej historii muzeów uczelnianych, są raczej historie kolekcji, które formowały się na uczelniach[85]. Można w tej różnorodności zauważyć jednak pewne wspólne cechy, które pozwalają wnioskować o uwarunkowaniach ich genezy i rozwoju.

Pierwsze, mniej lub bardziej usystematyzowane, kolekcje akademickie powstawały przy najstarszych uniwersytetach. To w ich murach, obok królewskich dworów lub kościelnych skarbców, gromadzono rozmaite dobra i przedmioty szczególnej wartości i znaczenia. Jednym z początkowych założeń kolekcjonowania było zachowanie śladów bieżącej działalności, powiązania z fundatorami czy unaocznienie tradycji. Ponadto ówczesnym ludziom towarzyszyła potrzeba otaczania się symbolicznymi darami dostojników lub wykorzystywania ich jako zabezpieczenia finansowego[86]. Dosyć długo okoliczności nie sprzyjały gromadzeniu zbiorów w celach naukowych, prowadzeniu badań eksperymentalnych i doświadczeń, a podstawą zdobywania wiedzy i umiejętności stała się praca z tekstem i jego komentarzem. Chociaż pojęcie i praktyka kolekcjonowania w celach naukowych były jeszcze długo raczej obce i nieobecne, to właśnie średniowieczne zbiory najstarszych uniwersytetów są dziś podwalinami najcenniejszych kolekcji akademickich i dumą środowiska. To z tych zasobów również wywodzą się najczęściej elementy akademickich ceremoniałów, często stosowane do dzisiaj, jak insygnia władz uniwersyteckich, będące nierzadko darami założycieli czy symbolami wykorzystanymi w budowaniu identyfikacji uczelni i środowiska akademików.

Z biegiem czasu gromadzenie miało bardziej ukierunkowany charakter i służyć mogło realizacji określonych celów. Zyskiwało także specjalną przestrzeń i narrację, dzięki której zdobywano zainteresowanie publiczności[87], również tej nieakademickiej. Wykorzystanie obiektów i modeli na potrzeby dydaktyki sto-

[85] Zob. *Kultura artystyczna Uniwersytetu Warszawskiego*, red. J. Miziołek, Warszawa 2003; A. Jasińska, *Nowożytne portrety profesorów Akademii Krakowskiej w zbiorach Collegium Maius*, Kraków 2011.

[86] K. Stopka, *Fundatorzy, mecenasi i nadania dla Uniwersytetu Krakowskiego w okresie staropolskim*, [w:] J. Pollesch, M. Zdanek, *Piękno darowane. Katalog wystawy*, Kraków 2014, s. 10-37.

[87] *Ibidem*.

sunkowo wcześnie pojawiło się w medycynie. Można zaryzykować stwierdzenie, że teatry anatomiczne ugruntowały ścieżkę dla muzeów nauczających[88], a jeszcze przed nimi – praktyczne demonstracje, które wyprzedzały nawet uformowane szkoły medyczne (1316 rok – Bolonia, 1340 rok – Montpellier, 1267 rok – Paryż)[89]. Istnieją świadectwa stosowania pojedynczych obiektów lub grup okazów dla ułatwienia przekazywania określonych idei.

Fot. 1. Siedemnastowieczny teatr anatomiczny
w Università di Bologna, Palazzo dell'Archiginnasio

Epoka renesansu przyniosła większy nacisk na stosowanie makiet, modeli woskowych, reprodukcji, instrumentów, ilustracji, modeli demonstracyjnych, co wiązało się już z celowym ich przygotowaniem czy preparowaniem. Warto zwrócić uwagę, iż planowość takich działań i ciągłość użytkowania kształtowały nie

[88] Padwa – 1490 roku; Montpellier – 1551 roku; Bazylea – 1588 roku.

[89] N. Siraisi, *A Faculdade de Medicina*, [w:] *Uma história da universidade na Europa*, Vol. 1: *As universidades na Idade Média*, ed. H. de Ridder-Symoens, Janeiro 1996, s. 361-388.

tylko kolekcje, ale również towarzyszące i potrzebne dziedziny i praktyki pozwalające na przygotowanie i odpowiednie zachowanie obiektów. Był to czas konstytuowania się kolekcji naukowych (z ang. *study collections*)[90], będących zalążkiem kolekcji badawczych, które miały wspierać rozwój akademików i ich pracę. Specjalność tych kolekcji i ich wpływ na kształtowanie współczesnych zasobów badawczych postrzegany jest w tym, że *study collections* były krokiem pierwszym do opracowania i dokumentowania obiektów w sposób zorganizowany i w drodze obserwacji. Kolekcje były w tej sytuacji postrzegane jako instrument do eksplorowania, dokumentowania i zrozumienia świata.

Powiązanie kolekcji z uniwersytetem przejawiało się na wielu poziomach. Przede wszystkim to profesorowie formowali je, gromadzili, opracowywali według własnych założeń. Przykładem tego rodzaju aktywności jest boloński lekarz i przyrodnik Ulisses Aldrovandi[91] (1522-1605) – empirysta, który promował własne doświadczenia wypływające z obcowania z obiektem i jego obserwacji. W tym celu samodzielnie gromadził między innymi okazy przyrodnicze (minerały, rośliny i tym podobne) oraz zainicjował powołanie celowych instytucji. Aldrovandi[92] przechowywał początkowo licznie zgromadzone przedmioty w swoim prywatnym domostwie, by następnie eksponować je w Pałacu Miejskim[93]. Dzięki jego aktywności utworzone zostały ogród botaniczny, zielnik i muzeum. Co ciekawe, artystyczne przedstawienia natury traktował jak dokumentację otaczającego świata. Wprowadził również pewnego rodzaju klasyfikację czy podział zbiorów na kategorie. Sam dość często zasilał je podczas swoich podróży, które były dla niego także szansą na wymianę myśli z innymi badaczami[94]. Zbiory Aldrovandiego początkowo udostępniano publiczności w pomieszczeniu przylegającym do jego prywatnej pracowni. Kolekcję liczącą ponad 20 tysięcy okazów, określaną przez niego „teatrem" albo „mikrokosmosem natury" zapisał Senatowi Bolońskiemu[95]. Decyzję tę argumentował następująco:

> Biorąc pod uwagę wielki trud i wydatki, które nieustannie ponosiłem przez pięćdziesiąt sześć lat i ponoszę wciąż, i dedykując zawsze każdą rzecz na chwałę Bogu oraz (czyniąc) na użyteczność Uczonych współczesnych i dawnych […], mając pra-

[90] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 56-59.

[91] Z. Bela, P. Oszajca, *Ulisses Aldrovandi, jego kolekcja przyrodnicza oraz związki z polskimi uczonymi (Część 1)*, „Opuscula Musealia" Vol. 21, 2003, s. 169-179.

[92] Ulisses Aldrovandi (1522-1605), włoski przyrodnik, wykładowca Uniwersytetu Bolońskiego oraz twórca kolekcji przyrodniczej złożonej z minerałów, roślin, okazów zwierzęcych, założyciel ogrodu botanicznego w Bolonii.

[93] Z. Bela, P. Oszajca, *op. cit.*, s. 169-179.

[94] University Museum System Alma Mater Studiorum University of Bologna – SMA.

[95] Z. Bela, P. Oszajca, *op. cit.*, s. 169-179.

> wowitych i naturalnych spadkobierców, a nie chcąc powierzać (tymże) pieczy nad wieloma moimi trudami tego teatru natury i mojej Biblioteki uniwersalnej ksiąg, tak drukowanych, jak i rękopisów, i tych przeznaczonych do druku […]. Mając więc te sprawy wiele razy poddane przemyśleniom, zostawiam ten mój drogi skarb i trudy Regimentowi Bolońskiemu pięćdziesięciu Senatorów, by wielkie moje trudy zdały się po mojej śmierci na honor i użytek miasta, a nie chcąc by poszły na marne; wybrałem na spadkobierców tego Muzeum i Biblioteki druków oraz dzieł przeze mnie spisanych Najświetniejszy Senat Bolonii[96].

Ulisses Aldrovandi odegrał przewodnią rolę dla włoskich przyrodników jego czasów. Zgromadzone przez niego zbiory należą wciąż do Uniwersytetu Bolońskiego i są prezentowane w Muzeum Palazzo Poggi.

Podobnym przykładem prywatnej kolekcji, która została udostępniona publicznie, a jednocześnie wykazywała powiązanie z uniwersytetem, był tak zwany Gabinet Amerbacha[97]. Stanowiły go zbiory dzieł sztuki, okazy przyrodnicze oraz książki zgromadzone przez rodzinę Amerbachów. W 1661 roku kolekcja została zakupiona przez miasto Bazylea, a jej administrowanie przejął tamtejszy uniwersytet. Dzięki inicjatywie Hansa Holbeina i Erazma z Rotterdamu udało się powstrzymać relokowanie cennych zbiorów do innego miejsca. Zakup Gabinetu Amerbachów pozwolił społeczności miasta, na długo przed innymi, „być posiadaczem" i uprawnionym do bezpośredniego kontaktu z kolekcją. W 1671 roku zbiory zostały ulokowane w budynku Haus zur Muecke[98], gdzie społeczność miała do nich otwarty dostęp dwa razy w tygodniu.

Odseparowywanie obiektów o charakterze naukowym od artystycznych tworzyło niezwykle wyspecjalizowane miejsca, które przyciągały wielu zainteresowanych, niekoniecznie samych badaczy. Z drugiej zaś strony łączono rozmaite tematycznie zbiory, które odpowiednio usystematyzowane były dostępne publiczności i mogły ją edukować. Do grupy tak zwanych nauczających kolekcji/muzeów można zaliczyć również ogrody botaniczne, gabinety chemiczne czy obserwatoria.

Trudny do ustalenia jest moment wyłonienia się kolekcji ściśle badawczych[99]. Rozwijały się one w tych dyscyplinach, w których obiekt był źródłem nowej wiedzy. Znajdowały się lub stawały się efektem poszukiwań łączących teorię z dowodzeniem. Dokumentowały proces dochodzenia do odpowiedzi na stawiane pytania naukowe. Niejednokrotnie były to obiekty w szczególny sposób wyselekcjonowane

[96] Tłumaczenie: Z. Bela, [w:] Z. Bela, P. Oszajca, *op. cit.*, s. 169-179.

[97] Gabinet Amerbacha był zbiorem artefaktów, obrazów, bibliotek, zgromadzonych przez członków rodziny Amerbach, w szczególności przez dwóch profesorów prawa Uniwersytetu w Bazylei, Bonifaciusa Amerbacha i jego syna Basiliusa Amerbacha Młodszego.

[98] A. Forland, *The History of the Bergen Museum*, „Opuscula Musealia" Vol. 15, 2006, s. 31.

[99] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 49.

lub pozyskane w określonym procesie badawczym, co najczęściej obserwowane jest w naukach przyrodniczych (na przykład zoologii, botanice), antropologii czy archeologii.

Z uwagi na zakres tematyczny opisane powyżej zbiory to kolekcje cieszące się ogromnym zainteresowaniem i stwarzające potrzebę obcowania z nimi nie tylko przez grupy wyspecjalizowane. Rodzaj tych zbiorów i sposób ich pozyskiwania nie determinuje konieczności bycia w relacji z uczelnią, mimo iż uniwersytety były pierwszym środowiskiem je doświadczającym[100]. Tego rodzaju zbiory mogą być organizowane w rozmaitych typach jednostek kulturalnych i naukowych. Co więcej, mogą nimi być zasilane wyspecjalizowane jednostki muzealne, kiedy walor naukowy zostanie w pewien sposób wyczerpany.

Czas renesansu okazał się szczególnie ważny dla rozwoju kolekcji i stał się modelem, do którego dąży się współcześnie[101]. Dzieje się tak z uwagi na fakt, iż po czasie gromadzenia symboli i detali ceremoniałów przyszedł czas na gromadzenie obiektów sztuki i przyrody dla prowadzenia dociekań i analiz. W rezultacie dziś w strukturach uczelni istnieje wiele muzeów i kolekcji, które interpretowane są przez świat zewnętrzny jako zupełnie niezależne od gospodarza[102].

Badacze podejmujący temat historii kolekcji uczelnianych zwracają uwagę na rolę wybitnych jednostek – uczonych, których prywatna działalność zaowocowała powstaniem kolekcji, następnie przekazywanych uniwersytetom. Pierwsze takie inicjatywy sięgają jeszcze połowy XVI wieku. Wiązało się to z coraz większymi możliwościami podróżniczymi, a tym samym sposobnością do samodzielnego eksplorowania odległego i dotychczas często nieznanego świata. Nowe ścieżki i dalekie wyprawy pozwalały na dostęp do egzotycznej flory i fauny oraz śladów innych kultur[103]. Okazy z odległych zakątków sprowadzano chętnie i gromadzono dla własnych potrzeb, a z czasem dla zaspokojenia wiedzy i ciekawości szerszego grona odbiorców. Popularne stawały się kameralne gabinety osobliwości (*Wunderkammer*, *Kunstkammer*), w których przechowywano przemieszane kolekcje bogate w naturalia, obiekty sztuki, wytwory lokalnego rzemieślnictwa. Zyskiwały one rozmaite określenia z uwagi na typ zasobów. Zdarzało się, iż były nazywane *guardaroba*[104]. Działo się tak głównie w przypadku zbiorów obejmujących tylko

[100] Zob. Ashmolean Museum w Londynie; Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu; Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
[101] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 66-69.
[102] Zob. Centrum Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
[103] Z. Bela, P. Oszajca, *op. cit.*, s. 169-179.
[104] *Ibidem*.

wyroby artystyczne lub rękodzieło. „Kuriozami" określano gabinety przyrodnicze ze szczególnie zagadkowymi i nietypowymi okazami ze świata roślin i zwierząt. Kolekcje takie nazywano także: *museo*, *studio*, *theatro*, *archivio*[105], stosując te pojęcia zamiennie[106]. Artefakty czy okazy cieszyły nie tylko samych zbieraczy w ich prywatnym otoczeniu, ale były też udostępniane osobom zainteresowanym.

Istotny aspekt kształtowania się kolekcji uczelnianych dotyczył również okoliczności i przyczyn ulokowania tych zbiorów w strukturach uczelni. Zbiory przekazywane uczelniom przez jednostki lub wspólnoty lokalne były przejawem świadomości ich waloru i znaczenia jako stanowiących dobro publiczne. Uznawane za najstarsze na świecie muzeum uczelniane – Ashmolean Museum w Oxfordzie było jednocześnie pierwszym publicznym muzeum w Wielkiej Brytanii[107]. Siedziba tego muzeum od początku jego funkcjonowania służyła nie tylko przechowywaniu gromadzonych zbiorów, ale także ich prezentacji szerszej publiczności. Poza częścią ekspozycyjną znajdowała się w nim sala wykładowo-demonstracyjna i laboratorium chemiczne[108]. To zagospodarowanie pozwalało realizować nowatorski plan dydaktyczny i edukacyjny z użyciem posiadanych kolekcji. Chociaż ten rodzaj zabiegu był zgodny z duchem epoki i tendencją do umożliwiania równego dostępu do uczenia się, wywoływał też rozmaite uczucia: „Obecna jest w tym Muzeum zwykła ludność i aż dziw bierze, że zbiory przetrwały jej zainteresowanie [...]. Ludzie dotykają wszystkiego na sposób angielski, a nawet kobietom wolno tam wejść za opłatą 6 pensów, biegają to tu, to tam, porywają różne rzeczy, rozmawiają, a kustosze nie dają temu żadnego odporu"[109].

Ashmolean Museum jest jednym z najwcześniejszych i najlepszych przykładów ustrukturyzowanej jednostki muzealnej w uczelni. Stanowi nadal wzorcowy element formuły muzealnej w strukturze szkoły wyższej – jednostki akademickiej, która umożliwia realizację aspiracji naukowych, spełnienie potrzeb społeczności

---

[105] P. Findlen, *The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy*, [w:] *Museum Studies: An Anthology of Contexts*, ed. B.M. Carbonell, Second Edition, Chichester 2012, s. 23-45.

[106] *Ibidem*.

[107] Zbiory akademickie były niejednokrotnie pierwszymi kolekcjami uzyskującymi prawną opiekę i merytoryczny nadzór, a zostały przeznaczone nie tylko dla użytku instytucji, ale i publiczności. Zdarzało się również wielokrotnie, że stawały się podstawą pierwszych instytucji o charakterze muzealnym. Jednym z przykładów może być między innymi kolekcja artystyczna uniwersytetu w Princeton formowana równolegle do Uniwersytetu i będąca najdawniejszą instytucją kolekcjonerską w Stanach Zjednoczonych.

[108] Z. Bela, P. Oszajca, *op. cit.*, s. 169-179.

[109] J. Skutnik, *Między zachwytem a oddźwiękiem – o znaczeniu autentyzmu w edukacji muzealnej*, „Rocznik Naukowy Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy. Transdyscyplinarne Studia o Kulturze (i) Edukacji" 2016, nr 11, s. 308-328.

lokalnej oraz eksplorowanie świata i jego kulturowych wymiarów przy udziale posiadanych zbiorów[110].

Zalążkiem Ashmolean Museum stał się dar zamożnego antykwariusza Eliasa Ashmole'a[111]. Przekazana kolekcja była różnorodna i usystematyzowana według zamysłu właściciela. Znajdowały się w niej książki, rękopisy i monety, ale także odkupiona w 1675 roku kolekcja Johna Tradescanta I i jego syna Johna Tradescanta II, bogata w egzotyczne rośliny oraz nieznane w Europie okazy geologiczne i zoologiczne. Ashmole zdobywał zbiory samodzielnie lub poprzez współpracę z podróżnikami. Obiekty, które trafiły do muzeum, nie były w żaden sposób powiązane z bieżącą działalnością samego uniwersytetu, ale stały się pomocne w realizacji zadań dydaktycznych i społecznych. Zostały połączone z posiadanymi wcześniej okazami i pamiątkami.

W okresie ponad trzystu lat istnienia Ashmolean Museum przechodziło liczne przeobrażenia. Wiązało się to z naturalnym rozwojem poszczególnych dyscyplin naukowych oraz zmieniającą się aktywnością środowiska akademickiego. Na przykład, w efekcie ekspansywnie rozwijających się nauk przyrodniczych, z części okazów fauny i flory utworzono muzeum historii naturalnej. Działanie to osłabiło jednak pierwotną strukturę i znaczenie muzeum. Dzięki aktywności Sir Arthura Evansa, wieloletniego kustosza instytucji, stworzono natomiast muzeum sztuki i obiektów archeologicznych. Utworzony w jego ramach dział sztuki antycznej był rezultatem ekspedycji naukowych prowadzonych na terenie Wielkiej Brytanii i Europy. Cenne okazy pochodziły także z Egiptu i terenów wschodnich. Część kolekcji gabinetu artystycznego stanowiły dary lokalne. W XX wieku instytucja zdobyła kolejne niezwykłe kolekcje obrazujące kulturę Indian, islamu, południowo-wschodniej Azji, Tybetu, Korei, Japonii. Ashmolean Museum weszło również w posiadanie najznamienitszych dzieł chińskiej sztuki współczesnej.

Obecnie Ashmolean Museum wykorzystuje posiadane zbiory przede wszystkim do tworzenia narracji na temat dziejów ludzkości i osiągnięć różnych kultur. Jego zadaniem jest zachowanie i odpowiednie zabezpieczenie różnorodnej kolekcji, najwyższej klasy obiektów antycznych i dzieł sztuki. Historia ich pozyskania, zakres i rozmiar są świadectwem historycznych ekspansji Wielkiej Brytanii, co z jednej strony zwiększa odpowiedzialność za stan posiadania, z drugiej niezwykle obciąża. Wiele współcześnie działających muzeów, szczególnie w tych państwach, których kolonie znajdowały się na innych kontynentach, posiada zbiory

[110] G.D. Lewis, *History of Museums*, [on-line:] http://www.britannica.com/EBchecked/topic/398827/history-of-museums (odczyt: 14.03.2022).

[111] Elias Ashmole (1617-1692), angielski antykwariusz, zob. T. Churton, *Magus: The Invisible Life of Elias Ashmole*, Lichfield 2004.

„i osobliwości, w których historie niejednokrotnie wpisany był wyzysk i przemoc”[112]. W momencie ich zdobywania nie podejmowano jednak tego rodzaju refleksji, a w sprowadzonych przedmiotach upatrywano podstaw badań i możliwości interpretacji pozaeuropejskich kultur[113]. Ashmolean Museum dostrzega ten problem i w obecnej polityce podkreśla wynikające z tego faktu zobowiązanie: „W ostatnich latach, obok innych muzeów i instytucji kultury, Ashmolean Museum ma świadomość potrzeby zrewidowania postrzegania swojej kolekcji oraz przyznania sposobu jej pozyskiwania. W pełni czujemy naszą odpowiedzialność do zdekolonizowania naszych myśli, języka i praktyk i konieczność refleksji”[114]. Odpowiedzialne zarządzanie kolekcją i realizacja kluczowych zadań muzealnych nie wyczerpuje aktywności tej jednostki. Muzeum i jego pracownicy biorą aktywny udział w promocji osiągnięć naukowych i podnoszeniu prestiżu Uniwersytetu.

Niejednokrotnie to kolekcje stawały się zalążkiem rozwoju przyszłych instytutów naukowych i fakultetów. Uniwersyteckie Muzeum w Bergen zostało ufundowane w 1825 roku jako prywatna inicjatywa mieszkańców tego miasta oraz osób spoza jego terenu, należących do powołanego stowarzyszenia muzealnego. Powodem dla inicjowania takiej instytucji była chęć zgromadzenia w jednym miejscu okazów przyrodniczych, roślin, minerałów i dzieł sztuki, które miały być prezentowane określonej grupie odbiorców i służyć edukacji. Dostęp do tej kolekcji był ograniczany przez samych inicjatorów. Od momentu zdobycia siedziby (w 1832 roku) muzeum było otwierane dla publiczności okazjonalnie, a z jego zasobów korzystać mogli przeważnie członkowie stowarzyszenia, ofiarodawcy i wybrani goście. Opracowaniem zbiorów zajmowało się stowarzyszenie, czyniąc z czasem użytek naukowy z doglądanych zasobów i publikując powiązane z nimi artykuły oraz wzmagając zainteresowanie zasobami[115]. Z biegiem czasu muzeum przekształcało się w nowoczesną instytucję naukową, inicjującą inicjatywy badawcze w mieście. W latach dziewięćdziesiątych XIX wieku zarząd Muzeum zainicjował starania o przekształcenie go w uniwersytet, a w latach dwudziestych XX wieku pojawiły się już skonkretyzowane plany mające ukonstytuować wydział nauk na bazie struktury i zasobów Muzeum, wydział medycyny natomiast – na bazie zaplecza, jakim był miejski szpital. Ostatecznie, między innymi w wyniku trudności ekonomicznych

[112] A. Kamińska, (Re)konstrukcje muzeum w kulturze współczesnej. Studium socjopedagogiczne, praca doktorska pisana pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Agnieszki Gromkowskiej-Melosik, Poznań 2015, s. 220.

[113] Ibidem, s. 220-221.

[114] Por. https://www.ashmolean.org/ (odczyt: 24.04.2022).

[115] Co więcej, współpraca podjęta z czasopismem historycznym URDA wzmagała zainteresowanie kolekcją i determinowała jej wnikliwe opracowanie.

i wojny, Uniwersytet w Bergen powołano po jej zakończeniu na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 1946 roku. Kolekcje artystyczna i przyrodnicza zostały zachowane i stanowią zasoby obecnego Muzeum Uniwersytetu.

Zarysowując dzieje muzeów uczelnianych oraz początki poszczególnych kolekcji, można również zauważyć pewne terytorialne właściwości. W wielu państwach europejskich muzea w strukturach uniwersytetów czy akademii są powszechnie znane, jak: Muzeum Ashmolean w Oxfordzie, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Muzeum Gustavianum w Upssali. Niektóre uzyskują wysoki status, czasem nawet muzeum narodowego (Musée Arts et Métiers (CNAM) w Paryżu, Narodowe Muzeum Historii Naturalnej w Lizbonie, Museo degli strumenti per il calcolo w Pizie)[116]. W innych państwach sytuacja jest całkowicie odmienna. Przykładem mogą być Niemcy, gdzie zdecydowanie dominują kolekcje, podlegające wydziałom lub mniejszym jednostkom organizacyjnym i służące celom naukowym[117]. To ukierunkowanie zasobów uczelnianych okazało się determinujące już dla pierwszego muzeum niemieckiego w strukturze Uniwersytetu w Getyndze, powołanego w 1773 roku, w którego obrębie gromadzono przydatne naukowo materiały. Ideą muzeum było ich sukcesywne opracowywanie i prezentowanie uporządkowanych kolekcji[118]. Przykład tej jednostki wydaje się znamienny jeszcze z innego powodu. W latach czterdziestych XIX wieku, z uwagi na wyodrębnienie się pewnych dyscyplin naukowych, kolekcje zostały rozdzielone i przypisane poszczególnym wydziałom. Przez długi czas zdobywanie sprzętów i okazów dla potrzeb naukowych, ich utrzymanie oraz zabezpieczenie było zadaniem nauczycieli akademickich[119]. Praca z obiektami stawała się praktyką uniwersytecką w Niemczech, a kolekcje uzyskiwały miejsce w strukturze uczelni obok bibliotek i archiwów[120]. Taka sytuacja przyczyniała do sukcesywnego i systematycznego poszerzania zasobów, determinowanego i „okraszanego" indywidualnymi cechami poszczególnych badaczy-kolekcjonerów. Stan ten utrzymał się przez wiek XIX[121].

Sytuacja w Polsce kształtowała się podobnie[122]. Zasoby artystyczne i naukowe oraz okazy przyrodnicze były domeną pierwszych uniwersytetów, a szczególnie

[116] C. Weber, *op. cit.*, s. 130-140.
[117] *Ibidem*.
[118] *Ibidem*.
[119] G. Mueller, *Vom Regieren zum Gestalten. Goethe und die Universitaet Jena*, Heidelberg 2006, s. 146.
[120] C. Weber, *op. cit.*, s. 130-140.
[121] *Ibidem*.
[122] Szczegółowe informacje dotyczące warunków kształtujących kolekcje i muzea uczelni polskich będą zawarte w rozdziale II i III rozprawy, gdzie przybliżone zostaną poszczególne jednostki oraz przestudiowany przypadek najstarszego ośrodka akademickiego w Polsce.

najstarszej polskiej wszechnicy – Uniwersytetu Jagiellońskiego[123]. To w ramach jego działalności powstała najstarsza polska biblioteka, której początki sięgają XV stulecia. Księgozbiór, liczący obecnie blisko 7 milionów woluminów, służył i służy nie tylko społeczności Uniwersytetu, ale także mieszkańcom Krakowa. W efekcie reform Hugona Kołłątaja powołano do życia Gabinet Historii Naturalnej (1782) ze zbiorami, a następnie Ogród Botaniczny (1783), pierwszy tego rodzaju zakład naukowy i najstarszą tego typu jednostkę na ziemiach polskich. Jego przestrzeń i zasoby żywe wykorzystywane są wciąż do badań naukowych i popularyzacji wiedzy o roślinach. W 1867 roku utworzono z kolei Gabinet Archeologiczny, a intencją jego uformowania było zapewnienie zaplecza do prac dydaktycznych ze studentami.

Fot. 2. Fragment Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego

Również w ramach Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, powołanego w 1816 roku, praktykowano gromadzenie obiektów sztuki i przedmiotów naukowych, a jego celem było nie tylko zapewnienie zaplecza dydaktycznego, ale także

[123] Uniwersytet Jagielloński i historia jego kolekcji oraz muzeów będzie przedmiotem rozważań w rozdziale III niniejszej rozprawy, gdzie zostanie wnikliwie przedstawiony rys historyczny i specyfika wspomnianych w tym miejscu zbiorów.

danie możliwości oglądu tych zasobów szerszej publiczności[124]. W skład Uniwersytetu wchodziły, już w początkach jego funkcjonowania, gabinety naukowe i kolekcje artystyczne. „Gabinety znajdowały się w różnych gmachach uniwersyteckich, jednakże zbiór przynależny do Oddziału Sztuk Pięknych zyskał sobie szczególną pozycję ze względu na wyeksponowanie w monumentalnej Sali Kolumnowej gabinetu wzorów gipsowych"[125].

Wskazane powyżej przykłady są jedynie wybranymi spośród inicjatyw, jakie w historii miast, uczelni i ich społeczności miały miejsce i pozwoliły zainicjować naukowe i artystyczne aktywności oraz organizację kolekcji, mogących wspomagać edukację młodych pokoleń oraz zaspokajać wysokie aspiracje badaczy i „głód poznawania" różnych odbiorców.

Zakres działania i tematyka kolekcji uczelnianych, a przede wszystkim ich różnorodność wypływają niewątpliwie z pewnych historycznych uwarunkowań. Odnieść się w tym miejscu należy zarówno do formuły muzealnej, jak i charakteru kolekcji. Formuła ta wynika w dużej mierze ze specyfiki samych uniwersytetów, które, „poza kształceniem i prowadzeniem badań naukowych, pełnią też rolę ośrodków kulturalnych zajmujących się upowszechnianiem wiedzy"[126]. Istotnym elementem jest również ścisłość relacji pomiędzy tym, co prywatne i publiczne, wielokrotnie bowiem zalążkiem publicznych muzeów były zbiory prywatnych kolekcjonerów[127]. Zjawisko to potwierdzają również dzieje muzeów uczelnianych.

3. Lokalne kryzysy zalążkiem międzynarodowej dyskusji branżowej i forum wymiany doświadczeń

Ostatnie dwudziestolecie było czasem wzrastającej świadomości istnienia oraz zrozumienia dla różnorodności kolekcji akademickich, szczególnie pod względem organizacji posiadanych zasobów oraz podejmowanych aktywności. Okres intensywnych działań w zakresie popularyzacji aktywności tych jednostek oraz wspomagania ich profesjonalizacji, a także rozwijającego się dyskursu teoretycznego był jednak efektem kryzysu zbiorów akademickich, który miał miejsce pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku[128]. Wspomnianego kryzysu doświad-

[124] Por. https://muzeum.uw.edu.pl/o-muzeum/ (odczyt: 11.04.2022).

[125] Ibidem.

[126] Ł. Matoga, A. Pawłowska, *Muzea uczelniane w Polsce – przestrzeń spędzania czasu wolnego inspirowana nauką. Stan obecny i kierunki rozwoju w kontekście turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa" 2016, nr 2, s. 49.

[127] *Ibidem*.

[128] M.C. Lourenço, P. Stanbury, *Tales from University Museum*, „Opuscula Muzealia" Vol. 15, 2006, s. 11-16.

czono w różnych krajach i na różny sposób w muzeach i kolekcjach usytuowanych w tamtejszych uczelniach. Wybrane przykłady z Wielkiej Brytanii, Australii i Niemiec, które zostaną zaprezentowane w tej części dysertacji uwzględniono dla lepszej charakterystyki analizowanego problemu. Przywołane działania i przyjęte w poszczególnych instytucjach rozwiązania pozwolą dodatkowo wskazać, iż poza kwestią definicji istotnym jest model organizacji i zarządzania kolekcjami oraz instytucjami muzealnymi uczelni, który może być odmienny dla indywidualnych instytucji i zdeterminowany wieloma czynnikami.

a) Wielka Brytania

Rola kolekcji w praktyce naukowej uczelni była w wieku XIX i początku XX kluczowa, również w Wielkiej Brytanii, co potwierdzają między innymi słowa Davida Murraya przedstawione w publikacji z 1904 roku *Museums, their history and their use*. Podkreślał, iż każdy z uczonych, badaczy potrzebuje i oczekuje muzeum i laboratorium dla potrzeb swych naukowych działań[129]. W efekcie daje to uniwersytetom niebywałą możliwość posiadania odrębnych muzeów botanicznych, geologicznych, medycznych etc., w ramach których każda z dziedzin ma przeznaczoną dla siebie kolekcję[130].

Pierwsze trudności pojawiły się w latach siedemdziesiątych XX wieku i wynikały wówczas między innymi z problemów finansowych i ogromnych oszczędności, jakie poczyniły uczelnie w efekcie obniżenia subwencji rządowych na ich utrzymanie[131]. Zbiegało się to z innym zjawiskiem, którym była konieczność wprowadzania innowacyjności i postępu w badaniach. Polityka oszczędności przynosiła katastrofalne skutki dla kolekcji i muzeów w strukturach szkół wyższych. Efektem podejmowanych restrukturyzacji było najczęściej rozproszenie obiektów, ich wyprzedaż, rezygnacja z profesjonalnego personelu, zabezpieczeń czy zaplecza technicznego. Kryzys został zdefiniowany między innymi przez Alana Warhursta, dyrektora muzeum uniwersyteckiego w Manchesterze, który za główną jego przyczynę uważał brak tożsamości tych jednostek muzealnych i celu ich działalności, deficytu finansów oraz negatywnej konfrontacji z innymi muzeami[132]. Trudności skutkowały marginalizacją pracowników, problemem tożsamości zawodowej i środowiskowej (dysonans między środowiskiem akademickim

[129] L. Drysdale, *A World of Learning: University Collections in Scotland*, Londyn 1990, s. 71.
[130] *Ibidem*.
[131] N. Merriman, *The Current State of Higher Education Museums, Galleries and Collections in the UK*, „Museologia" Vol. 2, 2002, s. 71-80.
[132] A. Warhurst, *Triple Crisis in University Museums*, „Museum Journal" Vol. 86, 1986, s. 137-140.

a muzealnym), a nawet zamknięciem jednostek. Problemy mnożyły się tym bardziej, im większe były cięcia budżetowe czy ograniczenia dla zmian w strukturach uczelni. Sytuacja ta wstrząsnęła środowiskiem, ale jednocześnie wywołała dyskusję na temat celu i roli muzeów i kolekcji w uniwersytecie[133].

Sytuacja brytyjskich muzeów i kolekcji oraz znamienny komunikat podczas konferencji „Museums Association" w Aberdeen[134] w lipcu 1986 roku stały się punktem wyjściowym dla osiągnięcia większej świadomości przez muzea akademickie, czasem refleksji i zatroskania o zasoby uczelniane. Był to prawdopodobnie pierwszy z sygnałów dramatycznej sytuacji na poziomie międzynarodowym. Podkreślano, iż „zbyt długo muzea uniwersyteckie nie działały na rzecz własnego przypadku"[135]. Odpowiedzią na tę sytuację i jej wyeksponowane problemy był sondaż przeprowadzony w uniwersytetach przez regionalne rady muzealne, nadzorowane przez rządową radę do spraw muzeów – Museums and Galleries Commision[136]. Dodatkowo powołano University Museums Group (1987)[137], związek, który miał reprezentować interesy muzeów, galerii i kolekcji uczelnianych[138]. Przeprowadzone badania i weryfikacje stanu kolekcji uwidoczniły, iż pośród istniejących ponad 400 rozmaitych formuł akademickich zabezpieczających zbiory większość jest niedostępna dla publiczności, nieznana szerszemu kręgowi odbiorców, a jednocześnie zarządzana w taki sposób, że w minimalnym stopniu spełnia kryteria muzealne[139]. W raporcie wykazano, iż większość z muzealnych jednostek uniwersyteckich nie posiada własnego budżetu, kuratorskiego nadzoru czy planu

---

133 N. Merriman, *op. cit.*, s. 71-80.

134 Z. Kozak, Promoting the Past, Preserving the Future: British University Heritage Collections and Identity Marketing (Doctoral dissertation, University of St Andrews), Research repository St Andrews, 2007, [on-line:] https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/408/ ZenobiaKozakPhDThesis.pdf;jsessionid=74BAE0701AD24F9FC1A4B6A8B97B575D?sequence=7 (odczyt: 1.08.2021), s. 55.

135 Ibidem, s. 8.

136 Z. Kozak, Promoting…, s. 8-17.

137 W roku 1980 powstał UMIS – University Museums in Scotland, którego 9 członków zabezpiecza ponad 2 miliony okazów uznanych za znaczące dobra narodowe Szkocji i wspieranych przez szkocki rząd. Muzea uniwersyteckie są nie tylko istotnym elementem struktury uczelni, ale mają znaczący wpływ na szkocką kulturę. Kolekcje szkockich uczelni udostępniane są bezpośrednio i poprzez kolekcje cyfrowe, aby służyć przede wszystkim w edukacji i rozwoju. Zob. https://www.umis.ac.uk/about-us/ (odczyt: 5.11.2022).

138 Początkowo członkami Grupy byli przedstawiciele największych muzealnych jednostek uniwersyteckich. Interesy mniejszych jednostek nie miały szansy reprezentacji. Obecnie UMG zrzesza instytucje i indywidualnych członków, notuje około 100 muzeów w strukturach brytyjskich uczelni i 300 kolekcji przeznaczonych dla celów dydaktycznych. Zob. http://universitymuseumsgroup.org/about/ (odczyt: 5.11.2022).

139 N. Merriman, *op. cit.*, s. 74.

strategicznego[140]. Przyczyniał się do tego brak określonego miejsca w strukturach uczelni. Bez określenia miejsca i celu działania nie było możliwości spełniania innych warunków czy wypracowywania wysokich standardów, szczególnie że dotyczyło to wielu małych jednostek i sporej grupy rozproszonych zbiorów[141].

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku zaobserwowano w Wielkiej Brytanii większe zainteresowanie muzeami w uczelniach, a ich zarządcy nakreślali stopniowo kierunki swojej działalności. Odnajdowali swoje miejsce poza strukturami uczelni, docierając do szerszej grupy odbiorców[142]. Pozwalało to nie tylko na promocję uczelni i jej działań, ale także wykorzystanie możliwości i zasobów w edukacji społeczności lokalnej i jej najmłodszych członków, nierzadko przyszłych studentów[143]. Ostatnie dwudziestolecie i rozwój technologii pozwoliły dodatkowo realizować zadania tym jednostkom, które z wielu względów nie będą posiadały wystarczającej przestrzeni na organizację wystaw i udział publiczności. Dzięki digitalizacji zaistniała możliwość prowadzenia aktywności w przestrzeni wirtualnej. Warto też podkreślić inną z inicjatyw brytyjskich uczelni, jaką jest nauczanie z użyciem obiektów (*object-based learning*). Zainicjowany w 2012 roku przez Uniwersytet w Oxfordzie program pozwala dziś na efektywniejsze wykorzystanie kolekcji w programach dydaktycznych[144].

b) Australia

Podobna sytuacja miała miejsce w Australii. Powołana w 1992 roku Rada Australijskich Muzeów i Kolekcji (CAUMAC)[145] skupiła swoją uwagę na kondycji zbiorów ulokowanych w strukturach uniwersytetów oraz jednostek powołanych do ich prowadzenia. Podjęto próbę oszacowania liczby posiadanych przez uniwersytety kolekcji, zgromadzonych w nich zasobów oraz skategoryzowania problemów w obszarze zarządzania tego rodzaju materią. Kontrola realizowana była przez Komisję Rewizyjną (UMREC).

Wyniki badań zostały przedstawione w kilku dokumentach (Cinderella Collection Reports)[146], a wskazówki funkcjonowania – w towarzyszących rekomendacjach. Raporty wykazały istnienie licznych zbiorów, ale także związane z nimi

[140] *Ibidem*, s. 75.
[141] *Ibidem*, s. 75-76.
[142] Zob. O. Benett, P. Shaw, K. Allen, *Partners and Providers: The Role of HEIs in the Provision of Cultural and Sports Facilities to the Wider Public*, Bristol 1999.
[143] N. Merriman, *op. cit.*, s. 76.
[144] C. Weber, *op. cit.*, s. 130-140.
[145] Por. https://caumac.wordpress.com/ (odczyt: 18.04.2022).
[146] Raporty przeprowadzone przez Rząd Federalny – Cinderella Collections Reports: *Cinderella Collections: University Museums and Collections in Australia*, 1996; *Transforming Cinderella*

istotne problemy oraz trudności z ich dostrzegalnością w strukturze uniwersytetów. Zbiory nie były znane ani w samej uczelni, ani w otaczającej je społeczności. Zakładano jednak ich rolę jako zaplecza dydaktycznego i naukowego, a także zauważono wpływ na poziom kultury i estetyki w murach szkół wyższych i ich otoczeniu. Wskazano, że mogą być łącznikiem między tymi dwoma światami. Ważnym wnioskiem było dostrzeżenie, że dorobek uniwersytetów jest częścią kulturowego dziedzictwa i tylko w powiązaniu z dorobkiem innych instytucji daje pełny obraz dziedzictwa narodowego. Powyższe spostrzeżenia pozwoliły na wyciągnięcie wniosku, że ten obszar akademickiej aktywności powinien być traktowany z najwyższą uwagą, profesjonalnie zarządzany, zauważony przez struktury rządowe i objęty ich finansowym stałym wsparciem.

Cinderella Reports[147] wymogły większą aktywność i zainteresowanie problematyką muzeów i kolekcji akademickich. Niektóre z uniwersytetów wprowadziły bardziej zaangażowane i określone odpowiednią polityką procedury zarządzania w tym obszarze. Przykładem jest australijski Macquaire University, który zastosował politykę zarządzania dla muzeów i zbiorów, dodatkowo uzgodnioną z radą uczelni. W rezultacie zaobserwowano większą aktywność w kształtowaniu jednostek uczelnianych skupionych w swej codziennej działalności na ochronie kolekcji oraz ich przeznaczeniu do celów dydaktycznych i badań naukowych. W wyniku raportu powstała strategia organizacji akademickich kolekcji. Powołano odpowiedni komitet doradczy, a każda z 14 istniejących jednostek muzealnych miała komitet zarządczy. Te spotykały się w różnych częściach uczelni, aby promować tę grupę jednostek, inicjować dyskusję o problemach i bieżących sprawach. Poprzez regularnie opracowywany Newsletter, który był dystrybuowany do władz, administracji i szerokiej społeczności akademickiej, rozpoczęto promocję działalności i popularyzację posiadanych dóbr. Kuratorzy odpowiedzialni na co dzień za kolekcje mieli reprezentować muzea i kolekcje w sieciach krajowych i międzynarodowych, zdobywając tym samym i wymieniając posiadane doświadczenia. Mimo podjętych działań nadal obserwowano ograniczenia w funkcjonowaniu kolekcji uniwersyteckich czy wręcz rozproszenia zbiorów. Wciąż jednym z podstawowych problemów pozostawało lokowanie się kolekcji i muzeów uczelni

Collections: The Management and Conservation of Australian University Museums, Collections and Herbaria, 1998.

147 Określenie *Cinderella* (Kopciuszek) nawiązuje do postaci z baśni. W ten sposób i opierając się na konotacjach dla tego terminu, chciano zobrazować pozycję i sytuację zbiorów akademickich pośród innych zasobów nauki i kultury jako niedoszacowanych, niedocenionych i funkcjonujących w nieodpowiednich warunkach. Informacja uzyskana w ramach wywiadu z Andrew Simpsonem.

w akademickim krajobrazie i jego podstawowych trzech obszarach: naukowym, dydaktycznym, a także zarządczym. Nadal częstym problemem była komunikacja na poziomie administracyjnym.

Dziś CAUMAC działa jako część Australijskiego Stowarzyszenia Muzeów i Galerii (Australian Museums and Galleries Association) i zrzesza zainteresowanych i pracujących na rzecz muzeów i kolekcji uczelnianych, których notuje się w Australii ponad 200. Celem Rady jest integracja środowiska, wsparcie procesów zarządczych oraz popularyzacja zasobów[148].

c) Niemcy

W latach osiemdziesiątych XX wieku również Niemiecki Związek Muzealny (Der Deutsche Museumsbund) zainteresował się sytuacją uniwersyteckich kolekcji. Wystosowane w 1982 i 1983 roku memorandum przedstawiało życzenie i oczekiwanie poprawy sytuacji muzeów i kolekcji niemieckich uczelni[149]. Upatrywano tej zmiany i gwarancji jej sukcesu w postawie samych szkół wyższych i ich jednostek oraz wskazywano te działania jako ich odpowiedzialność. Samo memorandum nie wzmogło jednak większych aktywności w tym obszarze.

Dopiero początek XXI wieku jest, w opinii niemieckich znawców tematu, czasem rewizji potencjału specjalistycznych zasobów i renesansu w ich eksploracji i użyciu[150]. Przyczyniły się do tej sytuacji nie tylko zmiany samych uczelni, ich mentalności i nowych zakresów aktywności, ale także powstające grupy zawodowe specjalizujące się w opracowywaniu kolekcji, lokalna i międzynarodowa współpraca oraz rozwój nowych technologii umożliwiających zarówno przygotowywanie specjalistycznej dokumentacji, jak i udostępnianie obiektów.

Nie bez znaczenia był także kryzys, który wynikał ze zmian w prowadzeniu dydaktyki i odejścia od ścisłego jej związku z zasobami oraz ze zdecydowanego zwiększenia liczby studiujących, a co za tym idzie zmiany organizacji procesu studiowania i nierzadko wyeliminowania z niego kolekcji. Szczególnie istotny w tym kontekście był rok 2011[151] i wydane przez niemiecką Radę Naukową (Wissenschaftsrat) zalecenia do wykorzystywania kolekcji jako urządzenia badawczego szczególnego

[148] Por. https://www.amaga.org.au/council-of-australian-university-museums-and-collections (odczyt: 24.04.2022).

[149] Zob. „Museumskunde" 49, 1984, s. 107-108.

[150] Ibidem.

[151] Przed pracami Rady dyskusja zainicjowana została przez 120 specjalistów w ramach sympozjum „Universitätsmuseen und -sammlungen im Hochschullaltag. Aufgaben – Konzepte – Perspektiven", [on-line:] https://wissenschaftliche-sammlungen.de/files/8813/9757/0355/ums2010.pdf (odczyt: 6.11.2022).

znaczenia[152]. Zainicjowane przez Radę analizy potwierdziły, iż ogromny potencjał zasobów akademickich pozostaje w dużej mierze niewykorzystany i nieodpowiednio usytuowany przede wszystkim w wyniku niewystarczającej opieki nad nimi, niewystarczającej ich widoczności i usytuowania w strukturze uczelni[153]. W Niemczech rejestrowanych jest ponad 1100 kolekcji uczelnianych, spośród których nie więcej niż 20% uznaje się za jednostki o charakterze muzeum. Podległe są w większości wydziałom i mniejszym jednostkom szkoły wyższej, a ich wykorzystanie ma miejsce przede wszystkim w projektach naukowych.

W związku z chęcią twórczego i efektywnego spożytkowania posiadanych specjalistycznych kolekcji i historycznych zasobów naukowych instytucje szkolnictwa wyższego podejmują dziś konieczne działania, takie jak: dokumentowanie historii badań naukowych i obiektów, zabezpieczanie tych zasobów i upowszechnianie informacji na ich temat, budowanie infrastruktury badawczej opartej na zasobach[154].

Wśród aktywności zmierzających do zarządzania kolekcjami podjętych przez poszczególne niemieckie uniwersytety warto przywołać przynajmniej dwa z nich, Georg-August-Universität w Getyndze oraz Humboldt-Universität w Berlinie. W ramach Uniwersytetu Georga Augusta w Getyndze utrwalony został przed wieloma laty system zarządzania kolekcjami i specjalistycznymi narzędziami badawczymi, jakimi mogą być obiekty. Powołana w strukturze uniwersytetu jednostka – Die Zentrale Kustodie ma za zadanie koordynować działania jednostek organizacyjnych uczelni związane z obiektami i ich zastosowaniem w badaniach, dydaktyce i otwartej prezentacji. Jest to jednostka zarządzająca inicjatywami z użyciem obiektów, a także wspierająca bieżącą pracę kustoszy i kustoszek poszczególnych instytutów. Wszystko po to, by liczone w milionach okazów zasoby były dostępne i możliwe do wykorzystania w edukacji i rozwoju zarówno społeczności akademickiej, jak i lokalnej miasta i regionu[155]. Wieloletnie działania Uniwersytetu i Zentrale Kustodie, wsparte finansowo poprzez programy europejskie na rzecz rozwoju regionów, zaowocowały otwarciem w maju 2022 roku Forum Wissen – Muzeum Wiedzy Uniwersytetu w Getyndze. Do użytku oddano zaadaptowane historyczne przestrzenie, ekspozycje i miejsca pracy indywidualnej do celów korzystania z dostępnych zasobów oraz wykorzystania ich w in-

[152] *Wissenschaftsrat: Empfehlungen zu wissenschaftlichen Sammlungen als Forschungsinfrastrukturen*, [on-line:] https://wissenschaftliche-sammlungen.de/files/3213/7096/3073/WR_EmpfehlungenWissSlg2011.pdf. (odczyt: 5.11.2022).

[153] C. Weber, *op. cit.*, s. 130-140.

[154] P. Strohschneider, *Faszinationskraft der Dinge. Über Sammlung, Forschung und Universität*, „Denkströme. Journal der Sächsischen Akademie der Wissenschaften" 8, 2012, s. 9-26.

[155] Por. https://www.uni-goettingen.de/de/440706.html (odczyt: 24.04.2022).

dywidualnych poczynaniach naukowych podyktowanych chęcią eksplorowania otaczającego nas świata[156].

Z kolei Helmholtz-Zentrum für Kulturtechnik Uniwersytetu Humboldta w Berlinie zainicjowało w 2004 roku projekt[157] mający na celu udokumentowanie uniwersyteckich kolekcji w Niemczech[158]. Celem tego przedsięwzięcia było zgromadzenie informacji o możliwie największej liczbie kolekcji, które posiadały uczelnie, oraz założeniach i sposobach ich tworzenia. Efekty prowadzonych poszukiwań publikowane były sukcesywnie w Internecie, w ramach specjalnej strony internetowej projektu. Dodatkowo uzyskaną dokumentację wizualną, szczególnie w formacie 3D, gromadzono w repozytoriach, które miały być dostępne szerszej grupie użytkowników w celach edukacyjnych[159].

Kontynuacją tej inicjatywy jest działanie Koordinierungsstelle – jednostki organizacyjnej ulokowanej w ramach Hermann von Helmholtz-Zentrum für Kulturtechnik (HZK) Uniwersytetu Humboldta w Berlinie, której zadaniem jest wspieranie ponad 1000 uczelnianych kolekcji w Niemczech. Działania zmierzają do zdecentralizowania zasobów, będących istotnym źródłem wiedzy, i uczynienia ich otwartymi, dostępnymi oraz interoperacyjnymi[160]. Jednocześnie powołano zespół, który opracowuje strategie dla prowadzonych działań oraz wspomaga wymianę doświadczeń i integrację środowiska udostępniających zasoby. Na czas realizacji, przewidziany na lata 2012–2022, projekt otrzymał dofinansowanie Federalnego Ministerstwa Edukacji i Badań (Bundesministerium für Bildung und Forschung).

4. Lokalne i międzynarodowe sieci współpracy skupiające muzea i kolekcje uczelniane[161]

Istotnym punktem odniesienia dla działalności lokalnych muzeów uczelnianych są doświadczenia i dorobek wypracowany w rezultacie aktywności sieci współpracy zrzeszających jednostki akademickie zajmujące się kolekcjami, w skali europejskiej

[156] Por. https://www.uni-goettingen.de/de/forum+wissen/521321.html (odczyt: 6.11.2022).

[157] Projekty „Universitätssammlungen in Deutschland: Untersuchungen zu Bestand und Geschichte" oraz „Materielle Modelle in Forschung und Lehre" prowadzone w latach 2004-2012.

[158] Por. http://www.universitaetssammlungen.de/ (odczyt: 12.04.2022).

[159] D. Ludwing, C. Weber, *op. cit.*, s. 85-94.

[160] Por. http://www.universitaetssammlungen.de/ (odczyt: 12.04.2022).

[161] W tej części rozprawy uwzględnione zostały sieci, inicjatywy i relacje bez odniesienia do polskiego zaangażowania i polskich formacji. Informacje dotyczące uczestnictwa polskich muzeów uczelnianych w strukturach międzynarodowych stowarzyszeń, polskich zawiązków tematycznych czy tworzenia i rozwoju polskiego Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych będą przedmiotem rozważań w dalszej części tego opracowania.

i światowej. Ich celem jest uczynić kolekcje akademickie bardziej widocznymi, sprawniej działającymi. Wiele narodowych, regionalnych i międzynarodowych sieci i instytucji utworzono, aby umożliwić wymianę doświadczeń, ukierunkowanie i wypracowanie sprofilowanych praktyk związanych z zabezpieczaniem i opracowaniem materialnych i niematerialnych wymiarów dziedzictwa akademickiego.

Jednym z najistotniejszych związków jest sieć UNIVERSEUM Network[162], powołana z inicjatywy 12 najstarszych uniwersytetów w Europie. Cele przedsięwzięcia w odniesieniu do muzeów i kolekcji tych uczelni zostały określone w inicjującej działanie sieci Deklaracji z Halle[163] z dnia 16 kwietnia 2000 roku. Deklaracja i założenia programowe zakreślały rolę i odpowiedzialność szkół wyższych w zakresie ochrony dziedzictwa akademickiego, ale także wskazywały na zobowiązanie do przybliżania jego wartości i walorów odbiorcom, nie tylko z kręgu społeczności akademickiej. Podkreślano rolę kulturową uczelni, a z kolei w ich strukturach i funkcjonowaniu – wartość muzeów i kolekcji. Kolekcja w rozumieniu tej deklaracji jest aktywnym źródłem nauczania i badań oraz unikalną i niezastąpioną historyczną treścią odgrywającą istotną rolę w dziejach uniwersytetów i ich rozwoju. Podczas spotkania w Halle reprezentanci muzeów uniwersytetów, wchodzących w skład komitetu założycielskiego, zainicjowali międzynarodową współpracę – Academic Heritage and Universities[164], które miało być otwarte na instytucje akademickie o podobnych zasobach i dążeniach.

Podstawowym zadaniem, wynikającym ze współpracy, jest po dzień dzisiejszy dzielenie się wiedzą i doświadczeniem oraz podejmowanie inicjatyw umożliwiających dostęp do zbiorów na różnych poziomach. W przypadku indywidualnych uczestników, konkretnych uczelni ma się to odbywać poprzez ukonstytuowanie kolekcji w strukturze, odpowiednie jej promowanie, umożliwienie dostępu do zasobów studentom, badaczom i publiczności. Pobudzanie społecznej świadomości na temat kolekcji uczelnianych ma być osiągnięte poprzez przygotowywane wystawy, których narracja powinna przybliżać naukę i jej osiągnięcia oraz ścieżkę postępu. Bardzo istotnym elementem założeń jest umożliwianie dostępu do danych i prowadzenia badań na podstawie posiadanych zasobów. W związku z rozwijającą się technologią duży nacisk położono na rozwój formuł wirtualnych i tworzenie zasobów cyfrowych. Ponadto uwypuklono potrzebę świadomości samych pracowników uczelni, opiekunów kolekcji i profesjonalizacji ich działań

[162] Por. https://www.universeum-network.eu/about-universeum/ (24.03.2022).
[163] Ibidem.
[164] *The Declaration of Halle, 16 April 2000*, [on-line:] https://www.universeum-network.eu/the-declaration-of-halle/ (24.04.2022).

poprzez liczne konferencje, sesje, wymiany pracownicze oraz inicjowanie uczestnictwa we wspólnych projektach naukowych i popularyzatorskich.

Powstanie UNIVERSEUM Network jest dowodem na to, że międzynarodowe sieci wymiany doświadczeń oraz ukierunkowana współpraca są dziś nie tylko możliwe, ale i aktywnie wspomagane przez europejskie programy oraz zalecenia podejmowania praktyk dążących do ochrony osiągnięć uniwersytetów. Jednym z takich zaleceń jest 13. rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy z 2005 roku, definiująca dziedzictwo akademickie i działania na jego rzecz[165]. Zgodnie z jej założeniami dziedzictwo europejskich uniwersytetów jest dzisiaj kluczowym elementem i wartością szkolnictwa wyższego. Wynika to z akademickiej i instytucjonalnej autonomii jednostek uczelnianych, zdolności adaptacji i reformowania się z zachowaniem niezależności i wolności w zakresie nauczania. Odpowiedzialne zarządzanie dziedzictwem akademickim, składową dziedzictwa kulturowego, nie jest jednak rolą samych uczelni, ale i władz państwowych, regionalnych i lokalnych. Istotnym wyzwaniem są tu uregulowania prawne. Dziedzictwo akademickie powinno być postrzegane w wymiarze materialnym i niematerialnym, pozostając w relacji ze szkołą wyższą i odnosząc się do systemu, struktury uczelni, jej społeczności oraz społecznego i kulturowego środowiska. To źródło dobra, doświadczeń, wartości, modeli przekazywania wiedzy i umiejętności potrzebnych innowacji. Zadaniem szkół wyższych jest prowadzenie transparentnej polityki ochrony dziedzictwa oraz stosowanie narzędzi prawnych dla jego zabezpieczenia.

Zgodnie z rekomendacjami ochrona dziedzictwa należy do obowiązków i kompetencji władz uczelni, ministerstw i rządów. Odpowiedzialność za nią nie spoczywa zatem na samej uczelni. W związku z tym status dziedzictwa szkoły wyższej powinien być ustalony zarówno na poziomie krajowym, jak również w jej wewnętrznych regulacjach. Zadaniem liderów akademickich jest natomiast wypracowywanie polityki zarządzania i mechanizmów ochrony dziedzictwa. Jednostki bezpośrednio zarządzające zasobami, takie jak: muzea, kolekcje, biblioteki, archiwa, organy administracji budynków, powinny być motywowane i wsparte w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa, a ich cele, polityka czy misja winny stanowić

[165] Zalecenie Rec (2005)13, Zalecenie w sprawie zarządzania dziedzictwem uniwersyteckim zostało przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy 7 grudnia 2005 roku. Było konsensusem wypracowanym przez sekcję Rady – Szkolnictwa Wyższego i Badań oraz Dziedzictwa Kulturowego. Zalecenie skierowane zostało do administracji uniwersyteckiej i rządów poszczególnych krajów. Uwzględnia założenia dla prowadzenia polityki, regulacji prawnych i organizacyjnych, założeń finansowych, dostępności, specjalizacji zawodowych, budowania świadomości i relacji z otoczeniem. Nawoływano liderów szkół wyższych, aby uwzględniali wszelkie aspekty dziedzictwa uczelnianego jako elementy ich odpowiedzialności i powinności, a także obszar wymagający opieki i odpowiedniego finansowania.

część globalnego planu uczelni i struktur akademickich w szerszym kontekście. Zarządzanie powinno odbywać się na wzorze najlepszych praktyk i najwyższych standardów, a finansowanie powinno być realizowane w drodze dotacji systemu edukacji wyższej oraz na bazie polityki finansowej uczelni, ale także zewnętrznych źródeł. Dostęp do interdyscyplinarnych zasobów powinien być umożliwiony dla społeczności akademickiej i zewnętrznego odbiorcy. W uzasadnionych przypadkach, z uwagi na szczególną wartość kolekcji, należałoby udostępnić je określonym grupom w ramach procesu badawczego. Zawodowy profesjonalizm powinien być wzmacniany w drodze kooperacji z urzędami ministra nauki i kultury w zakresie sprawowania opieki. Wskazane jest, by wymiana doświadczeń na poziomie instytucjonalnym, regionalnym, narodowym, międzynarodowym odbywała się w zakresie opracowania zasobów, ich ewidencji, konserwacji, digitalizacji etc.

Obok UNIVERSEUM Network działają dziś w Europie inne inicjatywy zrzeszające uniwersytety i determinujące współpracę oraz wymianę doświadczeń na wielu płaszczyznach, w tym w obszarze określonym mianem *cultural heritage*, na który składają się między innymi materialny dorobek i niematerialne dziedzictwo poszczególnych ośrodków nauki, a tym samym ich zasoby. Mowa w szczególności o Grupie Coimbra[166] założonej w 1987 roku jako stowarzyszenie europejskich multidyscyplinarnych uniwersytetów o wysokim międzynarodowym standardzie. Do Grupy Coimbra należy obecnie 40 uniwersytetów[167], a obszary działalności to: badania, edukacja, wymiana doświadczeń i nawiązywanie współpracy. Stowarzyszenie dba o zapewnienie międzyuniwersyteckich więzi w celu promowania dorobków i umożliwienia międzynarodowej współpracy naukowej, a także pełnienia służby społecznej. Promowanie dziedzictwa akademickiego i kulturowego w szkolnictwie wyższym w XXI wieku oraz promowanie roli uniwersytetów w służbie społeczeństwu na różnych poziomach, zwłaszcza ich wpływu na rozwój lokalny,

[166] Por. https://www.coimbra-group.eu/wp-content/uploads/CG-Foundation-Charter-1.pdf (odczyt: 6.11.2022).

[167] Aarhus Universitet, Universitat de Barcelona, Universitetet i Bergen, Alma Mater Studiorum Università di Bologna, University of Bristol, United Kingdom, Eötvös Loránd University Budapest, Universidade de Coimbra, Trinity College Dublin, Durham University, University of Edinburgh, National University of Ireland Galway, Université de Genève, Georg-August-Universität Göttingen, Universidad de Granada, Karl-Franzens-Universität Graz, Rijksuniversiteit Groningen, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Alexandru Ioan Cuza University of Iaşi, Istanbul University, Friedrich-Schiller-Universität Jena, Universität zu Köln, Uniwersytet Jagielloński, Universiteit Leiden, KU Leuven, Université catholique de Louvain, Université de Montpellier, Université Paul-Valéry Montpellier 3, Università degli Studi di Padova, Università degli Studi di Pavia, Université de Poitiers, Charles University (Prague), Universidad de Salamanca, Università degli Studi di Siena, University of Tartu, Turun yliopisto, Turku, Uppsala universitet, Universiteit Utrecht, Vilnius University, Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Åbo Akademi University.

regionalny i globalny, to podstawowe zadania Grupy. Ponadto w jej strukturach powołano Grupę Roboczą do spraw Dziedzictwa. Współtworzy ona opracowania dotyczące dziedzictwa kulturowego i naukowego zrzeszonych uniwersytetów oraz dzieli się praktykami zarządzania nim. Od 2017 roku rozwija również platformę cyfrową kolekcji[168] jako narzędzie umożliwiające wymianę informacji o zbiorach i inspiracje do dalszej ich eksploracji, jak również budowania narracji o wspólnocie.

Jeszcze inną formułą współpracy, zainicjowaną przez europejskie uniwersytety, jest sojusz UNA EUROPA. W jego skład wchodzi 11 wiodących uczelni badawczych[169], które mają na celu stworzenie „uniwersytetu przyszłości – prawdziwie europejskiego międzyuczelnianego środowiska, budowanego na potencjale i mocnych stronach swoich partnerów. Nie miejsce, ale zbiór wiedzy, idei i wartości, ewoluujący swobodnie poza granicami, mediami i czasem"[170]. Istotą jego funkcjonowania ma być również czerpanie z dorobku poprzednich pokoleń jako fundamentu innowacyjnych i kreatywnych rozwiązań[171]. Jednym z obszarów działań jest dziedzictwo kulturowe. Uczestnictwo w obszarze *cultural heritage* ma pozwolić na wykorzystanie potencjału poszczególnych partnerów i wkład historyczny w rozwój miast oraz ochronę dziedzictwa historyczno-artystycznego[172]. Współpraca i realizowane w tym zakresie projekty badawcze mają przyczynić się do sprawniejszego zarządzania dobrami kultury i nauki oraz ich ochroną, a także „zrozumienia tożsamości i promowania spójności w środowiskach dotkniętych przez zmiany i niestabilność gospodarczą"[173].

W tym miejscu należy przywołać również Europejskie Stowarzyszenie Uniwersytetów (EUA), reprezentujące ponad 850 uniwersytetów i krajowych konferencji rektorów w 49 krajach europejskich. Jego aktywności skupiają się na realizacji kluczowych programów akademickich oraz kształtowaniu europejskiej polityki dotyczącej zarządzania szkołami i prowadzenia badań. Istotnym elementem polityki jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz edukacja w różnorodnych dyscyplinach umożliwiających lepszy i bezpieczniejszy rozwój[174]. W ramach planu strategicznego „Universities without walls. A vision for 2030" zrzeszenie to

[168] Por. https://www.coimbra-group.eu/collections/ (odczyt: 24.04.2022).

[169] Freie Universität Berlin, Alma Mater Studiorum Università di Bologna, University College Dublin, University of Edinburgh, Helsingin yliopisto / Helsingfors universitet, Universiteit Leiden, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, KU Leuven, Universidad Complutense de Madrid, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, Universität Zürich.

[170] Por. https://una-europa.ic.uj.edu.pl/o-una-europa (odczyt: 24.04.2022).

[171] Ibidem.

[172] Por. https://una-europa.ic.uj.edu.pl/obszary (odczyt: 12.05.2022).

[173] Ibidem.

[174] Por. https://eua.eu/about/who-we-are.html (odczyt: 12.05.2022)

określa najistotniejsze obszary i cele do osiągnięcia przez europejską wspólnotę akademicką:

> Patrząc w przyszłość, wyobrażamy sobie uniwersytety bez murów. Są to uniwersytety, które są otwarte i zaangażowanie w życie społeczne przy jednoczesnym zachowaniu swoich podstawowych wartości. Wszystkie europejskie uniwersytety będą odpowiedzialne, autonomiczne i wolne, o różnych profilach instytucjonalnych, ale zjednoczone w swoich misjach uczenia się i nauczania, badań, innowacji i kultury w służbie społeczeństwu[175].

Obok obszarów zainteresowań i działalności takich jak: prowadzenie badań naukowych, nauczanie i popularyzacja oraz innowacja, uwzględniona została kultura. Zgodnie ze zobowiązaniem wprowadzonym do planu strategicznego uniwersytety będą współuczestniczące i zaangażowane, będą „nadal wnosić istotny wkład w kulturę"[176], którą poddawać będą interpretacji, promować i udostępniać. „Uniwersytety będą krytycznymi kuratorami wiedzy i tradycji poprzez ciągłe akademickie zaangażowanie w dziedzictwo kulturowe, w tym nowe formy wykorzystujące technologie cyfrowe. Będą nadal chronić dziedzictwo"[177]. Innymi słowy, kluczowa i determinująca funkcjonowanie muzeów i kolekcji uczelnianych pozostaje kondycja ich organizatora oraz to, w jaki sposób są prowadzone działania i inicjatywy, a także jaka jest wiedza na temat podejmowanych decyzji, warunkujących środowisko i jego uczestników. Wspomniane powyżej kooperacje oraz powstające w ich ramach interakcje i nawiązane sieci współpracy, zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i wewnątrzuniwersyteckim, wspomagają muzea uczelniane i ich działania związane z zasobami, materialnym i niematerialnym wymiarem dziedzictwa akademickiego.

Budowanie marki i pobudzanie świadomości wartości dziedzictwa akademickiego i zasobów uczelni muszą jednak odbywać się nie tylko na poziomie współpracy pomiędzy europejskimi instytucjami. Istnieje wiele regionalnych sieci zrzeszających muzea i kolekcje akademickie. Są nimi między innymi Amerykańskie Stowarzyszenie Muzeów i Kolekcji (Association of Academic Museums and Galleries – AAMG) i Australijska Rada Uniwersyteckich Muzeów i Kolekcji (CAUMAC), wspomniana we wcześniejszym fragmencie rozdziału.

AAMG jest wiodącą organizacją pozarządową w Stanach Zjednoczonych, zrzeszającą pracowników uniwersyteckich muzeów, galerii i kolekcji. Członkom swojej

[175] *Universities without Walls. A Vision for 2030*, [on-line:] https://www.eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf (odczyt: 12.02.2022).
[176] *Ibidem*.
[177] *Ibidem*.

społeczności zapewnia wsparcie w rozwoju, praktykach i indywidualnej edukacji. Współpracuje z innymi organizacjami, działającymi na rzecz ochrony dóbr kultury i nauki oraz profesjonalizacji działań tego sektora, między innymi z Amerykańskim Stowarzyszeniem Muzeów. Stowarzyszenie powołano w 1980 roku jako zrzeszające muzea i galerie, odmienne w swej organizacji i specyfice uczelnie (College and Universities), które potrzebowały wsparcia w pracy z różnorodnymi materiałowo zasobami, w ich opracowaniu i eksponowaniu. W czerwcu 2017 roku stowarzyszenie AAMG opublikowało zbiór dobrych praktyk przeznaczony dla kuratorów pracujących z obiektami i okazami amerykańskich uczelni. Publikacja *Professional Practices for Academic Museums and Galleries* zawiera między innymi informacje oraz wskazówki dotyczące prawidłowej organizacji kolekcji, muzeum lub galerii, budowania strategii oraz planowania działań.

Jednym z aktywniejszych podmiotów, zrzeszających indywidualnych i instytucjonalnych członków, reprezentujących muzea i kolekcje akademickie z całego świata jest komitet powołany w ramach struktur Międzynarodowej Rady Muzeów[178] (ICOM). University Museums and Collections (UMAC), mający już dwudziestoletnią tradycję, jest aktywnym forum dla wszelkich jednostek akademickich zajmujących się kolekcjami, monumentalną architekturą i tradycjami uczelni. Misją komitetu jest wspomaganie działań pozwalających na zrównoważony rozwój muzeów i kolekcji oraz zachowanie kulturowego, naturalnego i naukowego dziedzictwa. Organizacja posiłkuje się zasadami kodeksu etyki ICOM[179] oraz założeniami deklaracji bolońskiej *Magna Charta Universitatum*[180].

Komitet rozpoczął swoją działalność w 2001 roku. Ogłoszenie jego funkcjonowania miało miejsce podczas dorocznego spotkania ICOM-u. Główną intencją zgromadzonych było zaznaczenie działalności muzeów i kolekcji uczelni. Budowanie świadomości tej aktywności i uznania dla niej dotyczyło zarówno środowiska zawodowych muzealników, jak również samych ośrodków akademickich, z których te muzea się wywodzą[181].

W dokumencie opublikowanym w 2004 roku *University Museums and Collections – Importance, Responsibility, Maintenance, Disposal and Closure* komitet UMAC przedstawił najistotniejsze założenia dla swojej działalności i współtworzących jego strukturę[182]. Wśród najważniejszych kwestii podkreślono, iż zbiory

[178] Por. https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/declarations-statements/ (odczyt: 20.06.2021).

[179] Por. https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/code-of-ethics/ (odczyt: 20.06. 2021).

[180] Por. https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum (odczyt: 20.06.2021).

[181] S.W.G. de Clercq, *Keeping for the Future*, „Opuscula Musealia" Vol. 15, 2006, s. 29.

[182] Por. http://umac.icom.museum/wp-content/uploads/2017/05/28-08-2007-UMAC_Guidelines.pdf (odczyt: 11.03.2022).

uniwersyteckie odzwierciedlają historię, dziedzictwo i pozycję nie tylko uniwersytetu, ale i narodu. Są dorobkiem wypracowanym przez pokolenia uczonych i innych oddanych osób. Z tego względu, a także przez zindywidualizowany tok pracy naukowej są unikalne i często jedyne w skali danego kraju lub nawet szerszego zakresu terytorialnego. Wiedza w nich zawarta nie wygasa, nawet jeśli na danym etapie działalności nie widać sposobu jej użycia, nie oznacza to braku potencjału dla badań przyszłych[183]. Poza potencjałem intelektualnym zbiory akademickie mają ogromną wartość społeczną i walor emocjonalny, którego dostarczają także kuratorzy sprawujący nad nimi pieczę. Należy im się uznanie, opieka oraz wsparcie finansowe, które nie zawsze jest adekwatne do odpowiedzialności ciążącej na uczelniach i jej pracownikach wykonujących te zadania. Jak wskazują twórcy dokumentu, jednostki muzealne nie są jedynymi podmiotami zobowiązanymi do troski i realnego zaangażowania. Wszelkie działania związane z tworzeniem, reorganizacją czy zamknięciem zbiorów, a nawet ich zbyciem, powinny odbywać się zgodnie z etyką i wytycznymi przyjętymi w środowisku, a wyznaczanymi przez lokalne i regionalne sieci, narodowe jednostki muzealne oraz takie agendy, jak UNESCO czy ICOM. Oczywiście wszelkie tego typu działania powinny być odpowiednio udokumentowane.

Członkowie komitetu UMAC od wielu lat intensywnie działają na rzecz ochrony akademickich kolekcji, upowszechniają informacje o działających i nowo tworzonych jednostkach oraz ich poczynaniach. Swoimi licznymi inicjatywami wspomagają jednostki w prawidłowym zarządzaniu zasobami. Odbywa się to między innymi dzięki organizowanym kursom czy indywidualnym konsultacjom. Komitet dba szczególnie o integrację środowiska, pozwalającą na wymianę różnych doświadczeń i przyjęcie określonych perspektyw.

5. Formy muzeów i kolekcji uczelnianych i ich modele organizacji

Jak już zostało wspomniane we wcześniejszej części dysertacji, nawet przy braku jednoznacznych definicji muzeum uczelnianego oraz kolekcji akademickiej możliwe jest wskazanie na poziomie ogólnym, czym staje się tego rodzaju jednostka oraz jakie są jej zadania i cele. Co więcej, można wyodrębnić co najmniej kilka form organizacyjnych, a przy tym odmienne nazewnictwo dla oznaczenia muzeum uczelnianego. Czynnikiem determinującym w tym zakresie są możliwości organizacyjne

[183] A. Jonaitis, *The Challenge: To Convince Potential Funders and Legislators of the Value of Research Collections in a University Museum*, „Museologia" Vol. 3, 2003, s. 71-76.

samej uczelni i założenia, dla których powołuje ona taką jednostkę. Analiza okoliczności towarzyszących formowaniu muzeum uczelnianego i kontekstu kształtującego jego działalność jest kluczowa dla zrozumienia specyfiki tej instytucji.

Jak podkreśla znawczyni tematu i badaczka Marta C. Lourenço: „Dziś uniwersytety prezentują największą i prawdopodobnie najstarszą różnorodność instytucji muzealnych we współczesnym społeczeństwie”[184]. Wśród jednostek uczelnianych wyodrębnić można w ten sposób nie tylko muzea, ale również inne formy jednostek wewnątrzuczelnianych zajmujących się materialnym i niematerialnym wymiarem dziedzictwa akademickiego. Są nimi: centra naukowe, centra interpretacji, a także ogrody botaniczne lub herbaria.

Podstawą formowania jednostek o charakterze muzealnym oraz określenia ich celu i zadań są kolekcje. Te ulokowane w uczelniach zbiory odgrywają najistotniejszą rolę i stają się podstawą zainteresowania naukowego. Stanowiąc ślad przeszłej działalności naukowej i kulturowej, transmitują wiedzę i są powodem oraz przyczyną interdyscyplinarnych badań. Stanowią jednocześnie „przestrzeń” wymiany doświadczeń i refleksji, niezależnie od tego, w jakiej formule organizacyjnej zostaną osadzone[185].

Istotą podejmowanych analiz i inicjatyw środowiskowych wydaje się przede wszystkim wskazywanie silnych stron usytuowania kolekcji i jednostek o charakterze muzealnym w strukturach uczelni. Wykazanie różnic i kwestii problematycznych wydaje się sposobem na badanie ich specyfiki, złożoności i różnorodności oraz drogą odnajdywania w tych cechach sposobów skutecznego i efektywnego oddziaływania, a przede wszystkim spełniania swej funkcji w procesie edukowania.

5.1. Klasyfikacja muzeów i kolekcji uczelnianych według UMAC

Najszerzej zakrojone badanie dotyczące liczby jednostek muzealnych w uczelniach na całym świecie prowadzi Międzynarodowy Komitet – UMAC (University Museums and Collections). W stworzonej bazie prezentuje obecnie 3908 muzeów i kolekcji. Najwięcej jednostek tego rodzaju odnotowuje w Europie (2232), najmniej z kolei – w Afryce (22)[186]. Pośród nich wyróżnione zostały następujące formy organizacyjne:

[184] M.C. Lourenço, *Contributions to the History of University Museums and Collections in Europe*, „Museologia” Vol. 3, 2003, s. 24.

[185] C. Emmert, *Fragen, die sich nach einer Antowrt stellen. Das Museum der Zukunft als transdisciplinaeres Forum*, Tagungsband des Internationalen Bodensee-Symposiums, 2018, s. 174.

[186] Azja – 469, Australia – 337, Afryka – 22, Ameryka Północna – 522, Ameryka Południowa – 326; http://umac.icom.museum/database/ (odczyt: 24.04.2022).

- muzeum (1696),
- kolekcja (1517),
- centrum nauki (28),
- muzeum – kompleks pałacowy / miejsce pamięci (36),
- specjalne formuły (*special type*) (573),
- muzeum wirtualne (22)[187].

Dużym atutem posiadanych przez szkoły wyższe zbiorów, niezależnie od przewidzianych dla nich formuł organizacyjnych, jest ich tematyczna różnorodność. Reprezentują one kilkadziesiąt dyscyplin naukowych[188]. Przedstawione zestawienie nie ma charakteru hierarchicznego, ale obejmuje szeroką gamę mniej lub bardziej szczegółowych dziedzin i kategorii. Muzea i kolekcje uczelniane objęte powyższym zestawieniem posiadają w swoich zasobach obiekty z następujących obszarów tematycznych:

- nauka i technologia – 14,3%,
- historia naturalna i nauki przyrodnicze – 32,08%,
- historia kultury i sztuka – 25,0%,
- etnologia i antropologia – 3,8%,
- historia i archeologia – 10,1%,
- medycyna – 10,02%,
- inne – 3,8%[189].

5.1.1. Muzea

Muzea uczelniane pełnią pięć przypisanych muzeom funkcji (między innymi na podstawie definicji ICOM), którymi są: gromadzenie, badanie, zachowanie, interpretacja i udostępniane, choć zapewne w różnym stopniu w odniesieniu do wymienionych sfer aktywności[190]. Wyróżnia je ich funkcja dydaktyczna i szczególny

[187] Ibidem.

[188] Są to następujące dyscypliny nauki: anatomia, antropologia, archeologia, archeologia klasyczna, archeologia prehistoryczna, architektura, astronomia, biologia, botanika, chemia, edukacja, ekologia, entomologia, etnografia, farmacja, fizyka, fotografia, geografia, geologia, grafika, historia, historia edukacji, historia farmacji, historia kultury, historia medycyny, historia naturalna, historia nauki, historia sztuki, historia technologii, historia uniwersytetów, inżynieria, kartografia, matematyka, medycyna, mineralogia, muzykologia, nauka, nauka o ziemi, numizmatyka, paleontologia, patologia, petrologia, prehistoria, rolnictwo, stomatologia, studia klasyczne, studia kultury, sztuka, sztuka dekoracyjna, sztuka ludowa, sztuka piękna, technologia, weterynaria, wzornictwo, zoologia.

[189] Por. http://umac.icom.museum/database/ (odczyt: 24.04.2022).

[190] M.C. Lourenço, *Are University Collections…*

udział w procesach naukowych[191]. Z uwagi na formułę organizacyjną i okoliczności, w jakich funkcjonują, stawiają czoła wielu wyzwaniom, posiadając przy tym możliwości, jak chociażby dostęp do interdyscyplinarnego zaplecza naukowego i infrastruktury badawczej, niedostępne często instytucjom muzealnym. Te dwa aspekty czynią analizowaną grupę szczególnie uprzywilejowaną.

O ile nie pojawiają się wątpliwości co do roli tych jednostek i realizowanych aktywności oraz wartości ich zasobów, o tyle powstaje pytanie, ile formuł organizacyjnych można wyodrębnić i uznać za muzeum uczelniane. Rodzi się też pytanie, w ilu przypadkach niektóre z nich mogłyby być zakwalifikowane w inny sposób. Czy „muzeum" powinno się traktować każdorazowo, pomijając aspekt prawnego uregulowania, jako jednostkę ze specjalistycznym zapleczem lokalowym i zespołem profesjonalistów zajmujących się kolekcjami oraz ich udostępnianiem dla różnych grup odbiorców, czy też można je postrzegać jako kolekcję, oddaną pod opiekę pracownika naukowego, a określaną tylko w sposób nieformalny jako „muzeum"? Czy i kiedy, a także w jakich warunkach dochodzi do zamiennego zastosowania tych terminów? Kiedy i która działalność uznawana jest za „usługę" na rzecz ogółu społeczeństwa, a kiedy tylko na rzecz społeczności akademickiej, i czy ten podział powinien wpływać na uznanie tej działalności za muzealną lub nie?[192] Czy to, że jednostka uczelniana, muzeum bądź jednostka o innej formule organizacji nie są otwarte na publiczność, pozostaje równoznaczne ze stwierdzeniem, że nie służą tej społeczności, zabezpieczając pewien obszar narodowego dziedzictwa? Te pytania stawia sobie środowisko badaczy i praktyków od wielu lat, a prowadzone dyskusje miały i mają przybliżyć rolę i zadania muzeów uczelnianych. Na uwagę zasługuje konferencja zorganizowana w Manchesterze przez brytyjskie stowarzyszenie Museums Association w 1947 roku. Już wówczas Donald Benjamin Harden[193] zadał pytanie, czemu służyć ma muzeum uczelniane.

W 1965 roku podczas spotkania Amerykańskiego Stowarzyszenia Muzeów poświęconego roli muzeów akademickich przedstawiono amerykańskie stanowisko dotyczące wątpliwości terminologicznych i funkcjonalnych związanych z tego typu jednostkami. Uznano wówczas za wątpliwe stosowanie pojęcia muzeum, w tym muzeum uczelni, jako synonimu kolekcji. Wskazywano, iż muzeum jest instytucją powiązaną z zadaniami, jakimi są: ekspozycja zbiorów dla publiczności, prowadzenie wykładów, podejmowanie inicjatyw badawczych, organizacja rozległej i różnorodnej kolekcji, zapewnienie profesjonalnego personelu oraz

[191] *Ibidem*.
[192] Z. Kozak, Promoting..., s. 55.
[193] Asystent opiekuna Ashmolean Museum w latach 1936-1944.

prowadzenie polityki popularyzacji i edukacji. Nie rekomendowano stosowania tego pojęcia odnośnie do gabinetów z artefaktami i obiektami wykorzystywanymi w dydaktyce, co do których preferowano używanie terminu kolekcji. Tym bardziej że to pojęcie opisywało także przedmioty gromadzone indywidualnie przez akademików, dzięki czemu zyskiwać mogą nawet przychylność uczelni[194].

W opublikowanym w 1968 roku raporcie Brytyjskiej Komisji Muzeów i Galerii odniesiono się natomiast do definicji muzeum uczelnianego, biorąc pod uwagę jego cele i funkcje oraz trudność koncepcyjnego rozdziału pomiędzy uczelnią a muzeum[195]. Podkreślano w nim, iż zasadność i formułę jego funkcjonowania wywodzić należy ze specyfiki i kierunków działania samej uczelni[196]. Wspominany raport podkreślał potrzebę powoływania muzeów w strukturach szkół wyższych, między innymi ze względu na profity, jakie z tytułu ich tworzenia mogą czerpać uczelnie. Zadaniem takich muzeów, z uwagi na to, jakim rezerwuarem wiedzy są szkoły wyższe, winno być zachowywanie materiału wartościowego z punktu widzenia poszczególnych dziedzin nauki i czynienie go dostępnym dla potrzeb studiów i eksploracji badawczej. Ponadto istotnym jest także zabezpieczenie wytworów artystycznych, by poprzez nie móc nie tylko edukować, ale i dostarczać przyjemności estetycznych społeczności akademickiej i publiczności. Takie działanie nie może być odpowiedzialnością samej uczelni. Powinno się odbywać w atmosferze zrozumienia i przy wsparciu, w tym finansowym, odpowiednich struktur rządowych[197].

W latach osiemdziesiątych XX wieku podejmowano próby definiowania muzeów uczelnianych, akcentując przede wszystkim aspekt ich zinstytucjonalizowania. Pomimo iż istotnymi elementami definiującymi były elementy struktury organizacyjnej tych jednostek, to podstawowym wyznacznikiem ich klasyfikowania okazało się stałe zaangażowanie w obszarze badawczym przede wszystkim w związku z opracowaniem kolekcji w służbie społeczności akademickiej, ale i dla zaspokojenia potrzeb intelektualnych ogółu społeczeństwa[198]. Zachowanie i wieloaspektowe opracowanie kolekcji uznawano za warunek konieczny, kryterium podstawowe dla działalności muzealnej prowadzonej w ramach uczelni[199].

---

[194] W. Kinsey, *A College Museum and the Nature of Its Community*, „Curator" Vol. 9, No. 2, 1966, s. 106-113.

[195] Z. Kozak, Promoting…, s. 55.

[196] *Report 1986/87: Specially Featuring University Collections*, Museums and Galleries Commission, London 1987.

[197] *Ibidem*.

[198] C.C. Black, *Dilemma for Campus Museums: Open Door or Ivory Tower?* „Museum Studies Journal" 1984, nr 1(4), s. 20-23.

[199] Zob. M.V. Hounsome, *Zoological Collections of University Museums*, Cardiff 1986.

Należy jednak zauważyć, że zakres i sposoby działania w celu ochrony zasobów uczelnianych w znacznym stopniu uzależnione są od warunków historycznych i organizacyjnych szkół wyższych. Szczególnie sfera organizacyjna poddawana jest ciągłej modyfikacji z uwagi na dynamiczny rozwój nauki i szkolnictwa, a co za tym idzie, konieczność zaadaptowania się do aktualnych potrzeb i wymogów badań oraz dydaktyki. Zmieniające się zaplecze uczelni – budynki, laboratoria, pracownie, sale dydaktyczne – czynią je również uprzywilejowanymi i dobrze przygotowanymi do prowadzenia badań nad kolekcjonerstwem oraz interpretacją różnych fenomenów dziedzictwa.

Definicja muzeów uczelnianych i terminologia opisująca ich działalność, a nawet swoisty żargon im towarzyszący, ewoluowały przez lata. Dyskurs w tym zakresie determinowała często indywidualna sytuacja tych jednostek akademickich oraz ich balansowanie pomiędzy trzema funkcjami: badawczą, dydaktyczną i ekspozycyjną[200]. Powodowało to, iż powstawały pewnego rodzaju hybrydy organizacyjne, pozwalające spełnić oczekiwania i wymogi dwóch sektorów: akademickiego i muzealnego. Przykładami mogą być terminy takie jak „kolekcje ekspozycyjne"[201] czy określenie funkcji jako „dydaktyczno-kuratorskiej"[202]. Poza permanentnym zderzaniem się „dwóch światów" w aspekcie organizacyjnym – muzealnego i naukowego – rozmaitość terminologiczna, problematyczna poniekąd, była i jest przede wszystkim wynikiem różnorodności i bogactwa zasobów oraz doświadczeń struktur akademickich.

Wydaje się jednak, iż niezależnie od wielkości i historycznych doświadczeń uczelni zdefiniowanie muzeum uczelnianego, a także odróżnienie muzeum od kolekcji nie stanowi problemu dla osób związanych z tymi jednostkami akademickimi. Wśród ankietowanych pracowników muzeów uczelnianych i opiekunów kolekcji akademickich w 40 jednostkach polskich i 10 zagranicznych na pytanie, jak zdefiniowałbyś/zdefiniowałabyś muzeum uczelniane, padały między innymi poniższe sformułowania w odniesieniu do kwestii organizacyjnych:

- muzea i kolekcje znajdujące się w strukturze uczelni;
- muzeum, którego zakres działalności wyznacza definicja ICOM, usytuowane w administracyjnej strukturze uczelni;

[200] Zob. S. Talas, M.C. Lourenço, *Arranging and Rearranging: Planning University Heritage for the Future*, Padova 2012.

[201] Zob. W.D.I. Rolfe, *A University's Museum*, „Museums Journal" 69, 1969, s. 7-10; J.C. Madden, *Bridge between Research and Exhibits – The Smithsonian Naturalist Center*, „Curator" 21, 1978; J. Nicks, *Planning for Collections Management*, [w:] G.D. Lord, B. Lord, *The Manual of Museum Planning*, London 1991, s. 112.

[202] Zob. M. Jaffé, *The Relationship between the Universities and the Art Museums*, „Museums Journal" 67, 1967.

- element organizacyjny szkoły wyższej posiadający zespół kuratorów, możliwie akademików, budżet i przestrzeń dla potrzeb czasowych i długoterminowych wystaw;
- muzeum uczelni działające na trzech płaszczyznach: gromadzi wartościowe zasoby dla potrzeb badań akademickich, prowadzi treningi praktyczne dla studentów, angażuje lokalną społeczność poprzez wystawy, warsztaty, oprowadzanie, edukację;
- muzeum wyodrębnione jako jednostka podstawowa lub pomocnicza uczelni, lub wyodrębniona kolekcja w strukturze szkoły wyższej;
- jednostka zachowująca, promująca, zabezpieczająca, konserwująca i udostępniająca dziedzictwo naukowe, kulturowe i społeczne;
- jednostka ulokowana w strukturze uczelni i powołana dla opieki nad zbiorami;
- jednostka wyodrębniona w strukturze uczelni, gromadząca, przechowująca i udostępniająca kolekcje;
- jednostka działająca w strukturze uczelni, której misją jest gromadzenie, dokumentowanie i badanie dziedzictwa akademickiego oraz jego upowszechnianie i udostępnianie, przede wszystkim społeczności uczelni, a także prowadzenie zajęć na podstawie posiadanych zasobów;
- samodzielna jednostka organizacyjna osadzona w strukturze uczelni, pozawydziałowo lub w wydziale, posiadająca zbiory, które są wykorzystywane do pracy dydaktycznej, naukowej lub dla udokumentowania historii i tradycji[203].

W zakresie roli i powinności przeważały wśród ankietowanych następujące opinie:

- muzeum uczelni łączy w sobie przeszłość i przyszłość: zachowuje ślady historii i jest repozytorium dla nowych doświadczeń naukowych;
- muzeum uczelni powinno być odpowiedzialne za kolekcje świadczące o dziedzictwie instytucji, zachowywać, badać i prezentować te kolekcje dla szerokiej publiczności na bazie reguł muzealnych;
- muzeum uczelniane to ważna platforma komunikacji pomiędzy badaczami a ich osiągnięciami, która prezentuje i wyjaśnia fenomeny, etapy historii nauki, kultury i natury;
- muzea uczelniane czuwają nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem, są częścią uczelni i służą jej na różnych polach działalności. Są strażnikami pamięci i troszczą się o jej zachowanie. Uczelnia myśli o przyszłości, muzeum – o przeszłości;

[203] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

- muzeum uczelniane to jednostka działająca w ramach struktur jednostki naukowej, gromadzi zbiory specjalistyczne związane z dziejami uczelni, by wspomagać ją w procesie dydaktycznym[204].

W wyniku przeprowadzonego badania ankietowego wyłania się klarowny sposób definiowania muzeów uczelnianych. Co więcej, z powyższych wypowiedzi wywieść można również formuły organizacyjne tych jednostek, a więc miejsce i sposób ich ulokowania w uczelni. Są nimi jednostki określane mianem centralnych lub pozawydziałowych, jednostki ulokowane w strukturze wydziału i kolekcje będące elementem składowym wydziału lub jego mniejszej komórki organizacyjnej, jak instytut czy zakład.

Należy pamiętać, iż w wielu przypadkach, zarówno wskazywanych w statystyce UMAC, jak również zawierających się w definicjach podanych przez ankietowanych, mamy do czynienia nie z ustrukturyzowanymi muzeami czy jednostkami paramuzealnymi, a z kolekcjami. Nie mówi się zatem o elemencie struktury organizacyjnej, z wyodrębnionymi zbiorami i zasobami ludzkimi, a przede wszystkim o przedmiotach gromadzonych przez uczelnie dla zabezpieczenia tradycji lub działań dydaktycznych i badawczych, a więc obiektach znajdujących się pod opieką wybranej jednostki dydaktycznej czy badawczej uczelni.

Fot. 3. Fragment ekspozycji muzealnej w Karl-Franzens-Universität Graz

[204] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

Fot. 4. Fragment ekspozycji muzealnej
w Universidade de Coimbra

Fot. 5. Fragment ekspozycji muzealnej St Cecilia's Hall – Concert Room
& Music Museum w The University of Edinburgh

5.1.2. Kolekcje

Praktycy i teoretycy prowadzący badania i działający w obszarze ochrony dziedzictwa akademickiego badają i klasyfikują nie tylko muzea i jednostki paramuzealne, ale także kolekcje (również te zabezpieczane przez wyspecjalizowane muzea uczelniane). Rozróżnia się je i dzieli przez wzgląd na ich pochodzenie, tematykę, wartość naukową czy sentymentalną oraz bieżące użycie. Bardzo często i w tym zakresie napotyka się na zróżnicowaną terminologię. Jest ona zdeterminowana językowo, regionalnie lub zależna od specyfiki danej uczelni. Niezależnie od przyjętego schematu i próby podziału czy wyróżnienia kolekcji uczelnianych podstawowym elementem je charakteryzującym jest przynależność do szkoły wyższej.

Jedną z podstawowych klasyfikacji zbiorów uczelnianych jest podział zaproponowany przez Jamesa Hamiltona[205] i stosowany przede wszystkim w Wielkiej Brytanii. Determinujący dla tego podziału zakres tematyczny obejmuje powiązania lub brak wątków wiążących zbiory z dziejami uczelni. Istotnym elementem klasyfikacji jest również celowość gromadzenia obiektów. Przyjęcie takich założeń pozwala wyodrębnić:

- pamiątkowe memorabilia – przede wszystkim przedmioty upamiętniające, takie jak: przedstawienia portretowe najbardziej zasłużonych postaci w dziejach danej uczelni czy też dzieła artystyczne będące pamiątkami przeszłości,
- kolekcje ceremonialne – zawierające obiekty odnoszące się wprost lub pośrednio do historii uniwersytetu, jak insygnia, ceremonialne stroje, umeblowanie,
- kolekcje dekoracyjne – dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego gromadzone w celu zdobienia przestrzeni uczelni publicznie udostępnianych lub gabinetów,
- kolekcje dydaktyczne – zbiory sztuki, naturaliów, rozmaitych artefaktów wykorzystywanych w badaniach naukowych, dydaktyce i demonstracji[206].

Z uwagi na tematykę i schemat gromadzenia warto przywołać podział według Gaila Dextera Lorda oraz Barry'ego Lorda[207]:

- kolekcje reprezentatywne[208], odnoszące się do danego okresu historycznego i dla niego charakterystyczne,

[205] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 32.
[206] J. Hamilton, *The Role of the University Curator in the 1990s*, „Museum Management and Curatorship" Vol. 14, 1995, No. 1, s. 73-79.
[207] Zob. G.D. Lord, B. Lord, *op. cit.*
[208] Określane w języku angielskim jako *representative collections* lub *characteristic collections*.

- kolekcje systematyczne, pokazujące, w jaki sposób jeden gatunek, na przykład minerału, można znaleźć w kilku złożach na całym świecie[209],
- kolekcje asocjacyjne/powiązane, odnoszące się do działalności gromadzącego lub opracowywanej materii[210],
- kolekcje oportunistyczne[211], zdeterminowane potrzebą, konkretnym działaniem, zgodne z intencją, a także dające szanse, możliwości różnorodnego działania, uwarunkowane sposobem użycia zasobów,
- kolekcje ekspozycyjne, przeznaczone do prezentowania szerszej grupie odbiorców, w tym publiczności spoza uczelni,
- kolekcje dydaktyczne, obejmujące dzieła sztuki, okazy przyrodnicze, nabywane dla potrzeb nauczania i realizacji badań[212],
- kolekcje demonstracyjne (edukacyjne)[213],
- kolekcje badawcze z ograniczonym dostępem dla publiczności[214],
- kolekcje biblioteczne i archiwalne[215].

Kolejny podział kolekcji został unormowany przez Gary'ego Edsona i Davida Deana[216], a opierał się na zadaniach wpisanych w misję muzeum akademickiego:

- kolekcje stałe, gromadzone w odniesieniu do uczelni, prowadzonej działalności i historycznego uwarunkowania,
- kolekcje badawcze, podyktowane prowadzonymi badaniami i powiązane z dyscyplinami naukowymi,
- kolekcje edukacyjne, dla celów dydaktycznych i edukacji pozaakademickiej.

Inny podział można wyodrębnić, obserwując kraje europejskie, ich uczelnie oraz powiązane z nimi muzea i kolekcje. Podział ten nie wyczerpuje jednak tematu i pozwala na funkcjonowanie kolekcji niepowiązanych z dyscyplinami:

- kolekcje ekspozycyjne,
- kolekcje badawcze,
- kolekcje zastrzeżone, z ograniczonym dostępem dla osób spoza akademii,

---

209 Por. https://www.musee.minesparis.psl.eu/Our-Collections/Collections/Systematic/ (odczyt: 24.04.2022).
210 J. Nicks, *op. cit.*, s. 112.
211 G.D. Lord, B. Lord, *op. cit.*
212 M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 33.
213 Bardzo często są określane mianem dydaktycznych i używane dla demonstracji w ramach procesu nauczania.
214 Określane jako *reserve collection*.
215 M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 33.
216 *Ibidem*.

- kolekcje demonstracyjne (pokazowe/edukacyjne),
- kolekcje biblioteczne i archiwalne[217].

Rada Muzealna Irlandii Północnej NIMC wydzieliła w grupie muzeów i kolekcji uczelnianych siedem kategorii na podstawie pochodzenia zbiorów oraz ich rozwoju:

- kolekcje nabywane dla wspierania nauczania,
- kolekcje zgromadzone jako pochodne badań naukowych,
- kolekcje istotne z uwagi na rozwój działalności instytucji,
- kolekcje darowane przez osoby widzące w uczelniach godnego zaufania depozytariusza,
- portrety i dzieła przekazane dla upamiętnienia,
- kolekcje zgromadzone samodzielnie przez uczelnie,
- prace nabyte w celu prezentacji publiczności[218].

Marta C. Lourenço[219] sklasyfikowała kolekcje, dzieląc je według sposobu nabycia i celu gromadzenia na:

- kolekcje badawcze, uzyskiwane dla wsparcia badań lub w drodze ich prowadzenia[220],
- kolekcje dydaktyczne, gromadzone w celu wzbogacenia procesu dydaktycznego[221],
- kolekcje historyczne, zachowane historyczne wyposażenia pracowni, przestarzała aparatura, specjalistyczne urządzenia[222],
- kolekcje nawiązujące do przeszłości uczelni i postaci akademików[223].

[217] *Ibidem*.
[218] *Ibidem*.
[219] *Ibidem*.
[220] Określane jako *research collections*.
[221] Określane jako *teaching collections*.
[222] Określane jako *historical teaching collections*.
[223] Określane jako *university history collections*.

Fot. 6. Fragment ekspozycji kolekcji naturaliów (fosylia),
Università degli Studi di Padova

Fot. 7. Widok fragmentu zabytkowego sklepienia biblioteki
Universidad de Salamanca

Fot. 8. Widok fragmentu ekspozycji kolekcji związanej z nauczaniem kryminologii i kryminalistyki w Karl-Franzens-Universität Graz

Fot. 9. Fragment ekspozycji kolekcji portretów w Università degli Studi di Padova

Podsumowanie

W funkcjonowaniu wielu uniwersytetów oraz uczelni kierunkowych, tak tych długo trwających, jak i nowo powołanych, istotne znaczenie mają przedmioty oraz tworzone z nich kolekcje. Odnoszą się zarówno do samej szkoły, jej środowiska i dziejów, jak i obszaru naukowych zainteresowań i aktywności. Stają się tym samym ważne z uwagi na ślad przeszłego i bieżącego działania, jak również z uwagi na możliwe pola ich naukowej eksploracji oraz interpretacji, które są często sposobem na ich eksponowanie i upowszechnianie.

Uczelnie od początku formowania tego rodzaju zasobów, czy to intencjonalnie, czy zupełnie przypadkowo, stawały się przestrzenią i domem dla spuścizn istotnych również dla szerszego kręgu odbiorców, niekoniecznie tylko tych wprost powiązanych z akademią. I choć nie od początku prowadzenia działalności przez uniwersytety wiedza pochodząca z doświadczenia była popularna czy wysoko ceniona[224], zbiory w uczelniach oraz jednostki im przypisane stały się faktem. Z uwagi na to i na niezwykle bogatą historię poszczególnych szkół wyższych, otaczających je ośrodków miejskich i społeczności muzea i kolekcje uczelniane są różnorodnie ukształtowane[225]. W przypadku muzeów uczelnianych przeważają jednostki związane z określoną problematyką lub naukową dyscypliną, istotną w bieżącej działalności uczelni. W dużej mierze możliwe jest to ze względu na dążenia samych pracowników naukowych, którzy nie tylko profilują kolekcje, ale również często mocno je zasilają. Wyodrębnić można wśród nich przede wszystkim kolekcje stosowane w edukacji, dydaktyce i badaniach oraz formy muzeów pozwalających nauczać czy mówić o dziejach nauki i historii uczelni. Bywa jednak, iż poświęca się w muzeum uczelnianym uwagę instytucji organizatora, nie tylko by podkreślić dorobek, ale również osadzić instytucję w otoczeniu i rozmaitych relacjach. Poprzez tego rodzaju podejście łatwiej zdecydowanie szukać drogi do odbiorców, w tym również spoza murów uczelni[226].

Kontekst historyczny i kultura organizacyjna uczelni to istotne determinanty zarówno dla specyfiki zbiorów, jak i dla sposobu ich ulokowania w strukturze uczelni. To także okazja do zastosowania zróżnicowanych form ochrony dziedzictwa akademickiego, jakie przyjmują jednostki uniwersyteckie zajmujące się tym obszarem. O ile pewna swoboda ich kształtowania jest świadectwem autonomii

[224] P.C. Ritterbush, *Art and Science as Influences on the Early Development of Natural History Collections: Proceeding of the Biological Society of Washington*, 1996, s. 559-762.
[225] M.C. Lourenço, *Contributions to…*, s. 18.
[226] I. Carradice, *A University Museum (MUSA): Whose Heritage?*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 23-30.

szkoły wyższej, która przede wszystkim pozwala na zbudowanie indywidualnego modelu organizacyjnego, o tyle globalnie wielość stosowanych pojęć dla określenia jednostek muzealnych i kolekcji przysparza wciąż pewnych trudności. Nie jest jednak celem tej pracy kategoryczne rozstrzyganie o zasadności stosowania jednych terminów w miejsce innych. Po przeprowadzonych analizach stwierdzić jednak należy, iż napotykane w środowisku muzeów uczelnianych zróżnicowanie terminologii opisującej poszczególne jednostki jest zdeterminowane kilkoma czynnikami:

– uwarunkowaniami historycznymi kształtowania się zbiorów w uniwersytetach,
– współczesnym rozumieniem pełnionej przez kolekcje funkcji (naukowej, ekspozycyjnej, dydaktycznej),
– specyfiką działania uczelni i jej kulturą organizacji (okolicznościami jej powstania i rozwoju, profilem).

Pod pojęciem formy muzeów uczelnianych przyjmuje się w niniejszej dysertacji rodzaj jednostki wyodrębnionej w uczelni pod względem sposobu postępowania z przedmiotami o walorach historycznych i o znaczeniu istotnym dla nauki i kultury. Przykładem takowych mogą być: muzeum, centrum, archiwum, pracownia, izba etc. Należy zauważyć, że wyodrębnienie takiej jednostki nie zawsze przyjmuje charakter formalny (wyróżniona jednostka w strukturze uczelni), niejednokrotnie polegając wyłącznie na praktykowaniu czynności związanych z opieką i użyciem tego rodzaju przedmiotów.

Problem braku definicji lub regulacji na poziomie ustawowym powoduje nierzadko nieprecyzyjne lub mylne postrzeganie tych jednostek i ich znaczenia. Związany z tym jest również dylemat dotyczący położenia muzeów uczelnianych pomiędzy dwoma sektorami nauki oraz kultury. Jednym z zadań podjętych w niniejszej dysertacji jest próba zebrania, uporządkowania terminów opisujących strukturę i środowisko muzeów uczelnianych oraz wyjaśnienia ich znaczeń, które bywają wciąż jeszcze źródłem chaosu pojęciowego. Należy jednak postawić pytanie, czy sama definicja wpłynie znacząco na ich działalność, formułę organizacyjną czy sposób ich ulokowania. Wydaje się, że rozwiązanie pewnych problemów nie polega na wprowadzeniu definicji czy przypisaniu tych jednostek pod zarząd ministerstwa kultury i dziedzictwa narodowego. Poszukiwanie skutecznego rozwiązania nie obejmuje jedynie próby definicyjnego wyodrębnienia muzeów uczelnianych i stworzenia dla nich osobnej kategorii. Wiele zależy bowiem od indywidualnego modelu działania tych jednostek wynikającego ze specyfiki uczelni i struktury jej organizacji aniżeli tylko od samej ujednoliconej definicji. Pomimo pozornego braku definicji czy ustawowego wyodrębnienia kategorii muzeów uczelnianych

obserwuje się znaczący rozwój tych jednostek, zarówno pod względem organizacyjnym, jak i w obszarze ich aktywności. Karcz-Kaczmarek zauważa także, że: „Przepisy powszechnie obowiązujące nie odnoszą się wprost do problematyki muzeów uczelnianych, z uwagi na to kwestie te pozostają w gestii ich organizatorów, czyli szkół wyższych. Takie rozwiązanie prawne stanowi wyraz poszanowania autonomii uczelni, a także umożliwia prowadzenie samodzielnej polityki rozwoju"[227]. Siła i potencjał tej grupy muzealnej w dużej mierze czerpią zatem z pozycji i potencjału organizatora jednostki, jakim jest uczelnia.

Nasuwa się wobec tego pytanie, czy wskazane przez Freundlicha trudne położenie muzeów uczelnianych, zawieszonych pomiędzy światami instytucji kultury i nauki, oraz wynikający z niego problematyczny status nie dostarczają tym jednostkom dodatkowego potencjału i zasobów, które nie są w takim samym stopniu udziałem muzeów?[228]

Nie jest możliwe wskazanie ogólnego modelu tworzenia i funkcjonowania jednostek muzealnych w ich strukturach. Rozwiązań dostarcza wyłącznie obserwacja i analiza działania poszczególnych jednostek w różnego rodzaju szkołach wyższych, stosowanych w nich formatów organizacyjnych, metod i procedur zarządczych, ewentualnie próby komparatystyki w tym zakresie. Metodą indukcji i na podstawie studium przypadków (z ang. *case study*) można jedynie formułować modele o rodowodzie empirycznym, które stanowią zapis doświadczeń i procesu kształtowania się w danej uczelni nierozerwalnie ze sobą połączonych – zbiorów oraz sposobu zarządzania nimi (obejmującego także towarzyszący im język i stosowane względem nich nazewnictwo).

Podsumowując rozważania podjęte w niniejszym rozdziale, podkreślić należy, iż muzea uczelniane są bogatymi w zasoby centrami edukacyjnymi, których rolą może być zarówno wspieranie podstawowych zadań badawczych i naukowych uczelni, jak i docieranie do odbiorców spoza murów akademii. Są one nie tylko strażnikami zgromadzonych kolekcji, ale przede wszystkim promotorami kultury akademickiej, wiedzy i osiągnięć naukowych. Wciąż jednak trudną kwestią, rodzącą wiele wątpliwości i wyzwań, jest pozostawanie muzeum uczelnianego poza głównym nurtem działalności jednostki macierzystej. Istotne mimo wszystko są świadomość tej sytuacji i stałe dążenie do budowania relacji oraz uczestnictwa w strukturach i poza strukturami uczelni[229].

Powody, dla których szkoły wyższe posiadają muzea i kolekcje, bywają rozmaite. Różnią się z uwagi na historię samej uczelni, pomiędzy uczelniami, w zależ-

[227] M. Karcz-Kaczmarek, *op. cit.*, s. 63.
[228] E.M. Fleming, *The University and the Museum: Needs and Opportunities for Cooperation – Problems and Unfinished Business*, „Museologist" 111, 1969, s. 10-18.
[229] M. Kelly, *Managing University Museums: Education and Skills*, Paris 2001, s. 31.

ności od kraju i regionu. Europejskie szkoły wyższe, szczególnie najstarsze uniwersytety, są najczęściej grupą instytucji, w których mniej czy bardziej utrwaliła się tradycja, gromadzono pamiątki, zbiory sztuki ze względu na kultywowanie pamięci, prestiż, rolę społeczną. Gromadzenie wynikało i wynika również z chęci dekorowania miejsc ceremoniałów, gabinetów etc. W tym muzea uczelniane nie odbiegają od większości instytucji publicznych czy prywatnych. Bardziej znaczący jest jednak fakt inicjowania kolekcji dla uzupełnienia, uatrakcyjnienia, wspomożenia nauczania i badań[230].

Bez zrozumienia natury, roli i zadań uczelni nie można wskazywać powodów planowania, organizowania kolekcji i muzeów w ich strukturach. Tylko drogą takiej analizy da się potwierdzić i odczuć kompleksowość tego różnorodnego zasobu, a także go oswoić[231]. Każda kombinacja tematyczna i właściwie wszelki do wyobrażenia obiekt jest do znalezienia w kolekcjach uczelni. Cel i przeznaczenie zbiorów mogą być rozmaite, niemniej można ujmować kolekcje w pewnych kategoriach tematycznych, dosyć charakterystycznych, szczególnie dla uczelni o długoletnim stażu i określonym formacie organizacji (uniwersytety). Zrozumienie muzeów i kolekcji uczelnianych leży zatem w specyfice samej uczelni i jej kontekstach.

Muzea oraz kolekcje uczelniane wywodzą się w dużej mierze z aktów upamiętniania przeszłości i ceremoniałów oraz gromadzenia zasobów stosowanych niegdyś w dydaktyce bądź uzyskanych jako efekt badań naukowych. Są również wynikiem prowadzenia najwcześniejszych działań i refleksji nad dziedzictwem uniwersytetów[232]. Spuścizna ta i jej zachowanie ma szczególne znaczenie dla dziedzictwa kultury i historii najbliższego otoczenia danej uczelni[233]. Zdarza się, szczególnie w przypadku najstarszych uniwersytetów, iż podstawą kolekcji są obiekty reprezentatywne dla lokalnych społeczności. Stare uniwersytety kontynuują pewne tradycje gromadzenia, nowe zaś inicjują dopiero kolekcjonowanie, często zwracając uwagę na bieżącą działalność i potrzeby uczelni, a także ich społeczną i lokalną rolę. Uniwersytety, środowisko akademickie oraz ich muzea przyciągają swoją atrakcyjnością publiczność. Poprzez własne doświadczenia i zasoby mogą nie tylko pomagać zrozumieć zjawiska i procesy, ale także uczyć wyrozumiałości i odpowiedzialności, a nawet przynosić radość. Uczelnie nie gromadzą bowiem specjalistycznych zbiorów jedynie po to, aby zachować przeszłość dla przyszłości, ale także dlatego, że znajdują w poszczególnych obiektach odpowiedź na stawiane

[230] A. Warhurst, *op. cit.*, s. 137-140.
[231] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 46.
[232] J. Hamilton, *op. cit.*, s. 73-79.
[233] S.W.G. de Clercq, *Museums, from Cabinets…*

naukowo pytania oraz budują świadomość i tożsamość instytucji[234]. Zobowiązane są także dokumentować teraźniejszość i bieżące inicjatywy badawcze, a także poddawać je refleksji. Kolekcje stanowią transmiter wiedzy i w tym celu są wykorzystywane. Obserwuje się ten kierunek w uczelniach całego świata. Z uwagi na szeroko zakrojone zainteresowania badawcze szkół wyższych kryteria kolekcjonowanych obiektów i okazów odbiegają nieraz od wymogów przewidywanych bezpośrednio dla kategorii muzealnych, tworząc tym samym niezwykłą szansę i potencjał uczelni, zwłaszcza gdy typy okazów charakterystyczne dla zasobów szkół wyższych są często niedostępne w innych zbiorach muzealnych.

Muzea uczelniane wzorują się obecnie dość często czy też odnoszą w refleksji nad swoim funkcjonowaniem do struktur prowadzących regularną działalność instytucji muzealnych, organizowanych na poziomie narodowym czy regionalnym. Tymczasem wielokrotnie to zasoby akademickie, ich struktura i rola były w historii wzorcem dla dzisiejszych instytucji muzealnych. To, co przez lata zyskiwały jednostki tego rodzaju, w postaci nowego znaczenia w środowisku muzealnym i kulturalnym, roli w dyskursie dotyczącym dziedzictwa, indywidualnie – miejsca w strukturze swej uczelni macierzystej i fizycznie – w przestrzeniach kampusu, możliwości zrobienia kariery muzealnej, profesjonalizacji swojej działalności i aktywności, wydaje się nadal w wielu przypadkach tematem żywo wymagającym wsparcia i rozwagi. Środowiska lokalne i międzynarodowe podkreślają wciąż, że uczelniane jednostki nadal cierpią z powodu braku odpowiedniego zaplecza, zrozumienia, finansowania etc.[235] Czasem wciąż czują się obce i niepotrzebne w swoim naturalnym otoczeniu. Główne wyzwania podkreślane przez badaczy to: zrozumieć, oswoić i przewalczyć wyalienowanie z obszaru badawczego i dydaktycznego, pokonać trudności finansowe, niezadowalające i nieadekwatne często ścieżki rozwoju kariery, podjąć etyczne wyzwania, wypracować klarowną strukturę i strategię[236].

Muzea uczelniane, realizując swoje zadania, pełnią w pewien sposób funkcję usługową lub wsparcia dla uczelni. Nie jest tu odbiorcą dorozumianym szeroka publiczność, a społeczność wewnątrz akademii lub/i z nią powiązana. Czy muzea uczelniane nie mogą być jednym i drugim? Wielokrotnie poddaje się dyskusji, czym są muzea uczelniane, jakie powinny być ich zadania i walory i czy w tym zakresie są lub powinny być odmienne od regularnie działających muzeów. Aby skutecznie odpowiadać na takie pytanie, należy zacząć od zdefiniowania uczelni jako takiej oraz jej zadań i celów[237].

[234] Por. http://umac.icom.museum/ (odczyt: 22.04.2022).
[235] Z. Kozak, Promoting…, s. 61.
[236] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 123.
[237] M.C. Lourenço, *Where Past, Present…*, s. 321-329.

Zdaniem Kinseya oraz badaczy prezentujących północnoamerykańską perspektywę oglądu problemu, wyrażaną już w latach sześćdziesiątych XX wieku, zadania muzeum uczelni są tożsame z tymi przypisywanymi regularnie funkcjonującym instytucjom muzealnym (eksponowanie zbiorów, prowadzenie wykładów, badania, różnorodne kolekcje, wyspecjalizowany personel, edukacja[238]). Nie odnosi się to jednak do gabinetów, kolekcji używanych do celów dydaktycznych, kolekcji hobbystycznych gromadzonych w strukturach uczelni.

Muzea i kolekcje uczelniane działały przez lata niejako poza definicją. Było to w dużej mierze efektem próby wypracowania i utrzymania balansu pomiędzy badaniem, nauczaniem i dostępnością. Są to jednocześnie wymiary, w których funkcjonują muzea i kolekcje uczelni. Usytuowanie pomiędzy dwoma światami skutkuje wyborami między byciem użytecznym w procesie naukowym a *stricte* muzealną praktyką. Znamienne jest jednak wciąż stosowanie określeń „muzeum" i „kolekcja" w przypadku środowiska akademickiego. Obydwie formuły funkcjonują przecież w strukturach uczelni, niemniej jednak musi zaistnieć w końcu globalnie lub indywidualnie klarowny podział definicyjny[239] i wyraźnie zaznaczona różnica pomiędzy muzeum a kolekcją. W większości przypadków mamy do czynienia z kolekcjami uczelnianymi, a nie muzeami jako takimi, o czym rozstrzyga dostępność, otwartość etc.[240]

Charakterystyczne dla problematyki muzeów i kolekcji akademickich, niezależnie od geograficznej i kulturowej determinacji, są między innymi: różnorodność dyscyplin i typów obiektów; różnorodność terminologiczna, prowadząca do synonimizacji pojęć lub odmiennego ich stosowania dla określenia poszczególnych jednostek, ich zasobów oraz specyfiki działania; działanie muzeów oraz nieustrukturyzowanych kolekcji; różnorodność zakresów prowadzonej działalności i modeli zarządzania; różnorodność zastosowania zasobów: cele badawcze i dydaktyczne, wystawiennictwo lub/i gromadzenie dla upamiętniania; różnorodne pozycjonowanie w strukturze uczelni; różnorodność odbiorów – od środowiska akademickiego, poprzez publiczność zewnętrzną, po brak odbiorcy włącznie. Będą one poddawane dalszej refleksji w kolejnych częściach niniejszej dysertacji.

[238] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 84.
[239] *Ibidem*, s. 85.
[240] N. Merriman, *op. cit.*, s. 84.

Rozdział II

Muzea uczelniane w Polsce – stan bieżący

Polskie uczelnie, w tym szczególnie te z ponadwiekową tradycją, posiadają unikatowe kolekcje artystyczne, naukowe i przyrodnicze. Stanowią tym samym istotną część dziedzictwa kulturowego i wpisują się w dyskurs dotyczący jego ochrony. Powstałe zatem w szkołach wyższych jednostki muzealne podejmują się zadań ustawowo określonych dla tego typu placówek. Zgromadzone w nich cenne okazy pomnażają dobro wspólne, jakim jest dziedzictwo kulturowe[241]. Zaznaczyć jednak należy, że niekiedy sposoby tworzenia, zabezpieczania, naukowego opracowywania i udostępniania kolekcji w muzeach akademickich wymykają się klasycznym organizacyjnym formatom muzealnym. Zachowując jednak standardy zabezpieczania i naukowego opracowania zbiorów, angażują się w działalność badawczą, popularyzatorską i społeczną. W omawianym obszarze są nie do przecenienia, mimo iż nie odnajdują się wprost w obowiązujących regulacjach prawnych dotyczących muzeów i stanowią jedynie 10 procent ogółu jednostek muzealnych i paramuzealnych w Polsce. Dzieje się tak przede wszystkim z uwagi na gromadzone przez nie ślady przeszłości, w tym szczególnie dotyczące rozwoju nauki, ale także ze względu na ogromne zaangażowanie w środowisko naukowe i muzealne[242].

W Polsce do grupy muzeów uczelnianych zaliczanych jest wiele typów jednostek, usytuowanych w strukturze szkoły wyższej, a stanowiących nadzór nad kolekcjami i wykorzystujących naukowo różnorodne materiałowo zasoby, najczęściej dowody działalności naukowej, kulturowej i społecznej samej uczelni lub/i szeroko rozumianego środowiska akademickiego.

---

[241] W. Skrobot, *Muzeum – przestrzeń publiczna i miejsce społeczne*, „Muzealnictwo" 2015, nr 56, s. 220.

[242] E. Wyka, *op. cit.*, s. 127-128.

Pomimo iż muzea uczelniane stały się przedmiotem dyskusji różnych dyscyplin nauki i wzbudzają zainteresowanie instytucji i agend powołanych do popularyzacji i ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, jednostki te napotykają jednocześnie w swojej działalności na trudności wynikające z:

- braku świadomości potencjału zasobów specjalnych uczelni,
- rozbieżności strategicznych muzeum i jego organizatora,
- problemów organizacyjnych, prawnych i finansowych,
- problemów terminologicznych i definicyjnych.

Na te aspekty zwracał uwagę przed kilkoma laty między innymi Sławomir Majoch, przedstawiając działalność Muzeum Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 2015 roku pisał on:

> [...] muzea uczelniane w Polsce, w przeciwieństwie do swych angielskich, amerykańskich czy nawet niemieckich odpowiedników, ciągle nie należą do instytucji znanych i odpowiednio docenianych. Widoczne jest to zarówno poprzez umiejscowienie ich w strukturze uczelni, sposobie finansowania i udostępniania, stopniu udziału w życiu uczelni oraz miasta, a co za tym idzie – w świadomości społeczności akademickiej i miejskiej[243].

Wydaje się jednak, iż blisko dekadę później sytuacja muzealnych jednostek uczelnianych nabiera nieco innych odcieni. Aktywności i zaangażowanie tej grupy jednostek oraz jej reprezentantów można wiązać nie tylko z ogólną tendencją światową, ale i polską specyfiką. Środowisko muzeów uczelnianych kształtuje swoją pozycję w grupie muzealników oraz wśród reprezentantów instytucji kultury i nauki. Coraz bardziej widoczna jest również komunikacja i wsparcie ze strony ministerstw i agend rządowych odpowiedzialnych i determinujących działalność naukową i kulturalną w Polsce. Klarowniejszym wydaje się również dyskurs prowadzony w ramach struktur pojedynczych uczelni.

Zwiększona aktywność muzeów uczelnianych w Polsce przełożyła się również na podejmowanie prób opisu i analiz różnych aspektów ich działalności. W ostatnich kilkunastu latach zostało opublikowanych kilka opracowań podających zestawienia liczbowe dotyczące muzeów uczelnianych w Polsce. Tematykę tę podejmowali zarówno pracownicy muzeów uczelnianych, jak i osoby niezwiązane wprost ze środowiskiem akademickim i jego aktywnością na polu muzealnym czy też z ochroną dziedzictwa.

---

[243] S. Majoch, *Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu. Dekada doświadczeń 2005-2015*, „Muzealnictwo" 2015, nr 56, s. 170.

1. Muzea uczelniane w Polsce – badania ilościowe

Pierwsze statystyczne zestawienie muzealnictwa uczelnianego w Polsce przedstawiły Małgorzata Taborska i Ewa Wyka w 2009 roku na łamach czasopisma naukowego „Opuscula Musealia"[244]. W ramach publikacji uwzględnione zostały wszystkie typy polskich szkół wyższych: uniwersytety, uczelnie medyczne, uczelnie techniczne, uczelnie artystyczne, akademie wojskowe – łącznie 84 działające wówczas uczelnie publiczne. W ankiecie opracowanej w celu przeprowadzenia kwerendy pytania dotyczyły czasu powstania jednostki muzealnej oraz jej usytuowania w strukturze uczelni, posiadania wyspecjalizowanego personelu oraz kolekcji i możliwości ich eksponowania[245]. Punkt wyjścia do przeprowadzonych porównań stanowiła definicja Międzynarodowej Rady Muzeów ICOM oraz wskazany w niej zakres działań muzeum obejmujących: dostępność dla publiczności, gromadzenie zbiorów, konserwację, badania i ich eksponowanie.

Pośród wykazanych w statystyce 31 jednostek muzealnych jedynie 4 rozpoczęły swoją działalność lub miały początek w strukturze i tradycji uczelni przed II wojną światową. Były to muzea: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu oraz Akademii Morskiej w Gdyni. W okresie od zakończenia wojny do transformacji ustrojowej w 1989 roku uformowanych zostało kolejnych 11 muzeów[246].

Według omawianej statystyki najintensywniejszy rozwój muzeów w strukturze uczelni zanotowano po 1989 roku, kiedy powstało 16 z analizowanych jednostek (Tabela 1). Wspomniane jednostki znajdowały się w uczelniach o różnej genezie, a ich aktywność skupiała się w większości na zachowaniu pamięci i zabezpieczaniu dorobku instytucji macierzystej[247]. Ich zbiory zawierały pamiątki, dokumentację naukową, wyposażenie dawnych laboratoriów. Dość typowa była dla nich niewielka przestrzeń ekspozycyjna.

---

[244] Przeprowadzone przez wspomniane autorki podsumowanie zostało poprzedzone dyskusją podczas spotkania europejskiej organizacji UNIVERSEUM Network zorganizowanego w Krakowie w lipcu 2009 roku.

[245] M. Taborska, E. Wyka, *University Museums in Poland*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 35.

[246] Muzeum Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu, Muzeum Historii Medycyny i Farmacji Medycznego Uniwersytetu Pomorskiego, Muzeum Historii Technologii Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Muzeum Politechniki Śląskiej, Muzeum Uniwersytetu Śląskiego, Muzeum Politechniki Warszawskiej, Muzeum Uniwersytetu Rolniczego, Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Muzeum Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Muzeum Politechniki w Łodzi.

[247] M. Taborska, E. Wyka, *op. cit.*, s. 32.

Ponadto wykazano, że 18 jednostek ma charakter ogólnouczelniany, a zatem niezależny od wydziałów czy innych formuł organizacyjnych. Podlegających wydziałom lub mniejszym instytutom odnotowano 7. W prezentowanej grupie znalazło się również 6 jednostek muzealnych podporządkowanych bibliotece lub archiwum uczelni.

W podsumowaniu nie znalazły się na przykład: Muzeum Antropologiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego, Muzeum Zoologiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego czy Muzeum Historii Medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum. Te przypadki jednostek usytuowanych w strukturach wydziałów, powstałe z uwagi na potrzebę rozwoju dyscypliny naukowej i dokumentowania określonych zjawisk, potraktowane zostały przez autorki nie jako muzea, a kolekcje dostępne przede wszystkim dydaktykom, badaczom i studentom dla potrzeb naukowych.

Jak podkreśliły autorki, z ówczesnej perspektywy prowadzonych badań można było dostrzec, iż polskie uczelnie uczestniczą w procesie tworzenia muzeów i popularyzacji tego rodzaju aktywności[248]. Organizacja jednostki muzealnej nie była typowa dla określonej grupy uczelni. Zarówno młode uczelnie, jak i uniwersytety o długich tradycjach wykazywały zainteresowanie przeszłością i pielęgnowaniem pamięci poprzez gromadzenie materialnych i niematerialnych śladów działalności.

W zdecydowanej większości wskazywanych przez Taborską i Wykę muzeów były one prowadzone przez zaledwie kilkuosobowe zespoły pracowników naukowych. Nie posiadały też najczęściej: zaplecza, infrastruktury, dostępu i możliwości stosowania nowych technologii, nie wspominając już o formalnie określonej roli, znaczeniu, prestiżu[249].

Z perspektywy autorek sytuacja muzeów uczelnianych w Polsce nie była najgorsza. To, jak ona się kształtowała, zależało w dużej mierze od decyzji władz, podejmowanych w zakresie finansowym i organizacyjnym. Podkreślały jednak, iż „słabą stroną jest, poza nielicznymi wyjątkami, brak własnego zaplecza konserwatorskiego oraz możliwości stałego prezentowania problemów muzealnych i badawczych np. w formie periodyków"[250].

Kolejna analiza została przeprowadzona w 2016 roku przez Łukasza Matogę i Anetę Pawłowską. Badanie miało na celu nie tylko ustalenie liczby działających jednostek muzealnych w strukturach uczelni, ale i wykorzystanie zasobów i ich potencjału w działalności popularyzatorskiej, edukacyjnej czy turystycznej.

[248] *Ibidem*.
[249] *Ibidem*, s. 34.
[250] *Ibidem*, s. 35.

Matoga i Pawłowska określili muzeum uczelniane jako „placówkę muzealną gromadzącą pamiątki akademickie i inne eksponaty związane z działalnością dydaktyczną i naukowo-badawczą instytucji szkolnictwa wyższego”[251], która działa podobnie do innych instytucji kultury. Jej charakter oraz założenia funkcjonowania uznali za zdecydowanie bardziej zależne od otoczenia i zdeterminowane polityką organizatora, jakim jest uczelnia[252]. W swojej pracy wskazali różnorodność badanych jednostek pod względem organizacji, odmienności ich aktywności czy celów, wskazując ponadto, iż nie są to tylko

> placówki wystawiennicze, jak muzea historii nauki, muzea sztuki, archeologii, przyrodoznawstwa, ale także inne instytucje o charakterze paramuzealnym. Najczęściej mają one formę centrów nauki, ekomuzeów, ośrodków artystycznych, obserwatoriów astronomicznych, planetariów, arboretów, akwariów, wiwariów, lapidariów, ogrodów botanicznych, archiwów, bibliotek, izb pamięci i muzeów biograficznych[253].

W omawianej pracy podkreślono, iż nie ma w Polsce instytucji, która prowadziłaby analizy tych jednostek muzealnych i kompleksowo poddawała je weryfikacji[254]. Co więcej, istniejące wówczas agendy, instytucje parasolowe dla muzeów, jak na przykład Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, niekoniecznie też uwzględniały je w swoich statystykach. Jako przykład badacze podali statystykę muzeów z roku 2015, z której wynika, że wśród 818 muzeów działających wówczas w Polsce pojawiły się jedynie 3 jednostki uczelniane (Muzeum Historii Medycyny Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz Muzeum Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach)[255]. Przypomnijmy, że przedstawiona w tym samym czasie, o czym była mowa powyżej, omawiana statystyka Taborskiej i Wyki uwzględniała ich już 31.

Biorąc pod uwagę szereg czynników i fakt, iż muzea uczelniane działają w strukturze szkół wyższych, Matoga i Pawłowska wytypowali 25 największych ośrodków akademickich oraz działające na ich terenie uczelnie. Ośrodki te lokalizowano w miastach: Białymstoku, Bielsku-Białej, Bydgoszczy, Częstochowie, Gdańsku, Gdyni, Gliwicach, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Radomiu, Rzeszowie, Siedlcach, Sosnowcu, Szczecinie, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu, Zielonej Górze. Muzeów uczelnianych

[251] Ł. Matoga, A. Pawłowska, *op. cit.*, s. 48.
[252] *Ibidem*.
[253] *Ibidem*.
[254] *Ibidem*, s. 53.
[255] *Ibidem*, s. 48.

poszukiwano, przeglądając strony internetowe instytucji – potencjalnych organizatorów, materiały prasowe oraz platformę informacyjną Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych[256].

W efekcie przeprowadzonych analiz Matoga i Pawłowska wykazali istnienie 63 jednostek o charakterze muzealnym w 18 z wybranych miast akademickich. W zestawieniu pojawiły się zarówno muzea, jak i salonik, centrum, ogród botaniczny czy planetarium. W tabeli podsumowującej badanie jako „muzeum uczelniane" oznaczono te jednostki, które na ów moment współpracowały ze Stowarzyszeniem Muzeów Uczelnianych i zaistniały w jego spisie (25/63). Ważnymi elementami ankiety były również informacje na temat czasu utworzenia muzeum oraz zakresu tematycznego opracowywanych zbiorów[257].

Z uwagi na zakres przeprowadzanego badania podkreślano, iż spora grupa wskazanych jednostek usytuowana jest w centrach miast, często w zabytkowej architekturze. Taką sytuację uznać można za sprzyjającą prezentacji zbiorów historycznych, artystycznych oraz atrakcyjności i rozpoznawalności muzeów uczelnianych w ogóle[258]. Z kolei zbiory przyrodnicze sytuowane były w nowoczesnych kampusach i kompleksach dydaktycznych lub bibliotecznych[259].

Matoga i Pawłowska odnieśli się także do czasu powstania jednostek muzealnych w uczelniach, wskazując, iż okres po 2000 roku przyniósł największą zmianę dla tej grupy muzealnej. Połowa z objętych spisem jednostek powstała właśnie wtedy. Powodów zaistniałej sytuacji upatrywano w programach krajowych i regionalnych, wspieranych tak przez polski rząd, jak i środki europejskie, które umożliwiały wiele inwestycji i inicjowanie nowych aktywności o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim[260].

Powyższą problematykę podjęła również Katarzyna Zięba. Autorka, mając na uwadze dotychczasowe ustalenia, objęła badaniami 134 polskie uczelnie. Na podstawie analizy ich statutów i regulaminów organizacyjnych oraz informacji zawartych na witrynach WWW poszczególnych szkół wyższych i bezpośrednio jednostek muzealnych nie tylko zlokalizowała istniejące muzea, ale także sprawdziła sposób ich zaszeregowania. Poczynione spostrzeżenia zweryfikowała w bezpośrednich rozmowach z pracownikami jednostek oraz analizując źródła publikowane przez Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych. We wprowadzeniu do badania

[256] *Ibidem*, s. 53.
[257] Kategorie tematyczne muzeum: przyrodnicze, historyczne, artystyczne, medyczne, specjalistyczne; kategorie tematyczne obiektów: techniki, geologiczne, wojskowe, sztuki, farmacji.
[258] Ł. Matoga, A. Pawłowska, *op. cit.*, s. 54.
[259] *Ibidem*.
[260] *Ibidem*.

podkreśliła, iż kwerenda nie obejmowała elementów dotyczących posiadanych przez jednostki kolekcji czy ich charakteru. Efekty przeprowadzonych analiz muzeów uczelnianych Zięba przedstawiła w ramach I Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych, zorganizowanej w Krakowie w październiku 2017 roku.

W przedstawionym opracowaniu wykazała istnienie 68 jednostek w ramach 44 uczelni o różnym profilu. Znalazły się wśród nich: muzea, centra, pracownia historyczna oraz sala tradycji i archiwum. Najczęściej były one ulokowane bezpośrednio na wydziałach lub w strukturach poszczególnych instytutów czy pracowni. Sporą część stanowiły jednostki działające jako ogólnouczelniane lub pozawydziałowe. Odnotowano również muzea uczelniane funkcjonujące w ramach działów promocji uczelni lub podlegające bezpośrednio władzom rektorskim.

Jak słusznie podkreśliła Zięba, omawiane jednostki muzealne są niewielkie w porównaniu z muzeami organizowanymi ministerialnie czy samorządowo. Ich szczególnym atutem jest bogactwo zbiorów i interdyscyplinarna kadra nimi zarządzająca. Różnorodności organizacyjnej należy zdecydowanie upatrywać nie tylko w indywidualnej historii poszczególnych uczelni, ale także w konieczności podejmowania pragmatycznych decyzji przez ich włodarzy[261].

W badaniu została podkreślona kwestia posiadania przez muzeum regulaminu uzgodnionego z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. W tym czasie była to już znana praktyka, ale wciąż jeszcze niepowszechna. Z uwagi na działania na styku kompetencji dwóch odrębnych ministerstw nakłada to na uczelnię i jej jednostkę pewne zobowiązania i obciąża dodatkowymi procedurami. W momencie publikacji omawianego badania pięć jednostek uczelnianych widniało w ministerialnym wykazie muzeów posiadających regulamin zatwierdzony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). Były nimi: Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Muzeum Historii Medycyny Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego w Warszawie, Muzeum Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie oraz organizowane wówczas Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II w Lublinie[262]. Z kolei w Państwowym Rejestrze Muzeów widniało jedynie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego[263], a to z uwagi na standard wykonywanych działań muzealnych i spełnienie wymogów stawianych przez MKiDN.

[261] K. Zięba, *Muzea uczelniane w Polsce*, „Muzealnictwo" 2018, nr 59, s. 80.
[262] *Ibidem*.
[263] Wpis do Państwowego Rejestru Muzeów potwierdzony 15 lipca 2011 roku (Dokumentacja archiwalna Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego).

Zgodnie z ustaleniami omawianego badania w latach 2009–2018 swoją aktywność rozpoczęło aż 17 nowych jednostek. Część z nich funkcjonowała wciąż jako muzea „w organizacji", czyli bez siedziby czy bez ekspozycji, ale istniały one formalnie i prowadziły działalność w przestrzeni, podejmując różne inicjatywy. Wśród nowych formuł były również te, którym początek dała restrukturyzacja już wcześniej funkcjonujących[264].

W zakresie badań nad statystyką muzeów uczelnianych w Polsce ciekawą i potrzebną inicjatywą był projekt zrealizowany w 2018 roku przez Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych i Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Badanie przeprowadziła Aleksandra Stępień-Dąbrowska, wykonując kwerendę w ponad 400 polskich uczelniach. Analizowano sposób organizacji jednostki i jej miejsce w strukturze, charakter rozwijanej działalności oraz inicjatywy podejmowane w oparciu i z użyciem zbiorów naukowych.

W wykazie przedstawiono aż 186 jednostek i kolekcji[265], a wśród nich „uwzględniono jednostki muzealne – ogólnouczelniane i wydziałowe, paramuzealne oraz kolekcje (w tym kolekcje biblioteczne) – wszystko po to, by pokazać jak najszersze spektrum działalności szkół wyższych w Polsce w zakresie gromadzenia i udostępniania zbiorów"[266]. Jednocześnie inicjujące projekt Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych w opublikowanym rok wcześniej Katalogu Muzeów Uczelnianych zaprezentowało 50 jednostek z 19 miast i 38 uczelni[267]. Były to jednostki współpracujące ze Stowarzyszeniem i działające w jego strukturach w ramach członkostwa indywidualnego lub instytucjonalnego.

Mając na uwadze wszystkie przytoczone powyżej badania ilościowe dotyczące muzeów uczelnianych w Polsce, autorka niniejszej dysertacji wraz z Martą Szaszkiewicz podjęły się kolejnej analizy, którą przeprowadziły w roku 2020. Podobnie jak poprzednicy przyjrzały się polskim uczelniom, ich strukturze organizacyjnej oraz usytuowanych w ich ramach jednostkom muzealnym.

W wyniku kwerendy przedstawiono 76 muzeów uczelnianych. W blisko połowie przypadków były to jednostki poza strukturą wydziałów i innych formuł organizacyjnych uczelni. Co więcej, posiadały one wewnętrzne regulaminy precyzujące działania, a nawet wyodrębniony budżet. Pozostałe jednostki muzealne

[264] K. Zięba, *Muzea uczelniane w Polsce…*, s. 84.

[265] A. Stępień-Dąbrowska, *Katalog muzeów, jednostek paramuzealnych, kolekcji w strukturach polskich szkół wyższych*, czerwiec 2018, dokument udostępniony w formie elektronicznej przez Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych.

[266] *Ibidem*.

[267] Zob. H. Kowalski et al., *Muzea uczelniane. Katalog*, Warszawa 2017.

ulokowane były w strukturze wydziałów, innych jednostek pozawydziałowych, jak biblioteki czy archiwa, a nawet biura promocji[268].

W zestawieniu tym pojawiły się jedynie jednostki działające pod szyldem muzeum lub centrum i wyodrębnione obok innych jednostek działalności podstawowej szkoły wyższej, niezależnie od zakresu prowadzonej działalności wystawienniczej lub jej braku. Istotnym z czynników, branym pod uwagę podczas tworzenia zestawienia, była posiadana przez jednostkę kolekcja (niezależnie od profilu tematycznego, na przykład: historyczna, sztuki, nauki, techniki, archeologiczna, przyrodnicza, medyczna) oraz informacja, czy jest ona i na jakich zasadach wykorzystywana w dydaktyce i badaniach.

Autorki podkreśliły, iż badanie dotyczy szczególnej grupy jednostek niezakwalifikowanych wprost ani do muzeów państwowych czy samorządowych w rozumieniu Ustawy o muzeach, ani też do innej grupy instytucji kultury w rozumieniu Ustawy o prowadzeniu działalności kulturalnej, w dodatku niezdefiniowanej wprost w żadnym innym dokumencie rządowym[269]. Typując muzea uczelniane, miały na uwadze te jednostki w strukturze szkoły wyższej, które posiadają zbiory specjalne i skupiają się na ich naukowym opracowaniu i upowszechnianiu jego rezultatów[270]. Chociaż w swojej statystyce nie uwzględniły wszystkich możliwych formuł, wskazały, iż „pod pojęciem muzeów uczelnianych skrywają się także uczelniane centra dydaktyczno-badawcze gromadzące obiekty historyczne i kolekcje naukowe, ośrodki interpretacji, izby pamięci, kolekcje wydziałowe czy nawet ogrody botaniczne"[271]. Mocną stroną tych jednostek są przedmioty gromadzone tematycznie i materiałowo, tak artystyczne, jak i przyrodnicze. Wpisują się one w działalność muzealną poprzez podstawowe czynności wykonywane dla ich zachowania i promowania. Ponadto prowadzą z ich użyciem działania naukowe, a pewne elementy swej działalności i efekty prac badawczych wykorzystują dla budowania świadomości odbiorców i użytkowników kolekcji, w tym wybranych społeczności[272].

Autorki podkreśliły dodatkowo, iż widoczne są różnice pomiędzy analizowanymi muzeami uczelnianymi i ich możliwościami organizacyjnymi oraz zapleczem, za jakie się uznaje: personel, przestrzenie ekspozycyjne i magazynowe, finansowanie aktywności. W większości przypadków muzealne jednostki w szkołach wyższych opierają swoje funkcjonowanie na niewielkiej grupie pracowników,

[268] M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzeum uczelniane…*, s. 208-217.
[269] *Ibidem*, s. 216.
[270] *Ibidem*, s. 211.
[271] *Ibidem*, s. 210.
[272] *Ibidem*, s. 208-217.

bywa, że zdecydowanie za małej w stosunku do ilości zasobów, którymi się opiekują. Najczęściej też nie są to pracownicy ze specjalistycznym i nastawionym na działalność muzealną przygotowaniem. Ma to nierzadko wpływ na podejmowanie inicjatyw w zakresie konserwacji zbiorów, prowadzenia działań o charakterze edukacyjnym czy możliwości organizacji wystaw. W wielu przypadkach muzea te nie posiadają specjalnej przestrzeni wystawienniczej czy zaplecza magazynowego. Jak podkreśliły autorki, nie zawsze jednak posiadanie wspomnianego zaplecza jest celem jednostki uczelnianej. Istnieją bowiem takie formy organizacyjne, dla których nie kwestia gromadzenia przedmiotów jest najistotniejsza, a interpretacja zdarzeń i relacji, których uczelnia jest uczestnikiem lub inicjatorem bądź które są istotne z uwagi na jej profil[273].

Niezależnie od różnic organizacyjnych, jakie zostały zanotowane, czy odmiennych sposobów prowadzenia działalności wszystkie wytypowane w badaniu jednostki łączy przynależność do uczelni i cel, dla jakiego zostały w jej strukturach powołane. Dążeniem wszystkich przywołanych w zestawieniu Szaszkiewicz i Ślagi jednostek jest zabezpieczenie przed rozproszeniem śladów naukowej przeszłości, przekazywanie wiedzy i kultury poprzez zachowanie i prezentowanie dziedzictwa naukowego i kulturowego, a także tradycji akademickiej. W tej sytuacji nie są najistotniejsze ani forma organizacyjna jednostki, ani kwestia, czy zastosowanie szyldu „muzeum" dla jej określenia jest bardziej intencją niż potwierdzeniem rozbudowanej struktury[274].

Podsumowując przytoczone powyżej analizy, potwierdza się pogląd, iż w ostatnich latach można zaobserwować wzrost liczby i aktywności muzeów uczelnianych w Polsce. Jest to jednocześnie czas zwiększonego zainteresowania ich specyfiką i podejmowania się analiz ich działalności przez badaczy oraz intensywniejszego zaangażowania samych jednostek i ich organizatorów w inicjatywy badawcze, popularyzatorskie czy społeczne. Podkreślić jednocześnie należy, iż każde z przytoczonych badań, dążące do przedstawienia stanu ilościowego muzeów uczelnianych, przeprowadzone zostało na nieco odmiennych założeniach, kryteriach i metodach, zarówno w odniesieniu do sposobu weryfikacji ośrodków akademickich, jak i celu poszukiwań. O ile nie wszystkie z wykazanych w statystykach jednostek są muzeami lub prowadzą działalność o charakterze muzealnym, o tyle wszystkie:

- są ulokowane w strukturze uczelni,
- posiadają cenne zbiory,

[273] *Ibidem*, s. 201-211.

[274] M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzea uczelniane i kolekcje – cele, założenia, przykłady*, „Opuscula Musealia" Vol. 28, 2021, s. 138.

– wpisują się w zachowanie i zabezpieczenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa nauki i kultury lub/i danej uczelni.

Świadczy to o sytuacji, w której nie forma jednostki jest istotna, a realizowany przez nią cel. Niezależnie od tego, czy uczelnia powołuje muzeum lub w ramach powołanego dopuszcza prowadzenie aktywności przypisanych tym instytucjom przez przepisy ustawy i dodatkowe zarządzenia, przykłady przywołane powyżej potwierdzają, iż polskie szkoły wyższe, chociaż w różnym stopniu, gromadzą, poddają konserwacji i badaniom obiekty reprezentatywne i istotne dla historii i kultury oraz podejmują się interpretacji materialnego i niematerialnego dziedzictwa. Oznacza to, iż wypełniają zadania i realizują cele określone w definicji muzeum propagowanej przez Międzynarodową Radę Muzeów ICOM.

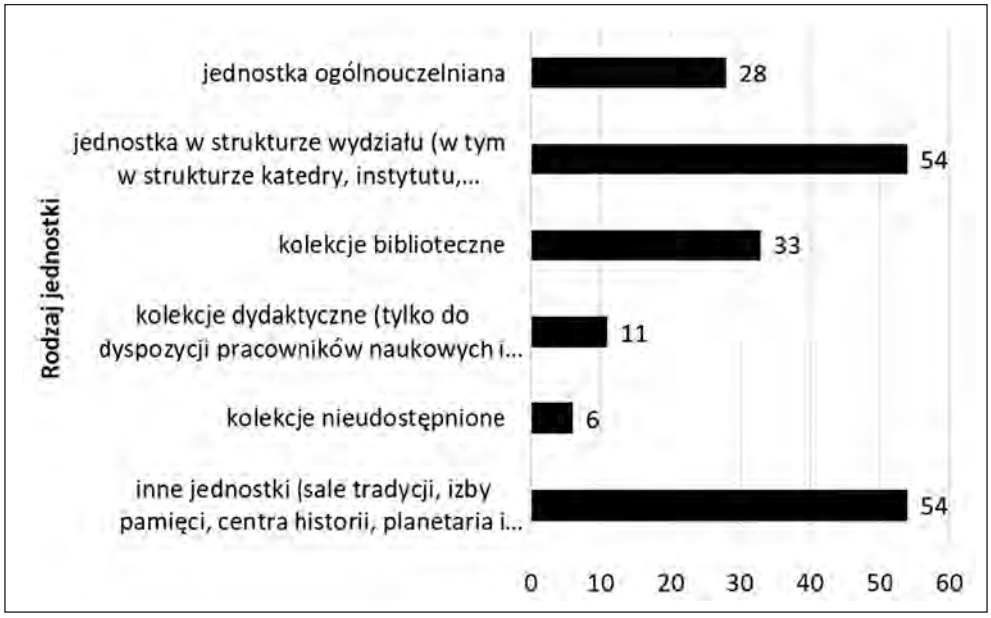

Ryc. 1. Przedstawienie wyników badania ilościowego zleconego przez SMU i NIMOZ z uwzględnieniem rodzajów jednostek w strukturach uczelni

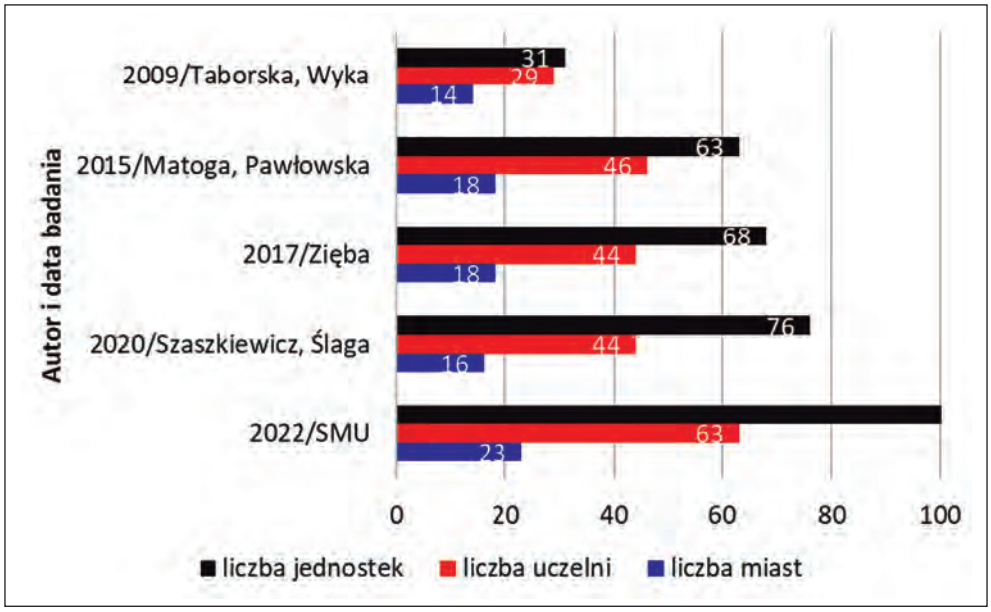

Ryc. 2. Zestawienie pięciu z przeprowadzonych badań z uwzględnieniem liczby wykazanych w ich toku jednostek, liczby uczelni, w których strukturach są osadzone, oraz miast, w których zostały ulokowane

1.1. Rodzaje jednostek muzealnych w polskich uczelniach

Na podstawie przytoczonych przepisów prawa, badań i interpretacji przyjąć można, iż do grupy muzeów uczelnianych zaliczane są jednostki szkół wyższych realizujące zadania o charakterze muzealnym, a więc gromadzące zbiory zdeterminowane tematycznie i materiałowo przez ich organizatora[275]. Niezależnie od formuły organizacyjnej aktywnie uczestniczą w zachowaniu i naukowym opracowaniu narodowego dziedzictwa i realizują działalność kolekcjonerską[276].

Określenie i charakter jednostki uwarunkowany jest bezpośrednio przez szkołę wyższą i jej specyfikę organizacyjną. Analiza statutów polskich uczelni pozwala wyodrębnić w ich strukturach następujące typy jednostek, którymi mogą być muzea uczelniane:

- jednostki ogólnouczelniane,
- jednostki organizacyjne,
- jednostki ogólnouniwersyteckie,
- jednostki międzywydziałowe,

[275] M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzeum uczelniane…*, s. 139.
[276] *Ibidem*.

- jednostki wydziałowe,
- jednostki pozawydziałowe,
- inne jednostki.

W przywołanych w niniejszym rozdziale statystykach określa się dość często muzeum uczelniane jako jednostkę ogólnouczelnianą. Ogólnouczelniana, a więc działająca na pewnych zasadach odrębności nie od samego organizatora, którym jest szkoła wyższa, ale od wydziałów i innych formuł organizacyjnych w uczelni. Jej zadanie to wspomaganie działań podejmowanych przez szkołę wyższą oraz w kontaktach z odbiorcami zewnętrznymi. Istotnym z zadań jest także popularyzacja osiągnięć akademii, co wynikać może wprost z zapisów statutowych, regulaminów uczelni lub indywidualnych celów określonych dla tych jednostek.

Jednym z przykładów jednostki ogólnouczelnianej jest Muzeum Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu. W statucie Akademii określone zostały miejsce muzeum w strukturze i charakter jednostki, a także podstawowe zadania polegające na, jak czytamy w tym dokumencie: „upowszechnianiu osiągnięć nauki i kultury oraz popularyzacji sztuki, zbiorów Uczelni i jej artystów”[277]. Zasady szczegółowe organizacji muzeum zostały określone przez Rektora uczelni w drodze zarządzenia[278].

Muzeum utworzono w 1954 roku jako zaplecze naukowo-dydaktyczne. Gromadziło przez lata efekty prac studentów, wykonanych w ramach realizowanych kursów lub w trakcie zdobywania dyplomów. Były to zarówno prace naukowe, jak i artystyczne wykonane z różnych materiałów i w różnych technikach. Ponadto jego cel stanowiło kolekcjonowanie tych przedmiotów i samej chociażby dokumentacji fotograficznej jako śladów wypowiedzi artystycznej. W roku 2015 muzeum zostało przemianowane na Ośrodek Dokumentacji Sztuki, który „gromadzi, dokumentuje i udostępnia materiały bibliograficzne uczelni oraz propaguje informacje o życiu i dokonaniach artystycznych pedagogów, studentów i absolwentów ASP”[279]. Zadaniem Ośrodka jest nie tylko odwoływanie się do własnych zasobów i osiągnięć społeczności Akademii, ale także kompilacja informacji na temat artystycznych wydarzeń w Polsce i na świecie, istotnych dla uczelni i artystycznej społeczności Dolnego Śląska[280]. Ważnym elementem aktywności Ośrodka jest wymiana informacji oraz wydawnictw z innymi instytucjami artystycznymi, a także ich zabezpieczanie w wersji cyfrowej dla potrzeb naukowych i dydaktycznych[281].

[277] Statut Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu, uchwalony przez Senat 25.09.2019.
[278] Ibidem.
[279] Ibidem.
[280] Ibidem.
[281] Ibidem.

Ośrodek działa bardzo intensywnie w zakresie ewidencji i digitalizacji posiadanych przez uczelnię zbiorów. Dzięki wsparciu funduszy europejskich udało się zabezpieczyć cyfrową dokumentację ponad 15000 obiektów i rozpocząć przygotowania do jej szerszego udostępniania w ramach portalu internetowego[282].

Inaczej zorganizowany jest Ośrodek Historii i Tradycji Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach[283], będący jednostką gromadzącą, przechowywującą, zabezpieczającą oraz promującą materiały i dokumenty z zakresu historii Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Zbiory związane są ściśle z uczelnią i regionem oraz relacjami nawiązywanymi przez Uniwersytet. Znajdują się wśród nich między innymi: dokumenty, obiekty sztuki, fotografie. Ośrodek działa w strukturze Biblioteki Głównej. Statut i regulamin organizacyjny uczelni nie zawierają żadnej wzmianki na temat tej jednostki.

Jako jednostka ogólnouczelniana w 2018 roku powołane zostało również Muzeum Uniwersytetu Gdańskiego. W § 66 Statutu uczelni zarysowano cel jego prowadzenia, którym jest „utrwalenie i upowszechnienie dziedzictwa akademickiego Uniwersytetu i szkół wyższych, z których połączenia powstał"[284]. Chociaż Muzeum nie posiada ekspozycji stałej i jest w fazie jej organizacji, realizuje wiele działań wystawienniczych, edukacyjnych i popularyzatorskich organizowanych poza siedzibą, w przestrzeni Uniwersytetu lub miasta Gdańska. Zgodnie z zapisami regulaminu organizacyjnego uczelni Muzeum UG ma być „miejscem przechowywania i prezentowania zbiorów świadczących o przeszłości naukowej i kulturowej Uczelni"[285]. Gromadzi obiekty, zdobywając je zarówno spoza uczelni w drodze darowizn, jak również poprzez przejmowanie pamiątek i aparatury naukowej z innych jednostek Uniwersytetu Gdańskiego. Trwają prace dotyczące regulaminu organizacyjnego Muzeum UG, a także wskazania sposobu ewidencji zbiorów.

Jednostką ogólnouczelnianą jest również Muzeum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu[286]. Muzeum, które podobnie jak omawiany przypadek gdańskiej uczelni pracuje wciąż nad przygotowaniem wystawy stałej, powołane

[282] Ibidem.

[283] W Uniwersytecie zainicjowano działania związane z kultywowaniem tradycji i upamiętnianiem historii uczelni, powołaniem Izby Pamięci, realizacją inicjatyw wystawienniczych i wydawniczych. 29 stycznia 2015 roku za aprobatą Senatu powołano Ośrodek Historii i Tradycji.

[284] Statut Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 13 czerwca 2019 roku.

[285] Regulamin organizacyjny Uniwersytetu Gdańskiego wprowadzony zarządzeniem Rektora UG nr 118/R/22.

[286] Regulamin organizacyjny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wprowadzony zarządzeniem nr 181/2021/2022 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 2 marca 2022 roku w sprawie wprowadzenia regulaminu organizacyjnego.

zostało w 2016 roku. Wprawdzie w statucie Uniwersytetu nie znajdziemy zbyt wielu informacji dotyczących sposobu organizacji Muzeum, pojawia się jednak stwierdzenie podkreślające potrzebę gromadzenia i udostępniania zbiorów muzealnych dla „upowszechniania i pomnażania osiągnięć nauki, kultury i techniki”[287]. Organizacja i zadania Muzeum UAM określone są w regulaminie. Zgodnie z postanowieniami ogólnymi podstawowym jego zadaniem jest gromadzenie, przechowywanie i konserwacja oraz upowszechnianie dóbr kultury nawiązujących do dziejów Uniwersytetu i uprawianych w nim dyscyplin[288]. Co istotne, wśród podstaw funkcjonowania i regulacji prawnych je określających wymienione zostały ustawy regulujące działalność szkół wyższych, muzeów, instytucji kultury oraz określające zabytki i ich ochronę[289].

Ciekawym przypadkiem jest także poznańskie Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego, wskazane pośród 10 jednostek ogólnouczelnianych, których zadaniem jest prowadzenie działalności naukowej, badawczej, dydaktycznej i wychowawczej lub administracyjnej wobec innych jednostek Uniwersytetu[290]. Historia Muzeum sięga okresu międzywojennego, kiedy to funkcjonowało w ramach Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego. Ówczesne Muzeum Historii Medycyny działające od 1920 roku było drugą (obok UJ) tego rodzaju jednostką w Polsce[291].

[287] Statut Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wprowadzony Obwieszczeniem nr 1/2022 Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 28 marca 2022 roku.

[288] Regulamin Muzeum UAM wprowadzony zarządzeniem nr 34/2020/2021 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 8 grudnia 2020 roku.

[289] Ibidem.

[290] Statut Uniwersytetu Medycznego im. Kazimierza Marcinkowskiego w Poznaniu wprowadzony uchwałą nr 347/2020 Senatu UMP z dnia 2 grudnia 2020 roku.

[291] Por. http://muzeum.ump.edu.pl/historia-muzuem (odczyt: 11.11.2022).

Fot. 10. Fragment nieistniejącej już wystawy stałej Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Kazimierza Marcinkowskiego w Poznaniu

W zbiorach Muzeum znajdują się dziś pamiątki związane z uczelnią i jej działalnością oraz zasłużonymi medykami. Eksponaty w liczbie około 2500 pozyskiwane są w drodze darowizn i przekazów z klinik. To zarówno dokumenty, jak i narzędzia oraz obiekty artystyczne. Przez wiele lat Muzeum miało swoją siedzibę oraz dwupoziomową ekspozycję w uniwersyteckim Centrum Stomatologicznym, gdzie realizowało działania edukacyjne. W 2020 roku dokonano jego reorganizacji, w efekcie której Muzeum działa nadal na podstawie Statutu jako jednostka ogólnouczelniana, niemniej pod nazwą: Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu – przestrzeń otwarta[292]. Oznacza to brak dotychczasowej przydzielonej muzeum przestrzeni ekspozycyjnej. Obiekty prezentowane są częściowo w holach budynków Uniwersytetu, a działania merytoryczne i zachowawcze prowadzi jednoosobowo kustosz muzealny.

[292] Regulamin Organizacyjny Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego wprowadzony Zarządzeniem nr 103/2020 Rektora Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu z dnia 17 września 2020 roku.

Muzeum uczelniane może zostać ulokowane również w grupie podstawowych jednostek organizacyjnych, czego przykładem jest Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie. Zgodnie z pkt. 1 § 7 Statutu uczelni w ramach struktury organizacyjnej Akademii utworzone mogą być: wydział, katedra, pracownia, zakład, szkoła doktorska, szkoła, instytut, studium, laboratorium, modelarnia, warsztat, biblioteka, muzeum, galeria, wydawnictwo, archiwum[293]. Warto dodać, iż obok wyodrębnienia jednostki o takim charakterze wśród podstawowych zadań Akademii określonych w Statucie znalazło się także „upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć sztuki, nauki i kultury, prowadzenie doradztwa i usług w tym zakresie"[294].

Muzeum ASP w Krakowie zostało zorganizowane w roku akademickim 2002/2003, a poprzedziło ten proces powołanie Rady Muzealnej. Podstawą funkcjonowania tej jednostki były „Galeria" i „Zbiory", a więc historyczne formuły, których zadanie polegało na zachowywaniu dzieł stanowiących efekt artystycznych poczynań profesorów i studentów, kopii dzieł artystycznych oraz memorabiliów. Istotnym założeniem było nie tylko zachowanie w pamięci osiągnięć i śladów aktywności społeczności tej uczelni, ale także utworzenie repozytorium pomocy dydaktycznych dla kolejnych pokoleń i adeptów sztuk plastycznych. Wiele spośród nich zyskało z czasem status zabytku, a jeśli z jakichś powodów go nie posiadało, to zapewne stało się wysokiej klasy kolekcją.

Zbiory ASP w Krakowie wzbogacane były nie tylko za sprawą działań członków jej społeczności i w drodze ich artystycznego rozwoju. Wiele spośród cennych zasobów trafiło do muzeum uczelnianego dzięki darczyńcom i zakupom dokonywanym przez nich na rzecz uczelni. Powstały w ten sposób cenne i reprezentatywne zbiory, charakterystyczne dla poszczególnych etapów życia uczelni i życia artystycznego Krakowa, a także obrazujące rozmaite trendy i kierunki w sztuce. Obiekty te są „wartością nie do przecenienia jako źródło refleksji i unikalne przykłady początków artystycznych poszukiwań wielu twórców"[295], a także „stanowią świadectwo nie tylko talentu autorów, ale też metod i cech edukacji swojego czasu"[296].

Muzeum dysponuje przestrzenią ekspozycyjną w gmachu głównym Akademii. W ramach swej działalności realizuje wystawy czasowe i przedsięwzięcia artystyczne oraz wystawiennicze we współpracy z innymi instytucjami kultury i nauki.

[293] Statut Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie z dnia 13 czerwca 2019 roku, tekst jednolity z dnia 19 maja 2021 roku.
[294] Ibidem.
[295] Por. https://www.asp.krakow.pl/sztuka-nauka/muzeum-asp (odczyt: 8.11.2022).
[296] Ibidem.

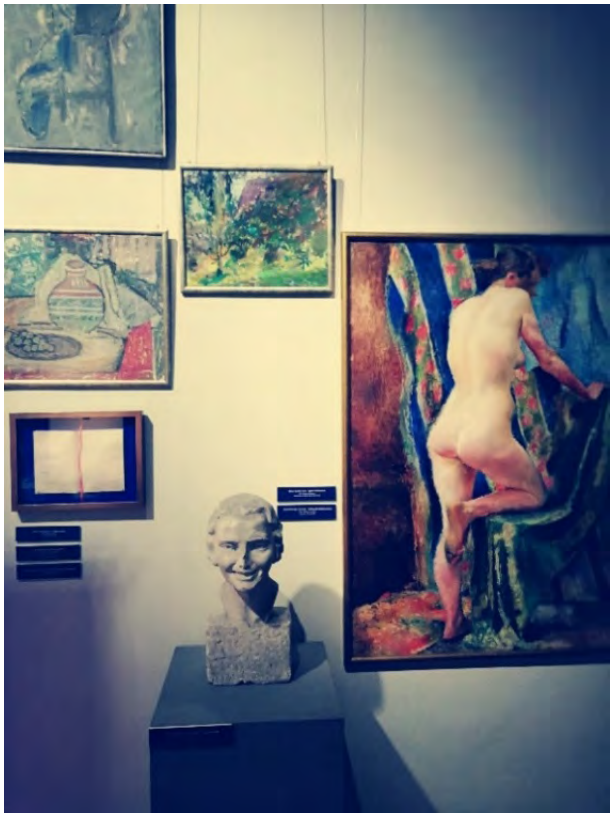

Fot. 11. Fragment wystawy czasowej „Rok Kobiet
z krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych"

Jednostką ogólnouczelnianą może być również centrum. Pod tym pojęciem rozumieć można także jednostkę, której zadaniem jest dokumentacja działalności uczelni lub określonej dziedziny i ochrona zgromadzonych w tym zakresie obiektów lub dokumentów.

Jednym z ciekawszych przykładów jest zapewne Centrum Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, utworzone w 2010 roku, z siedzibą w zabytkowym obiekcie podkrakowskim – forcie Skotniki[297]. Centrum to jest jednostką o charakterze naukowo-dydaktycznym. Jej celem jest ratowanie historii mieszkańców Rzeczypospolitej Polskiej, którzy podlegali przymusowym migracjom od czasów konfederacji barskiej po represje komunistyczne, oraz po-

[297] Statut Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń został przyjęty na posiedzeniu Senatu Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w dniu 20 grudnia 2010 roku.

pularyzacja wiedzy na ten temat wśród uczniów, studentów i lokalnych społeczności[298].

Działalność prowadzona przez Centrum Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego nie jest porównywalna z innymi, przywołanymi powyżej muzeami uczelnianymi. Jego aktywność okazuje się niezwykle cenna dla zachowania pamięci i relacji dotyczących tułaczego, tragicznego losu Polaków. Zadaniem tejże instytucji jest zabezpieczenie pamiątek i ocalenie od zapomnienia historii zesłanych, wypędzonych i przesiedlonych obywateli Rzeczypospolitej[299]. Obok tych zadań pracownicy Centrum w swej codziennej działalności skupiają się na dokumentowaniu losów krakowian i innych lokalnych społeczności, które były świadkami i uczestnikami tego rodzaju migracji[300]. W przyszłości część zbiorów Centrum zasili Muzeum „Droga do wolności – Muzeum im. gen. Władysława Andersa", które zostało powołane jako jednostka ogólnouczelniana. Obecnie posiada ono status „w organizacji"[301].

Centrum posiada kilkuosobowy zespół i współdziała z wolontariuszami, najczęściej studentami i doktorantami. Realizowane projekty mają charakter naukowo-badawczy i prowadzone są nie tylko na terenie Polski. Relacje świadków historii oraz inne inicjatywy zachowawcze i dokumentacyjne miały miejsce dotychczas w Wielkiej Brytanii, Australii, Kanadzie, USA, Izraelu, Kazachstanie, RPA, Ugandzie, Zambii, Tanzanii, Zimbabwe[302]. Zespół Centrum prowadzi szereg inicjatyw edukacyjnych i popularyzatorskich[303].

W sposób szczegółowy zadania i organizację Centrum określa Regulamin jednostki, będący załącznikiem do Regulaminu Organizacyjnego Uniwersytetu Pedagogicznego[304]. Centrum Uniwersytetu Pedagogicznego, włączone do grupy muzeów i kolekcji uczelnianych, działa jako członek instytucjonalny w strukturze Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych.

---

[298] H. Chudzio, A. Hejczyk, *Zbiory Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń*, „Archeion" 2013, t. 114, s. 94.

[299] Por. http://www.zsylkiwypedzenia.up.krakow.pl (odczyt: 31.08.2022).

[300] H. Chudzio, A. Hejczyk, *op. cit.*, s. 94.

[301] *Ibidem*.

[302] Por. https://muzeauczelniane.pl/centrum-dokumentacji-zsylek/ (odczyt: 31.08.2022).

[303] Zob. H. Chudzio, M. Solarz, *Zmarli Polacy w drodze do Ojczyzny. Polskie cmentarze w Afryce Wschodniej i Południowej w latach 1942-1952*, 2020; wystawa pt. „W ogrodach Isfahanu. Polacy w Iranie w czasie II wojny światowej".

[304] Regulamin Organizacyjny Uniwersytetu Pedagogicznego, Załącznik nr 1 do zarządzenia Rektora nr R.Z.0211.76.2022.

Fot. 12. Fragment wystawy stałej Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń

Przykładem jednostki określonej mianem ogólnouniwersyteckiej, kolejnej ze wspomnianych kategorii muzeów uczelnianych, jest Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego. Zostało ono wyodrębnione ze struktur Archiwum uczelni w 1992 roku i oparte na kolekcji i zespole Oddziału Zbiorów Muzealnych[305].

Zgodnie z intencją uczelni i § 249.1. Statutu Uniwersytetu Wrocławskiego Muzeum Uniwersytetu jest jednostką ogólnouniwersytecką. Działa „na rzecz całej wspólnoty uniwersyteckiej"[306] poprzez wspomaganie badań i edukacji, a także promocję uczelni i jej osiągnięć[307]. Celem Muzeum „jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz europejskiej"[308]. W § 249 Statutu znajduje się również odniesienie do Ustawy o muzeach z dnia 21 listopada 1996 roku i podkreślenie podlegania Muzeum jej przepisom.

Działania Muzeum polegające na gromadzeniu, opracowaniu i popularyzowaniu pamiątek związanych z historią Uniwersytetu Wrocławskiego oraz zabezpieczaniu i dokumentowaniu szczególnie istotnych elementów wyposażenia czy

[305] Zarządzenie nr 28/1992 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 6 sierpnia 1992 roku w sprawie utworzenia Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego.

[306] Statut Uniwersytetu Wrocławskiego uchwalony dnia 29 maja 2019 roku.

[307] Ibidem.

[308] Regulamin organizacyjny Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego wprowadzony Uchwałą Nr 40/2007 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 28 marca 2007 roku.

śladów naukowej działalności uczelni i jej społeczności wskazane są wprost w przywoływanym Statucie[309]. Elementy tej działalności w nim nieuwzględnione zostały natomiast wprowadzone w drodze Regulaminu organizacyjnego Muzeum.

Muzeum dysponuje dziś ekspozycją stałą, w ramach której przybliża historię i organizację Uniwersytetu Wrocławskiego oraz kierunki i osiągnięcia działań naukowych[310]. Dodatkowo obejmuje opieką i eksploatuje dla celów edukacyjnych i wystawienniczych Wieżę Matematyczną, kaplicę Oratorium Marianum oraz Aulę Leopoldinę. Dyrektor Muzeum pełni także nadzór merytoryczny nad oddziałem Muzeum, którym jest Dom Archeologów ulokowany bezpośrednio w ramach Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego. We wszystkich tych miejscach, a także poza murami uczelni, Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego prowadzi działalność przewodnicką, popularyzatorską i edukacyjną, realizuje wystawy czasowe i sesje naukowe, publikuje wydawnictwa. Regularnie gromadzi

Fot. 13. Fragment wystawy stałej Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego

[309] Ibidem.

[310] U. Bończuk-Dawidziuk, *Kształtowanie tożsamości. 25 lat Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 11.

obiekty pamiątkowe i zabezpiecza historycznie ważne elementy wyposażenia pracowni naukowych.

Fot. 14. Widok Auli Leopoldina
Uniwersytetu Wrocławskiego

W ramach przeprowadzonych badań analizowanych we wstępie niniejszego rozdziału pojawia się również określenie „jednostka pozawydziałowa". Odnosi się do tych jednostek w uczelni, które nie są powiązane z badawczą i dydaktyczną strukturą wydziałów i nie odnoszą się wprost do ich potrzeb i zadań, co nie oznacza, iż w szerokim rozumieniu nie działają na ich rzecz.

Wśród polskich uczelni do takiej kategorii włączyła swoje muzeum Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki[311]. Muzeum Politechniki Krakowskiej zostało powołane decyzją Senatu z dnia 4 czerwca 2004 roku. Zgodnie z założeniami postanowień ogólnych Statutu uczelni jest ono rozwijane z uwagi na szacunek

[311] Regulamin organizacyjny Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki wprowadzony Zarządzeniem nr 26 Rektora PK ogłoszonym w dniu 26 lutego 2021 roku.

dla dokonań wielu pokoleń wspólnoty i „z troski o pielęgnowanie tradycji”[312]. Jako podstawy prawne jego działalności wskazane zostały w statucie ustawy dotyczące organizacji szkolnictwa wyższego, Statut Politechniki Krakowskiej i wyodrębniony Regulamin Organizacyjny Muzeum, a także Ustawa o muzeach. Siedzibą Muzeum PK jest zabytkowy obiekt[313], budynek dawnego aresztu koszar austro-węgierskich z około 1878 roku[314].

Muzeum jest dostępne dla publiczności, posiada stałą ekspozycję, a także realizuje czasowe inicjatywy wystawiennicze i edukacyjne. Gromadzi pamiątkowe obiekty, ich dokumentację i udostępnia swoje zbiory zainteresowanym badaczom. Dodatkowo prowadzi katalog zbiorów rozproszonych, w którym ujmowana jest infrastruktura i narzędzia badawcze oraz sprzęty usytuowane w ramach kompleksu budynków Politechniki przy ulicy Warszawskiej w Krakowie, często jeszcze użytkowane przez pracowników i studentów. Zamysł tego rodzaju ewidencji, a także budowania narracji dla osób niezaznajomionych bezpośrednio z Politechniką jest rozwiązaniem optymalnym w sytuacji niewystarczającej przestrzeni magazynowej na zachowanie obiektów, a także w związku ze specyfiką i gabarytami historycznie istotnych sprzętów[315]. Muzeum prowadzi regularną działalność wydawniczą. Poza publikacją katalogów wydaje Biuletyn i Zeszyty Historyczne PK[316].

Przykładem muzeum uczelnianego będącego jednostką pozawydziałową jest również Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jego przypadek będzie rozważany szczegółowo w kolejnym z rozdziałów tej dysertacji.

Inną jednostką w strukturze szkoły wyższej jest z kolei Muzeum Marii Grzegorzewskiej i Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie. Podstawowymi typami jednostek organizacyjnych w uczelni są: instytut, katedra i zakład[317], ale zgodnie z założeniami jej Statutu Rektor może utworzyć inne jednostki organizacyjne. Taką jest między innymi Muzeum, które ma za zadanie dokumentowanie działalności Akademii oraz upamiętnianie patronki[318]. Ekspozycja Muzeum, zorganizowana

[312] Statut Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki, Załącznik do uchwały nr 6/o/01/2021.

[313] Wpisany do rejestru zabytków miasta Krakowa przez Konserwatora Wojewódzkiego decyzją z dn. 17.04.2014, poz. 1135 (A-1411/M).

[314] L. Lewandowska, *Od aresztu w twierdzy do instytucji kultury, czyli muzeum uczelniane w historycznym budynku*, „Opuscula Musealia” Vol. 25, 2018.

[315] M. Chrzanowski, *Muzeum uczelniane: muzeum idei / muzeum rzeczy*, „Opuscula Musealia” Vol. 25, 2018, s. 30.

[316] Por. http://www.muzeum.pk.edu.pl/index.php/o-muzeum-2/ (odczyt: 11.11.2022).

[317] Statut wprowadzony uchwałą nr 167/2019 Senatu Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej z dnia 16 maja 2019 roku.

[318] Ibidem.

w dwóch pomieszczeniach siedziby uczelni, przybliża postać Marii Grzegorzewskiej i osiągnięć naukowych Akademii.

Z kolei Uniwersytet Warszawski ujął Muzeum w grupie jednostek organizacyjnych ogólnouniwersyteckich. Jednostki takie, długotrwałe lub powołane tymczasowo, są tworzone, aby realizować działalność ogólnouczelnianą, w tym o charakterze gospodarczym na rzecz całej wspólnoty uczelni[319].

Przepisy Statutu UW nie odnoszą się wprost do Muzeum (powołanego w 1980 roku) i jego usytuowania w strukturze uczelni. Informacje dotyczące istnienia oraz miejsca Muzeum w określonej grupie organizacyjnej sprecyzowane zostały w Regulaminie organizacyjnym, a dokładniej w jego Załączniku nr 1, będącym spisem wszystkich jednostek tej grupy[320]. Dodatkowo Regulamin orga-

Fot. 15. Fragment ekspozycji stałej Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego

[319] Statut Uniwersytetu Warszawskiego wprowadzony uchwałą nr 443 Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 26 czerwca 2019 roku.

[320] Regulamin organizacyjny UW wprowadzony zarządzeniem nr 100 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 25 września 2019 roku.

nizacyjny przewiduje zatrudnienie w Uniwersytecie na stanowisku muzealnika, a zatem stanowisku opartym na rozporządzeniu ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego[321]. Regulamin Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego jest procedowany i konsultowany z Ministerstwem.

Muzeum ma swoją siedzibę w zabytkowym pałacu Tyszkiewiczów-Potockich, gdzie znajdują się jego biuro i stała ekspozycja. Kolekcja reprezentuje w dużej mierze działalność Uniwersytetu i składa się z obiektów sztuki, memorabiliów. W 2020 roku zbiory Muzeum UW zostały wzbogacone spuścizną Janusza Fiszera, liczącą kilkanaście tysięcy obiektów: „kolekcję bulli papieskich, korespondencje monarchów europejskich, dokumenty sygnowane przez osoby mające wpływ na historię XX wieku czy zbiór papierów wartościowych wydawanych na przestrzeni XIX i XX wieku"[322]. Sześcioosobowy zespół, zatrudniony na stanowiskach muzealnych, realizuje wiele inicjatyw wystawienniczych, wydawniczych i popularyzatorskich. Ponadto dyrektor Muzeum pełni funkcję pełnomocnika rektora do spraw zbiorów i kolekcji Uniwersytetu Warszawskiego[323].

Niezależnie od sposobu określenia jednostek muzealnych czy o charakterze muzealnym w uczelniach przypisuje się im rolę pomocniczą względem innych podmiotów wyodrębnionych i samego organizatora. Zdarza się również, że jednostka muzealna określana jest wprost w obowiązujących regulacjach mianem jednostki pomocniczej, jak to jest w przypadku Archiwum Zbiorów Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi. Zadaniem Archiwum Zbiorów ASP jest dokumentowanie działalności uczelni i procesów dydaktycznych oraz zabezpieczanie wyników artystycznej działalności pracowników i studentów[324]. Regulamin przewiduje możliwość przekształcenia jednostki w muzeum uczelni.

Kolekcja obecnie zabezpieczana przez Archiwum obejmuje prace i dokumentację jeszcze z czasów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Łodzi (lata 1949–1996). Szczególnie istotne są prace projektantów przemysłu włókienniczego, w tym powstałe w ramach specjalistycznych pracowni Akademii: warsztatu krawieckiego, tkalni, pracowni obuwia, drukarni tkanin[325] oraz zbiory malarstwa obrazujące różnorodne kierunki i techniki.

---

[321] Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 7 sierpnia 2012 roku w sprawie wymagań kwalifikacyjnych uprawniających do zajmowania określonych stanowisk w muzeach oraz sposobu ich stwierdzania.

[322] Por. https://muzeum.uw.edu.pl/kolekcja-janusza-fiszera/ (odczyt: 13.11.2022).

[323] Decyzja nr 28 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 15 września 2021 roku.

[324] Regulamin organizacyjny Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi wprowadzony Zarządzeniem Rektora nr 127/2019 z dnia 27 września 2019 roku.

[325] Por. https://muzeauczelniane.pl/galeria-archiwum-akademia-sztuk-pieknych-w-lodzi/ (odczyt: 11.03.2022).

Fot. 16. Obiekty ze zbiorów Archiwum ASP w Łodzi eksponowane w przestrzeni uczelni w ramach jednej z instalacji artystycznych

Formułą organizacyjną odnoszącą się do pamięci i troszczącą się o ślady przeszłości uczelni są także sale tradycji. Wprawdzie to inicjatywy o niewielkiej infrastrukturze, zbiorach i zasobach, niemniej w sposób szczególny zorganizowane.

Sale tradycji są charakterystyczne dla jednostek wojskowych. Założenia ich utworzenia i organizacji zostały uregulowane bezpośrednio decyzją ministra obrony narodowej[326]. Zgodnie z tą regulacją sala tradycji „jest miejscem gromadzenia i ekspozycji pamiątek, dokumentów oraz materiałów związanych z dziejami i symboliką jednostki wojskowej"[327]. Sprecyzowane zostały dokładnie miejsce jej organizacji, charakter gromadzonych pamiątek oraz elementów obowiązkowych, jakimi są między innymi godło państwowe i sztandar jednostki wojskowej, w której sala się mieści. Obiekty dokumentujące historię jednostki wojskowej udostępniono zwiedzającym. Interesującym aspektem jest wskazana ścieżka ewidencji obiektów w odpowiednich księgach inwentarzowych oraz ujęcie tych przedmiotów w właściwych księgach rachunkowych. Przewidziana jest także ścieżka dla zabezpieczenia zbiorów na wypadek likwidacji sali tradycji danej jednostki. Obiekty szczególnej wartości mają być wówczas przekazane do muzeów nadzorowanych przez ministra obrony narodowej, a pozostałe – do innych placówek muzealnych i oświatowych[328].

[326] Decyzja Nr 229/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 maja 2007 roku w sprawie zasad organizowania i funkcjonowania w jednostkach wojskowych sal tradycji.
[327] Ibidem.
[328] Ibidem.

Przykładem tak zorganizowanego miejsca upamiętniającego osiągnięcia szkoły wojskowej może być współpracująca ze Stowarzyszeniem Muzeów Uczelnianych Sala Tradycji Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie. Działająca od momentu powołania uczelni (2016) jest miejscem prezentacji eksponatów i upamiętniającym tradycję Akademii oraz jej poprzedniczek (Wojskowej Szkoły Aplikacyjnej oraz Wyższej Szkoły Wojennej).

Inny przykład to Sala Tradycji Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Zapisy mówiące o dążeniu do zachowania pamięci o zasłużonych żołnierzach, pracownikach i absolwentach oraz o organizacji Sali Tradycji Akademii, gdzie gromadzone są i udostępniane pamiątki związane z jej historią[329], znajdują się w statucie uczelni. W ten między innymi sposób kultywuje ona swoje dziedzictwo.

Podobną formułę dla upamiętniania przeszłości zastosował Uniwersytet Morski w Gdyni. Zgodnie z zapisami w statucie uczelni sala jest jednostką pomocniczą uformowaną w celu realizacji jej zadań[330]. „Sala Tradycji zawiera zbiory przedwojennego muzeum Państwowej Szkoły Morskiej w Gdyni, dokumentację i eksponaty przekazane w szczególności przez absolwentów i ich rodziny, prace badawczo-dokumentacyjne tworzące salę ekspozycji stałej oraz gabinet zbiorów archiwalno-dokumentacyjnych"[331]. Pośród 10 000 eksponatów znajdują się między innymi: sztandary i umundurowanie, modele statków, elementy wyposażenia, dokumentacja życia uczelni. Są to w dużej mierze dary pracowników i absolwentów. Za pośrednictwem tych obiektów i przedsięwzięć, takich jak wystawy czasowe oraz tematyczne prezentacje, promowana jest kultura morska i historia samego Uniwersytetu.

W interesujący sposób organizowane są muzea znajdujące się w strukturach wydziałów, instytutów lub innych jednostek organizacyjnych. Ich powoływanie, dokonujące się w drodze zarządzeń rektorów lub decyzji senatów, niekoniecznie znajduje wyraz w statutach lub regulaminach organizacyjnych uczelni. Różnicę można dodatkowo zobrazować następującymi przykładami:

- Muzeum Historii Medycyny i Farmacji Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku powołane w drodze Zarządzenia Rektora i Uchwały Senatu UMB[332]. Muzeum działa w strukturze Samodzielnej Pracowni Historii Medycyny i Farmacji na

[329] Statut Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni wprowadzony obwieszczeniem Rektora – Komendanta Akademii Marynarki Wojennej z dnia 25.08.2020.
[330] Statut Uniwersytetu Morskiego w Gdyni przyjęty uchwałą nr 53/XVII Senatu UMG z dnia 28 czerwca 2021 roku.
[331] Ibidem.
[332] Zarządzenie Rektora UMB (nr 22/11 z dnia 31 maja 2011 roku) i Uchwała Senatu UMB (nr 27/11 z dnia 24 maja 2011 roku).

Wydziale Lekarskim z Oddziałem Stomatologii i Oddziałem Nauczania w Języku Angielskim. Siedziba muzeum znajduje się w prawym skrzydle pałacu Branickich, jednej z ciekawszych rezydencji barokowych. Celem jednostki jest ochrona spuścizny medycznej i farmaceutycznej Pogranicza Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego. W kolekcji znajduje się ponad 10 000 eksponatów, pochodzących z XVIII–XXI wieku, z różnych dziedzin medycyny i farmacji. Muzeum prowadzi wiele działań edukacyjnych i realizuje wystawy czasowe, festiwale i historyczne rekonstrukcje.

- Kolekcja historyczno-dydaktyczna Wydziału Archeologicznego w Warszawie. Bezpośrednia przynależność, organizacja, wyznaczenie zadań polegających na dokumentowaniu i pielęgnowaniu dziedzictwa Wydziału określone zostały zapisami Regulaminu Wydziału Archeologii[333]. Zobowiązują one również kierownika kolekcji do prowadzenia ewidencji, sprawowania nadzoru i opieki nad kolekcją oraz jej udostępniania, co służy wspomaganiu potencjału naukowego i dydaktycznego.
- Muzeum Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, gromadzące od ponad 30 lat unikalne pod względem historycznym i materialnym zbiory, a wśród nich różne typy broni, wyposażenie wojskowe i umundurowanie. Jest ulokowane w strukturze Wydziału i realizuje swoją działalność według dedykowanego regulaminu i w odniesieniu do przepisów ustaw o muzeach i ochronie zabytków[334].

  W ramach regulaminu wskazane zostały główne zadania muzeum polegające na gromadzeniu, opracowaniu i upowszechnianiu zbiorów związanych z obszarem kryminalistyki i medycyny sądowej oraz nauk pokrewnych. Wyodrębnionych zostało również dziewięć działów tematycznych jako elementów struktury organizacyjnej[335]. Wydaje się jednak, iż odnosi się to do struktury organizacji inwentarzy obiektów, a nie kształtu zespołów muzealnych, biorąc pod uwagę fakt, iż muzeum działa jednoosobowo.
- Wirtualne Muzeum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie powstałe w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki[336]. Na swojej stronie in-

[333] Zarządzenie nr 97 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 17 czerwca 2021 roku.

[334] Regulamin Muzeum Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego wprowadzony Uchwałą nr 74/12 Senatu Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 28 czerwca 2012 roku.

[335] Ibidem.

[336] Projekt w ramach NPRH w latach 2012-2015 pt. „Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – spuścizna intelektualna i architektoniczna jako element tożsamości kulturowej Warszawy i Polski".

ternetowej uczelnia prezentuje zbiory pamiątkowe, między innymi: sztandary, insygnia, dyplomy, portrety i popiersia, oraz przybliża historię i osiągnięcia społeczności. Zastosowany format organizacyjny pozwala zabezpieczyć zgromadzone pamiątki i udokumentowany dorobek, a także udostępniać odbiorcom w sposób nieograniczony odpowiednio przygotowany zasób cyfrowy. Nie znajduje się wzmianek na temat tego rodzaju działalności uczelni w dokumentach organizacyjnych.

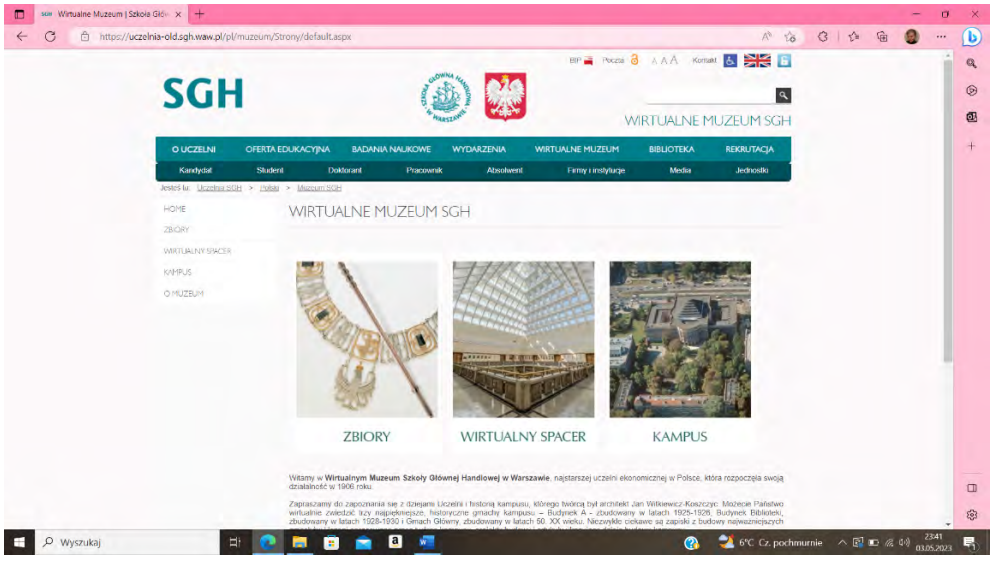

Fot. 17. Fragment strony Wirtualnego Muzeum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie

- Centrum Edukacji Gleboznawczej – Muzeum Gleb działające od 2012 roku w ramach Katedry Ekologii i Hodowli Lasu Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. Centrum ma charakter muzeum tematycznego, które można utworzyć zgodnie z zapisami statutu uczelni jako jednostkę o charakterze pomocniczym w ramach wydziałów lub katedr[337]. Brak jednak w najistotniejszych dokumentach uczelni szczegółowych zapisów dotyczących jego organizacji. To jedyna jednostka w Polsce i należąca do nielicznych w świecie prezentująca kilkadziesiąt profili glebowych z różnych zakątków Europy i Stanów Zjednoczonych Ameryki[338]. Centrum posiada stałą ekspozycję zgromadzonych profili, w ramach której prowadzi zajęcia dydaktyczne i warsztaty edukacyjne.

[337] Statut Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie z dnia 28 czerwca 2021 roku.

[338] H. Kowalski et al., *Muzea uczelniane. Katalog...*, s. 158.

Organizacja Centrum jako nowoczesnej bazy materiałowej, stwarzającej warunki do efektywnego nauczania, możliwa była dzięki środkom Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki[339].

Fot. 18. Jeden z profili glebowych
Centrum Edukacji Gleboznawczej – Muzeum Gleb
Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie

Częstą praktyką jest tworzenie muzeów w ramach struktur archiwów i bibliotek. Jednostki tak usytuowane, pomimo formalnej przynależności instytucjonalnej, mogą być w pewien sposób usamodzielnione przez zespół, który jest merytorycznie przygotowany, ale też powoływany dla potrzeb realizacji tej inicjatywy, a także przestrzeń ekspozycyjną, a nawet odrębny system ewidencji zbiorów. Bywa jednak, że zbiory są integralną częścią jednostki, zajmuje się nimi ten sam zespół administracyjno-naukowy, a określenie „muzeum" wynika z faktu posiadania niewielkiej wystawy pamiątek. Przykładami takich muzeów mogą być:

[339] Por. https://muzeumgleb.pl/o-nas/ (odczyt: 22.02.2023).

- Sekcja Historyczna działająca w ramach struktury Biblioteki Głównej Politechniki Gdańskiej. Historia sekcji sięga 1986 roku i powołanej wówczas Pracowni Historii PG, której zadaniem było dokumentowanie działalności uczelni, najsilniejszego tego typu ośrodka naukowego w północnej części Polski. „Gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów dotyczących historii uczelni oraz regionu”[340] jest zadaniem Sekcji określonym w regulaminie organizacyjnym biblioteki. Regulamin organizacyjny uczelni ani jej statut nie uwzględniają natomiast dodatkowych przepisów dotyczących organizacji tej jednostki. Pojawia się jedynie informacja, iż Politechnika Gdańska „pielęgnuje tradycje i zwyczaje akademickie, troszczy się o zabytkowe obiekty Uczelni, bada i popularyzuje jej historię oraz dorobek”[341].
- Muzeum Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, działające w ramach Biblioteki Głównej. Na podstawie statutu w jednostce tej „gromadzi się, przechowuje i udostępnia dobra kultury z zakresu historii Uczelni oraz dziedzin nauki reprezentowanych w Uczelni”[342]. Muzeum powołano w 1987 roku[343]. Posiada ono dziś kolekcję fotografii, dyplomów i dokumentów oraz przyrządów pomiarowych, geodezyjnych czy meteorologicznych liczącą kilka tysięcy obiektów. Muzeum realizuje wystawy czasowe i inicjatywy wydawnicze.
- Archiwum Emigracji i Muzeum działające jako oddział Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, na które składają się niejako dwie sekcje i dwie płaszczyzny prowadzonej działalności – muzealnej i archiwalnej. Intencja utworzenia muzeum pojawiła się już w okresie powojennym, jednak z uwagi na trudności organizacyjne udało się uformować tego rodzaju jednostkę wiele lat później. Impulsem było przejęcie przez Uniwersytet budynku Collegium Maximum w 2003 roku[344]. Mimo wstępnych zamierzeń dążących do utworzenia jednostki ogólnouczelnianej muzeum zostało ulokowane w strukturze biblioteki i zostało nazwane Muzeum Uniwersyteckim. Miało dać to wyraz szczególnej koncepcji programowej przyjętej dla muzeum: „na wzór podobnych instytucji na świecie łączy funkcje reprezentacyjne z muzealnymi, naukowymi i dydaktycznymi. Z racji stosunkowo krótkiej historii UMK, nie ogranicza się wyłącznie do dokumentowania dziejów i dorobku toruńskiej Almae Matris,

[340] Regulamin organizacyjny biblioteki uczelnianej Politechniki Gdańskiej wprowadzony zarządzeniem Rektora Politechniki Gdańskiej nr 13/2013 z 6 maja 2013 roku.

[341] Statut Politechniki Gdańskiej wprowadzony w dniu 17 czerwca 2020 roku.

[342] Statut Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie z dnia 28 czerwca 2021 roku.

[343] Zarządzenie nr 8/76 Rektora Akademii Rolniczej prof. dr. hab. Tadeusza Wojtaszka z 1976 roku.

[344] S. Majoch, *op. cit.*, s. 169-179.

ale stara się być instytucją propagującą kulturę i sztukę narodową i światową, a także służącą do celów dydaktycznych"[345]. Muzeum szczyci się kolekcją prac artystów polskich działających na emigracji, między innymi: Marka Żuławskiego, Aleksandra Wernera, Adama Kossowskiego, Feliksa Topolskiego. Jest to największy tego rodzaju zasób akademicki i jedna z reprezentatywnych kolekcji tego rodzaju w polskich zbiorach artystycznych. Muzeum prowadzi działalność wystawienniczą i wydawniczą, a także zajmuje się opracowaniem naukowym obiektów i udostępnianiem ich między innymi do celów dydaktycznych. Część prac eksponowanych jest na stałe w przestrzeniach uczelni.

Archiwum Emigracji z kolei gromadzi spuścizny w postaci dokumentów czy księgozbiorów artystów i publicystów polskich działających na emigracji.

W przypadku tej dość złożonej formuły organizacyjnej nie znajduje się jej odzwierciedlenia w statucie czy regulaminie organizacyjnym Uniwersytetu, czy innych dokumentach dostępnych publicznie. Jedynie struktura organizacyjna Biblioteki Uniwersyteckiej przedstawiona na stronie WWW informuje o istnieniu oddziału, a następnie w ramach podstron – o specyfice działalności.

- Muzealna kolekcja Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w Kielcach gromadzona w ramach Archiwum uczelni. Poza statutowym wskazaniem mówiącym o gromadzeniu przez Archiwum pamiątek przybliżających dzieje Uniwersytetu i jego poprzedniczek przywołać należy związane z tą inicjatywą zarządzenie[346], na podstawie którego rozpoczęto dokumentowanie działalności również poprzez zidentyfikowanie w poszczególnych jednostkach insygniów, symboli uczelnianych, aparatury naukowej, dzieł sztuki, wyposażenia gabinetów, materiałów fotograficznych i filmowych o szczególnej wartości historycznej[347]. Część muzealiów eksponowana jest w ramach wystawy stałej dostępnej w siedzibie Biblioteki Uniwersyteckiej.

W przypadku muzeów usytuowanych w strukturach bibliotek i archiwów zdarza się często, iż przy braku posiadania specjalistycznej jednostki organizacyjnej, braku możliwości wyodrębnienia zespołu specjalistów lub też niezależnie od ich posiadania istotne kolekcje artystyczne czy naukowe są gromadzone i opracowywane jak zasoby biblioteczne lub archiwistyczne. Mowa między innymi o warto-

[345] M. Supruniuk, *Inne muzeum akademickie. Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu w 10-lecie powstania*, „Opuscula Musealia" Vol. 21, 2013, s. 41.

[346] Zarządzenie Nr 60/2010 Rektora Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach w sprawie powszechnej inwentaryzacji i ewidencji obiektów stanowiących historyczne pamiątki działalności Uniwersytetu i jego prawnych poprzedników z dnia 27 września 2010 roku.

[347] Ibidem.

Fot. 19. Fragment ekspozycji muzealnej kolekcji Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w Kielcach

ściowych kolekcjach fotograficznych, malarskich, graficznych mających nie tylko charakter dokumentacyjny, ale również wysoką wartość historyczną, sentymentalną i walory estetyczne.

Kilka z omawianych formuł organizacyjnych, takich jak: salonik, zielnik czy ogród botaniczny, prowadzących działalność o charakterze muzealnym, a więc związaną z gromadzeniem, przechowywaniem i udostępnianiem cennych zbiorów, wykazanych w wyżej omawianych statystykach czy przywoływanych w dotychczasowych rozważaniach, zostanie omówionych w kolejnym rozdziale jako element studium przypadku Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wnikliwszej analizie poddane zostaną również niuanse wynikające z wprowadzanych przez poszczególne uczelnie regulacji dotyczących muzeów lub będące efektem ich braku.

Przeprowadzony przegląd jednostek i analiza podjętych przez uczelnie działań skłania do stwierdzenia, iż nie ma przeciwskazań czy problemów z utworzeniem jednostki muzealnej w strukturze szkoły wyższej. Obok możliwości wynikającej z autonomii uczelni i podstaw prawnych omawianych w pierwszym rozdziale dysertacji dowodem słuszności tego stwierdzenia są przeanalizowane dokumenty

regulujące działalność wybranych szkół wyższych oraz zaobserwowane intencje w poszczególnych z nich. Wydają się zatem w pełni świadomymi zabiegi prowadzące do tworzenia muzeów i jednostek paramuzealnych.

Napotykana rozmaitość form organizacji muzeów w strukturach szkół wyższych wskazuje, że nie ma jednego modelu działania. Widocznym jest indywidualne podejście w określaniu jednostki muzealnej nie tylko w zakresie stosowanego nazewnictwa, ale i usytuowania w hierarchii organizatora. Niezależnie od tego, gdzie są ulokowane i jak szerokie jest spektrum ich działań, liczba pracowników i sposób ich zatrudnienia, charakter zbiorów i sposób ich udostępniania, podejmowane przez nie aktywności przyczyniają się do zachowania spuścizn polskich uczelni, popularyzacji akademickich tradycji i elementów dziedzictwa polskiej kultury i nauki.

Wydaje się, iż nie jest możliwe czy nawet wskazane poszukiwanie jednego, tym bardziej idealnego rozwiązania dla wszystkich typów uczelni, w których znajdują się jednostki muzealne lub istnieje potrzeba dla realizacji zadań o charakterze muzealnym[348]. Jednocześnie można skonstatować, iż możliwości prowadzenia działalności muzealnej lub/i działalności z zakresu ochrony dziedzictwa są bardzo duże, jeśli nie nieograniczone. Pozostawienie swobody w sferze uprawiania własnej polityki ochrony dziedzictwa i organizacji jednostek służących temu celowi lub realizacji w tym zakresie programów czy strategii skierowanych do uczelni pozwala im na zachowanie indywidualności, a tym samym eksponowanie ich „charakteru". Jest to doświadczenie wzbogacające tak długo, jak realizowana jest idea zachowania dorobku naukowo-kulturowego i inwestowania efektów tego procesu w działalność bieżącą i przyszłą.

Dokonana analiza prowadzi również do innej istotnej obserwacji. Wzrastające zainteresowanie tak tworzeniem muzeów, jak i jednostek paramuzealnych w ramach szkół wyższych, a także weryfikacja tego stanu oraz jego interdyscyplinarna interpretacja świadczą o szczególnym znaczeniu i wartości tej grupy muzealnej. Ponadto są sygnałem, iż uczelnie świadomie i celowo podejmują się budowania i utrzymania kolekcji i jednostek im patronujących. Co więcej, stwarzają ku temu coraz więcej formalnych i obyczajowych możliwości.

[348] K. Zięba, *Muzea uczelniane i kolekcje na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Poszukiwanie nowych regulacji w Konstytucji dla nauki*, „Muzealnictwo" 2020, nr 61, s. 204.

2. Definiowanie muzeów uczelnianych na podstawie wyników ankiety skierowanej do pracowników polskich jednostek muzealnych i opiekunów kolekcji w uczelniach

Obserwacja środowiska i rozmowy z pracownikami uczelni wskazują na ujednolicone charakteryzowanie i postrzeganie muzeów uczelnianych. Stosowane wobec tych jednostek określenia odnoszą się do ich działalności i celów tej szczególnej grupy muzealnej[349]. W niewielu przypadkach skupiają się na niuansach oraz właściwościach organizacyjnych i formalnych.

Wielu z ankietowanych podkreśla, iż muzeum uczelniane to „muzeum ustrukturyzowane lub wyodrębniona kolekcja, usytuowane w strukturze szkoły wyższej w postaci jednostki pomocniczej lub części jednostki podstawowej"[350]. Wydaje się, iż mowa w tych przypadkach o jednostkach, których sprecyzowanym wprost zadaniem jest działalność o charakterze muzealnym, lub o sytuacji, w której aktywność oparta na zbiorach okazuje się dodatkowa dla naukowej działalności.

Wśród odpowiedzi pojawia się także „samodzielna jednostka organizacyjna osadzona w strukturze uczelni (albo jako jednostka pozawydziałowa lub należąca do wydziału), posiadająca zbiory wykorzystywane w pracy dydaktycznej lub naukowej uczelni lub dokumentujące historię i tradycje uczelni"[351]. Ten rodzaj wyjaśnienia odzwierciedla podwójne rozumienie terminu „muzeum", odnoszące się do samego gromadzenia zbiorów niezależnie od sposobu organizacji jednostki oraz do statusu organizacyjnego instytucji publicznej[352].

W muzeum uczelnianym upatruje się jednostkę, która działa w strukturze uczelni i na jej rzecz, szczególnie w zakresie sprawowania ochrony nad materialnym i niematerialnym wymiarem jej dorobku oraz ich interpretacją. Ta rola jest swoiście służebną wobec uczelni, ale też kontrolną, gdyż to zadaniem muzealnych jednostek jest skłanianie do refleksji nad przeszłością i wykorzystania doświadczeń w bieżącym działaniu[353]. Nadaje się mu jednocześnie wysoką rangę i przyznaje doniosłą rolę, porównując do „skarbca uczelni": „To w muzeum gromadzone są najistotniejsze z perspektywy dziejów uczelni eksponaty, świadkowie jej historii,

[349] W ramach przeprowadzonych badań ankietowych wyłoniono następujące elementy definiujące muzea uczelniane: nowe badania; historia badań; dziedziczenie kulturowe; wizyty i praca; szerokie grono odbiorców; okresy i zdarzenia; zbiory uniwersyteckie; muzeum powinno być odpowiedzialne; kulturalny aspekt działalności; historia badań; ludność lokalna; okresy i zdarzenia.

[350] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

[351] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

[352] K. Zalasińska, *op. cit.*, s. 99.

[353] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

kierunków rozwoju. To skarbiec historii ludzi nauki, idei naukowych, ewolucji myśli człowieka. To wreszcie skarbiec rozwoju człowieka"[354]. W innym metaforycznym ujęciu to również „świątynia, która gromadzi najcenniejsze obiekty z dziejów uczelni i pokazuje jej znaczenie w wielu wymiarach: osiągnięć, osób, oddziaływania, długiego trwania, aż po współczesność, która wynika jednak z wcześniejszych działań"[355]. To rola „szczególnego opiekuna zabytków"[356], który w imieniu społeczności sprawuje nadzór i opiekę nad składowymi naszego dziedzictwa i elementami kształtującymi narodową lub regionalną tożsamość[357]. Koreluje to z postrzeganiem samych uczelni jako monumentalnych i wartościowych dla eksploracji przez otaczające je społeczności[358].

W literaturze przedmiotu fakt posiadania kolekcji jest wskazywany często jako przyczyna i cel właściwej działalności muzealnej, co potwierdza między innymi Katarzyna Barańska[359]. Ankietowani, określając muzea uczelniane, wielokrotnie podkreślają trzon muzealnej misji, którym jest zobowiązanie do zabezpieczenia dóbr kulturalnego i naturalnego dziedzictwa[360]:

> Muzeum uczelniane chroni zgromadzone w ciągu istnienia uczelni jej dziedzictwo materialne i niematerialne, zajmuje się powiększaniem kolekcji uczelnianej zgodnie z przyjętą polityką gromadzenia zbiorów oraz jej opracowaniem naukowym, a także udostępnianiem kolekcji i wiedzy o niej poprzez organizowanie wystaw, publikacje naukowe oraz działalność oświatową[361].

W odpowiedziach odnaleźć można również odniesienie do roli „dysponenta zabytku", którą wyjaśnia między innymi Katarzyna Zalasińska i przypisuje jej postępowanie o wysokiej staranności, które zapewni długotrwałe korzystanie z dóbr cennych pod względem historycznym, artystycznym czy naukowym[362]:

> Muzea uczelniane to jedne z najważniejszych miejsc, gdzie gromadzona, chroniona i prezentowana jest historia polskiej nauki. Muzea uczelniane zachowują dziedzictwo akademickie poprzez jego ochronę, upowszechnianie, promocję,

[354] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[355] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[356] K. Zalasińska, *op. cit.*, s. 107.
[357] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[358] A.K. Guthe, *The Role of a University Museum*, „Curator: The Museum Journal" 1966, nr 9, s. 103-105.
[359] K. Barańska, *„Somewhere over the rainbow", czyli rola muzeów regionalnych w teraźniejszości. Wyzwania, zagrożenia oraz nieprzekraczalne granice w pełnionej misji*, Pułtusk 2010, s. 116.
[360] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[361] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[362] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

a także wspieranie gromadzenia, dokumentowania i konserwacji zabytków, inicjowanie i prowadzenie badań naukowych[363].

Muzea powinny definiować również składowe kulturowego dorobku narodu. Mogą to czynić przede wszystkim poprzez kolekcjonowanie obiektów, które jest tak celem, jak i efektem pracy muzealnej, ponadto pozwala odzwierciedlić przeszłość. Podobny pogląd odnajdziemy w definicji ankietowanych – „Stworzenie reprezentatywnej kolekcji obiektów związanych z uniwersytetem, zachowanie tradycji i dziedzictwa uczelni oraz nauki nie tylko polskiej, ale i światowej. Udział w procesie nauczania studentów, ale także działania mające na celu edukowanie społeczności pozaakademickiej"[364].

Ankietowani określali również muzeum uczelniane jako

jednostkę zajmującą się dziedzictwem akademickim, ale nie tylko w sferze jego gromadzenia, opracowywania i prezentowania. To też jednostka będąca miejscem spotkań i działań związanych z historią uczelni, współczesną jej działalnością, życiem społeczności akademickiej – swego rodzaju centrum, które pozwala zaistnieć różnym punktom widzenia środowiska akademickiego[365].

Takie przedstawienie koreluje z ideą trzeciej misji szkół wyższych, polegającej między innymi na upowszechnianiu dorobku naukowego, a nawet jego komercjalizowaniu[366], przede wszystkim jednak na zaangażowaniu w rozwój społeczeństwa[367] – „Muzeum uczelniane to jednostka, która powinna odzwierciedlać charakter swojego organizatora, powinna stanowić łącznik pomiędzy bezpośrednimi i pośrednimi zadaniami uczelni, powinna być miejscem, gdzie zapisywany jest dorobek i historia uczelni, niepodlegający zwykłej parametryzacji naukowej. To miejsce spotkania i współdziałania"[368].

Ponadto, obok roztaczania opieki nad dziedzictwem, wskazywano istotną rolę muzeum w jego kształtowaniu: „zabezpieczenie historycznej kolekcji dydaktycznej oraz wszelkich zbiorów związanych z jednostką (w tym historyczny księgozbiór, dokumenty związane z działalnością, dotyczące pracowników i ich aktywności także pozanaukowej, oraz zbiory naturaliów – dydaktyczne i naukowe, związane z profilem Katedry)"[369].

---

363 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
364 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
365 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
366 K. Leja, *Trzy misje uczelni, trzy ścieżki kariery*, „Forum Akademickie" 2015, [on-line:] https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2015/01/trzy-misje-uczelni-trzy-sciezki-kariery/ (odczyt: 11.11.2022).
367 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
368 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
369 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

3. Działalność muzeów uczelnianych – funkcje i znaczenie

Muzea uczelniane w porównaniu z muzeami państwowymi czy samorządowymi wydają się niewielkimi jednostkami. Ich potencjał jednak nie leży w licznych zasobach ludzkich służących tej działalności czy strukturze, a w zróżnicowanych kolekcjach i interdyscyplinarnej kadrze naukowej akademii[370]. Istotną rolą muzeów uczelnianych jest działanie, tak na rzecz samej instytucji – organizatora, a więc uczelni, jak również komunikowanie ze światem zewnętrznym, a dla obu tych podmiotów – ilustrowanie historii i osiągnięć instytucji i społeczności akademickich[371]. Taka opinia jest artykułowana w wielu opracowaniach tematu, jak również w odpowiedziach ankietowanych pracowników polskich i zagranicznych muzealnych jednostek uczelnianych[372].

Szkoły wyższe cechuje duża dynamika. Są aktywne nie tylko w obszarze naukowym, ale też determinują życie kulturalne, gospodarcze i społeczne, mają szansę wpływać na nie i w nim uczestniczyć[373]. W tym kontekście zasoby historyczne, kolekcje uczelni, a tym samym ich muzea stają się narzędziem do prezentacji osiągnięć i przebytej dotychczas drogi. Według Zenobii Kozak to właśnie skoncentrowanie się na tożsamości jednostki macierzystej, jej analiza i interpretacja jest przestrzenią dla aktywności muzeów uczelnianych w najbliższym czasie. Podejmowane działania powinny odnosić się nie tylko do osiągnięć naukowych, siatki relacji i wpływów, ale także wyeksponować uczelnię, reprezentować ją jako instytucję chroniącą dziedzictwo, współtwórcę tego dziedzictwa i, co ciekawe, jako kolekcjonera[374]. Tego zwrotu wręcz oczekuje się od jednostek o charakterze muzealnym w strukturach uniwersytetów i innych szkół wyższych, co podkreśla Peter Boylan[375] i co wydają się zauważać także pracownicy tych poszczególnych jednostek – „Muzeum uczelniane, ukazując historię uczelni, osiągnięcia naukowe jej profesorów i znaczenie dla społeczności, przyczynia się do podniesienia rangi swojej uczelni. Im starsza uczelnia, im więcej osiągnięć naukowych posiada, tym bogatsze są jej zbiory”[376].

---

370 K. Zięba, *Muzea uczelniane w Polsce…*, s. 80.

371 Z. Kozak, *The Role of University Museums and Heritage in the 21st Century*, „The Museum Review” Vol. 1, 2016, No. 1, s. 4.

372 W ramach przeprowadzonych badań ankietowych wyłoniono następujące elementy określające potencjał i siłę muzeów uczelnianych w związku z ich usytuowaniem organizacyjnym: unikalne kolekcje; historia instytucji; studenci i naukowcy; badania; nauczanie i badania; badania i dydaktyka; tożsamość uniwersytecka; badania zbiorowe; struktura badawcza; nowe badania; muzea są dynamiczne; przyszli studenci; zaangażowanie studentów.

373 Z. Kozak, *The Role of University…*, s. 4.

374 *Ibidem*, s. 4-5.

375 P. Boylan, *Universities and Museums: Past, Present and Future*, „Museum Management and Curatorship” 1999, s. 43-56.

376 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

Rola reprezentacyjna muzeów uczelnianych wydaje się w wielu przypadkach pierwszą wskazywaną w kontekście działalności tych jednostek. Tym bardziej w przypadkach, gdy muzeum jest ulokowane w istotnym dla samej uczelni czy miasta miejscu lub zabytkowym gmachu, który nie dość, że przyciąga uwagę i jest rozpoznawalny dla szerokiej grupy odbiorów, to staje się dla niej symboliczny. Wielokrotnie wykorzystuje się historyczne zasoby do autoprezentacji uczelni. Ponadto eksponuje się ich szerszy kontekst i przedstawia jako składową kultury akademickiej, tak tej lokalnej, regionalnej, jak i uniwersalnej[377]. Odbywa się to nie tylko wprost i w tradycyjny sposób, za jaki uznajemy klasyczne muzealne wystawiennictwo, ale również w drodze zastosowania nowych mediów, organizacji wystaw jako inicjatyw kulturalno-naukowych, a nawet organizacji wydarzeń okolicznościowych i przez celebrację jubileuszy[378].

Tego rodzaju aktywności, polegające na prezentacji i pomnażaniu osiągnięć na rzecz szerokiego grona odbiorców, wpisują się zresztą w jedno z podstawowych zadań, które wyznacza polskim uczelniom ustawodawca[379]. W kontekście omawianej problematyki jawi się ten zapis nie tylko jako zobowiązanie, ale i sposobność dla określenia celów i zadań muzeum uczelnianego, co znajduje również uznanie w środowisku i odpowiedziach ankietowanych. Jak podkreśla jeden z nich: „[…] muzeum uczelniane to instytucja podbudowująca tożsamość uczelni, umacniająca uczelnię jako wspólnotę, upowszechniająca jej historyczny dorobek, ale też pomagająca porządkować pamięć o jej współczesności. To także instytucja upowszechniająca świadomość znaczenia nauki i promująca myślenie naukowe"[380].

Reprezentacyjna funkcja muzeum uczelnianego jest dyskutowana i uznawana za jedną z podstawowych, ale praktyki, jakich podejmują się uczelnie lub ich muzea, nie zawsze znajdują uznanie. Powodem inicjowania w tym zakresie dyskusji mogą być same zbiory, a raczej ewentualne ograniczenia w prezentowaniu poszczególnych z nich lub marginalizowanie pewnych treści[381]. W udostępnianiu zasobów nie chodzi bowiem tylko i wyłącznie o podkreślanie ich walorów historycznych, estetycznych czy jakichkolwiek innych wartości, wyselekcjonowanych spośród wielu. Idzie o potraktowanie ich jako narzędzia

[377] K. Komoza, A. Rusanov, *University Museums of Great Britain: Representational Function*, „Higher School of Economics Research Paper" 2018, No. WP BRP 171/HUM, s. 4.
[378] *Ibidem*, s. 16.
[379] Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, art. 11 pkt 9.
[380] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[381] S. Macdonald, *Expanding Museum Studies: An Introduction*, [w:] *A Companion to Museum Studies*, 2006, s. 1-10.

prezentacji własnej historii, ale także pewnego światopoglądu i mentalności, z wrażliwością włącznie[382], jak również „budowanie marki uczelni, ale i tożsamości społeczności akademickiej, współtworzonej nie tylko przez pracowników i studentów, ale także absolwentów czy mieszkańców ośrodka, w którym uczelnia działa"[383].

Gromadzenie obiektów było od początku blisko powiązane z wiedzą i jej zdobywaniem i charakterystyczne nie tylko dla poprzedzających muzea gabinetów osobliwości, ale także dla instytucji powołanych do uprawiania nauki, takich jak uniwersytety[384]. Biorąc pod uwagę, iż były one najwcześniejszymi publicznymi instytucjami kolekcjonującymi obiekty, nie dziwi lub nie powinien już dziś dziwić fakt posiadania ich przez szkoły wyższe[385]. Specjalistyczne obiekty i kurioza mogą być / są nie tylko śladem i dowodem przeszłych działań naukowych, ale mogą także dostarczać szeregu informacji w sposób odmienny od analizowanych tekstów czy prowadzonych dyskursów naukowych. O unikalnym charakterze zbiorów uczelnianych słyszy się wielokrotnie, jak również o tym, że stanowią „olbrzymi rezerwuar danych, projektów i wiedzy, dotychczas zwykle nieużywanych ani w nauce, ani w dydaktyce"[386], a możliwych do wykorzystania w interdyscyplinarnych badaniach na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej:

> Kolekcje zgromadzone w muzeum uczelnianym stanowią niezwykły potencjał do prowadzenia badań naukowych, nie tylko związanych z dziejami uczelni, ale także stanowią cenny materiał do badań nad kulturą i nauką polską na przestrzeni dziejów. Umiejscowienie w ramach struktury uczelni stwarza niezwykłe warunki kreowania nowych obszarów badawczych, nowatorskich rozwiązań, budowania interdyscyplinarnych projektów, zarówno w aspekcie naukowym, jak i dydaktycznym[387].

Posiadanie przez uczelnię muzeum powinno być postrzegane w tym kontekście jako wartość dodana. Taka jednostka lub zespół specjalistów pozwala bowiem zabezpieczyć wartościowy, często historyczny zasób i eksplorować go specjalistycznie nie tylko w kierunkach i na płaszczyznach przypisanych sztuce muzealnej, ale także potrzebnych w bieżącej działalności badawczej i dydaktycznej uczelni[388]: „Z perspektywy mojego muzeum potężny potencjał tkwi we wspiera

[382] Zob. H. Rawson, *op. cit.*
[383] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[384] A. Simpson, *Why Universities Collect*, „Affinities" 2014, s. 6-9.
[385] *Ibidem*.
[386] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[387] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[388] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

niu procesów dydaktycznych poprzez organizację wystaw tematycznych, ekspozycji dydaktycznych, a także w przygotowaniu i udostępnianiu kolekcji do badań naukowych na poziomie prac magisterskich i doktorskich"[389]. Ponadto niezwykle istotnym, a niekoniecznie praktykowanym powszechnie czy łatwym[390] jest zabezpieczanie gromadzonych na bieżąco informacji na temat prowadzonych działań naukowych i dokumentowanie ich przebiegu[391]. Dotyczy to także aspektu kulturowego i społecznej roli uczelni, a podejmowanie tych działań i ten rodzaj ochrony dziedzictwa może w sposób właściwy ukształtować pracę muzeum uczelnianego[392].

Uczelnie są przestrzenią, w której znajduje się „miejsce gromadzące kolekcje będące wynikiem działalności naukowej i/lub kolekcjonerskiej społeczności akademickiej, służące upowszechnieniu wyników badań naukowych / wiedzy zgromadzonej dzięki opracowaniu tych obiektów"[393]. Wciąż istnieje ogromna potrzeba wykorzystania ich potencjału, nawet jeśli podstawowa rola kolekcji i muzeów poszczególnych dyscyplin przestała mieć tak istotne jak przed dziesiątkami lat znaczenie w procesie dydaktycznym[394] oraz w przypadku nienadawania tej intencji ram instytucji o charakterze muzealnym. Obiekty są narzędziem i transmiterem wiedzy wspomagającym eksplorowanie różnych dziedzin nauki i kultury. Nie do przecenienia jest ich wartość edukacyjna i znaczenie społeczne.

Obiekty mogą być eksplorowane w taki sposób, aby zwiększyć wiedzę danej dyscypliny, ale również uczyć komunikacji i praktycznej obserwacji[395]. To właśnie w muzeach lub innych przypisanych kolekcjom jednostkach szkół wyższych lub za ich pośrednictwem istnieje sposobność motywowania do podejmowania różnych analiz i praz z użyciem obiektu, który inspiruje do takich aktywności, a przy tej okazji krzyżowania dyscyplin, co pozwala na zaangażowanie szerokiego grona studiujących oraz nauczycieli akademickich i badaczy[396]. Tego rodzaju aktywności wspomagają jednocześnie pracę grupową i rozwój wielu umiejętności,

[389] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[390] Wypowiedź E. Wyki podczas konferencji Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych w Warszawie, 27.04.2022.
[391] S.W.G. de Clercq, *The Role of University Museums in Documenting Contemporary Research*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 13.
[392] *Ibidem*.
[393] C. Weber, *op. cit.*, s. 139.
[394] K. Komoza, A. Rusanov, *op. cit.*, s. 3.
[395] H.J. Chatterjee, *Object-Based Learning in Higher Education: The Pedagogical Power of Museums*, „UMAC Journal" 2011, s. 181.
[396] *Ibidem*.

w tym myślenia lateralnego[397], prowadzącego do alternatywnego spojrzenia na przedmiot i determinującego poszukiwania innych rozwiązań i interpretacji[398].

Intencją towarzyszącą tworzeniu muzeum i warunkiem determinującym tego rodzaju instytucje jest obok gromadzenia zbiorów i podejmowania działań badawczych służba społeczności i wspomaganie jej rozwoju[399]. Wskazane są w działalności muzealnej również edukacja i rozrywka[400]. Nie jest to praktyka obca także muzeom uczelnianym, a wręcz jedno z podstawowych i pojmowanych jako misja zadań[401].

Wśród polskich jednostek wiele (według statystyki Matogi i Pawłowskiej – 23/63) poleca w ramach bieżącej działalności ofertę edukacyjną w postaci lekcji muzealnych czy warsztatów tematycznych, w tym opartych na kolekcjach, zachęcających do rozwoju zainteresowań poszczególnymi dyscyplinami.

Zarówno zaangażowanie kolekcji w działania dydaktyczne, jak i skierowanie sprofilowanych zajęć do dzieci i młodzieży szkolnej są sposobami na popularyzację historii i zainteresowanie kolekcjami, które sprzyjać mogą tak muzeum, jak i jego macierzystej uczelni[402]: „Uczelnie dzięki swojej działalności edukacyjnej i naukowej są mocno osadzone w społeczeństwie, są powszechnie znane i doceniane. To może być największy potencjał muzeum uczelnianego"[403]. Otwarcie się na różnie sprofilowanego odbiorcę poprzez formy warsztatowe czy tematyczne wykłady pozwala w sposób stosunkowo łatwy zrealizować jedno z zadań polegające na udostępnieniu kolekcji. Warto dodać, iż w kontekście często brakujących funduszy działalność edukacyjna i otwarcie się na społeczność spoza uczelni pozwalają nierzadko na uzyskanie finansowego wsparcia zewnętrznego[404].

Taka formuła muzeum uczącego pozwala nie tylko działać muzeum uczelnianemu poza murami akademii, ale także docierać z misją popularyzacji nauki i promocją wartości akademickich do zróżnicowanych grup odbiorców[405], wpi-

---

397 *Ibidem*, s. 179.

398 Termin wprowadzony w roku 1967 przez Edwarda de Bono i oznaczający nowe spojrzenie na sytuację (kreatywność), dostrzeżenie nowych możliwości (nowe idee), przeformułowanie problemu dające szansę rozwiązania go nowymi metodami.

399 D. Folga-Januszewska, *Muzeum: definicja i pojęcie. Czym jest muzeum dzisiaj?*, „Muzealnictwo" 2008, nr 49, s. 200-203.

400 *Ibidem*, s. 203.

401 Ł. Matoga, A. Pawłowska, *op. cit.*, s. 49.

402 I. Munktell, J. Worley, *The Role of University Museums in Documenting Contemporary Science and Humanities*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 10.

403 Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

404 M. Kelly, *op. cit.*, s. 31.

405 S.A. Jankowska, *W poszukiwaniu definicji dziedzictwa akademickiego*, prelekcja w ramach konferencji Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych w Warszawie, 27.04.2022.

sując się również w funkcje kulturotwórcze i społeczne uczelni, określane i ewaluowane w ramach tak zwanego III kryterium (wpływ działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki)[406].

Analizując działalność muzeów uczelnianych i wyodrębniając możliwe do spełnienia przez nie funkcje, nie sposób pominąć bardzo emocjonalnego aspektu i ludzkiego wymiaru działalności tych jednostek. Nie jest przesadą stwierdzenie, iż w wielu przypadkach to siła i kreatywność pojedynczych osób lub zespołów, które zajmują się zbiorami, umożliwiają funkcjonowanie muzeum uczelnianego i realizację misji muzealnej w szkole wyższej. Potwierdzają to obserwacje środowiska oraz wypowiedzi ankietowanych. W swoich wypowiedziach podkreślają między innymi, iż potencjał tkwi w ludziach pracujących w muzeach uczelnianych, ponieważ to „w większości pasjonaci, którzy odpowiednio zmotywowani są w stanie prowadzić badania naukowe, popularyzować zbiory i tym samym wpływać na prestiż uczelni"[407]. To zarówno ogromna siła pozwalająca na realizację wielu działań, często zdeterminowanych wyłącznie oddolnie i opartych na indywidualnych inicjatywach, jak i sposób na skuteczną ich promocję:

> Historia, merytoryka, specjalizacja. Współczesnego odbiorcę można przyciągnąć i zaciekawić profesjonalnym podejściem do tematu, który jest dobrze podparty od strony historycznej, przedstawia dużą wartość merytoryczną czy edukacyjną oraz jest przekazany w sposób profesjonalny, dający możliwość poszerzonego dyskursu i wymiany myśli. Jałowe recytowanie krótkich historyjek jest niewiarygodne i nudne. Pasja i zaangażowanie to atuty bardzo łatwo odczytywane przez odbiorcę[408].

3.1. Rola społeczna uczelni i jej muzeum

Społeczna rola uczelni wpisuje się w pełnioną przez nią funkcję publiczną. Jak wspomina Jan Boguski, uczelnie dynamizują wiele procesów gospodarczych czy technicznych i przyczyniają się „w ogromnym stopniu do rozwoju regionów. Najważniejsza, tradycyjna funkcja uniwersytetu sprowadza się do działalności dydaktycznej. […] Silne powiązanie nauki z przemysłem sprzyja dostosowaniu planów i programów nauczania do potrzeb rynku"[409]. Ponadto upatruje się w uczelniach podmiotów i społeczności mogących w sposób aktywny wspomagać miasto, w strukturach którego są ulokowane, w walce z bieżącymi problemami. Predestynowanie

[406] *Ibidem*.
[407] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[408] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[409] J. Boguski, *Rola uniwersytetu w regionalnym systemie innowacji*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe" 2008, nr 1(31), s. 59-60.

do takich działań, obejmujących nie tylko kształtowanie społeczności, ale i opiekę nad nią, wynika przede wszystkim z badawczego zaplecza i grona ekspertów. Relacja uczelni i miasta, wzajemne potrzeby, obciążenia i możliwości, jest szeroko analizowana. Odnosi się do niej pojęcie *town-gown* (z ang. „miasto-toga"), a utrwaliło się ono w odniesieniu do najstarszych uniwersytetów Wielkiej Brytanii i uchwyconego wzajemnego wpływu środowiska akademickiego i miasta, które z biegiem czasu stało się przedmiotem obserwacji i analizy naukowej. Szczególnie Zachód, a w tym amerykańskie placówki naukowe, tworzyły ośrodki badawcze poświęcone studiom miejskim. Ich aktywność miała pozwalać na skuteczną analizę problemów społecznych i ekonomicznych oraz przeciwdziałać ich eskalacji[410].

W kontekście omawianego w tej dysertacji tematu działalności uczelni i poszczególnych ich jednostek oraz społecznej roli szkół wyższych szczególnie istotne są popularyzacja i edukacja dotycząca tożsamości, pamięci i dziedzictwa akademickiego[411]. W tym miejscu należy podkreślić także potencjał zasobów uczelni tak w materialnym, jak i niematerialnym wymiarze. Jak podkreślają Pusz i Boryczka:

> Dziedzictwo kulturowe jest ważnym elementem umożliwiającym zachowanie pamięci, a także pewnej ciągłości kulturowej społeczności lokalnej. We współczesnych miastach akademickich dziedzictwo kulturowe staje się ważnym elementem działalności uczelni wyższych, które dziedzictwo materialne wykorzystują do kształtowania nie tylko świadomości lokalnej społeczności, ale także do kształtowania wizerunku jednostki uniwersyteckiej i budowania jej prestiżu, atrakcyjności. Ma ono także silne znaczenie ekonomiczne czy polityczne, a zasoby, z którymi mamy do czynienia, mają często cechy wrażliwych, cennych i niepowtarzalnych, pozwalających budować lokalną tożsamość[412].

Z tych zasobów i sieci powiązań korzystają bezapelacyjnie muzea uczelniane, czyniąc ów potencjał przedmiotem swej działalności naukowej oraz produktem i przedmiotem zainteresowania grupy akademickiej, turystów i społeczności

---

[410] Zob. S. Hackney, *The University and Its Community: Past and Present*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science" Vol. 488, 1986, s. 135-147; S. Conn, *op. cit.*, s. 309-323; J. Pickering, *Museums, Universities, and the „Unnecessary Introduction of Cats"*, „The Antioch Review" Vol. 74, 2016, No. 2: *The Future of Museums: Challenges and Solutions*, s. 344-359.

[411] C.C. Black, *op. cit.*, s. 20-23.

[412] K. Pusz, E. Boryczka, *Rola i znaczenie uczelni wyższych w ochronie i kształtowaniu dziedzictwa kulturowego. Przypadek Uniwersytetu Łódzkiego*, „Kwartał. Magazyn SKN Spatium" 2021, nr 23, s. 33.

lokalnej[413]. I choć w dużej mierze dotychczasowe praktyki opierały się na wymiarze materialnym i do niego odnosiły, coraz więcej aktywności skupionych jest na tradycjach, pamięci i jej interpretacji oraz refleksji nad wspólnotą[414]. Tak obrany kierunek działalności muzealnej wspomagają koncepcje partycypacyjne, które pozwalają sytuować muzeum uczelniane w roli pośrednika między instytucją akademicką a społecznością lokalną:

> Dziedzictwo kulturowe należy rozumieć jako coś więcej niż obiekt o wysokiej wartości artystycznej czy historycznej, ale przede wszystkim jako wyraz kultury człowieka oraz jego relacji z miejscem, w którym funkcjonuje. Relacje te mogą być bardzo różne: począwszy od kulturowych, tożsamościowych, poprzez społeczne, a kończąc na ekonomicznych. W ten sposób dziedzictwo można utożsamiać nie tylko z przeszłością, ale traktować je jako ważny element teraźniejszości kształtujący tożsamość miejsca i ludzi go zamieszkujących[415].

Doprecyzowania wymaga w tym miejscu pojęcie dziedzictwa, które wplata się w prowadzony dyskurs i analizę, jak również znajduje swoje odniesienie w regulacjach na różnych poziomach administracji, w tym istotnej dla uczelni i ich muzeów. Słowo oczywiste i nieoczywiste zarazem, jeszcze chwilę temu zamknięte w ramach teorii i praktyki, zyskuje dziś coraz to inne znaczenia[416]. Dziedzictwo może być właściwie czymkolwiek chcemy, jak podkreślił niegdyś brytyjski historyk kultury Robert Hewison[417].

Zgodnie z założeniami *Konwencji o Ochronie Światowego Dziedzictwa Kulturowego* uchwalonej przez UNESCO w 1972 roku dziedzictwem są między innymi zabytki o szczególnej wartości historycznej lub naukowej, tak nieruchomości, jak i rzeczy ruchome, pojedyncze obiekty i ich zespoły oraz dzieła człowieka[418]. Klasyfikowanie tych elementów i ich wartościowanie było przez długi czas w rękach specjalistów, ich wiedzy, ale i indywidualnego uznania[419]. Odejściem od jednolitych kryteriów na rzecz składowych dziedzictwa było uchwalenie *Nara Document*

---

[413] N. Bahlawan, M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzea i kolekcje uczelniane a koncepcja zrównoważonego rozwoju*, „Zarządzanie w Kulturze" Vol. 22, 2021, nr 4, s. 394.

[414] *Ibidem*, s. 396.

[415] A. Góral, *Dziedzictwo kulturowe jako zasób wspólny. Rola współpracy między interesariuszami w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym*, „Zarządzanie w Kulturze" 2014, nr 15, s. 278.

[416] K. Kowalski, *O istocie dziedzictwa europejskiego – rozważania*, Kraków 2013, s. 5.

[417] S.A. Jankowska, *op. cit.*

[418] Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku; Dz.U. nr 172, poz. 1018.

[419] S.A. Jankowska, *op. cit.*

of Authentity[420]. Zgodnie z jego brzmieniem odpowiedzialność za dziedzictwo kulturowe, jego zabezpieczanie i implementowanie jest w gestii wspólnoty, która je wytworzyła. Indywidualne podejście nie zwalnia jednak z przestrzegania lokalnych i międzynarodowych konwencji dotyczących ochrony kultury oraz zrównoważonej postawy względem obrońców innych zasobów i ich poczynań[421]. Treść dokumentu odnosi się także do wartościowania elementów składowych dziedzictwa, które wcześniej determinowane było przede wszystkim przez określone z góry kategorie. Jednolite kryteria nie okazały się jednak wystarczające. Dziedzictwo kulturowe jest różnorodne, a w jego ocenie, ochronie i interpretacji istotny jest lokalny kontekst[422]. Udział społeczności i głównych depozytariuszy dziedzictwa w jego kategoryzowaniu, zabezpieczaniu i upowszechnianiu zatwierdziła wprowadzona blisko dekadę później *Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa* UNESCO[423]. Jest ono zatem bogatą spuścizną materialnych i niematerialnych artefaktów, przekazanych nam przez poprzednie pokolenia, ale co istotne – spuścizną, którą poddajemy pewnej weryfikacji i ocenie[424]. „Intencjonalny i selektywny charakter dziedzictwa"[425] daje sposobność odejścia od partykularnego traktowania pamięci i dokonywania świadomego wyboru dzięki sprawowaniu kontroli nad przeszłością[426].

Społeczne zaangażowanie i rola kulturowa uznawane są za realizację tak zwanej trzeciej roli uczelni, a zatem tej znajdującej się poza nurtem podstawowych działań dydaktyczno-badawczych. Wynika ona przede wszystkim z osadzenia w danej przestrzeni i społeczności oraz odpowiedzialności płynącej z tego tytułu[427]. Przestrzeń dla tych działań musi być stworzona poprzez szersze postrzeganie uczelni i jej roli, nie tylko przez nią samą, ale i potencjalnych odbiorców czy kooperujących[428]. Wszyscy zatem muszą współuczestniczyć, współtworzyć i współzamieszkiwać swój region[429]. Wymaga to ponadto nie tylko warunków dla

[420] *Nara Document of Authentity*, [on-line:] https://www.icomos.org/en/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994 (odczyt: 11.03.2023).
[421] *Ibidem*.
[422] S.A. Jankowska, *op. cit.*
[423] Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku; Dz.U. nr 172, poz. 1018.
[424] S.A. Jankowska, *op. cit.*
[425] K. Kowalski, *O istocie dziedzictwa…*, s. 5.
[426] *Ibidem*.
[427] P. Chatterton, *The Cultural Role of Universities in the Community: Revisiting the University – Community Debate*, „Environment and Planning" Vol. 30, 2000, s. 177.
[428] *Ibidem*.
[429] C. Duke, *Lifelong Learning: Implications for the University of the 21st Century*, Canterbury 2001.

realizacji tego rodzaju aktywności na poziomie lokalnym, ale i narodowym, oraz współistnienia w tym zakresie podobnych podmiotów akademickich. Ten aspekt wydaje się mieć wpływ również na kształtowanie jednostki muzealnej:

> Muzea uczelniane posiadają ogromny potencjał oddziaływania na społeczeństwo, uświadamiają mu wartości dziedzictwa akademickiego oraz jego odpowiedzialność za ich ochronę. Muzea i kolekcje uczelniane funkcjonują bowiem w przestrzeni zawierającej się między światem akademickim, muzealnym a społeczeństwem. Te elementy determinują funkcjonowanie muzeów uczelnianych[430].

Zaangażowanie uczelni dotyczy nie tylko grupy im najbliższej, na którą składają się studenci, kadra naukowa i administracyjna. Odpowiedzialność dotyczy szerszej grupy odbiorców i współuczestników realizowanych działań odnoszących się do absolwentów, podmiotów powiązanych i społeczności lokalnej ośrodka miejskiego, w którym znajduje się szkoła wyższa[431]. Synergia i wzajemne oddziaływanie to elementy towarzyszące każdej uczelni i ośrodkowi, w którego granicach jest ona ulokowana. Takie doświadczenia obserwuje się od czasów średniowiecza na terenie całej Europy. Wynika to z wielu powiązań, jakie leżą u podstaw budowy uczelni w danym mieście, jak również z relacji, zobowiązań i profitów, które są efektem jej prosperowania[432], szczególnie wpływającego na rozwój najbliższego otoczenia[433]. Rola i aktywności uczelni wykraczają zdecydowanie poza obszar badawczy. Od początków swojego funkcjonowania szkoły wyższe wpisują się w życie społeczne, kulturowe, a nawet gospodarcze[434]. Mają w tych obszarach określone zobowiązania, szczególnie w zakresie kształtowania postaw, zrozumienia przeszłości, poczucia odpowiedzialności za wspólnotę[435]. Realizacja tych zadań nie jest jedynie intencją środowiska akademickiego, ale obecnie już uregulowaną i skoordynowaną polityką. Świadczą o tym rozmaite dokumenty zarówno na poziomie poszczególnych jednostek szkół wyższych, jak i na płaszczyźnie krajowej czy międzynarodowej[436]. Ramy dla tego rodzaju aktywności ustalane są jednak nie tylko przez poszczególne szkoły wyższe i nie dotyczą tylko najbliższego ich środowiska, ale zdeterminowane

[430] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[431] Ł. Matoga, A. Pawłowska, *op. cit.*, s. 49.
[432] *Ibidem*.
[433] A. Marszałek, *Rola uczelni w regionie*, Warszawa 2010, s. 44.
[434] K. Pusz, E. Boryczka, *op. cit.*, nr 23, s. 29.
[435] *Ibidem*.
[436] *Magna Charta 2020*, [on-line:] http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu-2020 (odczyt: 1.10.2021).

są ogólnymi akademickimi trendami i ambicjami uczelni, tak na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym[437].

Rola kulturowa uczelni została podkreślona w wielu opracowaniach, wyrażona w licznych deklaracjach, a także wykazana w praktyce. Nie ma wątpliwości, iż od początku swego funkcjonowania kształtują postawy, otoczenie, współtworzą dziedzictwo[438]. Uznanie przez same uczelnie roli kulturowej, jaką odgrywają, jest już kwestią odrębną, niemniej mocno determinowaną, w szczególności przez agendy pozarządowe zaangażowane w tę tematykę, jak chociażby UNIVERSEUM Network. To między innymi w deklaracji założycielskiej tej organizacji można znaleźć odniesienie do roli uczelni w definiowaniu i interpretowaniu tożsamości kulturowej, co więcej, mowa jest o możliwościach, jakie daje muzeum uczelniane w poznawaniu i rozumieniu wspólnego dziedzictwa. Ma to również odzwierciedlenie w postrzeganiu tej roli przez pracowników tych jednostek akademickich:

> Przede wszystkim potencjał kulturowy wynikający z różnorodności i wartości zbiorów, a także z ulokowania w łonie uczelni wyższej, która spełnia ważną rolę społeczną. Odróżnia to muzea uczelniane od innych, które nie są powiązane z konkretną społecznością czy swoistą kulturą instytucji (pod którą mam na myśli kulturę akademicką), która również stanowi dziedzictwo niematerialne, podlega ochronie i powinna być kultywowana[439].

W tym kontekście muzeum uczelniane ma szansę stać się istotnym uczestnikiem i kreatorem tego działania, jak również „narratorem interpretującym przeszłość i opisującym dziedzictwo kulturowe", co podkreśla między innymi Aleksandra Jankowska[440]. Dostrzegają to też ankietowani:

> Muzeum uczelniane spełnia ogromną rolę w zakresie tworzenia narracji o dziejach uczelni, otwierania się na zewnątrz uczelni zazwyczaj otoczonych nimbem tajemniczości i niedostępności. W obecnych czasach muzeum pełni ogromną rolę w budowaniu marki danej uczelni, budowaniu więzów między uczelnią a studentami i absolwentami. Jest przy tym doskonałym elementem promocyjnym uczelni[441].

Na podstawie tych założeń prowadzą swoją aktywność dzisiejsze uczelnie, a w ramach ich struktur powołane i związane często z takimi praktykami jednostki. Zdaniem Łucji Piekarskiej-Duraj: „Dziedzictwo uniwersytetów i innych typów

[437] P. Chatterton, *op. cit.*, s. 177.
[438] Ł. Matoga, A. Pawłowska, *op. cit.*, s. 47.
[439] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[440] S.A. Jankowska, *op. cit.*
[441] *Ibidem.*

szkół wyższych, obecne w ich muzeach, stanowi jedną z ważnych części składowych zbiorowych wyobrażeń, na przykład na temat przeszłości narodu, a jego przekaz ma zazwyczaj charakter oficjalny – mający pobudzić poczucie dumy z przynależności do grupy o wybitnych osiągnięciach"[442]. Kontynuując tę myśl, należy podkreślić, że muzea uczelniane mogą stać się warsztatem świadomości, który poprzez swoją inicjatywę pomaga nie tylko zapoznać się z dorobkiem uczelni, ale i zrozumieć jej specyfikę i zbudować z nią więzi[443]. Zdaniem Urszuli Bończuk-Dawidziuk ten rodzaj relacji może zwiększyć obecność uczelni w jej otoczeniu, a z kolei społeczność lokalną zmobilizować do współpracy i współuczestnictwa w tworzeniu i interpretacji dziedzictwa[444]. Idąc dalej, otwiera się w tym kontekście możliwość realizowania inicjatyw o charakterze partycypacyjnym[445].

Ideę partycypacji, a więc współpracy umożliwiającej kształtowanie nowych więzi i relacji z otoczeniem, zainicjowała Nina Simon[446]. Z uwagi na fakt, iż kolekcje tworzone przez instytucje publiczne są dobrem wspólnym, postulowała o otwartość na widza, odbiorcę, który może również swobodnie pomagać w tworzeniu kolekcji i jej interpretacji[447]. Aktywność odbiorcy w przygotowaniu inicjatyw naukowo-kulturalnych, dopuszczenie zwiedzającego do uczestnictwa w nich na różnych etapach ich realizacji, nie jest jednak rzeczą powszechną ani łatwą, również w przypadku regularnych instytucji muzealnych[448]. Jak podkreśla Katarzyna Jagodzińska, muzeum partycypacyjne nie oznacza zmian w strukturze i organizacji instytucji, a „odnosi się do charakteru" jednostki i łączy z otwartością na zaangażowanie i aktywność zwiedzającego, który zmienia się z widza we współuczestnika procesu[449]. W przypadku muzeum uczelnianego, co słusznie podkreśla Natalia Bahlawan, „idee partycypacyjne tkwią niemalże u podstaw jego funkcjonowania"[450]. Już sama istota organizacji takiego muzeum predestynuje je do uczestnictwa w funkcjonowaniu uczelni, co jest nie tylko potwierdzeniem formalnego ulokowania w jej strukturach, ale również staje się powodem

[442] Ł. Piekarska-Duraj, głos w dyskusji, [w:] P. Plichta, J. Ślaga, *Pytanie 91: Potencjał muzeów uczelnianych w turystyce kulturowej. Jaki potencjał kryje się w muzeach uczelnianych dla turystyki kulturowej?*, „Turystyka Kulturowa" 2020, nr 4, s. 230.

[443] U. Bończuk-Dawidziuk, *op. cit.*, s. 9-19.

[444] *Ibidem*.

[445] N. Bahlawan, M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzea i kolekcje uczelniane…*, s. 399.

[446] Por. https://participatorymuseum.org/discuss/ (odczyt: 8.05.2023).

[447] N. Simon, *The Participatory Museum*, Santa Cruz 2010.

[448] K. Jagodzińska, *From a Visitor to Participant: Strategies for Participation in Museums*, „Zarządzanie w Kulturze" 2017, nr 18, s. 75-93.

[449] K. Jagodzińska, *Granice partycypacji w muzeum*, „Muzealnictwo" 2016, nr 57, s. 112-121.

[450] N. Bahlawan, Zagadnienie partycypacji z perspektywy muzeum uczelnianego (na przykładzie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego), praca dyplomowa, Kraków 2019, s. 8.

zróżnicowanych aktywności. Możliwymi czynią je zarówno posiadane zasoby, będące nieprzebranym potencjałem, jak i usytuowanie sprzyjające budowaniu relacji i sieci współpracy, tak w ramach struktury uczelni, jak i poza nią[451].

Jednym z kluczowych elementów dla realizacji inicjatyw partycypacyjnych staje się więź zbudowana pomiędzy muzeum a jego odbiorcą[452], co w przypadku jednostki akademickiej jest możliwe do osiągnięcia. Spostrzeżenie to odnosi się do doświadczeń i więzi, jakie budują w toku swojego działania same uczelnie, szczególnie w relacji ze studentami, pracownikami naukowymi i administracyjnymi, absolwentami, a często też społecznością lokalną. Powiązania te mają różny charakter, siłę i natężenie, co jest często zdeterminowane typem uczelni oraz okresem jej funkcjonowania. W tym kontekście zdają się uprzywilejowane niektóre uniwersytety i ich muzea, jeśli ich tradycje liczą nie tylko dekady, ale i stulecia.

Partycypacja nie polega na edukowaniu jako takim, ale na stworzeniu przestrzeni umożliwiającej zdobycie doświadczenia i wiedzy[453]. Odbywać się to może poprzez „kreowanie" – a więc zindywidualizowany dobór obiektu i jego interpretację, „dzielenie się" – oznaczające dyskusję, reinterpretację podjętych w ramach wizyty działań i przekazywanie opinii dalej, „łączenie się" – oznaczające socjalizowanie się i współdziałanie z innymi uczestnikami procesu oraz „praca z treścią muzealną" – jaką jest idea lub obiekt szczególnie istotny dla instytucji[454].

Jedną ze znaczących w tym kontekście inicjatyw był bez wątpienia projekt „Irresistible", którego cel stanowiło zainspirowanie młodzieży do podjęcia działań o charakterze naukowym i twórczym oraz kreatywności[455]. Projekt realizowano jednocześnie w 10 krajach europejskich, a jego uczestnikami byli uczniowie wspierani przez swoich nauczycieli oraz zespoły eksperckie. Przez 3 lata brali w nim udział uczniowie z ponad 30 szkół gimnazjalnych i średnich. W ramach polskiej grupy projektowej instytucjami wspierającymi były Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wydział Chemii UJ[456].

W trakcie projektu zarówno uczniowie, jak i nauczyciele zdobywali nową wiedzę i umiejętności, ewoluując tym samym z grupy uczących się do grupy praktyków.

---

451 Ibidem, s. 11.

452 Ibidem, s. 5.

453 K. Jagodzińska, *Granice partycypacjii…*, s. 112-121.

454 N. Simon, *op. cit.*

455 M. Kluza, *Wystawa interaktywna przygotowana przez uczniów jako narzędzie edukacji nieformalnej na przykładzie projektu Irresistible*, prelekcja w ramach konferencji Stowarzyszenia Muzeum Uczelnianego, „Dziedzictwo akademickie dla przyszłości nauki", Warszawa, 26-29 kwietnia 2022.

456 7. Projekt Ramowy „Science for Society".

Rezultatem projektu była wystawa interaktywna, którą tworzył każdy z zespołów poszczególnych szkół. Koncepcja, narracja i obiekty zostały zaprojektowane oraz wykonane bezpośrednio przez uczniów. Kolejne przygotowane obiekty, zgodnie z konceptem Niny Simon, pozwalały na komunikację z widzem, tak fizyczną, jak i umysłową[457]. Najciekawsze z nich zostały zaadaptowane na potrzebę wystawy „Witamy w nanoświecie", która została zaprezentowana w salach wystaw czasowych Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego (maj–lipiec 2016).

Ewaluacja projektu pozwoliła na refleksję, iż tego rodzaju inicjatywy zdecydowanie wspomagają edukowanie przez odkrywanie. Przygotowany produkt końcowy, jakim były eksponaty wystawowe, był mocno osadzony w rzeczywistości i dotyczył aktualnych pytań naukowych, i tym bardziej inspirował młodzież do działania. Przygotowanie eksponatów wymagało odpowiedniej analizy i komunikacji, aby zorganizowana wystawa mogła być czytelną dla widza i zainspirować go do interakcji. Wiele spośród kształtowanych umiejętności nie byłoby możliwych do osiągnięcia w ramach edukacji formalnej[458]. Projekt „Irresistible" jest zapewne ciekawą i zachwycającą pod wieloma względami inicjatywą, spełniającą warunki dla partycypacyjnego charakteru działalności oraz odnoszącą się do społecznego zaangażowania czy misji edukacyjnej. Niestety niemożliwą do zrealizowania w codziennej rutynie uczelni i jej jednostek muzealnych, z uwagi na brak czasu, przestrzeni i funduszy. Nie oznacza to jednak, że muzea uczelniane nie realizują w inny sposób inicjatyw angażujących społeczność.

Grupą, na którą otwierają się muzea uczelniane, są zdecydowanie studenci. Nie dotyczy to tylko sytuacji, w których obiekt staje się przedmiotem wspomagającym ich edukację, a muzeum – miejscem, gdzie są odbiorcami wykładu na temat historii nauki i macierzystej uczelni. Mowa o projektach, w ramach których studenci wchodzą w interakcję z obiektem lub treścią istotną z punktu widzenia uczelni i jej zasobów i doświadczając ich w ten sposób, kształtują swoje umiejętności. Przykładem mogą być działania podejmowane w ramach współpracy Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego z Wydziałem Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Od wielu lat relacja tych dwóch jednostek pozwala na zaangażowanie studentów w bezpośrednie prace z obiektem. Polegają one na jego technologicznym badaniu i analizie, wykonywaniu prac konserwatorskich lub realizacji kopii.

[457] M. Kluza, *op. cit.*
[458] *Ibidem.*

Innym przykładem tego rodzaju zaangażowania mogą być wystawy czasowe, których inicjatorami, koordynatorami, a niejednokrotnie również twórcami obiektów są studenci. W ten sposób „artyści wykorzystują potencjał estetyczny poszczególnych eksponatów oraz wątków biologicznych, nadając im symboliczne znaczenie. Umożliwiają dialog pomiędzy nauką a sztuką, a także między przeszłością a współczesnością"[459]. Przykładem takiej współpracy może być wystawa „Na pograniczu światów", prezentowana czasowo w Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego, a realizowana przez absolwentów Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, Krakowie i Wrocławiu. Różnorodne artystycznie prace przedstawiały interpretację okazów przyrodniczych pochodzących ze zbiorów CEP UJ „od bardzo klasycznego ujęcia do silnego przetworzenia tematyki biologicznej podbudowanego intelektualnym dyskursem pomiędzy formą biologiczną a jej interpretacją"[460].

Jednostki muzealne, mając sprostać wyzwaniom i chcąc odpowiedzieć na społeczne zapytania, angażują coraz częściej między innymi studentów do realizacji swoich zadań. Potrzeby społeczne z kolei determinują zaangażowanie uczelni i ich muzeów[461]. Założenia organizacyjne muzeum uczelnianego i realizowane przez nie inicjatywy uwzględniają wykorzystanie dziedzictwa uczelni dla wspólnego pożytku społeczności wewnątrz akademii i budowanej wokół niej i opierają się na ideach partycypacyjnych i inkluzywnych[462].

Przykładem takich działań może być realizowany od 2012 roku projekt „Dotknij kultury", którego celem jest udostępnienie zasobów naukowych i artystycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego odbiorcom o szczególnych potrzebach fizycznych i intelektualnych. Projekt „Dotknij kultury" jest szeroko zakrojoną inicjatywą, obejmującą regularne przygotowywanie materiałów informacyjnych, adaptację obiektów i opisów audiodeskryptywnych, umożliwiającą tym samym stały i dokonywany w coraz większym zakresie dostęp do materialnego i niematerialnego dziedzictwa najstarszej polskiej uczelni. Ponadto z projektem powiązane są cykliczne wydarzenia artystyczne, integrujące społeczność. W ostatniej dekadzie przygotowano między innymi przewodnik w języku Braille'a, a także graficzne adaptacje artystyczne obiektów muzealnych, wykonane w postaci druków wypukłych (tyflografiki) lub obiektów trójwymiarowych. Zaangażowani w te przedsięwzięcia byli i są między innymi pracownicy Muzeum, historycy i historycy sztuki oraz

[459] Por. https://cep.uj.edu.pl/wystawy/wystawy-okresowe/na-pograniczu-swiatow (odczyt: 13.11.2022).
[460] Ibidem.
[461] N. Bahlawan, M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzea i kolekcje uczelniane…*, s. 396.
[462] *Ibidem*.

inni eksperci, Dział do spraw Osób Niepełnosprawnych UJ oraz studenci i absolwenci. W ramach kilku edycji studenci obecnego Instytutu Sztuki i Designu Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie wykonali przestrzenne odzwierciedlenia, pozwalające dotykowo zapoznać się z poszczególnymi obiektami lub budynkami Uniwersytetu, w tym zabytkowym Collegium[463].

Muzea uczelniane stają się coraz bardziej aktywne i zapewne bardziej widoczne i rozumiane. Dotyczy to zarówno perspektywy działania organizatorów, jak i społeczności spoza murów uczelni. Stają się narzędziem do promowania uczelni oraz popularyzowania ich osiągnięć, a także inicjatorem refleksji nad dziedzictwem i implementowania jego elementów w badawczą i naukową działalność uczelni oraz ich społeczne zaangażowanie. Stają się w końcu „przestrzenią spędzania czasu wolnego inspirowaną nauką[464]". Dzieje się tak za sprawą szeregu inicjatyw w postaci wystaw, prelekcji, warsztatów oraz inicjatyw otwartych, jakimi są Noce Muzeów, Noce Naukowców, Festiwale Nauki, Festiwale Kultury etc.

W kontekście podejmowanych inicjatyw należy zadać pytanie: komu i na jakich zasadach mają służyć muzea i kolekcje uczelniane? Chcąc wykorzystać swój zasób i skutecznie realizować swoją misję, muszą określić kierunek swoich aktywności oraz grupy docelowe. Decyzja ta powinna być wypadkową własnych możliwości i ambicji, misji organizatora oraz potrzeb odbiorców.

3.2. Problemy muzeów i kolekcji uczelnianych

Muzea uczelniane stają się przedmiotem precyzyjnej charakterystyki, wzrasta ich aktywność i uczestnictwo w życiu akademickim, a przez to także znaczenie tej grupy w środowisku muzealnym. Jednocześnie jako specyficzna grupa jednostek muzealnych ogniskują dylematy wynikające z ich ulokowania na styku dwóch rzeczywistości. Funkcjonują one w ramach struktur organizacyjnych, możliwości finansowych oraz warunków lokalowych szkół wyższych, które w ostatnich latach doświadczają „ruchów tektonicznych"[465], jak stwierdził wręcz Paweł Plichta. Zdarza się, że część jednostek poprzestaje na stwierdzeniu problemu i oczekuje na odgórne rozwiązanie, wiele jednak, traktując problem jako wyzwanie, podejmuje się rozmaitych aktywności, takich jak: budowanie relacji wewnątrz i poza uczelnią, inicjowanie nowych projektów, angażowanie różnych środowisk[466]. Ukazując swój potencjał

[463] *Ibidem.*

[464] Ł. Matoga, A. Pawłowska, *op. cit.*, s. 58.

[465] P. Plichta, J. Ślaga, *Pytanie 91: Potencjał muzeów uczelnianych w turystyce kulturowej. Jaki potencjał kryje się w muzeach uczelnianych dla turystyki kulturowej?*, „Turystyka Kulturowa" 2020, nr 4.

[466] M. Kelly, *op. cit.*, s. 31.

i adaptując się do dynamiki uczelni oraz odpowiadając na jej potrzeby, zyskują dodatkowe wsparcie[467]. Zgodnie z myślą: „chcesz wsparcia i uznania, pokaż czym jesteś"[468] angażują się w działalność popularyzatorską i naukową, dzięki której budują świadomość i uczą zrozumienia.

Najczęściej przywoływanym problemem muzeów uczelnianych wydaje się brak odpowiedniego finansowania[469]. Kwestie te podejmowane są w obecnym stanie rzeczy w przypadku wielu ośrodków akademickich i, co ciekawe, były również pierwszymi wyartykułowanymi przez środowisko w latach osiemdziesiątych XX i na początku XXI wieku. W zakresie finansowania muzealne jednostki akademickie ubolewają między innymi nad brakiem budżetu, wygenerowanego przez organizatora, odpowiadającego ich potrzebom oraz w związku z brakiem umożliwiającym korzystanie z programów Ministerstwa Kultury, co wynika ze statusu tych jednostek. Jako składowe uczelni występują pod ich szyldem, a szkoły wyższe zgodnie z obowiązującymi zasadami nie mogą uczestniczyć w programach finansowych ze środków tegoż Ministerstwa: „[…] szczególny charakter kolekcji, predestynujący do kategorii zabytków, nie jest jednoznaczny z możliwością pozyskiwania środków z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – to należałoby uregulować na poziomie centralnym, ogólnopolskim, być może na mocy porozumień pomiędzy ministerstwami"[470].

Pracownicy muzeów uczelnianych wydają się upatrywać jednego z głównych powodów trudnej sytuacji finansowej w ulokowaniu w obszarze szkolnictwa: „Działanie muzeum funkcjonującego w obrębie uczelni jest ściśle związane z jej strukturami i na ogół jego finansowanie uzależnione jest od środków przeznaczanych na szkolnictwo wyższe, co nie zawsze jest korzystne dla statutowej działalności muzeum"[471].

Status prawny tej grupy muzealnej pozostaje także kłopotliwy dla wielu administracji uczelni, pracowników tych jednostek oraz samych agend rządowych i specjalistycznych organizacji. Niezmiennie pojawiają się pytania o właściwości tych jednostek i przynależność do sektora kultury, która wydaje się dla wielu po-

[467] *Ibidem*.

[468] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

[469] W ramach przeprowadzonych badań ankietowych wyłoniono następujące elementy określające problematyczność uczelnianych jednostek muzealnych: finansowanie; polityka uniwersytecka; warunki kolekcjonerskie; pracownicy muzeum; zbiory uniwersyteckie; profesjonaliści muzealni; powierzchnie muzealne; profesjonalizm muzealny; uznanie na uniwersytecie; mały personel; uniwersytet jako instytucja; zbieranie danych jako infrastruktura.

[470] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

[471] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

trzebna i właściwie określająca ich funkcjonowanie. W tym kontekście wybrzmiewają inne istotne kwestie dotyczące zasad finansowania, zatrudnienia czy poczucia przynależności:

> Muzea uczelniane z racji odmiennego od reszty muzeów charakteru często spotykają się z niezrozumieniem ze strony administracji uczelni. Każdy etap powołania i rozwoju muzeum jest niejako okupiony ciężką, nieprzejednaną pracą założyciela muzeum – muzealnika nad uświadomieniem władzom i administracji uczelni (zwłaszcza pion prawny, kadrowy, kanclerski) istoty muzeum uczelnianego. Zwłaszcza w dzisiejszej dobie uczelnie niechętnie powołują jednostki, które z zasady nie są samowystarczalne finansowo. Kolejnym problemem jest usytuowanie kadrowe pracowników muzeum[472].

Niezwykle istotną kwestią jest współdziałanie jednostki muzealnej z uczelnią i jej środowiskiem oraz wzajemne zrozumienie muzeum i jej organizatora. Nie zawsze jednak jest to codzienność muzeów uczelnianych. Brak uznania dla wysiłków i zaangażowania, brak zrozumienia potrzeby tworzenia tego typu instytucji, niedocenianie potencjału zbiorów i kompetencji pracowników oraz ogromu pracy, jaki pochłania zabezpieczanie kolekcji, trudy wynikające ze sposobu zatrudnienia (osadzonego najczęściej w administracji uczelni) wydają się problemami emocjonalnie i osobiście odczuwanymi przez pracowników uczelni: „Poza pojedynczymi większymi muzeami uczelnianymi, słabo zaznaczona obecność w środowisku muzealnym, które nie dostrzega też problemów tej grupy muzeów czy też nie odwołuje się do doświadczenia muzealników uczelnianych"[473]. Zdarzają się bowiem przypadki, w których nadal jeszcze opiekunowie kolekcji inicjują dyskusje i wskazują możliwymi sposobami, że dziedzictwo uczelni i jej zasoby wymagają wysoko wyspecjalizowanych specjalistów do jego zachowania i opieki, jak również powinny być szeroko dostępne. Jednym ze sposobów manifestowania tego rodzaju potrzeb i zadań jest precyzja i jasność podejmowanych wysiłków. Odpowiedzialnie prowadzona dyskusja jedynie może uchronić przed fluktuacjami i uszczerbkami.

Mimo iż to obecna sytuacja wywołuje największe drżenia i obawy, w dużej mierze w efekcie wciąż obecnego kryzysu zdrowotnego czy nasilającego się kryzysu gospodarczego i galopującej inflacji, to sytuacja samej uczelni i determinowane nią decyzje, podyktowane często oszczędnościami czy rewizjami na rzecz działalności badawczej, jest również elementem wywołującym obawy wśród pracowników muzeów: „Niepewny status w uczelni wyższej. Nie wszystkie muzea

[472] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[473] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

uczelniane mają jasno określoną i wyodrębnioną strukturę. Istnieje wtedy ryzyko, że praca muzealnicza stanie się poboczna, będzie dodatkiem do etatu. Taki status ogranicza też pole działania i możliwości tych jednostek. Często oznacza to też słabsze finansowanie"[474].

Poza elementami organizacyjnymi, ale wciąż w odniesieniu do nich, największe obawy wiązane są z brakiem wystarczającej przestrzeni magazynowej, zaplecza do zabezpieczania i udostępniania zbiorów czy chociażby odpowiednich sposobów ich ewidencji i opracowania. Wysoka wrażliwość w tym zakresie wynika z przykrych i negatywnych doświadczeń środowiska uczelnianego, kiedy w okolicznościach kryzysowych obniżano dofinansowanie i ograniczano działania związane z kolekcjami (jak to było w przypadkach zachodnich uczelni opisanych w pierwszym rozdziale dysertacji).

Większość z przytoczonych problematycznych kwestii skorelowana jest z brakiem klarownej identyfikacji muzeów uczelnianych. Niezmiennie zatem jako potrzeba jawi się budowanie świadomości roli muzeów uczelnianych, jak również potencjału zasobów specjalnych uczelni. Ich wypracowywanie leży w interesie samych uczelni, cennych kolekcji i kadry pracowniczej. Rozwiązania upatruje się w intensywniejszych działaniach i komunikacji:

> Mam na myśli większe zaangażowanie w ogólny dyskurs muzealny, wyrażanie opinii i głosu środowiska muzeów uczelnianych w toczących się debatach, prowadzenie działalności wydawniczej, która stanowiłaby wkład w rozwój muzealnictwa. W pewnym stopniu podjęło się tego Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych, które zrzesza większość tego typu jednostek, reprezentuje je i działa na rzecz ich widzialności. Potrzeba jednak większej mobilizacji na rzecz integracji naszego środowiska wokół kwestii merytorycznych i uwypuklenia głosu muzealników uczelnianych w takich obszarach[475].

3.3. Funkcja formacyjna muzeów uczelnianych i ich pracowników

Muzea uczelniane pełnią funkcję formacyjną. Rozumiana jest ona jako zespół aktywności podejmowanych w celu budowania integracji i mobilizowania środowiska oraz pogłębienia świadomości i kształtowania tożsamości grupy muzealnej powiązanej ze szkołami wyższymi. W pierwszej części rozprawy przedstawiono założenia i zakres tych aktywności obserwowany na poziomie międzynarodowym i w poszczególnych regionach. W niniejszym podrozdziale zostaną przedstawio-

[474] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.
[475] Odpowiedź uzyskana w drodze badania ankietowego.

ne inicjatywy ilustrujące formacyjny wymiar związany z działalnością muzeów uczelnianych na szczeblu narodowym oraz uczelnianym.

Współpraca z innymi jednostkami i instytucjami, wymiana dobrych praktyk oraz analiza zdobytych doświadczeń są działaniami nie tylko wzmagającymi kwalifikacje, ale także przynoszącymi zrozumienie i uznanie. Tego rodzaju wymiana możliwa jest przede wszystkim w ramach grup specjalistów, w strukturach stowarzyszeń czy sojuszy. Uczestnictwo w tak zorganizowanych środowiskach krajowych i międzynarodowych pozwala również na promocję i budowanie marki jednostki muzealnej[476]. Inicjującymi wiele spośród pozarządowych formacji wspomagających specjalistyczne działania instytucji i jej kadr byli często sami pracownicy jednostek muzealnych, determinowani chęcią promocji pewnych praktyk oraz poszukiwaniem wspólnie sposobu rozwiązania problemów.

Nie inaczej było w przypadku polskiego Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych, organizacji pozarządowej wspomagającej muzea uczelniane i opiekunów zbiorów akademickich w Polsce. Początki rozmów dotyczących tej formacji sięgają właściwie 2009 roku. Odbywały się one w ramach dyskusji prowadzonych po zakończonej sesji dorocznej UNIVERSEUM Network w Krakowie, gdzie kiełkowały myśli i propozycje dotyczące utworzenia polskiej formacji. Pierwsze koncepty organizacyjne przygotowane były przez pracowników Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Inicjatywa utworzenia Stowarzyszenia podjęta została następnie przez reprezentantów muzeów uczelnianych w Białymstoku, Krakowie, Gdańsku i Warszawie i zaowocowała w 2015 roku formalnym utworzeniem Stowarzyszenia, którego celem jest „działalność na rzecz rozwoju muzeów i kolekcji uczelnianych oraz dbałość o materialne i niematerialne historyczne dziedzictwo polskich uczelni wyższych”[477].

Stowarzyszenie zrzesza obecnie ponad 100 członków indywidualnych oraz 27 instytucjonalnych. Działa wspierająco na rzecz jednostek muzealnych i pojedynczych pracowników, również niezrzeszonych. Aktywność tej społeczności wspomaga nie tylko samych jej członków, ale wpływa też na postrzeganie muzeów uczelnianych, wartości zasobów i roli uczelni w zachowaniu elementów dziedzictwa narodowego.

Stowarzyszenie prowadzi działalność popularyzatorską, której przejawem są organizowane wystawy czasowe, wykłady tematyczne, a także publikacja broszur i katalogów. Niezwykle cennym jest pośrednictwo Stowarzyszenia w rozmowach z agendami sektora kultury i nauki oraz przedstawianie istotnych potrzeb. Ważne

[476] D. Folga-Januszewska, *Muzea w Polsce 1989-2008*, „Muzealnictwo” 2009, nr 50, s. 18-46.
[477] Statut Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych, [on-line:] https://muzeauczelniane.pl/statut/ (odczyt: 12.04.2023).

elementy działalności stanowią uzyskiwanie środków na realizację zadań statutowych i wspieranie najbardziej potrzebujących muzeów i kolekcji. Stowarzyszenie w tym obszarze stało się także pomostem dla poszczególnych muzeów w zdobyciu grantu na realizację działań muzealnych.

Siłą Stowarzyszenia są ludzie zaangażowani i zainteresowani nie tylko poszukiwaniem rozwiązań dla swojej jednostki, ale też promowaniem osiągnięć i zasobów całego środowiska, znajdowaniem rozwiązań i narzędzi wspomagających skuteczne zarządzanie obiektami i ochronę dziedzictwa. Zapleczem są na pewno pojedyncze instytucje i ich wyspecjalizowane zespoły.

Stowarzyszenie, które jest dziś znaczącym i rozpoznawalnym podmiotem w sektorze nauki i kultury, współpracuje z innymi formacjami muzealnymi i naukowymi, narodowymi i międzynarodowymi. Znaczący jest fakt, iż poszczególni członkowie działają często w gronach zarządczych w innych organizacjach zrzeszających muzealników.

Aktywność formacyjna odbywa się na wielu poziomach i w wielu przestrzeniach. Nie do przecenienia są inicjatywy podejmowane regionalnie, w poszczególnych miastach, ale też te zawierane w ramach instytucji – organizatora muzeum. Do takich należą między innymi kooperacje i współpraca zawierane w ramach pojedynczych uczelni. Przykładem może być Uniwersytet Jagielloński czy Uniwersytet Wrocławski.

W ramach Uniwersytetu Wrocławskiego działa kilka jednostek o charakterze muzealnym, jak również inne, których zadaniem jest pielęgnowanie zasobów historycznych, naturalnych czy architektonicznych, a także pielęgnowanie pamięci i popularyzacja dziedzictwa uczelni. Mowa o Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego i jego jednostkach: Muzeum Człowieka, Muzeum Geologicznym im. Henryka Teisseyre, Muzeum Mineralogicznym im. Kazimierza Maślankiewicza, Muzeum Przyrodniczym, Ogrodzie Botanicznym czy Arboretum (wszystkie jednostki wyodrębnione w strukturze organizacyjnej, ujęte w Regulaminie Organizacyjnym UWr.). Pracownicy wspomnianych jednostek podejmują wiele inicjatyw konsolidujących, integrujących i umożliwiających zwiększanie świadomości. Jednym z takich działań jest wspólna realizacja projektu digitalizacyjnego „Leopoldina online", w którym udział wzięło 17 jednostek Uniwersytetu, a wśród nich 4 muzea[478]. Poza zabezpieczeniem i udokumentowaniem kolekcji muzea mogły wykorzystać cyfrowy zasób w dydaktyce i komunikacji z odbiorcami zewnętrznymi,

[478] Projekt współfinansowany ze środków programu Polska Cyfrowa: „Leopoldina online – platforma integracji i udostępniania elektronicznych zasobów Uniwersytetu Wrocławskiego dla nauki, edukacji i popularyzacji wiedzy".

Fot. 20. Spotkanie krakowskiej grupy muzeów i kolekcji uczelnianych, AGH, czerwiec 2019

Fot. 21. Spotkanie międzynarodowe organizowane przez Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, we współpracy z Coimbra Heritage Working Group oraz Stowarzyszeniem Muzeów Uczelnianych, czerwiec 2019

szczególnie w czasie pandemii, która rozpoczęła się niedługo po zakończeniu realizacji określonych projektem zadań. Dzięki podjętym w ten sposób działaniom pracownicy mogli się poznać, wymienić doświadczeniami i w sposób efektywniejszy i śmielszy podchodzić do nowych wyzwań. Muzealnicy Uniwersytetu Wrocławskiego podkreślają często, jak istotne są dla nich wewnętrzna sieć kontaktów i platforma wymiany dobrych praktyk. Ważne w tej integracji były organizowane przez Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych konferencje i zainicjowane regionalne spotkania robocze. To one w przekonaniu muzealników pomogły im stworzyć lokalne sieci powiązań.

Przykłady podobnych inicjatyw formacyjnych zrealizowanych w ramach Uniwersytetu Jagiellońskiego zostaną opisane w kolejnej części dysertacji. Należy w tym miejscu jednak przywołać zainicjowaną w 2017 roku przez pracowników Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego integrację muzeów i innych jednostek o tym charakterze działających w ramach krakowskich uczelni. Ta nieformalna sieć lokalna skupia pracowników, w tym powiązanych ze Stowarzyszeniem Muzeów Uczelnianych. Ich intencją jest niezmiennie wymiana praktyk i doświadczeń, ale i tworzenie relacji koleżeńskich, które są niezwykle pomocne w codziennych obowiązkach. Krakowska grupa muzealników uczelnianych i opiekunów kolekcji spotyka się regularnie w poszczególnych szkołach wyższych i dyskutuje nad bieżącymi problemami, prezentuje swoje osiągnięcia, jak również inicjuje nowe aktywności czy nowe współprace. Przez kilka lat udało się poszerzyć krąg uczestników i podjąć wiele dyskusji, które znalazły swoją kontynuację w projektach badawczych, artykułach naukowych czy aktywnościach popularyzatorskich.

Podsumowanie

Analiza podjęta w drugiej części dysertacji prowadzi do spostrzeżenia, iż tak samo jak w przypadku innych kręgów terytorialnych i kulturowych również i w Polsce przedmioty, tradycje i obyczaje składające się na dziedzictwo szkół wyższych stają się istotne w związku z uzyskiwaniem informacji w celu generowania i rozpowszechniania wiedzy. Różnorodne zbiory, często nacechowane przez lokalne konteksty i relacje, lokowane są w poszczególnych jednostkach uczelni – muzeach, bibliotekach, archiwach, centrach lub są oddane bezpośrednio pod zarząd indywidualnych pracowników naukowych lub zespołów administrujących szkół wyższych. Specjalistyczne zasoby są mocną stroną szkół wyższych, przy tym szczególnie ich jednostek muzealnych. Potrzebne jest ich racjonalne wykorzystanie oraz udzielenie im wsparcia.

Na gruncie polskim obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania prowadzeniem inwestycji na rzecz i z użyciem kolekcji akademickich, jak również chęci

tworzenia specjalistycznych jednostek tworzonych dla ich ochrony i opracowania, w tym w szczególności muzeów uczelnianych. Ich specyfika jest transwersalna. Znajduje się pośród tych jednostek niektóre w pełni dostępne dla publiczności lub takie, które są dostępne jedynie dla środowiska akademii i dla jej indywidualnie nakreślonych celów. Tworzą one płynny i heterogeniczny krajobraz[479].

Zbiory uczelniane zyskują odpowiedni status i odpowiedzialnych kuratorów. Zapewnienie tego stanu rzeczy, a przy tym opracowywanie narzędzi, infrastruktur, zintegrowanego podejścia, staje się nakładem pracy indywidualnych uczelni i ich jednostek, a także zaangażowania całego środowiska. Zauważalne zróżnicowane podejście uniwersytetów i specjalistycznych szkół wyższych do sprawowania opieki nad materialnymi i niematerialnymi śladami działalności naukowej jest przykładem i świadectwem elastyczności tych instytucji. Pozwala wyodrębnić ich intencje i cele w zakresie ochrony dziedzictwa i spełniania istotnej społecznie i kulturowo funkcji, ale także zauważyć, iż możliwości ich realizacji mogą być różne, a na pewno muszą być adekwatne do sytuacji jednostki macierzystej[480].

Na podstawie przywołanych i analizowanych przykładów można wyodrębnić nie tylko zróżnicowane sposoby administrowania i określania jednostek o charakterze muzealnym w uczelniach, ale również wyłonić rozróżnienie muzeów uczelnianych oparte na ich roli[481]. Mowa o jednostkach usytuowanych w strukturze szkoły wyższej i wspomagających jej działalność oraz statutowe zadania z rozróżnieniem na:

- muzea uczelni/uniwersytetu w rozumieniu jednostek zajmujących się obszarami tematycznymi bliskimi organizatorowi, wynikającymi z jej działalności lub tworzonymi celowo dla jej wsparcia, oraz ochroną śladów przeszłości i tradycjami uczelni;
- muzea w uczelni/uniwersytecie w rozumieniu jednostek ulokowanych w ramach struktury uczelni i podlegających jej regułom, ale prowadzących działalność z zakresu ochrony i popularyzacji nauki i kultury, jednak niezwiązaną w żaden sposób z profilem, dziejami czy zadaniami instytucji macierzystej.

Niezależnie jednak od tego zróżnicowania muzealne jednostki uczelniane w każdym przypadku działają w zakresie i na rzecz ochrony dziedzictwa oraz

[479] M.C. Lourenço, *Defining the University Museum Today: Between ICOM and the „Third Mission"*, [on-line:] http://umac.icom.museum/defining-the-university-museum-today-between-icom-and-the-third-mission/ (odczyt: 19.04.2023).

[480] H.G. Rodeck, *Our Philosophical Framework*, „Museum News" 46(5), 1968, s. 33-34.

[481] Rozróżnienie na „museu da universidade vs. museu para a universidade" zasygnalizowane w latach sześćdziesiątych przez Charlesa Odegaarda. Zob. C.E. Odegaard, *The University and the Museum*, „Museum News" 42(1), 1963, s. 31-34.

pełnią funkcję narratora i edukatora w tym obszarze. Komunikują zdobyte doświadczenie i zasoby społeczności, a wraz z tym zaangażowaniem wypełniają jej zapotrzebowanie na uczenie się i doświadczanie historii, nauki i kultury.

Muzea uczelniane w Polsce skutecznie kształtują swoją pozycję w sektorze akademickim i muzealnym. Pojawiają się w środowisku oraz literaturze jako podmioty o dużym potencjale i istotnej roli, przede wszystkim w zakresie dostarczania wiedzy i doświadczeń oraz w obszarze edukacji i popularyzacji.

Przeprowadzona analiza pozwala także na spostrzeżenie, iż działalność muzeów uczelnianych w Polsce staje się zjawiskiem poddawanym obserwacjom i ewaluacji. Spostrzeżeń i weryfikacji podejmują się w tym zakresie zarówno bezpośrednio zaangażowani członkowie środowiska – pracownicy uczelni i kuratorzy muzealni, jak i badacze różnych dyscyplin. Działalność obu tych grup prowadzi nie tylko do budowania wyższej świadomości i kształtowania tożsamości muzeów uczelnianych i jednostek paramuzealnych w uczelniach, ale pozwala również na budowanie modelu postępowania z kolekcjami i adaptowania ich dla potrzeb i realizacji zobowiązań czy powinności szkół wyższych.

Rozdział III

Uniwersytet Jagielloński – model organizacji muzeum i formy ochrony dziedzictwa uczelni

Jak już szerzej pisano we wstępie, celem rozprawy jest charakterystyka i analiza muzeów i kolekcji usytuowanych w strukturach polskich szkół wyższych. Zadaniem jest nie tylko ich opis, przedstawienie szerokiego kontekstu ich powoływania, działalności, postrzegania, ale także wskazanie możliwości czy trudności w ich funkcjonowaniu.

Rozdział III uzupełnia relację na temat tej szczególnej grupy muzealnej na przykładzie jednej z największych polskich uczelni – Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wybór Uniwersytetu w celu analizy modelu organizacji muzeów i kolekcji oraz ochrony dziedzictwa akademickiego nie jest przypadkowy. To najstarsza polska wszechnica posiadająca niezwykle cenne i zróżnicowane zasoby – zarówno obiekty artystyczne, instrumentarium naukowe, jak i okazy przyrodnicze. Zgromadzone kolekcje są nie tylko przejawem naukowej aktywności, ale też świadectwem niezwykłej roli Uniwersytetu w życiu naukowym i kulturalnym Polski oraz relacji łączących społeczność akademicką ze społecznością lokalną.

Uniwersytet Jagielloński posiada rozbudowaną strukturę administracyjną, w ramach której ulokowane są jednostki koncentrujące się na gromadzeniu, ochronie i opracowaniu kolekcji oraz krzewieniu tradycji, a także te, dla których działania z wykorzystaniem obiektów muzealnych są tylko elementem uzupełniającym codzienną praktykę i podstawowe zadania statutowe uczelni. Jednocześnie realizuje się zakrojone na dużą skalę działania mające na celu uporządkowanie i skoordynowanie wszystkich procedur i prac związanych z kolekcjami. Doświadczenie Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego pracowników w tym zakresie oraz wprowadzony model ochrony dziedzictwa uczelni jest właściwie jedynym przykładem tego

rodzaju kompleksowego podejścia w Polsce, co potwierdza dodatkowo, iż właściwa jest jego analiza.

Dla lepszego scharakteryzowania muzeów i kolekcji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz zrozumienia genezy i celów ich organizacji, utrzymania i angażowania się w bieżącą działalność uczelni przywołane zostaną najistotniejsze fakty z dziejów tej wszechnicy. Jej losy i doświadczenia determinują bowiem kolekcje i muzea oraz sposoby ich kształtowania i prowadzenia.

Analizie poddane zostaną czynności podjęte w zakresie ochrony kolekcji przez władze Uniwersytetu i jego pracowników od roku 1947, to jest od momentu powołania muzeum w strukturze uczelni. Szczególnie istotne, z uwagi na stawiane pytania badawcze i hipotezę, będą prezentacja i interpretacja działań podejmowanych w Uniwersytecie od roku 2015, między innymi ze względu na powołanie Stałej Rektorskiej Komisji do spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, wprowadzenie regulaminu majątku szczególnego, wprowadzenie regulaminów zbiorów specjalnych, wdrożenie systemu bazodanowego do ewidencji i naukowego opracowania zbiorów uniwersyteckich.

Sposób i zakres działań podejmowanych przez Uniwersytet Jagielloński na rzecz ochrony oraz wykorzystania historycznych i współczesnych zasobów nie jest zapewne idealnym i jedynym modelem organizacyjnym. Należy jednak podkreślić, że mamy do czynienia z kulturą organizacyjną i zasobami o wysokiej randze i znaczeniu, zdeterminowanymi szeregiem czynników na długim odcinku czasowym. Zapewnienie zróżnicowanych zbiorów artystycznych i naukowych staje się wyzwaniem uczelni, która ponosi za nie odpowiedzialność, a wprowadzony model ochrony ma charakter empiryczny, oparty na roli obiektów i społeczności. Ma on na celu możliwie pełne zachowanie śladów przeszłego i bieżącego działania, badanie historii i rozwoju zbiorów uniwersyteckich, umożliwienie refleksji nad ich odrębnością i indywidualnością, pełnienie społecznie oczekiwanej funkcji.

Analizowany przypadek dostarcza ponadto dowodów pozwalających na weryfikację hipotezy oraz umożliwia jednocześnie przedstawienie potencjalnego modelu organizacji muzeów i kolekcji uczelnianych oraz ochrony posiadanych zasobów różnych tematycznie i materiałowo.

Korzyścią płynącą z tego opracowania jest także udokumentowanie niezwykle istotnego procesu prowadzonego przez Uniwersytet Jagielloński w zakresie zarządzania szczególnymi elementami majątku, ich ewidencji i naukowej interpretacji. Autorka rozprawy jest uczestnikiem tego procesu oraz koordynatorem kilku zadań, a także współautorem części zadania.

1. Uniwersytetu Jagiellońskiego historyczne uwarunkowania

Krakowskie *studium generale*[482] powołał w 1364 roku król Kazimierz III Wielki, opierając swą decyzję na pozwoleniu papieskim, a także przywilejach przyznanych społeczności akademickiej przez władze miasta. Pierwsza polska wszechnica wzorowana była na uniwersytetach w Padwie i Bolonii[483]. Różnica polegała na tym, iż włoskie uczelnie specjalizowały się wówczas pojedynczo w danej dziedzinie, podczas gdy w Krakowie to jeden uniwersytet skupiał nauki wyzwolone, medycynę i prawo łącznie. Ponadto korporacja składała się z: profesorów, studentów, kleryków, pedli i służących, a więc wszystkich członków społeczności. Wybór Krakowa na miasto akademickie nie był przypadkowy. Zdecydowanie istotną rolę odegrała tu jego kościelna tradycja. Dla miasta ufundowanie tego rodzaju szkoły stanowiło też ważne wydarzenie. Upatrywano w nim możliwości rozwoju przede wszystkim w związku z napływem studentów.

Uniwersytet Kazimierza, jak zwykło się również określać krakowską wszechnicę, nie był osadzony dość solidnie. Przeciwdziałało temu kilka czynników. Papieska bulla, tak istotna dla ukonstytuowania uczelni, formalnie dotarła do Krakowa dopiero w roku 1365. Formuła organizacyjna wymagała porozumienia króla z krakowskim biskupem, co w przypadku relacji Kazimierza i ówczesnego biskupa Bodzanty nie miało szansy zaistnienia. Dopiero nastanie kolejnego biskupa, zaprzyjaźnionego z królem absolwenta padewskiego uniwersytetu, Floriana Mokrskiego, pozwoliło zaktywizować działania uniwersyteckie w 1367 roku. Również wówczas, zgodnie z królewską wolą, zainicjowano plany budowy siedziby uczelni w Kazimierzu (w przeszłości – samodzielnym mieście, dziś – dzielnicy Krakowa). Wiele z zainicjowanych aktywności udaremniła jednak śmierć Kazimierza Wielkiego w 1370 roku[484]. Nie kontynuowano budowy siedziby uczelni, nie uruchomiono nauczania poza obszarem nauk wyzwolonych. Przyczyn takiej sytuacji upatrywano nie tylko we wskazanych powyżej incydentach, ale również w niedostatecznym finansowym zabezpieczeniu Uniwersytetu przez króla Kazimierza. Dopiero działania kolejnych władców zadecydowały o tym, że krakowska wszechnica rozpoczęła na dobre swoje funkcjonowanie i rozwijała poszczególne fakultety.

Dzięki aktywności królów Jadwigi i Władysława Jagiełły udało się podjąć działania reaktywujące kolejne inicjatywy, a także budować fundamenty silnego Uniwersytetu. Istotna w tym względzie była przede wszystkim zgoda papieża Bonifacego IX

[482] A. Banach, J. Dybiec, K. Stopka, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 9-15.
[483] *Ibidem*.
[484] *Ibidem*.

na utworzenie wydziału teologicznego[485]. Ten koronny w owym czasie fakultet przynosił splendor uczelni, ale także miał działać wspomagająco w kształceniu i wykorzystaniu wiedzy dla krzewienia wiary katolickiej, szczególnie w odniesieniu do rdzennej ludności litewskiej i innych terenów Europy Wschodniej. Dzięki aktywności Jadwigi i jej woli, obejmującej również działania po jej śmierci, Władysław Jagiełło ustanowił w roku 1400 Collegium Almae Universitatis Studii Cracoviensis[486].

Sytuacja polskiej Almae Matris długo nie była łatwa. Wynikało to przede wszystkim ze sporej konkurencji wypływającej z działalności innych silnych ośrodków akademickich w Europie, a przede wszystkim tych nieodlegle położonych[487]. Niemniej siła wzrastała w miarę wzmacniającej się pozycji kraju (na przykład w związku ze zwycięstwami w walce, chociażby pod Grunwaldem) czy rozwoju samego miasta.

Uniwersytet był królewską fundacją, ale i instytucją kościelną. Oba te elementy stały się dla niego nieodzowne i przejawiały się w praktycznym wymiarze oraz symbolice do końca XVIII stulecia. Królewską rolą było zapewnienie uczelni majątku i przywilejów oraz sprawowanie nad nią patronatu, choć nie wiązało się to ze szczególnymi przywilejami dla samego władcy. Dla Uniwersytetu stanowiło to szczególną wartość, którą podkreślano, kultywując pamięć władców i obejmując ich modlitwą. Z kolei z ramienia Kościoła istotne funkcje pełnił każdorazowy biskup krakowski, będąc kanclerzem uczelni. Zatwierdzał on między innymi statuty i awanse naukowe.

Uniwersytet był zarządzany autonomicznie przez wybrane władze. Istotną rolę odgrywało generalne zgromadzenie złożone z wybranych profesorów poszczególnych fakultetów i kolegiów. Dbało ono o interesy uczelni, dokonywało wyboru mieszkańców poszczególnych wspólnot, zatwierdzało postanowienia wydziałów, wspomagało w decyzjach niemożliwych do podjęcia przez rektora. Decyzje zapadały większościowo. Finansami uczelni zawiadował prokurator. Na czele uniwersytetu stał rektor, początkowo wybierany z grona studenckiego, od roku 1400 – przez i spośród profesorów w trakcie kilkuetapowych elekcji. Na stanowisko to wybierani byli najczęściej profesorowie prawa kanonicznego lub teolodzy. Rektor reprezentował Uniwersytet na zewnątrz oraz pełnił nadrzędną funkcję administracyjną i orzekającą wewnątrz wspólnoty. Rozstrzygał w sprawach cywilnych i sprawach o lżejsze występki karne członków społeczności akademickiej, stosując reguły prawa kanonicznego.

---

485 *Ibidem*, s. 15.
486 *Ibidem*, s. 28-35.
487 Heidelberg, Kolonia, Würzburg, Lipsk.

Bardzo istotna w działalności uczelni była rozbudowująca się infrastruktura. Jej powstanie zainicjował król Władysław Jagiełło, przekazując Uniwersytetowi pierwszą kamienicę, dom zakupiony od Piotra Gerharsdorfa, znajdujący się nieopodal Zaułku Żydowskiego. Była to pierwsza siedziba Uniwersytetu, z biegiem czasu określana mianem Kolegium Większego (Collegium Maius). Miejsce, które miało dać schronienie, swobody i łaski, sprzyjać nauce i dyskusjom[488].

Collegium Maius przez długi czas pozostawało siedzibą teologów i najistotniejszym miejscem dla Uniwersytetu. Nieopodal usytuowano również Collegium Minus przeznaczone dla filozofów. Nieco dalej (okolice dzisiejszej ulicy Grodzkiej) znajdowały się budynki przyznane wydziałom prawa (Collegium Iuridicum) oraz medycyny (Collegium Medicum). Każdy fakultet miał zatem swoją odrębną siedzibę. Uniwersyteckie gmachy stawały się z czasem także domami dla wielu profesorów. Wspólnoty nauczycieli zamieszkujące te akademickie przestrzenie przestrzegały reguł życia klasztornego. Studenci mieszkali najczęściej w bursach.

Fot. 22. *Uniwersytet Jagielloński w XV wieku*, aut. Jan Matejko, 1893

Wiek XV był dla Uniwersytetu czasem rozkwitu. Uczelnia stawała się też rozpoznawalną z uwagi na rozwój dyscyplin, szczególnie matematyki, astronomii czy filozofii[489]. Z czasem stała się popularną dla uczących się, którzy reprezentowali

[488] S. Waltoś, *Na tropach doktora Fausta i inne szkice*, Warszawa 2004, s. 27.
[489] Zob. bibliografia.

różne polskie środowiska i klasy. Ponad 40% studentów pochodziło spoza granic kraju, z miast całej Europy. Uniwersytet odgrywał niezwykle istotną rolę w życiu Krakowa i jego mieszkańców. Przejawiało się to między innymi w pełnieniu przez profesorów znaczących funkcji administracyjnych czy działaniu społeczności uczonych na rzecz interesów miasta.

Niekorzystne momenty, w tym ten związany ze słabszą pozycją uczelni, zaczęto obserwować 100 lat później. Szczególnie czas reformacji i brak otwartości społeczności akademickiej na zmiany oraz określenie uczelni jako katolickiej przyczyniły się do spadku zainteresowania krakowskimi studiami, zwłaszcza wśród wyższych i zamożniejszych grup społecznych. Pogłębiające się problemy ekonomiczne i zła sytuacja polityczna kraju spowodowały, że Uniwersytet wymagał już pod koniec XVIII stulecia reorganizacji i odnowy.

Czas wielkich przemian wiązał się z ustanowieniem Komisji Edukacji Narodowej oraz z realizowanymi z jej ramienia reformami szkół różnego szczebla. Od roku 1765 roku stopniowo reorganizowano Uniwersytet, wprowadzając nowy model nauczania oparty na doświadczeniu i praktyce. Wprowadzono język polski jako wykładowy, zainicjowano budowę infrastruktury badawczej. Szkoła Główna Koronna, gdyż taką nazwę przyjęto wówczas dla krakowskiej wszechnicy, stała się szkołą świecką. Powstawały nowe jednostki, jak: ogród botaniczny, obserwatorium, kliniki uniwersyteckie – ich działania odnotowuje się również współcześnie. Cztery wydziały, funkcjonujące niezmiennie przez stulecia w hierarchii uczelni, zastąpiono Kolegiami Moralnym i Fizycznym[490]. Czołową postacią tych przemian i patronem reform był profesor Uniwersytetu Hugo Kołłątaj.

Odnowiona i umocniona uczelnia stanęła w obliczu narodowego kryzysu. Każda z zawieruch politycznych czy trudnych sytuacji społecznych oddziaływała silnie na wspólnotę akademicką i determinowała podejmowane w ramach uczelni decyzje.

Po upadku powstania kościuszkowskiego i pod rządami Austrii Uniwersytet szczęśliwie ustrzegł się likwidacji, niemniej został poddany procesowi germanizacji, który wiązał się nie tylko z wprowadzeniem języka niemieckiego, ale także ze sprowadzeniem profesorów austriackiego i czeskiego (z części pod panowaniem Austriaków) pochodzenia i zasilaniem tą drogą kadry dydaktycznej.

Przejawy polskości nie zanikały, nie brakowało także i w grupie przybyłych profesorów empatii i zaangażowania w sprawy polskie i ochronę symboli narodowych. Wciąż jednak ograniczana była swoboda uczelni. Wiele reakcji władz miasta miało pozornie wspierający charakter, zwłaszcza po roku 1846 i upadku Wolnego Miasta Krakowa[491].

[490] A. Banach, J. Dybiec, K. Stopka, *op. cit.*, s. 76-88.
[491] W latach 1853-1860 język niemiecki był językiem wykładowym Uniwersytetu.

Koniec XIX wieku był dla uczelni okresem niezwykle ważnym z perspektywy działań na rzecz zachowania polskości, indywidualności, utrzymania statusu niezależnej naukowo i kulturowo uczelni. Przyjęcie nazwy Uniwersytet Jagielloński stało się aktem niezwykle symbolicznym. Odniesiono się w ten sposób do czasów silnej Rzeczypospolitej i władców, dzięki którym uczelnia stała się trwałą i znaczącą instytucją. Wprowadzenie strojów rektorskich w kolorach purpury oraz tóg zwieńczonych mucetem z gronostajów było dodatkowym manifestem. Uniwersytet w tym czasie stawał się na nowo silnym ośrodkiem naukowym, a także kulturalnym, w którym posługiwać się można było na powrót językiem polskim. Stanowił centrum, gdzie kształtowała się świadomość narodowa i w którym upatrywano nadziei na dobrą przyszłość. Działo się tak dzięki wsparciu władz uczelni, a szczególnie za sprawą Józefa Dietla[492]. Ojczysty język i renoma, wynikająca z wysokiego poziomu nauczania, okazały się atutami skupiającymi coraz większe zainteresowanie studentów, a od końca XIX wieku – również studentek[493].

Wraz z wybuchem II wojny światowej Uniwersytet i jego społeczność dotknęła jedna z największych tragedii. W listopadzie 1939 roku pod pozorem wykładu sprowadzono do siedziby UJ – Collegium Novum – 183 pracowników naukowych krakowskich uczelni. Była to zaplanowana akcja wymierzona w polską inteligencję, zmierzająca do aresztowania i wywiezienia profesorów do obozów Sachsenhausen i Dachau[494]. Uniwersytet został przejęty przez niemieckiego okupanta, który po zamknięciu uczelni wykorzystał całą infrastrukturę dla własnych celów. Mimo to społeczność akademicka przez cały czas trwania wojny prowadziła działalność naukową i dydaktyczną w podziemiu.

Powojenny Uniwersytet również borykał się z szeregiem trudności, które wynikały w dużej mierze z narzuconego systemu i ideologii. W znaczny sposób determinowały one zakres i możliwości prowadzenia badań naukowych. W tym czasie nastąpiła reorganizacja uczelni polegająca na wyłączeniu wydziału medycznego i utworzeniu odrębnej akademii, zamknięciu wydziałów teologicznego i rolniczego. Nowe możliwości przyniósł upadek reżimu i okres transformacji.

---

[492] Józef Dietl (1804-1878), profesor, lekarz, społecznik, następnie prezydent miasta Krakowa, wspierający proces repolonizacji uczelni. Zob. J. Dietl, *O reformie szkół krajowych*, z. 1: *Stanowisko szkoły. Rada szkolna krajowa. Język wykładowy*, Kraków 1865.

[493] W 1894 roku na Uniwersytet Jagielloński po raz pierwszy przyjęto kobiety. Były to trzy studentki farmacji: Jadwiga Klemensiewicz, Janina Kosmowska i Stanisława Dowgiałło. Do roku 1918 poszczególne wydziały i dyscypliny dopuściły kobiety do studiów. W latach dwudziestych stanowiły one już 25% społeczności akademickiej. Zob. U. Perkowska, *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939*, Kraków 1994.

[494] Zob. *Sonderaktion Krakau. Die Verhaftung der Krakauer Wissenschaftler am 6. November 1939*, hrsg. von J. August, Hamburg 1997; I. Paczyńska, *Aktion gegen Universitäts-Professoren (Kraków, 6 listopada 1939 roku) i okupacyjne losy aresztowanych*, Kraków 2019.

Uniwersytet Jagielloński kształci obecnie blisko 50 tysięcy studentów w ramach 16 wydziałów. Do grona studiujących należą osoby różnej narodowości. Uczelnia zatrudnia blisko 8500 osób, z czego około 4000 to etaty nauczycieli akademickich, stając się tym samym największym pracodawcą w regionie. Dydaktyka i badania prowadzone są w blisko 100 obiektach, w tym w ramach Kampusu 600-lecia Odnowy Uniwersytetu Jagiellońskiego, usytuowanego w dzielnicy Ruczaj.

1.1. Zasoby architektoniczne Uniwersytetu Jagiellońskiego

Dziedzictwo architektoniczne Uniwersytetu Jagiellońskiego kształtowało się przez stulecia działalności uczelni. Pierwszym budynkiem Uniwersytetu było Collegium Maius[495], a dokładniej dom będący jego zaczątkiem. W roku 1400 dzięki królewskiej fundacji nabyto pierwszą z kamienic – Dom Pęcherzów z Rzeszotar[496] i zainaugurowano w nim działalność odnowionej uczelni, a także dano początek uniwersyteckiemu kompleksowi.

Kolegium Większe[497] rozbudowywano przez całe XV stulecie. Łączono kolejne z nabywanych budynków i parceli, dobudowywano przewiązki, nadawano zabudowaniom kształt i charakter zwięzłej, jednolitej bryły otaczającej otwartą przestrzeń dziedzińca. Wplatano wątki niemieckiej i włoskiej architektury, co uczyniło tę budowlę prawdziwie europejską. Collegium Maius do końca XVIII wieku było głównym budynkiem uczelni i najważniejszym miejscem, gdzie prowadzono wykłady, dyskurs naukowy, gdzie mieszkali profesorowie i gdzie celebrowano uniwersyteckie zwyczaje.

Reorganizacja Uniwersytetu w czasach reform spowodowała, że zmianie ulegała rola poszczególnych budynków. Nieco podupadłe w XVIII wieku Collegium zostało poddane rewitalizacji i przeznaczone na siedzibę biblioteki. W poszczególnych częściach gmachu mieściły się magazyny, a także czytelnia. Sama budowla wzbudzała wciąż spore zainteresowanie i przyciągała nie tylko ze względu na swoją historię i architektoniczne walory, ale także z uwagi na przechowywane w niej zasoby. Biblioteka była nie tylko miejscem istotnym dla uczelni, ale i społeczności pozaakademickiej, która przyciągała zbiorami bibliotecznymi i możliwością obcowania z tym szczególnym miejscem. Po zakończeniu II wojny światowej budynek został przeznaczony na siedzibę Muzeum.

---

[495] A. Chwalba, *Collegium Maius*, Kraków, 2010, s. 18-23.

[496] *Collegium Maius. Przewodnik ilustrowany*, fot. P. Jaworek, red. K. Szroeder-Dowjat, Warszawa 2013.

[497] *Ibidem*, s. 13.

Fot. 23. Fotografia autorstwa Antoniego Pawlikowskiego przedstawiająca Salę im. Gostkowskich w Bibliotece Jagiellońskiej

Nieopodal Collegium Maius, już w średniowieczu, powstawała dalsza infrastruktura uniwersytecka. Do najstarszych budynków zalicza się Collegium Minus, położone tuż obok pierwszej siedziby i połączone z nią po dziś dzień tak zwanym Ogrodem Profesorskim. Kolegium Mniejsze było siedzibą filozofów i domem tej grupy profesorów do końca XVIII stulecia. Podobnie jak w przypadku Kolegium Większego budynek poddawano zmianom i przebudowom. Współcześnie służy nadal nieprzerwanie celom dydaktycznym jako siedziba Instytutu Archeologii UJ.

W ramach tak zwanego kwartału uniwersyteckiego, obejmującego przestrzeń miejską pomiędzy ulicami Jagiellońską, Wiślną i Plantami, powstawały albo ulokowane zostały bursy studenckie i kolejne gmachy, które współcześnie stanowią istotne zaplecze lokalowe uczelni. Do takich miejsc zalicza się Collegium Novum[498], będące dziś gmachem głównym Uniwersytetu. Neogotycki budynek

[498] *Encyklopedia Krakowa*, red. R. Burek, Warszawa 2000, s. 127-128.

według projektu Feliksa Księżarskiego[499] oddano do użytku w 1887 roku. Został usytuowany na terenie, gdzie w poprzednich stuleciach znajdowały się domy studenckie, stanowiące również przestrzeń pracy i dyskursu naukowego. W tej części kwartału usytuowana była między innymi Bursa Jerozolimska[500], ufundowana przez kardynała Zbigniewa Oleśnickiego, hojnego darczyńcę Uniwersytetu.

Niezwykle ważne, nie tylko przez wzgląd na pełnienie funkcji siedziby poszczególnych zakładów, ale także z uwagi na fakt bycia areną istotniejszych wydarzeń naukowych i kulturalnych miasta, są również inne zabudowania usytuowane w jego centrum. Symbolicznym w tym kontekście jest budynek Collegium Physicum (obecnie Collegium Kołłątaja) wzniesiony w czasie przeprowadzania reform w XVIII wieku[501]. Służył wówczas w dużej mierze jako miejsce wykładania nauk przyrodniczych i matematycznych. Z czasem znalazł się tam pierwszy gabinet zoologiczny i udostępniona została bogata i cenna kolekcja naturaliów[502]. Jest to miejsce, w którym w kwietniu 1883 roku Karol Olszewski i Zygmunt Wróblewski przeprowadzili owocnie eksperyment skroplenia tlenu i azotu, głównych składników powietrza[503].

Nieco dalej, niemniej wciąż w obrębie Starego Miasta, usytuowane jest Collegium Iuridicum[504] (tak zwany trakt królewski prowadzący na Wawel, ulica Grodzka). Gmach powstał dzięki połączeniu dwóch średniowiecznych domów, dawnych kolegiów medycznego i prawniczego. Został przebudowany w drugiej połowie XVIII wieku. Podobnie jak w przypadku najstarszego uniwersyteckiego budynku, Collegium Iuriducum[505] jest czworobokiem otaczającym niewielki dziedziniec. Bardzo istotne architektonicznie są detale w postaci kamiennych portali, stropów, otworów okiennych[506]. Od lat dziewięćdziesiątych XX wieku budynek jest siedzibą Instytutu Historii Sztuki UJ.

Jeśli mowa o lokalizacjach Uniwersytetu, to wiele istotnych miejsc znajduje się nie tylko w najstarszych częściach miasta, ale również w nowych dzielnicach,

---

499 Feliks Księżarski (1820-1884), polski architekt. Zob. A. Żeleńska-Chełkowska, *Feliks Księżarski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. nauk. E. Rostworowski, Wrocław 1970.

500 Zob. U. Bęczkowska, A. Chwalba, *Collegium Kołłątaja*, Kraków 2020.

501 M. Rożek, *Przewodnik po zabytkach Krakowa*, Kraków 2010, s. 133-134.

502 *Encyklopedia Krakowa…*, s. 125.

503 Zob. A. Szytuła, *125. rocznica skroplenia składników powietrza*, „Foton" 2008, nr 101, s. 14-17.

504 Uniwersytet posiadał od średniowiecza cztery gmachy, będące poniekąd odniesieniem do czterech fakultetów.

505 Zob. S. Sroka, *Collegium Iuridicum*, Kraków 2015.

506 Obszar obejmujący między innymi budynki takie jak: Paderevianum II, Auditorium Maximum, Bibliotekę Jagiellońską określany jest Drugim Kampusem.

ukształtowanych w ostatnich dekadach[507]. Poszczególne gmachy wydają się tworzyć odrębną ścieżkę narracyjną na temat historii uczelni, jej społeczności i relacji z ośrodkiem miejskim. Takim jest zapewne siedziba Biblioteki Jagiellońskiej[508], będąca przykładem architektury monumentalnego stylu polskiego okresu międzywojennego. Dziś to nie tylko obiekt, w którym gromadzi się zbiory biblioteczne o charakterze zasobu narodowego, przestrzeń badań naukowych, ale i miejsce społecznie rozpoznawalne i znaczące. Gmach biblioteczny, składający się z zabytkowej części i współcześnie dobudowanego skrzydła, łączy w pewien sposób najstarszy fragment kampusu z nowymi jego odsłonami oraz staje się punktem trasy wiodącej przez Stare Miasto do kolejnego istotnego miejsca uniwersyteckiego na mapie Krakowa, jakim jest Ogród Botaniczny, który również odgrywa ważną rolę w badaniach, edukacji i kulturze.

Opisane powyżej budynki to tylko wybrane miejsca na mapie Krakowa, które mają szczególne znaczenie dla Uniwersytetu, jego społeczności, historii i kultury regionu i kraju. Część z nich, a także inne, dotąd niewspomniane obiekty architektoniczne będą przywoływane i opisywane szerzej w dalszej części pracy w związku z omawianymi jednostkami uczelni.

1.2. Początki uniwersyteckich kolekcji

Obiekty składające się na dzisiejsze kolekcje Uniwersytetu Jagiellońskiego gromadzone były właściwie od początku jego funkcjonowania. Działo się to w pewien sposób samoczynnie poprzez szereg zapisów, zakupów i darów. Pierwszymi dobroczyńcami byli sami fundatorzy Uniwersytetu, biskupi, a następnie profesorowie uczelni. Dzięki profesorom otrzymywał on nie tylko liczne dary, ale również połowę sum kapitałowych. Warto wspomnieć, iż ich fundacje dotyczyły również powoływania katedr czy miejsc pracy w uczelni[509]. Do dziś w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego znajdują się obiekty nawiązujące do przekazów królewskich, jak chociażby berło rektorskie wykonane dzięki fundacji królowej Jadwigi, złoty łańcuch ofiarowany przez księżną Aleksandrę Mazowiecką[510], a także istotne przekazy profesorskie, jak chociażby unikalne instrumentarium astronomiczne stanowiące dar Marcina Bylicy. Wiele spośród pamiątek nie tylko odnosi się do zdarzeń życia uniwersyteckiego, ale także obrazuje istotne wydarzenia w historii kraju, jak

[507] P. Franaszek, *Kampus 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2020, s. 7-19.

[508] Zob. K. Frankowicz et al., *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 2: *1775-1918*, Kraków 2017.

[509] J. Pollesch, M. Zdanek, *op. cit.*, s. 94.

[510] *Ibidem*.

kałamarz pamiątkowy użyty przy podpisaniu I ustawy rządowej – Konstytucji 3 maja. Przedmioty te pozwalają przywołać postaci polskiego życia naukowego i kulturalnego, jak również treści i działania o wymiarze uniwersalnym. Dzięki takim przekazom Uniwersytet posiada do dziś rzadkie i bezcenne obiekty ważne w badaniach poszczególnych dyscyplin, jak na przykład zegar w formie miniatury kuli ziemskiej otoczonej sferą armilarną, tak zwany Złoty Globus Jagielloński. Znany jest w dużej mierze z uwagi na mapę lądów uwzględniającą zarys nowo odkrytej Ameryki, pozostaje wciąż przedmiotem zainteresowania naukowego różnych dziedzin nauki i kultury.

Chociaż wiele z tych obiektów miało zdecydowanie bardziej symboliczny charakter i często nie służyło codziennej praktyce uniwersyteckiej, należy się im uwaga, zważywszy w szczególności na fakt, iż Uniwersytet nie gromadził i nie przechowywał ich w swoim tylko interesie. „Zbieractwo"[511] tego rodzaju, nawet jeśli nie w pełni kontrolowane czy uzasadnione, dawało wiele profitów[512]. Poza przysparzaniem chwały, z uwagi na sprawowanie mecenatu, uczelnia stawała się skarbcem narodowym, a kolekcje wzbogacały i przynosiły społeczne zainteresowanie. Dlatego też z czasem poszczególne z posiadanych dóbr bywały udostępniane publicznie[513].

Tak jak w przypadku innych uczelni europejskich również w Polsce kolekcje ukierunkowane w przemyślany sposób zaczęto gromadzić od końca XVIII wieku. Był to już czas większej świadomości wartości poszczególnych zbiorów, nie tylko artystycznych, ale i naukowych, w tym i przyrodniczych. Już jeden z wybitniejszych przyrodników czasu Oświecenia Krzysztof Kluk podkreślał, że zbieranie obiektów powinno prowadzić do powstania dostojnej, ale przede wszystkim różnorodnej i klarownej kolekcji, której celem nie jest gromadzenie samo w sobie, ale i umożliwienie jej eksplorowania[514].

Początkiem dla gromadzenia zbiorów przyrodniczych krakowskiej wszechnicy był czas reform przeprowadzonych przez Hugona Kołłątaja. Jedną z najstarszych uniwersyteckich kolekcji naturalnych o charakterze naukowym jest zielnik. Za czas jego utworzenia przyjmuje się rok 1780, co pozwala zaliczyć go do grupy 30 najstarszych kolekcji tego rodzaju na świecie[515].

---

511 K. Beiersdorf, *Dzieje Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 6.

512 *Ibidem*.

513 *Ibidem*.

514 *Ibidem*, s. 9.

515 P. Köhler, *Historia Zielnika Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego (KRA) w latach 1780-1910*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki" 1999, nr 2, s. 7-60.

W 1782 roku powołano natomiast do życia Gabinet Historii Naturalnej. Jego pierwsza siedziba mieściła się w budynku Collegium Physicum (ulica św. Anny 6). W drodze zakupów, dzięki prowadzonej działalności badawczej oraz darom powstawały kolekcje zoologiczne, geologiczne i mineralogiczne. Gabinet wspierali również, przekazując własne kolekcje, kolejni jego opiekunowie i nadzorujący: Jan Dominik Piotr Jaśkiewicz, Baltazar Hacquet, Alojzy Rafał Estreicher[516]. Celem nadrzędnym ich uzyskiwania było stworzenie zaplecza dydaktycznego i zapewnienie pomocy w procesie edukacji. Ponadto od początku stało się możliwe udostępnianie okazów osobom spoza uczelni.

W wyniku dość szybkiego powiększania zbiorów w 1811 roku zdecydowano o rozdzieleniu kolekcji ze względu na rodzaj obiektów i zakres merytoryczny ich opracowania. Utworzono tym samym odrębne jednostki: Gabinet Zoologii i Gabinet Mineralogii. Gabinety były rozpoznawalne, a ich zasoby uznane przez badaczy z innych ośrodków naukowych[517]. Od 1855 roku Gabinet Zoologii zaczęto nazywać Muzeum Zoologicznym. Początkowo obie nazwy stosowano zamiennie. Z biegiem czasu zaczęło dominować określenie Muzeum[518].

Sytuacja Uniwersytetu oraz jego zbiorów zależna była od bieżących uwarunkowań politycznych i administracyjnych. Okres obydwu wojen zbiory naturalne przetrwały bez uszczerbku. Szczególne zaangażowanie pracowników i opiekunów pozwoliło zachować je nierozproszone, a co więcej wciąż stosować w nauczaniu tajnym. Problemem jednak, w różnym czasie działalności gabinetu, okazywały się kwestie lokalowe. Z braku możliwości zdobycia nowych pomieszczeń dla kolekcji zdecydowanie ograniczono nabywanie nowych okazów.

Pod koniec lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku zgromadzone i prezentowane przy ulicy św. Anny 6 kolekcje rozdzielono i przekazano pod opiekę określonych instytutów: kolekcja zoologiczna znalazła swoje miejsce w budynku Instytutu Zoologii przy ulicy Ingardena 6, zbiory geologiczne natomiast – w Instytucie Geologii przy ulicy Oleandrów 3 w Krakowie. W obu przypadkach stosowano

[516] Alojzy Estreicher (1786-1852), botanik, entomolog, zob. *Encyklopedia Krakowa…*, s. 127-128; Jan Dominik Piotr Jaśkiewicz (1749-1809), mineralog, geolog, chemik, zob. *Słownik polskich pionierów techniki*, red. B. Orłowski, Katowice 1984, s. 89-90; Baltazar Hacquet (1739-1815), medyk, botanik, zob. Z. Radwańska-Paryska, W.H. Paryski, *Encyklopedia tatrzańska*, Warszawa 1973, s. 157.

[517] Wizytujący Kraków i jego uczelnię nie tylko podziwiali zgromadzone tu okazy, ale również przyczyniali się do wzbogacenia zbiorów. Przykładem może być dar Stefana Endlichera, wizytatora uczelni oddelegowanego z Wiednia. Życzliwość i uznanie dla działalności Akademii zaowocowały w przygotowanym przez niego raporcie dla władz austriackich. Wyrazem uznania była również podarowana przez niego kolekcja ptaków tropikalnych dla Gabinetu Zoologicznego w 1847 roku.

[518] Zob. K. Beiersdorf, *op. cit.*

określenie Muzeum dla wyodrębnionych kolekcji[519]. Okazy służyły nie tylko jako pomoc naukowa. Ekspozycje oparte na posiadanych zasobach były wykorzystywane do celów popularyzatorskich i komercyjnych. W tym kształcie jednostki funkcjonowały do roku 2016 i powołania Centrum Edukacji Przyrodniczej.

Fot. 24. Widok na zbiory Gabinetu Zoologicznego

Krótko po ustanowieniu Gabinetu Historii Naturalnej, w duchu prowadzonych reform, zainaugurowano również uniwersytecki Ogród Botaniczny[520], usytuowany w dawnej posiadłości rodziny Czartoryskich. Prace nad Ogrodem nadzorował początkowo, podobnie jak w przypadku Gabinetu, Jan Jaśkiewicz. Obie jednostki miały charakter zakładów pomocniczych i miały być zapleczem dla prac badawczych i prowadzenia praktyk studentów. Już pod koniec XVIII stulecia kolekcja roślin żywych liczyła blisko 3000 okazów. Bardzo szybko rozbudowywano

[519] Muzeum Zoologiczne było wyodrębnione jako zakład w ramach instytutu. Opracowany został dla niego określony regulamin, powołana była również Rada Naukowa. Jednostka posiadała częściowo odrębny budżet. Muzeum Geologiczne podlegało pod jeden z zakładów Instytutu Geologii.

[520] Oficjalna nazwa Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego funkcjonuje od 1817 roku. Zob. A. Zemanek, *Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – przeszłość i teraźniejszość*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 147-175.

infrastrukturę ogrodu. Już cztery lata od jego założenia funkcjonowały tam dwie szklarnie. Dodatkowo przebudowa i adaptacja pałacu pozwoliła na urządzenie w 1792 roku Obserwatorium Astronomicznego[521].

W historii Ogrodu szczególnie wspomina się czas dyrektury Alojzego Estreichera. Jego zaangażowanie pozwoliło istotnie wzbogacić zbiory, a także powiększyć obszar i zabudowania. Lata 1843–1878 określa się z kolei „złotym okresem". Na ten czas przypada działalność Ignacego Rafała Czerwiakowskiego oraz Józefa Warszewicza. To między innymi okres rozbudowy oranżerii oraz licznych wyjazdów Warszewicza w rejony tropikalne (Ameryka Środkowa i Południowa) i zgromadzenia dużej kolekcji roślin, szczególnie storczyków. Wydany w roku 1864 *Catalogus plantarum* zawierał 9470 gatunków i odmian roślin, dowodząc, że krakowski ogród znalazł się wśród najznamienitszych w Europie[522].

Początek XX wieku przyniósł wiele niekorzystnych zmian w Ogrodzie, między innymi zawalenie się drewnianej storczykarni oraz pożar szklarni roślin tropikalnych. Nie bez znaczenia były również konflikty o charakterze personalnym wśród nadzorców i ogrodników. Z kolei okres międzywojenny to czas trzydziestoletnich rządów Władysława Szafera, którego niestrudzonej działalności zawdzięcza się dzisiejszy kształt Ogrodu. W czasie okupacji pozostawał on czynną placówką. Przejęty przez władze niemieckie służył jako podwalina przyszłych instytutów botanicznych Generalnego Gubernatorstwa. Po wojnie Ogród wrócił pod zarząd Szafera.

Również w ramach dyscyplin medycznych pierwsze okazy pojawiały się w Uniwersytecie od początku XIX wieku. Przykładem mogą być preparaty i okazy anatomiczne sprowadzone z Wiednia i będące zaczątkiem obecnego Muzeum w Katedrze Anatomii czy też zainicjowane przez profesora Macieja Brodowicza gromadzenie zabezpieczonych preparatów sekcyjnych, będących dziś elementem zbioru anatomopatologicznego[523].

W drugiej połowie XIX wieku zapoczątkowano z kolei kolekcję okazów antropologicznych. Dla celów naukowych i porównawczych gromadzono materiał kostny ludzki i zwierzęcy, reprezentatywny dla różnych rejonów świata. Założycielem Muzeum Antropologicznego był profesor Izydor Kopernicki[524].

---

[521] Obserwatorium zostało założone przez matematyka i astronoma Jana Śniadeckiego. Od jego nazwiska budynek określany jest dziś mianem Collegium Śniadeckiego.

[522] *Historia Ogrodu Botanicznego*, [on-line:] https://ogrod.uj.edu.pl/ogrod/historia (odczyt: 8.05.2023).

[523] A. Zemanek, *Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] H. Kowalski et al., *Muzea uczelniane. Katalog…*

[524] Izydor Kopernicki (1825-1891), antropolog, lekarz wojskowy, prowadził badania kraniologiczne. Ulepszył metodę pomiaru czaszek. Zob. *Biographisches Lexikon hervorragender*

Kluczowe dla powstania zbiorów artystycznych było powołanie w 1867 roku Gabinetu Archeologicznego. Tworzący go Józef Łepkowski[525] otrzymał odpowiednią zgodę i dotację finansową ówczesnego Ministerstwa Stanu na zakup zbioru odlewów gipsowych rzeźb antycznych, szkiców zabytków, fotografii. Miały one zainaugurować działanie Gabinetu, a w założeniu wspierać proces nauczania studentów. Miejscem gromadzenia i prezentacji obiektów były przyznawane z czasem w różnych obiektach uczelni pomieszczenia – od sal biblioteki uniwersyteckiej, poprzez wybrane przestrzenie w Collegium Novum, aż po sale Kolegium Nowodworskiego.

W celu wzbogacenia zbiorów Łepkowski nie tylko przekazał do Gabinetu gromadzone przez siebie obiekty, ale przyczynił się również do napłynięcia fali darów od społeczności lokalnej. Zwracając się bezpośrednio do członków społeczności Uniwersytetu i mieszkańców Krakowa o przekazywanie zbiorów, wyzwolił wśród nich wielką ofiarność, ogromne zainteresowanie i entuzjazm. Należy podkreślić, iż w ówczesnej sytuacji politycznej Gabinet, stający się właściwie publicznym muzeum[526], zaczął odgrywać istotną rolę nie tylko w życiu samej uczelni.

Zbiory Uniwersytetu na stałe wpisały się w pamięć lokalnej społeczności i pozostają ważnym punktem zainteresowania odwiedzających miasto, będąc czymś więcej niż tylko zwykłym miejscem turystycznym. Zasoby, do których zalicza się zabytkową architekturę, kolekcje archeologiczne, artystyczne oraz okazy medyczne czy przyrodnicze mają również duży potencjał kulturowy. Służy on nie tylko realizacji zadań wewnątrzuczelnianych i zaspokojeniu potrzeb grupy, ale także do prowadzenia na ich podstawie działań na rzecz rozwoju dobrostanu społeczności Krakowa[527].

Uniwersytet Jagielloński ma wielowiekową historię i tradycję, bogaty potencjał badawczy i interdyscyplinarne zaplecze, co sprawia, że stanowi powód dumy Krakowa. Historia miasta jest związana ze społecznością Uniwersytetu. Podobnie nie można mówić o historii Uniwersytetu bez odniesienia jej do szerszego kontekstu, sytuacji ogólnej i relacji z otoczeniem. Miasto i uczelnia przez wieki działały w synchronizacji i dziś starają się działać, ciesząc wzajemnym uznaniem i wsparciem.

Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts. Mit einer historischen Einleitung, hrsg. von J. Pagel, Berlin 1901, s. 898.

525 Józef Łepkowski (1826-1894), archeolog i historyk, teoretyk i praktyk ruchu inwentaryzatorskiego. Zob. M. Taborska, *Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego – spadkobierca Gabinetu Archeologicznego Józefa Łepkowskiego*, [on-line:] http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=2940 (dostęp: 8.05.2023).

526 Nie można było określić tej jednostki muzeum ze względu na brak zgody władz austriackich. Na ogół jednak Gabinet był postrzegany jako muzeum historii nauki i kultury.

527 N. Bahlawan, M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzea i kolekcje uczelniane…*, s. 394.

Uniwersytet jest aktywny w różnych obszarach pozanaukowych. Adaptuje swoją historyczną rolę i kapitał intelektualny do aktualnej sytuacji i potrzeb społecznych. Muzea uniwersyteckie i ich kustosze dokumentują tę szczególną działalność, przyczyniającą się w znaczący sposób do rozwoju dziedzictwa kulturowego miasta, ale także i sami aktywnie uczestniczą w interpretacji dorobku naukowego i zjawisk kulturowych. Uniwersytet odgrywa zatem złożoną rolę, będąc uczestnikiem i obserwatorem zmian społecznych, a także ich badaczem i tłumaczem. Dziedzictwo akademickie i architektura uniwersytetu pozostają ważnym elementem krajobrazu miasta i regionu.

Fot. 25. Fragment Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego

2. Zadania i misja Uniwersytetu determinujące i wspomagające bieżącą ochronę pamięci i dorobku, a przy tym działalność muzeów i kolekcji

Uniwersytet Jagielloński „dba o rozwój kultury oraz ochronę dziedzictwa materialnego i niematerialnego, jego dokumentowanie i upowszechnianie. Zabiera głos w ważnych dla Polski sprawach w oparciu o wiedzę naukową, racjonalne

argumenty i wyznawane wartości"[528]. Dorobek Uniwersytetu jest wynikiem wielowiekowej aktywności naukowej oraz efektem nawiązywanych relacji z otoczeniem i udziału w życiu społecznym. Składową tego dorobku jest bogactwo intelektualne, kulturowe i naukowe, które zostało przekazane przez poprzednich naukowców, badaczy i akademików, wiedza, zwyczaje i artefakty. Rozwój tego dziedzictwa oznacza również podejmowanie starań na rzecz jego ochrony i rozwijania dla całej wspólnoty Uniwersytetu. Jest również przyczyną dla inicjowania badań, podejmowania krytycznego dyskursu – jego interpretacja pozwala na kształtowanie postaw, budowanie wizerunku i tożsamości. Istotnym działaniem jest odpowiednie zarządzanie, szczególnie materialnym wymiarem dziedzictwa, stąd starania o jego zabezpieczenie, budowanie odpowiednich polityk, regulaminów i strategii.

Dla wykonywania zadań związanych z ochroną elementów dziedzictwa akademickiego i możliwością wykorzystania ich dla celów statutowej i misyjnej działalności istotne są ramy organizacyjne uczelni oraz dokumentacja regulująca poszczególne aktywności. O ile najczęściej nie są to dokumenty wprost odnoszące się do tej kwestii, o tyle wywodzi się podstawę działań, przyzwolenie na nie, a nawet imperatyw z wielu innych rozstrzygnięć podjętych przez uczelnię. To także jej narzędzia pozwalające i determinujące powoływanie jednostek muzealnych i im podobnych dla sprawnego, odpowiedzialnego i transparentnego obchodzenia się ze spuścizną i przyrastającym stale dorobkiem – wiedzą, zwyczajami, które są wartością i własnością szerokiego grona.

W przypadku Uniwersytetu Jagiellońskiego nietrudno jest znaleźć odniesienia do bogatej przeszłości czy wręcz stwierdzenia, iż uczelnia oraz jej doświadczenia i zasoby są dobrem narodowym[529]. Uniwersytet jako najstarsza z polskich uczelni niejednokrotnie w swoim działaniu, narracji na swój temat oraz obowiązujących dokumentach odwołuje się do swojej wielowiekowej spuścizny. Dorobek, doświadczenia oraz wielowątkowe zaangażowanie Uniwersytetu mają być przede wszystkim podstawą silnej struktury akademickiej oraz bazą ośrodka naukowego i badawczego: „[…] dążenie do odkrywania, zachowania i utrwalania dziedzictwa historycznego, artystycznego, kulturowego i przyrodniczego, stanowiących podstawę egzystencji i rozwoju wspólnoty narodowej i ponadnarodowej; kształcenie

[528] Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalony przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego 7 czerwca 2006 roku.
[529] Ibidem.

młodzieży w poszanowaniu dla tego dziedzictwa oraz promowanie jego unikalnej wartości w całym społeczeństwie”[530].

Mottem Uniwersytetu są słowa: *Plus ratio quam vis* (łac. „Więcej znaczy rozum niż siła”, „Rozum przed siłą”), zaczerpnięte z *Elegii* poety Maximianusa, który żył w VI wieku[531]. Odnoszą się przede wszystkim do wyzwań i dramatów[532], jakim społeczność uczelni musiała stawić czoła. Jest to jednocześnie podkreślenie postawy i moralnej odpowiedzialności wobec kraju i społeczeństwa[533]. Upatruje się w tej sentencji również zobowiązania do transparentności i obiektywizmu.

Uniwersytet Jagielloński „w poszanowaniu własnej tradycji […] zachowuje i rozwija zwyczaje akademickie”[534]. Ma to swój wyraz w używaniu symboli, strojów i podtrzymywaniu uroczystych ceremoniałów – na przykład podczas nadawania stopni naukowych, godności honorowych, celebrowania rocznic. Powinnością społeczności studentów i pracowników jest uszanowanie tych zwyczajów i zaangażowanie pozwalające na ich podtrzymanie i popularyzowanie. Założenie takie wymaga udziału osób, odpowiednich przestrzeni i praktyki prowadzących nie tylko do zachowania przedmiotów wykorzystywanych w ceremoniale, ale także działań zmierzających do dokumentowania, przekazywania określonej wiedzy.

Uniwersytet podkreśla w swoim statucie, iż „chroni materialne i niematerialne dziedzictwo kultury”[535]. Czyni to między innymi poprzez różne formy

---

530 Strategia rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego do 2030 roku przyjęta 26 czerwca 2021 roku uchwałą Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego 71/VI/2021.

531 K. Estreicher, *Collegium Maius. Dzieje gmachu*, Kraków 1968, s. 269.

532 Między innymi nawiązuje do ataków na Uniwersytet i agresji wymierzonych w społeczność uczelni. Szczególne znaczenie w tym kontekście ma upamiętnianie tragedii związanej z okupacją niemiecką, która nastąpiła w 1939 roku. Statut uczelni obejmuje zapis dotyczący formuły honorowania aresztowanych wówczas profesorów: „Dzień 6 listopada jest Akademickim Dniem Pamięci, którego obchody są złożeniem hołdu krakowskim profesorom i innym członkom społeczności akademickich aresztowanym 6 listopada 1939 roku, a następnie wywiezionym do obozów koncentracyjnych w Sachsenhausen i Dachau w ramach akcji określanej jako Sonderaktion Krakau. Jest to również dzień pamięci o wszystkich zmarłych pracownikach Uniwersytetu”.

533 Sentencja *Plus ratio quam vis* została zaproponowana przez profesora Karola Estreichera w latach pięćdziesiątych, w czasie adaptowania Collegium Maius na potrzeby Muzeum. Podkreślał w swoich wspomnieniach, iż to wreszcie godna Uniwersytetu i jego doświadczeń dewiza (*Dziennik wypadków*, wpis z dnia 22.06.1952). Wyrywając sentencję z jej kontekstu, nadano jej szczególne znaczenie i odnoszono do siły i determinacji Uniwersytetu i jego społeczności. Miało to związek nie tylko z martyrologicznymi wręcz doświadczeniami, ale także z sytuacją polityczną i społeczną w okresie stalinowskim.

534 Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalony przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 29 maja 2019 roku.

535 Ibidem.

upamiętniania przeszłości (w tym osób[536] i miejsc[537]) i zaangażowania jednostek w ich zabezpieczanie i popularyzowanie[538]. Wskazuje również, iż „szczególną troską otacza zbiory biblioteczne, archiwalne i muzealne", co ma szczególne znaczenie nie tylko w zakresie podejmowania inicjatyw ochronnych, ale przede wszystkim angażujących i popularyzujących te zasoby wewnątrz uczelni i poza jej murami. W tym celu oraz w realizacji zadań polegających na „rozwijaniu i upowszechnianiu kultury narodowej oraz szerzeniu wiedzy w społeczeństwie" w Uniwersytecie mogą być tworzone jednostki pomocnicze o charakterze doświadczalnym, gospodarczym, usługowym lub muzealnym, w tym w szczególności: wydawnictwa, biblioteki, muzea, pracownie, laboratoria, warsztaty.

Najistotniejsze cele strategiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego zostały określone w dokumencie zatwierdzonym przez Radę Uczelni UJ i uchwalonym przez Senat UJ[539]. Już w pierwszych jego słowach znajduje się odniesienie do bogatej przeszłości i poczucia dumy społeczności Uniwersytetu oraz roli, która z niej wynika: „[…] przez wieki trwa w służbie społeczeństwu przez prowadzenie badań naukowych, kształcenie i wychowywanie kolejnych pokoleń, nie ustając w poszukiwaniu prawdy i jej głoszeniu"[540]. Pojawia się jednocześnie wskazanie, jaka odpowiedzialność i jakie zadanie leży u podstaw funkcjonowania uczelni: „[…] stale rozwija się jako uniwersytet badawczy, stwarza bardzo dobre możliwości studiowania oraz prowadzenia badań naukowych i uzyskuje w tej dziedzinie znakomite wyniki, w poczuciu odpowiedzialności za dobro wspólne przyczynia się do roz-

[536] Zgodnie z zapisem w Statucie Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego może określić dodatkowo inne formy uczczenia pamięci osób zasłużonych aniżeli wskazane bezpośrednio w Statucie i dedykowanych regulacjach. Dodatkowo istotnym elementem ochrony pamięci osób zasłużonych jest działalność Komitetu do spraw Opieki nad Grobami Profesorów UJ. Do zadań tej inicjatywy należy inwentaryzacja miejsc pochówku oraz prowadzenie obserwacji stanu ich zachowania. Komitet może inicjować prace konserwatorskie grobów, o ile są to mogiły opuszczone lub bez prawnego nadzoru. Komitet tworzy także na bieżąco tzw. Listę Pamięci UJ, będącą spisem zmarłych po roku 1803 profesorów UJ. Pod auspicjami Komitetu wydawane są także publikacje *Pro Memoria* przybliżające sylwetki profesorów i wskazujące miejsca ich pochówku.

[537] Zarządzenie nr 30 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 23 marca 2021 roku w sprawie: zasad sprawowania opieki nad przedmiotami i miejscami pamięci mającymi znaczenie dla dziedzictwa i historii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

[538] Między innymi poprzez nadawanie godności i odznaczeń oraz czczenie pamięci poprzez nadawanie imion zasłużonych jednostkom lub miejscom w uczelni. Decyzję o rodzaju i sposobie upamiętniania podejmuje Konwent Godności Honorowych Uniwersytetu.

[539] Strategia rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego do 2030 roku przyjęta 26 czerwca 2021 roku uchwałą Senatu UJ 71/VI/2021.

[540] Ibidem.

woju miasta, regionu, Ojczyzny i świata"[541]. Dążenie do rozwoju wiąże się z chęcią bycia wsparciem dla najbliższego otoczenia, a w tym: realizowania zadań istotnych lokalnie, narodowo i globalnie, dążenia do prawdy, edukowania, kształtowania postaw, działania na rzecz wspólnego dobra.

Szczególnie istotny w kontekście ochrony dorobku i działań związanych z kolekcjami jest pkt 4 celu I Strategii dotyczący oddziaływania społecznego[542], a w jego ramach „opracowania i wdrożenia programu ochrony, zarządzania i rozwoju dziedzictwa materialnego i niematerialnego Uniwersytetu oraz jego upowszechnienia i promocji", a także „opracowania i wdrożenia strategii popularyzacji nauki"[543]. Muzea i jednostki zajmujące się kolekcjami odnoszą do tego punktu swoje inicjatywy w ramach rejestrowanych celów i ponoszonego ryzyka, które dotyczą prowadzonej działalności naukowej i popularyzatorskiej[544].

Realizacji zadań muzealnych i ochronie dziedzictwa sprzyja również uczestnictwo Uniwersytetu w sieciach, barterach i sojuszach, pozwalających na wymianę doświadczeń i budowanie dobrych praktyk. Jednym z nich jest Una Europa Alliance umożliwiający aktywności i rozwój w zakresie: European Studies, Sustainability, Cultural Heritage, Data Science and Artificial Intelligence, One Health, a tym samym uczestniczenie w interdyscyplinarnych projektach.

3. Jednostki muzealne i kolekcje w Uniwersytecie Jagiellońskim

W przypadku Uniwersytetu Jagiellońskiego opieka nad historycznymi kolekcjami i zbiorami specjalnymi przypisana jest wprost wyznaczonym do tego jednostkom wyodrębnionym w strukturze uczelni lub określana jako jedno z zadań w ramach działalności wydziałowej czy instytutowej. Każdy przypadek jest odmienny w sposobie organizacji i sprawowania specjalistycznej opieki i znajduje, lub nie,

---

[541] Ibidem.

[542] Oddziaływanie społeczno-gospodarcze – wzmocnienie powiązań badań naukowych z innymi wymiarami misji Uniwersytetu jako centrum innowacji, kultury, świadomości i aktywności społecznej.

[543] Strategia rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego do 2030 roku przyjęta 26 czerwca 2021 roku uchwałą Senatu UJ 71/VI/2021.

[544] Tak na przykład Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego odniosło się w swoich planach do tego punktu strategii, zakładając realizację koncepcji Muzeum Forum / Muzeum – Laboratorium, muzeum jako przestrzeni badawczej, kolekcji jako narzędzia badań interdyscyplinarnych, muzeum jako forum dyskusji i dialogu. Dążeniem Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego jest zaangażowanie się w projekty badawcze oraz współpraca naukowa i ekspercka w ramach nauczania z obiektem i poprzez obiekt oraz interpretacji dziedzictwa uczelni. Muzeum chce w ten sposób również realizować ideę trzeciego miejsca i być miejscem dostępnym i otwartym na dyskurs.

odniesienie w głównych dokumentach uczelni, jakimi są Statut i Regulamin Organizacyjny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podkreślić jednak należy, iż wszystkie zbiory przypisane jednostkom i pracownikom podlegają Uniwersytetowi Jagiellońskiemu, stanowiąc jego własność lub depozyt. W tym duchu również regulowane są dalsze ścieżki postępowania ich dotyczące.

W tej części rozdziału przybliżone zostaną poszczególne jednostki muzealne, paramuzealne i kolekcje Uniwersytetu. Wyjaśnienia wymaga również szczegółowość analiz. Zdecydowanie najwięcej miejsca poświęcone zostanie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego jako kluczowej jednostce wśród polskich i europejskich muzeów uczelnianych, a zarazem istotnej w odpowiedzi na stawiane w dysertacji pytania badawcze. Wątki przytaczane w przypadku tej instytucji mają częstokroć znaczenie w wielu ścieżkach i postępowaniach dotyczących zachowywania, interpretacji i użytkowania materialnych śladów przeszłości.

Pominięte celowo zostaną Biblioteka Jagiellońska i Archiwum UJ oraz ich charakterystyka z uwagi na fakt, iż ustanowienie i funkcjonowanie tych podmiotów nie jest bezpośrednim elementem podejmowanego problemu badawczego. Przywołanie tych jednostek uczelnianych jest jednak istotne w kontekście gromadzenia i zabezpieczania zbiorów specjalnych oraz historycznych zasobów narodowych. Należy bowiem podkreślić, że Biblioteka Jagiellońska i Archiwum UJ są najstarszymi jednostkami tego typu w Polsce i do obecnej chwili dokumentują akademicką działalność oraz gromadzą ślady dorobku naukowego. Służą studentom, badaczom, realizują wskazane administracyjnie i ustawowo zadania, będąc jednocześnie kustoszami świadectw kultury narodowej i światowej.

Biblioteka i Archiwum oraz ich zasoby czy relacje z muzeami i kolekcjami wewnątrz Uniwersytetu będą jednak wspominane w poszczególnych kontekstach i z racji współpracy, jakiej się podejmują w zakresie ochrony, interpretacji i popularyzacji dorobku Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz dziedzictwa akademickiego.

3.1. Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego jest jednostką ogólnouczelnianą, wyodrębnioną na podstawie przepisu statutu uczelni oraz posiadającą dedykowany regulamin, który został odpowiednio skonsultowany i zatwierdzony przez MKiDN[545]. Muzeum jest również wpisane do Rejestru Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego[546].

[545] Pierwszy regulamin Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego został zatwierdzony przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Zbigniewa Zdrojewskiego 12 maja 2007 roku.

[546] Decyzja Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o wpisie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego do Państwowego Rejestru Muzeów z dnia 15 lipca 2011 roku.

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego to instytucja akademicka otwarta na wszystkie grupy społeczne, a jego misją jest stałe odnoszenie się do przeszłości, szczególnie akademickiej, w celu poznania dziejów nauki, sztuki i kultury, ich interpretacji oraz budowania tożsamości. To przestrzeń refleksji i konfrontacji doświadczeń bieżących z przeszłymi. Celem Muzeum jest opieka nad materialnym dziedzictwem Uniwersytetu Jagiellońskiego, które tworzą obiekty ruchome zarówno dawne, jak i współczesne, mające znaczenie dla Uniwersytetu ze względu na swoje wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, a także z racji udziału w tworzeniu i rozwijaniu wspólnoty. Podstawowym zadaniem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr kulturalnego dziedzictwa, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Pozostałe powinności to opieka nad zabytkowym budynkiem Collegium Maius, który jest siedzibą Muzeum, prowadzenie badań historycznych na jego temat i upowszechnianie uzyskanej wiedzy, zajmowanie się działalnością wystawienniczą, wydawniczą, edukacyjną, rewitalizacja obiektów zabytkowych.

Muzeum UJ realizuje swoje zadania, wykorzystując własny zespół (kadrę), oraz we współpracy i przy wsparciu jednostek Uniwersytetu. Jest także partnerem i podmiotem w dyskusji i wymianie doświadczeń z innymi jednostkami akademickimi o podobnym charakterze oraz podmiotami *stricte* muzealnymi.

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego[547] zostało powołane decyzją Senatu z 20 czerwca 1947 roku[548] jako instytucja ogólnouniwersytecka podlegająca bezpośrednio Senatowi i działająca na podobnych zasadach jak Biblioteka Jagiellońska i Archiwum UJ[549]. Dokument określający działanie Muzeum odnosił je do spuścizny Gabinetu Archeologicznego i traktował jako wznowienie tej działalności przerwanej w czasie II wojny światowej. Włączono w jego strukturę także istniejące przed wojną Muzeum Przyrodniczo-Historyczne. Również w zakresie tej decyzji było przyznanie Muzeum części gmachu Collegium Maius. Zarząd Muzeum powierzono profesorowi Adamowi Bochnakowi, a na jego zastępcę wyznaczono Karola Estreichera młodszego[550].

[547] Pierwsze działania związane z odnowieniem Muzeum i zmierzające do odnowy Collegium Maius prowadzono od 1946 roku. 17 stycznia 1946 roku powołano Senacką Komisję Muzealną, a w czerwcu tego samego roku – Komitet do spraw Odnowienia Collegium.

[548] Protokół XVI posiedzenia Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 20 czerwca 1947 roku.

[549] A. Chwalba, *op. cit.*, s. 141.

[550] Od tego momentu to Karol Estreicher był właściwie osobą podejmującą wszelkie decyzje związane z remontem budynku i organizacją Muzeum. Z biegiem czasu to Estreicher także

Częściowe przyznanie gmachu Collegium wynikało z faktu, iż obok Muzeum w najstarszym budynku uczelni miały znajdować się także pomieszczenia reprezentacyjne i sale Zakładu Historii Sztuki[551].

Zaadaptowanie budynku na nowe potrzeby wymagało czasu i określonego dofinansowania. Usunięcie narastających w czasie wojny zaniedbań wymagało istotnych ingerencji. Dodatkowo już od lat trzydziestych Karol Estreicher młodszy, wspierany w tych dążeniach przez grupę zwolenników, podkreślał, iż budynek należy pozbawić elementów dodanych w trakcie przebudów Kremera i Bergmana w XIX wieku[552] i przywrócić mu gotycki wygląd[553]. Dosyć długo jednak koncepcję zmian bojkotowali członkowie Senatu, architekci i konserwatorzy. Sytuacji wydawał się sprzyjać fakt, iż zmiany wprowadzone 100 lat wcześniej kojarzono z zaborcą, a następnie okupantem. Emocje w tamtym czasie i osobiste interpretacje samego Estreichera mocno determinowały jego działania i podejmowane kroki. Podkreślał on, iż nie jest celem samym w sobie zainicjowanie działalności muzealnej, ale odnowienie Collegium, które pozwoli pokazać Uniwersytet i jego dumną przeszłość[554].

Estreicher nie ukrywał bardzo skrajnej związanej z tym postawy: „Celem jest nadanie Uniwersytetowi takiej siedziby, która w tych głupich, antyhistorycznych czasach podkreślałaby rolę Uniwersytetu w kulturze polskiej. A także jest to moja, prywatna zemsta, tak, zemsta wobec Niemców"[555]. Poza tym kierunkiem pamiętać należy, w jakim czasie rozgrywały się wspominane powyżej dyskusje. Był to okres intensywnie rozwijającego się socrealizmu, a zatem odcinania od tradycji czy śladów przeszłości narodowej[556]. Po długich debatach, krytycznie odmiennych propozycjach podjęto decyzję o odnowieniu Collegium Maius i rozpoczęciu działań budowlanych[557]. Ostateczny plan przebudowy został zaakceptowany 25 marca 1949 roku. Finansowanie podjętych prac pochodziło ze zbiórek, kredytu, a także centralnego budżetu przeznaczonego na realizację planu sześcioletniego[558].

---

stał się formalnie głównym zarządcą Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zob. *ibidem*, s. 155-186.

551 *Ibidem*, s. 140.

552 Karol Kremer (1812-1860), polski architekt; Stanisław Bergman (1885-1958), polski architekt. Zob. W. Bałus, *„Nowy haft na słabej tkance przeszłości". Karol Estreicher i Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Folia Historiae Artium. Seria Nowa" 2018, t. 16, s. 107-118.

553 Memoriał Karola Estreichera młodszego złożony Senatowi w 1937 roku przedstawiający koncepcję ulokowania Muzeum w gmachu Collegium Maius i jednocześnie koncepcję odnowienia i rewizji architektonicznej budynku.

554 K. Estreicher, *Dziennik wypadków*, t. 4: *1967-1972*, Kraków 2004, s. 277-280.

555 K. Estreicher, *Dziennik wypadków*, t. 2: *1946-1960*, Kraków 2002, s. 47.

556 A. Chwalba, *op. cit.*, s. 144.

557 Wniosek Komisji Odnowy Gmachu Collegium Maius do Senatu o przyjęcie uchwały z dnia 11 lutego 1949 roku, a następnie decyzja Podkomisji z dnia 18 lutego 1949 roku.

558 A. Chwalba, *op. cit.*, s. 156-158.

Równolegle do działań związanych z samym budynkiem podejmowano kroki zmierzające do zgromadzenia możliwie dużej liczby przedmiotów, na tyle reprezentatywnych, by na ich podstawie budować narrację dotyczącą Uniwersytetu. Na mocy decyzji Senackiej Komisji Muzealnej (26 lutego 1946 roku) oraz uchwały Senatu (25 października 1946 roku) rozpoczęto poszukiwania i spis obiektów w ramach poszczególnych zakładów i pracowni[559]. Nabywano je również na rynku sztuki, szczególnie umeblowanie i tkaniny. Dary napływały bezpośrednio do Muzeum i do samego Estreichera. Stopniowo odzyskiwano obiekty uniwersyteckie, ukrywane przez czas wojny prywatnie lub deponowane w ramach poszczególnych instytucji[560].

Dodatkowo w 1951 roku, również w drodze uchwały Senatu, zobowiązano uniwersyteckie Katedry i Zakłady do przekazania Muzeum wszystkich zabytkowych przedmiotów, pamiątek i zbiorów o wysokiej wartości historycznej i artystycznej[561]. Zgodnie z zaleceniami jednostki zostały zobligowane do udokumentowania posiadanych obiektów oraz przedstawienia danych władzom uczelni. Przekazane zasoby miały zostać odnotowane w inwentarzu Zbiorów Historyczno-Naukowych Collegium Maius[562]. Nie zabrakło, niestety, w przebiegu tych działań sytuacji niekorzystnych, wręcz skandalicznych. Nie wszyscy uznawali zalecaną dla obiektów ścieżkę za słuszną, tym bardziej gdy profesor Estreicher wykazywał się dużym uporem i nieustępliwością. Potrafił bowiem w sposób nagły, bez koniecznych uzgodnień, zabierać obiekty jednostek do Muzeum. Wywoływało to kryzysy i konflikty, których ślad zauważyć można i współcześnie.

Niezależnie od wszelkich zawiłości i komplikacji Collegium Maius i Muzeum nabierały kształtu. Istotne było, aby móc udostępnić ekspozycję publiczności, a sam budynek uczynić miejscem celebracji Jubileuszu 1964 roku.

Przygotowanie samej ekspozycji odbywało się również w kontrowersyjnej atmosferze[563]. Nie wszyscy akceptowali wizję Estreichera i towarzyszącą mu determinację[564]. Nie były to też czasy sprzyjające realizacji tego typu inicjatyw z uwagi na wciąż odczuwalne obciążenia powojenne i te, które wprowadzał nowy system. Brakowało czasem materiału, obiektów, na podstawie których można by było kontynuować kreację. Zdarzało się zatem, iż „tworzono współczesne ślady"[565].

[559] *Ibidem*, s. 166.
[560] *Ibidem*, s. 167.
[561] Uchwała Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 16 października 1951 roku.
[562] A. Chwalba, *op. cit.*, s. 168.
[563] A. Jasińska, *Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego – marzenie i rzeczywistość*, „Opuscula Musealia" Vol. 21, 2013, s. 63.
[564] Zob. W. Bałus, *op. cit.*
[565] A. Chwalba, *op. cit.*, s. 181.

Specyficzne działania organizującego Muzeum profesora pozwalały na pewno na skuteczną realizację podjętej idei:

> Odnowienie jest w pełnym toku. Jego naczelnym zadaniem jest uczynienie z Collegium gmachu użytkowego z wnętrzami o charakterze muzealnym […]. Nie będzie to muzeum w ścisłym tego słowa znaczeniu. Będzie to żywy, bo używany gmach uniwersytecki, w którego salach wśród pamiątek przeszłości obradować będzie młodzież i profesorowie, gdzie na dziedzińcu i w ogrodzie będą między wykładami krążyć uczniowie tak jak za dawnych czasów. Jest to jedyny sposób, aby staremu Collegium Maius przywrócić rumieńce życia[566].

Estreicher nigdy nie zaprzeczał, iż przygotowywane przez niego adaptacje nie są dokładną rekonstrukcją wnętrz. Po wielokroć odnosząc się do koncepcji ekspozycji, wypowiadał słowa: „na słabej kanwie przeszłości, nowy haft"[567]. Jego działania prowadziły do stworzenia miejsca szczególnego. Ekspozycja miała opowiadać historię uczelni i relacji społecznych, kulturowych, naukowych, jakie budowano w jej murach. Muzeum miało wywoływać podziw i dumę z przeszłości, zachować pamięć i inspirować się nią w kształtowaniu przyszłości.

Odnowiony gmach i utworzone Muzeum zajęły istotne miejsce w uniwersyteckiej codzienności. W roku 1964 Collegium Maius zostało również ujęte w spisie zabytków architektury i budownictwa[568].

Od roku 1977 Muzeum zarządzał nowo powołany dyrektor profesor Stanisław Waltoś[569]. W trakcie trwającej 35 lat służby na tym stanowisku podejmował wiele niezwykle istotnych inicjatyw dla funkcjonowania jednostki i gmachu, a także wprowadził Muzeum w nowe stulecie, stojąc jednocześnie na straży i kontynuując ideę Estreichera[570].

Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte nie były dla Muzeum łatwe. Odczuwano trud tego czasu i będące jego wynikiem ograniczenia, szczególnie finansowe. Podejmowano się jednak skutecznie istotnych merytorycznie i organizacyjnie aktywności. Zespół muzealny przystąpił do działań związanych ze spisem obiektów, dotąd niewprowadzonych do inwentarzy. Pierwszy ze spisów z natury odbył się w roku odejścia Estreichera na emeryturę (1976). W roku 1986 udało się zainaugurować regularne wydawanie czasopisma muzealnego „Opuscula Musealia"[571],

[566] K. Estreicher, *Dziennik wypadków*, t. 2…, s. 278.
[567] *Ibidem*, s. 690-691.
[568] K. Estreicher, *Collegium Maius…*, s. 269.
[569] S. Waltoś (ur. 1932), prawnik, muzealnik. Zob. S. Waltoś, *Wędrowanie po wyspach pamięci, wspomnienia*, Warszawa 2019.
[570] A. Jasińska, *Muzeum Uniwersytetu…*, s. 71.
[571] „Opuscula Musealia" to rocznik o zasięgu międzynarodowym. Czasopismo prezentuje artykuły i komentarze dotyczące dziejów uniwersytetów oraz kolekcji akademickich w Polsce

Fot. 26. Fotografia przedstawiająca fragment ekspozycji głównej Muzeum UJ – Aula Jagiellońska

które do dziś jest jednym z istotniejszych periodyków muzealnych i punktowanym czasopismem naukowym. W ramach poszczególnych wolumenów prezentowane są recenzowane teksty autorów zewnętrznych, a także wyniki badań prowadzonych przez pracowników Muzeum.

Ostatnia dekada XX wieku przyniosła najwięcej zmian i inicjatyw w Muzeum UJ. Dotyczyły one działań organizacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, jak również adaptacji przestrzeni. Z budynku wyprowadzono Instytut Historii Sztuki, który otrzymał nową przestrzeń w Collegium Iuridicum. Dało to możliwość przejęcia pozostałych pomieszczeń dla potrzeb muzealnych, organizacji pracowni i przestrzeni magazynowych. Zbliżający się Jubileusz 600-lecia uczelni, obchodzony hucznie w roku 2000, oraz zmieniający się rynek gospodarczy

i na świecie oraz zagadnień muzeologicznych. Istnieje możliwość publikowania tekstów w języku polskim lub językach kongresowych. Nie ma ograniczeń terytorialnych dla publikujących, dzięki czemu w czasopiśmie opublikowano dotychczas naukowe analizy praktycznie z całego świata. Obecnie czasopismo dostępne jest nie tylko w wersji drukowanej, ale i wersji on-line.

i finansowy, szczególnie aktywność prywatnego kapitału po czasie transformacji, dały sposobność nowych inwestycji. Były nimi między innymi: remont i adaptacja piwnic, przygotowanie nowych pomieszczeń pracowni konserwatorskiej, adaptacja klatki schodowej, zwanej Klatką Studencką, i instalacja windy. Te działania, również specjalistyczne, związane z infrastrukturą budynku, były niezwykle istotne w kontekście rozwoju możliwości merytorycznych i realizowania działań specyficznych dla instytucji muzealnych. Posiadając dodatkowe przestrzenie, Muzeum mogło rozbudowywać ekspozycję stałą[572] i realizować więcej wystaw c zasowych. Tego rodzaju „produkty muzealne" wymagały dodatkowego zabezpieczenia i nadzoru merytorycznego, co umożliwiło wyspecjalizowanie i powoływanie nowych działów muzealnych[573]. Posiadanie coraz lepiej wyposażonych w sprzęt pracowni konserwatorskich pozwoliło na więcej interdyscyplinarnych działań z obiektami i ich renowację.

Niezwykle istotną inicjatywą było uruchomienie w roku 2000 wystawy interaktywnej, zatytułowanej „Nauki dawne i niedawne", ulokowanej w parterowych salach ekspozycyjnych, dawnych lektoriach. To nowatorskie przedsięwzięcie pozwalało nie tylko popularyzować wiedzę o nauce (między innymi astronomii, fizyce, matematyce) i jej rozwoju, ale poprzez możliwość interakcji z kopiami historycznych instrumentów naukowych umożliwiało edukowanie najmłodszych, co spotkało się z ogromnym zainteresowaniem szkół i grona nauczycieli[574]. Podczas przygotowywania tej wystawy inspirowano się kolekcją instrumentów naukowych, które znajdują się w zbiorach Uniwersytetu od stuleci, są jednocześnie świadectwem rozwoju myśli oraz poczynań naukowych i badawczych środowiska akademickiego.

---

572 Powstała między innymi galeria rzeźby średniowiecznej, przez co całe pierwsze piętro budynku stanowi dziś przestrzeń ekspozycyjną, tzw. wystawę stałą. Wspomniana Klatka Studencka jest między innymi galerią wybranych odlewów gipsów antycznych z kolekcji Lanckorońskich podarowanych i zakupionych częściowo dla Gabinetu Archeologicznego. Piwnice, tzw. Cellaria, będące przestrzenią kawiarni, są dziś także miejscem eksponowania czasowych wystaw planszowych.

573 Z uwagi na rangę budynku oraz wartościowe obiekty w nim przechowywane powołano w 2002 roku Wewnętrzną Służbę Ochrony, formację wyspecjalizowaną w zabezpieczaniu osób i mienia. Ponadto Uniwersytet podjął się rozmów z komendantem wojewódzkim policji dotyczących ustalenia dedykowanego Planu Ochrony Muzeum, determinującego szereg procedur i polityk bezpieczeństwa. Odrębnie ustalano instrukcję bezpieczeństwa pożarowego oraz plan ochrony zabytków na wypadek kryzysów i konfliktów zbrojnych. Równolegle utworzono Dział Oświatowy, w którego kompetencjach jest nadzór nad ekspozycjami, oprowadzanie grup wizytujących Muzeum i prowadzenie zajęć edukacyjnych.

574 M. Kluza, E. Wyka, *Nauki dawne i niedawne. Dydaktyczna wystawa interaktywna w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Fizyka w Szkole" 2002, nr 1, s. 56-59.

Wystawa „Nauki dawne i niedawne" oraz kolejno przygotowywane wystawy interaktywne[575] pozwoliły również ulokować Muzeum UJ w środowisku popularyzatorów nauki obok znaczących centrów nauki i edukacji[576]. Na bazie wystaw i w odniesieniu do ich tematyki przygotowano cykl lekcji muzealnych i warsztatów, które są do dziś realizowane nie tylko bezpośrednio w Muzeum, ale także w ramach festiwali czy pikników naukowych lub bezpośrednio w zainteresowanych placówkach szkolnych.

Fot. 27. Fragment wystawy interaktywnej „Nauki dawne i niedawne"

Umiejętności interpersonalne i relacje środowiskowe profesora Waltosia pozwoliły na rozbudowywanie kolekcji muzealnej. W owym czasie możliwe było, dzięki środkom zewnętrznym, zakupienie cennych i istotnych dla obrazowania rozwoju naukowego instrumentów[577]. Przez lata doprecyzowywano zadania jed-

[575] Wystawa „Nauki dawne i niedawne" była pierwszą tego rodzaju inicjatywą w Krakowie. Wystawy interaktywne stały się elementem oferty edukacyjnej Muzeum UJ. Kolejno uruchamiane: „Świat zmysłów", „Wszystko jest… liczbą", „Od lunety Galileusza do teleskopów kosmicznych", „Pod przewodnią gwiazdą nauki", „Machinae Calculatoriae" po prezentacji w murach Collegium Maius ruszyły do innych miast i ośrodków kulturalno-edukacyjnych.

[576] Zob. M. Kluza, E. Wyka, *Percepcja edukacyjnych wystaw interaktywnych na podstawie przeprowadzonych ankiet. Muzea dla edukacji – materiały pokonferencyjne*, Kraków 2007.

[577] Na przykład: *Ekwatoriał*, 1782-1792, George Adams Junior – zakupiony przez Fundację PZU; *Nauczający profesor*, 1340, autor nieznany – zakup prywatny, nazwisko objęte tajemnicą.

nostki i jej pracowników. Działalność określona była szczątkowo w każdorazowo uchwalanym Statucie Uniwersytetu, precyzyjnie zaś – w Regulaminie[578]. Istotną zmianą w treści i kształcie poszczególnych zapisów było zapewne uzgodnienie Regulaminu Muzeum UJ dodatkowo z MKiDN[579], a także wystąpienie o wpis do Państwowego Rejestru Muzeów. Wszelkie w tym zakresie wystosowywane wnioski do urzędów centralnych były kierowane bezpośrednio przez Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego na wniosek Dyrektora Muzeum. Dodatkowego poparcia dla inicjatyw udzieliła Rada Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego[580].

Wpis Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego do Państwowego Rejestru Muzeów jest ważny z wielu powodów, nie tylko dla samej jednostki i Uniwersytetu, ale i w szerszym kontekście. Przede wszystkim podkreśla wysoki status tej jednostki i profesjonalizm podejmowanych przez nią inicjatyw. Jest istotnym wskazaniem rangi gromadzonych zbiorów i ich znaczenia dla dziedzictwa narodowego i polskiej kultury.

Aktualnie Muzeum ma rozbudowaną strukturę, w skład której wchodzą:

- Dział Zbiorów Muzealnych, zajmujący się nadzorem merytorycznym i fizycznym nad obiektami i bieżącym ich opracowaniem merytorycznym. W skład działu wchodzą pracownicy na stanowiskach: asystentów, adiunktów, kustoszy muzealnych, kustoszy dyplomowanych[581]. Ich zadaniem jest również przygotowywanie wystaw czasowych, opracowanie katalogów zbiorów, publikowanie

[578] Statut określał ogólnie, iż Muzeum realizuje zadania naukowe, oświatowe i dydaktyczne. Zadaniem było gromadzenie i zabezpieczanie przedmiotów istotnych dla obrazowania historii Uniwersytetu, nauki i kultury. Ponadto Muzeum miało inwentaryzować obiekty tego rodzaju w innych jednostkach podległych Uniwersytetowi (na podstawie Statutu Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalonego 1 marca 1995 roku).

[579] Nowym elementem Regulaminu konsultowanego z ministrem kultury i dziedzictwa narodowego było odniesienie się do Ustawy o muzeach z dnia 21 listopada 1996 roku jako podstawy działań obok Statutu UJ. Choć nadzór ministra kultury nad zbiorami Muzeum został wprowadzony do Regulaminu, zapewniano w nim jednocześnie brak możliwości ograniczenia władz Uniwersytetu czy kompetencji ministra szkolnictwa wyższego. Ponadto znamienne było sprofilowanie zadań typowo jak dla instytucji muzealnych. Nie pojawiło się już odniesienie do działalności naukowej i dydaktycznej. Brak było tego zapisu na poziomie Statutu uczelni.

[580] Uchwała Rady Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 30 marca 2011 roku w sprawie wpisu Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego do Państwowego Rejestru Muzeów.

[581] Ścieżka rozwoju zawodowego w przypadku pracowników merytorycznych jest ścieżką rozwoju muzealnika. Stanowiska i ich wymogi określone są na podstawie przepisów Ustawy o muzeach oraz regulacji wewnętrznych Uniwersytetu Jagiellońskiego (Zarządzenie nr 28 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 23 lutego 2017 roku w sprawie: Regulaminu wynagradzania pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego).

artykułów naukowych i popularyzatorskich, współdziałanie z innymi działami, jednostkami Uniwersytetu Jagiellońskiego i wymiana doświadczeń;

- Dział Oświatowy, który prowadzi edukację muzealną i zajmuje się działaniami popularyzatorskimi, wykraczającymi również poza mury Muzeum (pikniki naukowe, współpraca z innymi jednostkami uczelni). Podstawowym zadaniem jest nadzór nad ekspozycją podczas wizyt zwiedzających i oprowadzanie gości;
- Dział Strategii i Rozwoju wraz z Sekcją Audiowizualną, do którego zadań należy nadzór i organizacja wydarzeń artystycznych, wernisaży, przygotowywanie publikacji i materiałów promocyjnych i informacyjnych. Sekcja przygotowuje dokumentację fotograficzną obiektów i tworzy materiały filmowe;
- Pracownia Konserwacji, stanowiąca nadzór nad obiektami muzealnymi. Działa również doradczo w przypadku innych obiektów historycznych, znajdujących się w Uniwersytecie. W ramach bieżących działań pracownicy: konserwatorzy i laboranci zabezpieczają obiekty i poddają je rewitalizacji;
- Wewnętrzna Służba Ochrony, zabezpieczająca w sposób ciągły budynek i mienie. Nadzoruje ruch osobowy i materiałowy;
- Dział Administracyjno-Gospodarczy – zabezpiecza dokumentację i jej prawidłowy przepływ, wspomaga w zakresie zadań związanych z polityką kadrową i finansową, prowadzi korespondencję;
- Główny Inwentaryzator – odpowiada za sprawy związane z ewidencją obiektów, dokumentacją potwierdzającą nabycie i ruch obiektów.

Na czele Muzeum stoi dyrektor, będący dotychczas pracownikiem naukowym z przypisaną funkcją. Dyrektor powoływany jest na kadencję pięcioletnią i realizuje swoje zadania przy pomocy zastępcy. Dyrekcja działa jako pełnomocnik rektora UJ i w zakresie przez niego wskazanym. Muzeum ma wydzielony budżet w ramach finansów centralnych Uniwersytetu. Decyzje finansowe i zobowiązania realizowane są w kontrasygnacie kanclerza i kwestora UJ.

Fot. 28. Fragment Pracowni Konserwacji
Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego

3.2. Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego

Centrum Edukacji Przyrodniczej jest pozawydziałową jednostką Uniwersytetu Jagiellońskiego[582], ulokowaną na terenie Kampusu 600-lecia Odnowy Uniwersytetu Jagiellońskiego, znajdującego się w dzielnicy Ruczaj. Zostało powołane 1 października 2016 roku[583]. Centrum stanowi nadzór nad kolekcjami dawnych jednostek wydziałowych: Muzeum Geologicznego, Muzeum Antropologicznego przy ówczesnym Zakładzie Antropologii, Muzeum Paleobotanicznego i Muzeum Zoologicznego, i kontynuuje działania swoich poprzedników. Celem tej jednostki jest gromadzenie i zabezpieczanie okazów zoologicznych, geologicznych, mineralo-

[582] W Statucie Uniwersytetu Jagiellońskiego nie ma wzmianki dotyczącej bezpośrednio Centrum Edukacji Przyrodniczej UJ. Są odniesienia do możliwości tworzenia centrów jako takich w strukturze uczelni.

[583] Uchwała nr 97/IX/2016 Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 28 września 2016 roku w sprawie: utworzenia Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz przyjęcia Regulaminu Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

gicznych, antropologicznych i paleobotanicznych i ich udostępnianie oraz upowszechnianie osiągnięć będących wynikiem prowadzonych badań.

Siedzibą Centrum jest dwukondygnacyjny budynek o powierzchni około 4700 m^2, posiadający przestrzeń biurową, magazynową, ekspozycyjną oraz pracownie. Jego budowa była prowadzona od 2012 do 2015 roku. Do roku 2017 trwało relokowanie zbiorów z poprzednich lokalizacji oraz ich systematyczne układanie w nowych magazynach przeznaczonych dla różnych typów materiałów. Do roku 2021 Centrum Edukacji Przyrodniczej służyło tylko jako zaplecze badawczo-dydaktyczne, bez możliwości prezentacji obiektów i przygotowanej ekspozycji osobom spoza Uniwersytetu[584]. Zakończenie okresu trwałości projektu pozwoliło na otwarcie się na publiczność i realizację pakietu edukacyjnego skierowanego do różnych grup odbiorców[585].

Centrum Edukacji Przyrodniczej UJ jest zarządzane przez dyrektora i jego zastępcę i podlega bezpośrednio pod nadzór jednego z prorektorów uczelni. Decyzje dyrektorów podejmowane są z wykorzystaniem pełnomocnictw władz uczelni[586]. Zadania Centrum określa przyjęty regulamin[587]. W ramach struktury jednostki wyodrębnia się działy: zoologiczny, geologiczny, antropologiczny i paleobotaniczny. Pracownicy działów sprawują opiekę nad zbiorami i prowadzą prace merytoryczne, służące ich systematyzowaniu i opisowi, oraz zajmują się ich popularyzacją. Mienie i budżet jednostki są wydzieloną częścią majątku i finansów Uniwersytetu. Organem opiniodawczym i doradczym dyrektora jest Rada Centrum, której skład i zakres kompetencji określa Regulamin Centrum.

W przestrzeni Centrum znajduje się ekspozycja stała pt. „Ewolucja Ziemi i życia". Uwzględnia ona kilka obszarów tematycznych obrazujących systematykę zwierząt, zachodzące procesy geologiczne, paleontologię, mineralogię, antropologię. W ramach bieżącej działalności organizowane są wystawy czasowe indywidualne lub we współpracy z innymi jednostkami UJ bądź podmiotami zewnętrznymi.

---

584 Budowa i organizacja Centrum była realizowana dzięki finansowaniu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (NCBR), POIŚ 13.01.00-00-062/08. Okres trwałości projektu nie przewidywał użytkowania centrum w celach komercyjnych.

585 Zadaniami określonymi regulaminowo są między innymi edukacja przyrodnicza oraz popularyzacja nauk przyrodniczych w społeczeństwie, na przykład poprzez wykłady, warsztaty i seminaria.

586 Podobnie jak w przypadku Muzeum decyzje finansowe i porozumienia są kontrasygnowane przez kwestora i kanclerza. Sprawy administracyjne i księgowe są konsultowane z centralnymi jednostkami i realizowane na podstawie szeregu procedur.

587 Zarządzenie nr 122 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 30 października 2020 roku w sprawie: zmiany Regulaminu Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Fot. 29. Fragment wystawy stałej Centrum Edukacji Przyrodniczej UJ

Fot. 30. Fragment kolekcji entomologicznej magazynowanej w Centrum Edukacji Przyrodniczej UJ

3.3. Ogród Botaniczny z Muzeum Ogrodu i Herbarium

Od ponad 200 lat Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego odgrywa ważną rolę w badaniach, edukacji i kulturze. Wpisany do rejestru dziedzictwa narodowego jest uznawany za miejsce o znaczeniu przyrodniczym, historycznym, naukowym i kulturowym. To najstarsza polska jednostka tego typu, która została założona w 1783 roku i działa dziś w ramach Wydziału Biologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, w strukturze Instytutu Botaniki[588].

Ogród niezmiennie od momentu jego zainaugurowania znajduje się w tym samym miejscu, dawnej dzielnicy Wesoła, dzisiaj dzielnicy II miasta Krakowa – Grzegórzki. Obecnie obejmuje około 10 ha i zachowuje elementy z różnych epok, dodawane w miarę przybywania dodatkowego terenu użytkowego[589]. W ramach ogrodu znaleźć można różne działy roślinne, dostępne bezpośrednio lub w oranżeriach[590].

Kolekcja żywa, utrzymywana przez Ogród Botaniczny UJ, ma bardzo duże znaczenie naukowe, ale również wartość historyczną i kulturową. Określa się ją również mianem „żywego muzeum", a jest na pewno najstarszym narzędziem badawczym, jakie posiada uczelnia. Z uwagi na powiązania Ogrodu z Instytutem Botaniki regularnie prowadzone są w ramach jego działalności badania dotyczące historii botaniki i relacji pomiędzy nauką, kulturą i przyrodą[591].

Informacja odnosząca się do usytuowania tej jednostki w strukturze uczelni znajduje się w Regulaminie Organizacyjnym UJ. Ogrodem zarządza kierownik, którym jest powoływany w drodze konkursu pracownik naukowy Wydziału Biologii. Ogród ma wyodrębniony i zapewniony budżet na utrzymanie i bieżące inwestycje. Nie są znane precyzyjniejsze regulacje w ramach Wydziału, które odnosiłyby się do organizacji tej jednostki.

W dwusetną rocznicę utworzenia Ogrodu Botanicznego, w 1983 roku, udostępniono pierwszą ekspozycję ogrodowego Muzeum, na parterze Collegium Śniadeckiego UJ. W zbiorach znajdowały się okazy botaniczne, owoce, pnie i przekroje drzew, rośliny pochodzące z różnych stron świata (ponad 5000 okazów) i zdobywane często w ramach wypraw badawczych lub podarowane przez osoby związane z Ogrodem, na przykład pracowników. Ponadto gromadzone są w nim dokumenty, tablice dydaktyczne, materiały ikonograficzne.

---

588 J. Świecimski, A. Zemanek, *Muzeum Ogrodu Botanicznego Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, „Opuscula Musealia" Vol. 6, 1992, s. 7.

589 *Ibidem*.

590 Ogród botaniczny posiada kilka kompleksów szklarniowych.

591 A. Zemanek, *Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] H. Kowalski et al., *Muzea uczelniane. Katalog…*, s. 126.

Muzeum opiekują się pracownicy naukowi jednostki. Nie ma dodatkowych dokumentów, regulaminów czy polityk, które determinowałyby jego organizację i działania.

W ramach Instytutu Botaniki działa również Zielnik[592] – Herbarium Universitatis Iagellonicae Cracoviensis (KRA), który fizycznie ulokowany jest na terenie Ogrodu Botanicznego i podlega zarządowi jego kierownika. Wyznaczeni pracownicy naukowi Instytutu są jednocześnie kuratorami kolekcji. Liczy ona ponad 800 tysięcy arkuszy roślin. W zbiorze znajdują się okazy, w tym rośliny naczyniowe, rośliny kopalne, porosty, grzyby i śluzowce pochodzące właściwie z każdego kontynentu.

Początki uniwersyteckiego zielnika sięgają 1780 roku i utworzenia Wydziału Chemii i Historii Naturalnej. Jest to jeden z najstarszych europejskich herbariów[593]. Pierwszy zapis dotyczący grzybów sięga 1812 roku, najstarszy okaz posiada natomiast etykietę z 1807 roku. Zbiory zielnikowe miały przede wszystkim charakter narzędzia wspomagającego dydaktykę. Początkowo w rozproszeniu, od 1910 roku porządkowane były taksonomicznie[594].

Fot. 31. Widok Collegium Śniadeckiego w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego

[592] Por. https://ib.uj.edu.pl/instytut/zielnik (odczyt: 22.11.2022).
[593] P. Köhler, *op. cit.*, s. 7.
[594] P. Mleczko, A. Ociepa, S. Zubek, *The Fungal Collection of the Jagiellonian University Herbarium (KRA)*, „Mycotaxon" Vol. 120, 2012, s. 127-132.

3.4. Kolekcje instytutowe o charakterze dydaktycznym

Kolekcje instytutowe to jedna z najliczniejszych formuł organizacyjnych. Funkcjonują najczęściej w sposób dość naturalny, w ramach jednostki dydaktycznej, i nadzorowane są przez jej pracowników. Wykorzystywane są w procesie dydaktycznym jako aparat pomocniczy, umożliwiający prezentację problemu badawczego czy specyfikę jakiegoś zjawiska[595].

3.4.1. Kolekcja Instytutu Historii Sztuki

Instytut Historii Sztuki UJ kontynuuje działalność nawiązującą do dawnego Gabinetu Historii Sztuki, założonego pod koniec XIX wieku przez profesora Mariana Sokołowskiego. W ramach działalności bieżącej gromadzone są obiekty będące aparatem naukowym i wsparciem w dydaktyce.

Przedmiotem zainteresowania są dziś przede wszystkim fotografie: pozytywy, negatywy, diapozytywy. Kolekcja, będąca najstarszym fotograficznym archiwum historyczno-artystycznym w Polsce, liczy blisko 70 tysięcy obiektów, które nabywane były w drodze kupna lub zostały przekazane do Instytutu przez darczyńców. Wiele z nich zostało zgromadzonych jeszcze przez II wojną światową. Do zbioru włączono także prace wykonywane w ramach instytutowych działań inwentaryzacyjnych realizowanych w terenie.

Część zbioru została poddana digitalizacji i opracowaniu merytorycznemu w ramach projektu finansowanego z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w latach 2014–2019[596]. Do programu wytypowano 19 tysięcy archiwalnych odbitek obrazujących sztukę polską, zespół obiektów o szczególnej wartości dla historyków sztuki i badaczy historycznej fotografii. Istotnym elementem opracowania było zarówno zgromadzenie i usystematyzowanie danych dotyczących samych nośników, jakimi są odbitki, jak również identyfikacja obiektów sfotografowanych. W efekcie realizacji projektu przygotowano i udostępniono szerszej grupie odbiorców elektroniczną bazę zeskanowanych fotografii i zgromadzonych danych.

Prace związane z kolekcją realizowane są w ramach działań bieżących Instytutu. Fototeka Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego zajmująca się zbiorami jest jednostką wyodrębnioną w strukturze Instytutu, co potwierdza również zapis w Regulaminie Organizacyjnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

---

[595] Do takich kolekcji należą między innymi: kolekcje jętek (*Ephemeroptera*) i widelnic (*Plecoptera*) w Instytucie Nauk o Środowisku UJ (ulica Gronostajowa 7), chrząszczy (*Coleoptera*) z nadrodziny ryjkowców (*Curculionoidea*) i niesporczaków (*Tardigrada*) w Instytucie Zoologii i Badań Biomedycznych UJ (ulica Gronostajowa 9).

[596] Grant NPRH: „Fotografie dzieł sztuki polskiej w zbiorach Fototeki Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Opracowanie naukowe, digitalizacja i wydanie katalogu".

Fot. 32. Dziedziniec Collegium Iuridicum, siedziby Instytutu Historii Sztuki UJ

3.4.2. Kolekcja Instytutu Archeologii

Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego[597] posiada w swoich zbiorach ponad 800 obiektów. Ich gromadzenie wiąże się przede wszystkim z potrzebą posiadania okazów reprezentatywnych do celów badawczych i dydaktycznych. Nie jest to nowe zjawisko, to kontynuacja praktyki rozpoczętej w 1897 roku, kiedy uruchomiono Katedrę Archeologii Klasycznej. Od 1971 roku siedzibą Instytutu jest jeden z najstarszych budynków tak zwanego kwartału uniwersyteckiego – Collegium Minus.

Początkowo kolekcja obejmowała zabytkowe obiekty nawiązujące do starożytnych kultur śródziemnomorskich, a także cenne odlewy gipsowe antycznych dzieł sztuki. Z biegiem czasu obiekty składające się na nią, a szczególnie gipsy, zostały podzielone i przekazane pod opiekę Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego i Instytutu Historii Sztuki. Instytut Archeologii zabezpiecza obecnie naczynia ceramiczne, brązy użytkowe i brązy figuralne czy drobną plastykę pochodzącą z terenów kultury antycznej[598]. Najcenniejszymi obiektami są greckie naczynia

[597] Instytut Archeologii ulokowany jest w strukturze Wydziału Historycznego UJ.
[598] Grecja, Italia, Cypr, Azja Mniejsza, Afryka Północna, wybrzeża Morza Czarnego.

ceramiczne, ceramika cypryjska, elementy tkanin koptyjskich oraz zabytki egipskie, do których należy sarkofag z mumią[599].

Kolekcja archeologiczna nie jest dostępna bezpośrednio publiczności, poza małymi wyjątkami. Jedynie wybrane obiekty prezentowane są w siedzibie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Maius i w ramach ekspozycji Centrum Edukacji Przyrodniczej. Kolekcja służy przede wszystkim celom dydaktycznym.

Pracownicy Instytutu mają pełną świadomość wartości posiadanego zbioru i poczucie ogromnej odpowiedzialności za jego stan. Dzieje się tak nie tylko z uwagi na wartość i walor samych zabytków, ale także z uwagi na fakt, iż możliwość ich zgromadzenia była efektem ofiarności polskiego społeczeństwa[600]. Sposobem na wyrażenie wdzięczności i szacunku ofiarodawcom jest dalsza ochrona kolekcji oraz kontynuowanie działań naukowych i praktyk edukacyjnych z jej użyciem.

Kolekcja Instytutu Archeologii nie jest specjalnie wyodrębniona. Znajduje się pod opieką Instytutu i pracowników, szczególnie Zakładu Archeologii Klasycznej.

Warto wskazać, iż Instytut nie tylko sprawuje nadzór nad zabytkowymi obiektami, których gromadzenie zainicjowane było ponad 150 lat temu, ale także zdeponowanymi w Uniwersytecie i pochodzącymi z wykopalisk oraz stanowisk

Fot. 33. Obiekty z kolekcji Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego

[599] Zob. J. Śliwa, *Egipt, Grecja, Italia… Zabytki starożytne z dawnej kolekcji Gabinetu Archeologicznego UJ*, Kraków 2007.

[600] *Ibidem*.

badawczych. Bardzo istotna w kontekście zabezpieczania, konserwacji i opracowywania tych obiektów jest powołana w strukturze Instytutu Pracownia Archeometalurgii i Konserwacji Zabytków Archeologicznych.

3.4.3. Kolekcja Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej

W 2013 roku, w ramach Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej, powołano Pracownię Dokumentacji i Informacji Etnograficznej. Jej zadaniem jest archiwizowanie istotnej badawczo dokumentacji i materiałów źródłowych. Warto podkreślić, iż zadanie to miało już zaczątek w momencie powołania Katedry Etnografii Słowian w 1926 roku. O ulokowaniu Pracowni Dokumentacji i Informacji Etnograficznej stanowi Regulamin Organizacyjny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ponadto wypracowano Regulamin dotyczący posiadanej kolekcji i zasad postępowania z nią.

Będąca pod opieką Pracowni i Instytutu kolekcja jest zasobem niezwykle cennym i unikalnym, szczególnie dla badaczy folkloru, języka, architektury, etnografów i etnologów. Na zasób, liczący dziś blisko 40 tysięcy elementów, składają się między innymi materiały będące rezultatem badań terenowych, fotografie i dokumenty. W ramach kolekcji odnaleźć można również fotografie z czasu okupacji niemieckiej, które były elementem niemieckiej jednostki czasu wojny funkcjonu-

Fot. 34. Fotografia z badań terenowych z archiwum materiałów źródłowych IEiAK UJ

jącej jako Institut für Deutsche Ostarbeit. Ponadto zgromadzone i wciąż zbierane są: prace studentów, materiały stanowiące efekt poszukiwań i kwerend badawczych, a także wyniki prac terenowych. Warto podkreślić, iż zespół Pracowni jest zaangażowany również w przygotowywanie słownika terminologii etnograficznej i etnologicznej oraz sprawuje nadzór nad bazą danych poświęconą źródłom kultury ludowej Karpat. Liczy ona dziś ponad 20 tysięcy rekordów[601]. Pracownia stara się również na bieżąco digitalizować posiadane materiały, by uczynić je szerzej dostępnymi, a także uchronić ich wrażliwsze elementy. W tym celu Instytut zabiega o zakwalifikowanie się do programów pozwalających na uzyskiwanie finansów przeznaczanych na zabezpieczenie obiektów i ich cyfryzację.

3.4.4. Stała Ekspozycja Historyczna Wydziału Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego

Stała Ekspozycja Historyczna Wydziału Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego została ulokowana w nowej siedzibie Wydziału w ramach Kampusu 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Salę otwarto w 2021 roku, z okazji Jubileuszu 40-lecia Wydziału Chemii[602]. Całemu przedsięwzięciu patronowała idea zaaranżowania przestrzeni, w której możliwym byłoby udokumentowanie i zobrazowanie zmian zachodzących w funkcjonowaniu Wydziału Chemii i jego poprzednich formuł organizacyjnych[603]. Szczególnie istotne okazało się przybliżenie zmian, jakie zanotowano w sposobie prowadzenia prac badawczych, dydaktyce, stosowanym instrumentarium[604].

Plan realizacji takiego miejsca w nowoczesnym gmachu Wydziału powstał w momencie projektowania budynku. Już na tym etapie zabezpieczono przestrzeń w parterowej części w celu zrealizowania tej inicjatywy. Tuż przed przeprowadzką jednostek wydziałowych dokonano inwentaryzacji starych i likwidowanych sprzętów, a także zabezpieczono i poddano renowacji elementy umeblowania i wyposażenia pomieszczeń. Zachowano jedno z digestoriów chemicznych, które odtworzono w przestrzeni ekspozycyjnej. Inicjatywa koordynowana i prowadzona przez

[601] Baza danych PROKES będąca zbiorem informacji na temat źródeł dotyczących kultury ludowej Karpat.

[602] M. Sojka, Z. Sojka, *Stała ekspozycja Wydziału Chemii UJ*, „Alma Mater" 2021, numer specjalny 225, s. 127.

[603] Początki nauczania chemii w Uniwersytecie sięgają XVIII wieku i powołania wspominanej już wielokrotnie Katedry Historii Naturalnej i Chemii. Początkowa działalność zlokalizowana była w Collegium Physicum, a od roku 1870 i wydzielenia Katedry Chemii – w dedykowanym budynku Collegium Chemicum, zwanym dziś Collegium Wróblewskiego, ale też określanym mianem Collegium Olszewskiego, od nazwisk słynnych chemików. W latach pięćdziesiątych XX wieku siedzibą Wydziału był budynek Collegium Chemicum, ulokowany przy ulicy Ingardena 3.

[604] M. Sojka, Z. Sojka, *op. cit.*, s. 127.

Fot. 35. Stała ekspozycja Wydziału Chemii UJ

profesora Zbigniewa Sojkę była zaakceptowana i wspierana przez władze Wydziału. Do realizacji przyczynili się także sponsorzy, dofinansowując przedsięwzięcie, w tym renowacje mebli i sprzętów.

W ramach ekspozycji zobaczyć można wiele sprzętów i naczyń, odczynników, którym towarzyszą dokumenty, notatki, fotografie. Znaczna ich część stanowi pamiątki po profesorach, w tym Karolu Olszewskim, Tadeuszu Estreicherze, Adamie Bielańskim[605].

3.4.5. Ośrodek Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. Ignacego Jana Paderewskiego

Pamięć o Ignacym Janie Paderewskim jest w Uniwersytecie Jagiellońskim wciąż żywa, co wiąże się z osobowością i osiągnięciami kompozytora, ale również z jego ofiarnością wobec uczelni. Spuścizna artysty, która trafiła do Uniwersytetu[606], zainspirowała kierownika Katedry Historii i Teorii Muzyki Uniwersytetu Jagiellońskiego dr Elżbietę Dziębowską do utworzenia przestrzeni dyskursu i badań na temat osiągnięć Paderewskiego[607]. Dzięki jej idei i zaangażowaniu 30 czerwca 1973 roku powołano Ośrodek Dokumentacji Życia i Twórczości Ignacego Jana Paderewskiego jako pomocniczą jednostkę organizacyjną w Katedrze Historii i Teorii Muzyki Uniwersytetu Jagiellońskiego[608].

Siedzibą Ośrodka jest Instytut Muzeologii, zabytkowy pałac ulokowany przy ulicy Westerplatte, który uczelnia otrzymała w darze od Franciszka Xawerego Pusłowskiego.

Ośrodek zajmuje się przede wszystkim badaniami wspomnianej spuścizny, której podstawowym trzonem stał się księgozbiór prywatny kompozytora[609]. Stanowią go: książki, adresy, autografy i druki muzyczne, nieraz opatrzone podpisami i wpisami znanych i cenionych postaci świata polityki i kultury. Bardzo cennymi elementami tej kolekcji są również przedmioty i dokumenty nawiązujące do działalności politycznej Paderewskiego.

---

605 *Ibidem*.

606 Ignacy Jan Paderewski dokonał zapisu dla Uniwersytetu Jagiellońskiego w swoim testamencie sporządzonym jesienią 1929 roku.

607 Zarządzenie nr 33 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 30 czerwca 1973 roku.

608 Zarządzenie nr 84 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 7 sierpnia 2014 roku w sprawie: zmiany nazwy Ośrodka Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX wieku im. I.J. Paderewskiego na Ośrodek Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. I.J. Paderewskiego w Zakładzie Metodologii i Historii Muzyki XIX-XXI wieku Instytutu Muzykologii Wydziału Historycznego UJ.

609 *Treasure Houses of Polish Academic Heritage*, red. H. Kowalski et al., Warszawa 2020, s. 214.

Fot. 36. Wnętrze Pałacu Pusłowskich, siedziby Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Ośrodka Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. Ignacego Jana Paderewskiego

3.4.6. Muzea i kolekcje usytuowane w strukturze Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Collegium Medicum to integralna część Uniwersytetu Jagiellońskiego, niemniej z pewnymi zasadami odrębności czy też różnych ścieżek postępowania dla tak zwanego centralnego Uniwersytetu i części medycznej. Jest to w pewien sposób pokłosie wyodrębnienia fakultetów medycznych i ich funkcjonowania w odseparowaniu od lat pięćdziesiątych XX wieku po rok 2000 i ponowną integrację[610].

W ramach obecnie działających Wydziałów: Lekarskiego, Nauk o Zdrowiu, Farmaceutycznego, szeregu klinik, katedr i zakładów, a także w siedzibach Szpitala Uniwersyteckiego zachowanych zostało wiele cennych przedmiotów i pamiątek. To ślady działalności krakowskich medyków i ich osiągnięć. W strukturach Collegium Medicum znajdują się mniejsze lub większe, mniej lub bardziej uformowane kolekcje, tak zwane muzea, których zadaniem jest przede wszystkim chronić od zapomnienia dorobek przeszłości. Na podstawie tych zbiorów można w pewien sposób scharakteryzować „muzealnictwo medyczne”[611].

[610] Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 roku o włączeniu Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika w Krakowie do Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (Dz.U. z 2019 roku, poz. 1462 t.j.).

[611] M. Chlipała, Zbiory muzealne Wydziału Lekarskiego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego a problem dziedzictwa akademickiego – próba refleksji, praca dyplomowa, Kraków 2020.

Medycyna jest bardzo dynamiczną dziedziną. Niekiedy w krótkim terminie (czasie) obiekty (przedmioty) wyłączane są z użycia i bieżącej praktyki, a w ten sposób dość szybko mogą ulec zniszczeniu i zapomnieniu. Przed tym jednak chronią je w dużej mierze sami badacze i praktycy tej dyscypliny. Jest to działanie również obserwowane w przypadku Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie to, co pozornie niepotrzebne czy nieoczywiste, staje się nie tylko elementem krajobrazu, ale i bieżącego działania.

Zachowanie wielu pamiątek i objęcie ich opieką zawdzięcza się indywidualnym inicjatywom pracowników naukowych i administracyjnych. Poniżej przybliżone zostaną najistotniejsze z prowadzonych działań i istniejących kolekcji w strukturze wydziałów medycznych Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

a) Muzeum Farmacji

Muzeum Farmacji działa w ramach Wydziału Farmaceutycznego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Miejsce w strukturze wskazane jest w Regulaminie Organizacyjnym UJ. Muzeum zarządza dyrektor, pracownik naukowy Wydziału.

Muzeum, funkcjonujące początkowo pod szyldem Muzeum Aptekarstwa Ziemi Krakowskiej, utworzono z inicjatywy Stanisława Pronia jako jednostkę przy Okręgowej Izbie Aptekarskiej w Krakowie i jest ono najstarszym tego typu muzeum w kraju. Dopiero w latach sześćdziesiątych włączono je do Wydziału Farmaceutycznego[612].

Siedzibę Muzeum stanowi zabytkowa kamienica przy ulicy Floriańskiej, w której mieści się ekspozycja stała, dostępna do zwiedzania dla publiczności oraz będąca przestrzenią sesji naukowych i edukacji. W pomieszczeniach kilku kondygnacji zaaranżowano sale wystawowe, a wśród nich laboratorium apteczne, odwzorowano klasztorną aptekę, urządzono piwnice z beczkami i butlami na lecznicze trunki oraz poddasze z ziołami.

W zbiorach Muzeum znajdują się obiekty pozwalające przybliżyć aptekarstwo i farmację oraz ich historię. Wśród pochodzących z różnych miejsc w Polsce obiektów odnaleźć można naczynia apteczne, moździerze, surowce. Niezwykle cenne są memorabilia związane z wybitnymi farmaceutami i kolekcja filatelistyczna nawiązująca do istotnych wydarzeń w dziejach farmacji.

Poza bieżącymi zadaniami naukowymi i dydaktycznymi Muzeum realizuje szereg inicjatyw popularyzatorskich. Regularnie działa w ramach miejskich inicjatyw kulturalnych, jak Noce Muzeów. Jego pracownicy angażują się w inicjatywy z zakresu ochrony pamięci i zasobów Uniwersytetu, a także w działania rozmaitych sieci muzealnych.

[612] Wówczas Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika w Krakowie.

Fot. 37. Fragment wystawy stałej Muzeum Farmacji Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum

b) Muzeum Wydziału Lekarskiego

Muzeum Historyczne Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego zostało powołane 27 kwietnia 1900 roku, w drodze uchwały wydziałowej[613]. Intencja jego uformowania należała do profesora Walerego Jaworskiego[614] i od samego początku miała zaspokajać potrzeby naukowe i dydaktyczne, a także chronić ślady działalności medycznej i pamięć o jej najwybitniejszych postaciach. Jest to jedna z najstarszych muzealnych jednostek medycznych na terenie Polski i Europy[615].

[613] R.W. Gryglewski, *Ponadstuletnia historia Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Opuscula Musealia" Vol. 24, 2016, s. 33-52.

[614] Walery Jaworski (1849-1924), internista, gastrolog, pasjonat historii medycyny. Zob. S. Kośmiński, *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1888, s. 604.

[615] Fragment z Programu Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego profesora Walerego Jaworskiego z 1901 roku, ogłoszonego w celu zmobilizowania darczyńców i wspierających Muzeum, opublikowanego w związku ze zbliżającym się krakowskim Zjazdem Lekarzy i Przyrodników Polskich: „Dorobek dzisiejszy spoczywa jednak na barkach naszych poprzedników. Przędzę ich myśli my dalej snujemy. Co się daw-

Pomimo ogromnego zaangażowania i wzrastających zasobów, tak cennych, jak i wartościowych merytorycznie, Muzeum nie posiadało swojej indywidualnej przestrzeni. Eksponowano czasowo poszczególne z obiektów na korytarzach katedr i zakładów, podczas gdy pozostałe zalegały złożone w pudłach. Niewłaściwie postępowano też z ewidencjonowaniem czy opisem zgromadzonych obiektów. Po wojnie sytuacja również nie sprzyjała dalszemu kształtowaniu tej inicjatywy, nawet mimo powołania Katedry Historii Medycyny (1956)[616].

Dzisiejsze Muzeum Wydziału Lekarskiego, nawiązujące do spuścizny jednostki z początku XX wieku, zostało uruchomione w roku 1990[617], a jego ekspozycja w salach Domu Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego przy ulicy Radziwiłłowskiej 4 otwarta została w 1992 roku przez Rektora Akademii Medycznej profesora Andrzeja Szczeklika[618].

Kolekcja Muzeum obejmuje zarówno instrumentarium, jak i dzieła sztuki czy dokumentację[619]. Nie brakuje materiałów bibliotecznych i archiwalnych. Jest to zbiór różnorodny materiałowo, niemniej odnoszący się do medycyny jako nauki, jej osiągnięć i praktyk, ze szczególnym uwzględnieniem krakowskiej historii tej dziedziny. Do cenniejszych obiektów należą pamiątki po profesorach i ich dary[620], jak: gipsowe odlewy anatomopatologiczne, narzędzia chirurgiczne z pierwszych lat działalności katedry, opisy chorób.

Muzeum jest dziś częścią Katedry Historii Medycyny, a jego zasoby służą w dużej mierze celom dydaktycznym, a tym samym studentom i badaczom. Na określonych zasadach eksponowane są nieliczne przedmioty z uwagi na specyfikę i wrażliwość preparatów i okazów. Magazynowane obiekty opracowuje się sukcesywnie i prezentuje w specjalnych wydawnictwach.

W ramach podejmowanej przez Katedrę działalności o charakterze muzealnym realizowane są wystawy czasowe i inicjatywy naukowe odnoszące się do dziedzictwa medycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego i Krakowa. Pracownicy

niej działo w zakresie wiedzy lekarskiej na ziemiach polskich, jest obowiązkiem naszym rozpatrzyć, zebrać w całość i naszym następcom przekazać, aby z tych prac i zabiegów potomność korzystać mogła".

616 Przyczyniały się do tego sytuacja uczelni i wyodrębnienie części medycznej z Uniwersytetu oraz uformowanie Akademii, a przy tym uwarunkowania polityczne negujące często określone podejścia naukowe i interpretacyjne. Zob. R.W. Gryglewski, *op. cit.*, s. 33-52.

617 Inicjatywa profesora Tadeusza Cichockiego oraz profesora Józefa Bogusza.

618 Z. Gajda, *Otwarcie Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ i AM w Krakowie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny" R. 55, 1992, nr 2, s. 239-240.

619 Zasady dotyczące gromadzenia, ewidencjonowania i postępowania z obiektami określone zostały Regulaminem zbiorów Muzeum Historii Medycyny Katedry Historii Medycyny Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

620 R.W. Gryglewski, *op. cit.*, s. 51.

Katedry uczestniczą w wielu projektach związanych z ochroną dziedzictwa Uniwersytetu[621].

Fot. 38. *Plica polonica*, tzw. kołtun polski

c) Kolekcje

Odrębne kolekcje dla potrzeb dydaktycznych i naukowych posiadają poszczególne katedry i zakłady. Określane są często mianem muzeum, co wynika bardziej ze sposobu wartościowania posiadanych obiektów i tego, jak dalece związane są z przeszłością medycyny i krakowskiego nauczania tej dyscypliny, oraz dążenia do ich zabezpieczenia niż z formuły organizacyjnej i chęci bycia jednostką dostępną publicznie. Nie są to jednostki muzealne, a ścieżki edukacji studentów.

Stanowią je między innymi:

- zbiór wchodzący w skład Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, w budynku mieszczącym się przy ulicy Grzegórzeckiej 16. Składają się nań preparaty medyczne, narzędzia zbrodni i pozycje książkowe, niektóre pochodzą jeszcze z XIX wieku. Obiekty są dostępne tylko pracownikom naukowym i prezentowane w ramach zajęć dydaktycznych studentom medycyny i prawa. Z uwagi na wysoką wrażliwość zachowanych przedmiotów – wiele z nich odnosi się do ludzkiego cierpienia i przejawów okrucieństwa – nie ma sposobności do ich powszechnego udostępniania;

[621] Prof. dr hab. Ryszard Gryglewski oraz mgr Michał Chlipała są członkami Komisji Rektorskiej do spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum oraz inicjują wiele działań o charakterze naukowym i popularyzatorskim, aktywnie działając na rzecz ochrony dziedzictwa akademickiego i dziedzictwa medycznego Uniwersytetu i Krakowa. Realizują tym samym założenia strategii Uniwersytetu Jagiellońskiego dotyczące: „upamiętnienia i popularyzacji – w oparciu o obiekty na terenie dzielnicy Wesoła – wiedzy na temat wkładu Uniwersytetu Jagiellońskiego w rozwój medycyny". Flagowym projektem w tym zakresie jest opracowana i realizowana koncepcja szlaku kulturowego „Via Medicorum", zob. M. Chlipała, *Co dalej z Wesołą?*, „Alma Mater" 2021, nr 228/229, s. 137-139.

- kolekcja preparatów anatomicznych wchodząca w skład Katedry Anatomii Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Część preparatów jest eksponowana w specjalnie przygotowanej sali i witrynach. Są one prezentowane tylko osobom powyżej 16. roku życia i najczęściej studentom medycyny, specjalistom, uczniom liceów profilowanych. Obiekty służą przede wszystkim zobrazowaniu technik preparowania tkanek ludzkich oraz metodyce nauczania anatomii. Zasady przebywania w tym miejscu określa specjalny regulamin;
- kolekcja anatomopatologiczna Katedry Patomorfologii Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Składają się na nią cenne preparaty patomorfologiczne, będące źródłem informacji na temat rozwoju nauk medycznych w Krakowie.

Fot. 39. Theatrum Anatomicum, siedziba Katedry Anatomii Wydziału Lekarskiego CM UJ oraz fragment ekspozycji preparatów anatomicznych przeznaczonych do celów dydaktycznych

Posiadanie tego rodzaju preparatów, szczątków ludzkich wynika wciąż z potrzeb edukacyjnych i chęci kształtowania postaw studentów kierunków medycznych. Mimo możliwości zastosowania nowatorskich technologii jako wspierających dydaktykę omawiane zasoby uznaje się wciąż za jedno z najlepszych doświadczeń w procesie kształcenia medyków. Godny podkreślenia jest fakt, iż bezpośredni kontakt z ciałem ludzkim lub jego fragmentami buduje szacunek i zrozumienie dla człowieka i postępowania medycznego[622]: „[…] praca ze szczątkami pozwala na doskonałe opanowanie materiału przed przystąpieniem do działań klinicznych"[623].

Fot. 40. Zajęcia anatomii porównawczej

[622] M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, Podsumowanie Seminarium „Muzealizacja szczątków ludzkich. Praktyczne i etyczne aspekty gromadzenia i ewidencjonowania szczątków ludzkich w muzeach", zorganizowanego przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych, on-line w dn. 27-28.10.2021.

[623] J. Zawiliński, Wystąpienie w ramach Seminarium „Muzealizacja szczątków ludzkich. Praktyczne i etyczne aspekty gromadzenia i ewidencjonowania szczątków ludzkich w muzeach", zorganizowanego przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych, on-line w dn. 27-28.10.2021.

d) Zbiory Katedry Farmakognozji

W Katedrze Farmakognozji Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum zachowana jest cenna kolekcja. Jej historia rozpoczyna się w momencie utworzenia Katedry Farmacji i Materii Medycznej w 1783 roku i związana jest z osobą jej kierownika Jana Szastera. Surowce lecznicze, służące za podstawę tego zbioru, od samego początku były eksplorowane w ramach zajęć dydaktycznych. Pierwsze z pomieszczeń poświęcone zbiorom i związanym z nimi praktykom zostało udostępnione w Collegium Physicum.

Tak zwany Gabinet Farmakognostyczny, czyli inaczej Sala Farmacji, został ukształtowany przez profesora farmacji Floriana Sawiczewskiego. Jemu i kolejnym kierownikom Katedry zawdzięcza się stale powiększane zbiory surowców, naczyń czy mebli.

Obecnie historyczny zbiór, zawierający blisko 2000 egzemplarzy surowców o pochodzeniu mineralnym, roślinnym i zwierzęcym oraz kolekcję książek i materiałów informacyjnych dotyczących tej dziedziny nauki, znajduje się pod opieką Katedry Farmakognozji, usytuowany jest w nowej siedzibie na terenie tak zwanego

Fot. 41. Obiekty stanowiące Gabinet Farmakognostyczny tworzony w latach 1825–1857 przez profesora Floriana Sawiczewskiego

kampusu medycznego[624]. Opiekunem zbioru jest pracownik naukowy Katedry. Zasady obchodzenia się z obiektami, ich ewidencji i opracowania określa stosowny Regulamin[625].

e) Muzeum Instytutu Stomatologii

Muzeum Stomatologii zainaugurowało swoją działalność 12 listopada 2019 roku. Otworzono wówczas uroczyście ekspozycję w gmachu Instytutu Stomatologii Wydziału Lekarskiego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Elementem stałej ekspozycji jest zaaranżowany gabinet stomatologiczny, wyposażony w oryginalne obiekty i narzędzia oraz gromadzący pamiątki z czasów powołania pierwszej katedry stomatologii[626].

Fot. 42. Fragment wystawy stałej Muzeum Stomatologii Instytutu Stomatologii CM UJ

[624] Kampus medyczny to kompleks ulokowany w Krakowie–Prokocimiu będący nowoczesnym zapleczem naukowo-badawczym trzech wydziałów Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

[625] Regulamin zbiorów Katedry i Zakładu Farmakognozji Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

[626] Najstarszy instytut stomatologiczny w Polsce zorganizowany przez profesora Wincentego Łepkowskiego w 1903 roku. Zob. S. Bogusławski et al., *Mała encyklopedia medycyny*, Warszawa 1979.

W zbiorach Instytutu znajdują się cenne publikacje, a także pamiątkowe dyplomy, okolicznościowe medale. Do sali ekspozycyjnej prowadzi wystawa planszowa „Galeria na schodach – POKOLENIA" przybliżająca najważniejsze momenty w dwustudwudziestoletniej historii krakowskiej stomatologii uniwersyteckiej.

Na kolekcję Instytutu składają się obiekty, które obrazują nauczanie i praktykę stomatologiczną, w tym tę związaną z działalnością prowadzoną w ramach uczelni. Ponadto gromadzone są przedmioty historyczne i pamiątkowe oraz elementy wystroju pomieszczeń Katedr i Zakładów[627]. Nadzór nad zbiorami pełni dyrektor Instytutu.

f) Salonik Historii Pielęgniarstwa

Jeszcze inną z formuł organizacji kolekcji i ochrony tradycji jest Salonik Historii Pielęgniarstwa otwarty w 2011 roku[628]. Salonik działa w ramach Instytutu Pielęgniarstwa i Położnictwa Wydziału Nauk o Zdrowiu UJ CM, a jego zadaniem jest popularyzacja osiągnięć tej dyscypliny i zawodu, przedstawienie wzorcowych zachowań prekursorek i aktywistek środowiska, wpływających na kształtowanie postaw studentów.

Fot. 43. Wnętrze Saloniku Historii Pielęgniarstwa

[627] Regulamin zbiorów dla kolekcji Instytutu Stomatologii Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

[628] Inicjatywa nawiązująca do obchodów stulecia nauczania pielęgniarstwa w Polsce.

W ramach stałej ekspozycji prezentowane są cenne zapiski, kroniki, przedstawienia portretowe, dokumenty związane z nestorkami pielęgniarstwa, adeptkami Uniwersyteckiej Szkoły Pielęgniarek i Opiekunek Zdrowia. Co najważniejsze, tej cennej kolekcji pamiątek towarzyszy niezwykle istotna narracja, eksponująca istotę zawodu pielęgniarki i pielęgniarza. Celem jest „budowanie tożsamości zawodowej, która spoczywa na czynnych dziś zawodowo pielęgniarkach, w dobie świata bez granic mających być nie tylko uczestniczkami, ale i twórczyniami międzynarodowego pielęgniarstwa, tak jak przed wiekiem było to udziałem nestorek”[629].

Powyższa charakterystyka jednostek Uniwersytetu Jagiellońskiego potwierdza, iż posiada on zarówno obiekty artystyczne, instrumentarium naukowe, jak i okazy przyrodnicze. Zgromadzone zasoby są nie tylko przejawem naukowej aktywności, ale też świadectwem niezwykłej roli Uniwersytetu w życiu naukowym i kulturalnym Polski oraz relacji łączących społeczność akademicką ze społecznością lokalną. Sposób organizacji i cele ich działania były i są determinowane indywidualnie przez Uniwersytet, aby realizować statutowe zadania, wziąć na siebie społeczną odpowiedzialność i wypełniać powierzoną misję, ale też dbać o pamięć i tradycję instytucji.

4. Zastosowana ścieżka ochrony dziedzictwa oraz jej realizacja przez poszczególne jednostki

Muzeum uczelniane jest to „zorganizowana forma zarządzania dziedzictwem uczelni, którego zakres postępuje wraz z trwaniem instytucji. Specyfika zasobów powinna, przynajmniej w części, być powiązana z dziejami instytucji i działaniami naukowymi. Przywilej i wyróżnienie uczelni skorelowane są z ich długotrwałym funkcjonowaniem. Rezultat, jakim jest kolekcja, wynika ze specyfiki uczelni, umiejętności podtrzymywania relacji z otoczeniem, uwagi, jaką władze poświęcają jednostce, która realizuje zadania inne niż podstawowej uczelni”[630].

Przypadek Uniwersytetu Jagiellońskiego wydaje się spełniać każdy z elementów tak zarysowanej definicji. Co więcej, pozwala w dalszych rozważaniach i przywołaniach określonych praktyk i doświadczeń uczelni mówić o modelu organizacji działalności muzealnej i polityki ochrony materialnej i niematerialnej spuścizny wypracowanej przez najstarszą polską wszechnicę.

---

[629] Zob. A. Majda, *Salonik Pielęgniarstwa*, [on-line:] https://muzeauczelniane.pl/salonik-historii-pielegniarstwa-instytut pielegniarstwa-i-poloznictwa-uj-cm/ (odczyt: 4.05.2023).

[630] Wywiad z rektorem polskiej uczelni przeprowadzony w ramach badań przygotowujących do dysertacji.

Potwierdzone zostało wielokrotnie, iż dbałość o tradycję, materialne i niematerialne ślady działalności jest wpisana w założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego od początków jego funkcjonowania. Przez stulecia społeczność profesorów, administracji i studentów angażowała się w zachowanie dóbr, popularyzację osiągnięć, relację teraźniejszości z czasami minionymi. Dotyczyło to zarówno działalności naukowej, jak i aktywności w życiu kulturalnym i społecznym miasta, regionu, kraju. Wspominane powyżej jednostki uniwersyteckie działają nie inaczej jak na podstawie woli i decyzji władz uczelni czy wyodrębnionych jednostek, w odniesieniu do podstawowych zadań i celów uczelni.

Zgodnie z zapisami statutu: „Uniwersytet kształci studentów i doktorantów, a także kadrę naukową zgodnie z ideami humanizmu, tolerancji, w duchu szacunku dla prawdy, poszanowania praw i godności człowieka, demokracji, patriotyzmu, honoru, uczciwości i sumiennej pracy oraz odpowiedzialności za losy całej wspólnoty ludzkiej, społeczeństwa, Ojczyzny”[631], a „w poszanowaniu własnej tradycji Uniwersytet zachowuje i rozwija zwyczaje akademickie, chroni materialne i niematerialne dziedzictwo kultury, szczególną troską otacza zbiory biblioteczne, archiwalne i muzealne”[632].

Wydaje się, że pewne zjawiska w życiu instytucji są powtarzalne, a historia zatacza koło. Tak zapewne jest również w omawianym obszarze. Pewne z inicjatyw, zamysłów i zgłaszanych intencji dotyczących ochrony dziedzictwa uczelni miewały miejsce w przeszłości. Ich brak lub częściowe zrealizowanie jest najczęściej efektem sprzyjającej mniej lub bardziej sytuacji administracyjnej i finansowej bądź niemożności uzyskania poparcia czy zaangażowania pracowników i władz uczelni.

W ostatnim czasie, a szczególnie w ostatnim dziesięcioleciu, wydaje się, iż działania Uniwersytetu i jego pracowników w zakresie ochrony dziedzictwa, zabezpieczania kolekcji, popularyzacji osiągnięć nauki oraz społeczne zaangażowanie tych zasobów i doświadczeń nabierają jeszcze wyraźniejszych kształtów i odcieni. Wyraża się to w wielu podejmowanych inicjatywach i profilaktykach, szczególnie w aspekcie dotyczącym zabezpieczania i użycia historycznych zasobów. Z jednej strony można uznać, iż jest to ogólna tendencja i praktyka ośrodków akademickich, z drugiej jednak należy podkreślić istotne zaangażowanie i specyfikę postępowania Uniwersytetu Jagiellońskiego w tym zakresie. W wielu przytaczanych już w niniejszej rozprawie dokumentach organizacyjnych Uniwersytetu

[631] Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalony przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 29 maja 2019 roku.
[632] Ibidem.

Jagiellońskiego, jak również zaadaptowanych w związku z prowadzoną działalnością politykach rozwoju, strategiach i misjach budowanych na określone lata jest odniesienie do dziedzictwa, jego ochrony, zaangażowania w kształtowanie postaw i relacji. Ponadto ustanowione zostały specjalistyczne gremia i wprowadzone regulacje pozwalające na wnikliwsze jeszcze zaangażowanie w tym obszarze.

Muzea, kolekcje, ośrodki, centra powoływane w Uniwersytecie oraz ich pracownicy nie działają dziś tylko w obszarze ochrony zbiorów, ale biorą udział w wielu działaniach naukowych i organizacyjnych, popularyzacji nauki i jej osiągnięć, wpływają na przyszłe inicjatywy i kształt regulacji. Rola ich nie sprowadza się tylko do funkcji reprezentacyjnej, ale w dużej mierze do tworzenia przestrzeni dialogu przeszłości z bieżącymi wątkami i aktywnościami – „Inspirowani przeszłością, tworzymy przyszłość”[633]. W tej komunikacji muzea uczelniane i inne jednostki uczelni mogą być wsparciem dla Uniwersytetu. To samo dotyczy komunikacji z najbliższym otoczeniem.

4.1. Zespół do spraw majątku muzealnego Uniwersytetu Jagiellońskiego

Z uwagi na liczbę, różnorodność i rozmaite ulokowanie posiadanych przez Uniwersytet Jagielloński historycznych przedmiotów (w tym obiektów i okazów artystycznych, medycznych, przyrodniczych) i w związku z potrzebą wypracowania odpowiedniej polityki ich administrowania powołany został Zespół do spraw majątku muzealnego UJ, jednostka bezpośrednio podległa rektorowi[634]. W skład zespołu weszły dwie osoby. Szczególnie ważne było powierzenie głównych zadań dotychczasowej Kanclerz Uniwersytetu Jagiellońskiego. Znajomość procedur, wieloletnie obcowanie z Uniwersytetem i jego infrastrukturą, ogromne doświadczenie i umiejętności prowadzenia dialogu pozwoliły na rozpoczęcie współpracy z poszczególnymi jednostkami w zakresie powierzonych zadań. Wsparciem dla Zespołu byli pracownicy Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Centrum Edukacji Przyrodniczej.

Zespół miał przede wszystkim wspomóc już działające jednostki o charakterze muzealnym i paramuzealnym oraz osoby i zespoły odpowiedzialne za inicjatywy związane z ochroną przedmiotów pamiątkowych i obiektów zabytkowych

[633] Sentencja przewodnia uroczystości Jubileuszu 650-lecia fundacji Uniwersytetu Jagiellońskiego obchodzonego w 2014 roku.

[634] Zarządzenie nr 10 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 25 stycznia 2018 roku w sprawie: utworzenia Zespołu ds. majątku muzealnego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz zmian w Regulaminie organizacyjnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

w uczelni. Taka decyzja była przejawem odpowiedzialności za ten obszar działalności Uniwersytetu, jak również chęci sprawnego nim kierowania. Wspomnieć jednocześnie należy, iż niezależnie od zakresu działania jednostki, poczucia wyodrębnienia, popartego również szeregiem uprawnień, każdy przedmiot posiadany przez te jednostki jest własnością i wartością organizatora, a więc Uniwersytetu. Majątek uczelni obok materialnego wymiaru stanowią także własność intelektualna oraz wszelkie dobra i prawa ustanawiane przy obiekcie.

Zgodnie z interpretacją prawną i etyką postępowania z obiektami, szczególnie tymi o wysokiej wartości naukowej i kulturowej, posiadanie tego rodzaju rzeczy i wszelkie związane z nimi aktywności należy w odpowiedni sposób dokumentować. W odniesieniu do tego założenia zadaniem powołanego Zespołu było koordynowanie wypracowania jednolitych i transparentnych zasad dotyczących ewidencjonowania obiektów muzealnych w uczelni[635]. Określenie „obiekty muzealne" w tym przypadku odnosiło się do obiektów znajdujących się nie tylko pod opieką Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale również pod nadzorem innych jednostek, przedmiotów istotnych pod względem historycznym, obiektów *in situ*, wyposażenia dawnych pracowni.

Zakres przedmiotowy działań Zespołu był szeroki, ale nie do końca sprecyzowany. Istotnym elementem podejmowanych przez Zespół działań okazało się prowadzenie w taki sposób ustaleń i konsultacji, aby efektem mógł być spójny plan rejestrowania i kontroli elementów kolekcji oraz integracja tych informacji z elektronicznym systemem zarządzania uczelnią SAP PRD[636]. Było to zresztą jedno z zaleceń zespołu prawnego, aby spełnić wymogi związane z zarządzaniem uczelnią oraz zobowiązania płynące z przepisów Ustawy o muzeach i powiązanych z nią przepisów wykonawczych[637].

Dodatkowo, w kontekście często podkreślanej odpowiedzialności zarządcy majątku, do zadań Zespołu wpisano również opracowanie instrukcji relokowania i przesunięć obiektów pomiędzy jednostkami UJ i w relacji z podmiotami zewnętrznymi. W tym zakresie istotnym był również aspekt związany z polityką zabezpieczania i ubezpieczania obiektów, szczególnie w czasie nadzoru stanowionego przez inny podmiot niż UJ[638].

---

635 Ibidem.

636 System SAPIENS do administrowania majątkiem uczelni i zarządzania kadrami i przepływem finansów.

637 Opinia prawna na temat ewidencji i inwentaryzacji majątku Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego z 2017 roku.

638 Ibidem.

Wśród powinności znalazła się również organizacja przestrzeni z przeznaczeniem na działania muzealne, a szczególnie wystawiennictwo. Należy interpretować ten punkt zarządzenia jako wyraz uwidaczniania potrzeb jednostek posiadających kolekcje oraz prowadzenia wokół nich narracji.

Istotnym zadaniem Zespołu była praca, podjęta na fali działań związanych z regulaminowym określeniem zasad postępowania z majątkiem szczególnym, przygotowująca do postępowania w sprawie „zasad sprawowania opieki nad przedmiotami i miejscami pamięci mającymi znaczenie dla dziedzictwa i historii Uniwersytetu Jagiellońskiego". Konieczność uformowania odrębnego zarządzenia dla realizacji tych celów wynikała z faktu, iż miejsca pamięci i pochówki najczęściej nie są oddawane we władanie Uniwersytetu, nie przynależą do niego. Dodatkowo miejsca pamięci i pochówki osób innych niż profesorowie UJ nie wchodzą w zakres odpowiedzialności i opieki Komitetu do spraw Opieki nad Grobami Profesorów UJ. Jest jednakowoż wiele miejsc, którym Uniwersytet może oddać należną cześć i zapewnić ochronę.

Zarządzenie w sprawie zasad sprawowania opieki nad przedmiotami i miejscami pamięci mającymi znaczenie dla dziedzictwa i historii Uniwersytetu Jagiellońskiego wprowadziło kilka nowych sformułowań i definicji, które nie znalazły miejsca w innych dokumentach na temat ochrony majątku, dorobku i ich przynależności:

- „miejsce pamięci – miejsce upamiętniające wydarzenie historyczne lub działalność osoby, mające znaczenie dla dziedzictwa i historii UJ, tj. nieruchomość lub część nieruchomości (sala, laboratorium, mieszkanie itp.), otwarta przestrzeń (kraina geograficzna, góry, lasy, zbiorniki wodne itp.), miejsca pochówku (cmentarze, kościoły)";
- „przedmiot pamięci – przedmiot upamiętniający wydarzenie historyczne lub działalność osoby, mający znaczenie dla dziedzictwa i historii UJ, tj. tablica pamiątkowa, pomnik, grobowiec, nagrobek i inne miejsce pochówku";
- „osoba mająca znaczenie dla dziedzictwa i historii UJ – osoba związana z Uniwersytetem Jagiellońskim, tj. pracownik, student, absolwent, darczyńca lub inna osoba, mająca szczególne znaczenie dla dziedzictwa i historii UJ"[639].

Decyzja co do tego, które z miejsc, osób zostają przez Uniwersytet objęte opieką, na podstawie analizowanego zarządzenia należy do Rektora Uniwersytetu. Opiniodawczy są w tym zakresie członkowie stałej Komisji Rektorskiej do

[639] § 2 Zarządzenia nr 30 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 23 marca 2021 roku w sprawie: zasad sprawowania opieki nad przedmiotami i miejscami pamięci mającymi znaczenie dla dziedzictwa i historii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum (praca Komisji będzie omawiana w dalszej części niniejszego rozdziału).

Zarządzenie pozwala objąć inicjatywą ochronną pamięć wielu osób oraz szeroki zakres osobowy, przedmiotowy i przestrzenny. Sprawowanie opieki może odbywać się przede wszystkim przez:

- prowadzenie prac ewidencyjnych i inwentaryzacyjnych przedmiotów i miejsc powiązanych lub oddających cześć osobom istotnie zasłużonym dla UJ;
- techniczne zabezpieczanie, porządkowanie i pielęgnację, a także konserwację lub odbudowę powyżej wskazanych miejsc i rzeczy;
- stworzenie rejestru przedmiotów i miejsc powiązanych lub oddających cześć osobom istotnie zasłużonym dla UJ i ważnym dla dziedzictwa uczelni[640].

Powołanie Zespołu do spraw majątku muzealnego miało istotne znaczenie w przebiegu podejmowanych przez Uniwersytet działań w zakresie budowy nowej polityki i procedur dotyczących składowych majątku o szczególnej wartości i wrażliwości. Termin „majątek muzealny" zastosowany w nazwie jednostki i określeniu przedmiotu zainteresowania nie znajduje odniesienia w innych dokumentach, nie jest w pełni sprecyzowany. Praktyka pokazuje, iż dotyczy różnych typów przedmiotów, którym nadaje się szczególne znaczenie z uwagi na udział w praktyce naukowej oraz krajobrazie kulturowym uczelni i jej otoczenia. Zespół nie działa indywidualnie, ale w kooperacji z jednostkami szkoły wyższej i poszczególnymi pracownikami, sprawozdaje efekty podejmowanych działań władzom uczelni. Ma to istotne znaczenie dla budowania świadomości historycznego zasobu Uniwersytetu i skutecznego inicjowania praktyk zabezpieczających dla jego ochrony.

4.2. Komisja Rektorska do spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum

W roku 2018 utworzono również Komisję Rektorską do spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum, istotne gremium uniwersyteckie, którego działania miały również odnosić się do

[640] Ibidem.

historycznego majątku uczelni[641], a jego członkowie[642] – współpracować ściśle z Zespołem do spraw majątku muzealnego.

Utworzenie Komisji poprzedziła inicjatywa oddolna pracowników sprawujących pieczę nad historycznymi i współcześnie tworzonymi kolekcjami w różnych jednostkach Uniwersytetu[643]. Intencją była przede wszystkim chęć integracji, jak również tworzenie wspólnego frontu w komunikowaniu się na temat materialnego i niematerialnego dziedzictwa uczelni, potrzeb związanych z gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem kolekcji, pobudzania świadomości roli jednostki i znaczenia posiadanych zasobów. Przedyskutowane i sprecyzowane idee utworzenia Rady Wspólnej do spraw dziedzictwa zostały skierowane pisemnie do Rektora Uniwersytetu. Po rozmowach i konsultacjach prawnych Magnificencja wyraził ogromne zainteresowanie inicjatywą i pełne poparcie dla ukonstytuowania konkretnego gremium.

Zadaniem powołanej Komisji było przede wszystkim podejmowanie prób definiowania elementów dziedzictwa Uniwersytetu. Sformułowanie takiej intencji wiązało się ze spostrzeżeniem, jak różnorodną jest działalność uczelni i jak dynamiczny jest jej rozwój. Nie należy zatem opierać się na raz poczynionych ustaleniach, ale poddawać je refleksji i rewizji.

Istotną kwestią było dążenie do ujednolicenia sposobów postępowania z elementami dziedzictwa. Procedury miały być wypracowywane na bazie istotnych ustaleń i założeń ogólnych Uniwersytetu, dotyczących majątku i jego eksploatowania, a także uwzględniających charakter jednostki i specyfikę zbiorów. Wśród instrukcji i założeń ogólnych miały zostać zawarte te dotyczące prowadzenia dokumentacji, sposobów opracowania i upowszechniania oraz bezpiecznego i prawidłowego utrzymywania.

Z uwagi na różnorodność zasobów, determinujące ich organizację i opracowanie specjalistyczne przepisy, niejednolitą przynależność jednostek w struktu-

---

641 Decyzja nr 16 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 19 czerwca 2018 roku w sprawie: powołania Komisji Rektorskiej ds. Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

642 W skład Komisji wchodzą osoby reprezentujące: Muzeum UJ, Archiwum UJ, Bibliotekę Jagiellońską, Centrum Edukacji Przyrodniczej, Ogród Botaniczny, Muzeum Farmacji, Muzeum Wydziału Lekarskiego, Bibliotekę Collegium Medicum, a więc czołowe jednostki sprawujące nadzór i opiekę nad kolekcjami.

643 Rozmowy rozpoczęli Krzysztof Stopka – Dyrektor Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Joanna Ślaga – Główny Inwentaryzator Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, zapraszając przedstawicieli jednostek UJ: Biblioteki Jagiellońskiej, Archiwum UJ, Centrum Edukacji Przyrodniczej, Muzeum Wydziału Lekarskiego, Muzeum Farmacji, Instytutu Farmakognozji, Katedry Anatomii, Wydziału Chemii UJ, Zakładu Medycyny Sądowej, Instytutu Stomatologii.

rze uczelni za cel wskazano opracowanie zasad ewidencji obiektów o wysokim znaczeniu dla UJ i UJ CM, a także implementacje narzędzi elektronicznych do realizacji tego typu zadań.

Komisja, podlegając Rektorowi, sprawozdawała przebieg obrad, raportowała efekty działań i podjętych inicjatyw. Każdorazowo nowe etapy prac były konsultowane pod względem administracyjnym, majątkowym i prawnym oraz zatwierdzane przez Rektora UJ.

W roku 2020 został powołany drugi, rozszerzony skład Komisji, a także zrewidowane poszczególne zadania[644]. Za celowe uznano dążenia do kooperacji i realizacji wspólnych inicjatyw sprzyjających ochronie i upowszechnianiu dziedzictwa uniwersyteckiego. Dotyczyło to tak współpracy jednostek, których reprezentanci powołani zostali na członków Komisji, jak również innych jednostek uniwersyteckich[645]. W tym zakresie istotnym było także zobowiązanie do zaangażowania się Komisji w działania związane z popularyzacją i udostępnianiem zbiorów, a w związku z tym w procesy digitalizacyjne i inicjatywy związane z budowaniem odpowiedniej do tego infrastruktury.

Komisja jest gremium doradczym i jako takie w zakresie swoich kompetencji może opiniować sprawy dotyczące obiektów historycznych, toczących się wokół nich postępowań oraz wspomagać i determinować prowadzenie badań i dokumentowanie dziedzictwa uczelni.

Jednym z najistotniejszych zadań wyznaczonych pierwszemu składowi Komisji było pełnienie funkcji organu opiniującego i doradzającego w przygotowaniach regulacji i procedur dotyczących zarządzania majątkiem szczególnym. W tym miejscu podkreślenia wymaga użyty zwrot: majątek szczególny. To konstrukt słowny, jakim określano różnorodne kolekcje uniwersyteckie, zabytkowe i współczesne, wysokowartościowe i niskocenne, obiekty, okazy, dokumenty etc.

Wśród najistotniejszych inicjatyw dotychczas podjętych przez Komisję do spraw Dziedzictwa UJ i UJ CM wskazać należy wzmożenie komunikacji i aktywności na rzecz uczelni i z uwzględnieniem elementów jej dziedzictwa w poszanowaniu przeszłości, poparcie implementacji procedur, regulaminów, wdrożenie elektronicznej ewidencji obiektów o charakterze muzealnym. Również poprzez Komisję i przy jej wsparciu jednostki wnioskowały do władz Uniwersytetu o poprawki

[644] Decyzja nr 65 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 18 grudnia 2020 roku w sprawie: powołania Komisji Rektorskiej do spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

[645] Dotyczyło to także wydziałów, poszczególnych katedr, pracowników naukowych i administracyjnych uczelni zajmujących się zarządzaniem, ochroną i interpretacją dziedzictwa.

w poszczególnych dokumentach uczelni, jak statut[646] czy strategia[647], aby wprowadzane zapisy uwzględniały szczególność, wrażliwość i istotność materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa.

Komisja ma charakter ciała doradczego. Oznacza to, iż poza zadaniami wyznaczonymi w drodze zarządzenia oraz zainicjowanymi przez nią bezpośrednio wspomaga opiniami i mediuje w sprawach, które znajdują się na styku bieżącej działalności uczelni i praktyki związanej z ochroną dziedzictwa.

4.3. Regulamin zarządzania majątkiem szczególnym Uniwersytetu Jagiellońskiego

Szereg dyskusji dotyczących dziedzictwa Uniwersytetu, działalności jednostek muzealnych i posiadanych kolekcji podejmowanych przez przywołane powyżej gremia, jednostki i władze uczelni wynikało nie tylko z poczucia odpowiedzialności. Rozmowy i poszukiwania rozwiązań miały związek z bardzo praktycznym aspektem i obowiązkiem wynikającym z nadzoru nad majątkiem, koniecznością

[646] Prowadzono wiele dyskusji i konsultacji z władzami uczelni i zespołem odpowiedzialnym za prace nad statutem. Ponadto członkowie Komisji do spraw dziedzictwa oraz Zespołu do spraw majątku muzealnego przekazywali propozycje zapisów dotyczących kwestii tradycji oraz majątku historycznego uczelni. Zakresy, w których wnioskowano zmiany, były istotne nie tylko z punktu widzenia jednostek zajmujących się szeroko pojętym dziedzictwem akademickim, ale dla całego Uniwersytetu. Okazały się też znaczące dla sprawnej organizacji działań zachowawczych. Podkreślano, iż uwzględnienie w Statucie proponowanych zapisów pozwoli na podejmowanie dalszych działań i doprecyzowanie kwestii ochrony dorobku w dokumentach niższego szczebla, na przykład w regulaminie organizacyjnym uczelni, regulaminie jednostek, jak również w szczegółowych zarządzeniach JM Rektora i strategii. Zaproponowano wprowadzenie pojęcia „dziedzictwo materialne i niematerialne" z uwagi na rolę, jaką odgrywa Uniwersytet w dziejach nauki oraz kultury polskiej i europejskiej. To określenie uważano za istotne dla podkreślenia świadomości tego faktu i wynikających z niego przywilejów i zobowiązań. Uzyskano zgodę na uwzględnienie muzeów w zapisie dotyczącym jednostek pomocniczych, które można tworzyć w Uniwersytecie dla potrzeb realizacji zadań statutowych.

[647] Członkowie Komisji do spraw dziedzictwa i pracownicy poszczególnych jednostek muzealnych i paramuzealnych w liście kierowanym do Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego podkreślali, jak istotnym działaniem jest odpowiedzialne zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem oraz jak ważne są wszelkie podjęte starania o zabezpieczenie majątku szczególnego i budowanie polityki gromadzenia i ochrony zbiorów. Wskazywano, iż dla ochrony zasobu i stwarzania możliwości jego wykorzystania w przyszłości konieczne są: odpowiednia infrastruktura, sieć kontaktów i współpracy, polityka zarządzania danymi oraz sposoby ich dalszego użytkowania w badaniach naukowych, dydaktyce oraz promocji historii nauki i jej rozwoju. Komisja wniosła o wprowadzenie definicji dziedzictwa i zakreślenie założeń jego ochrony oraz wykorzystanie w działalności statutowej.

jego kontrolowania i raportowania jego stanu[648]. O ile Uniwersytet posiadał ogólne regulacje dotyczące zarządzania majątkiem oraz stosowne instrukcje inwentaryzacyjne, o tyle nie uwzględniały one specyficznych cech, które są właściwe dla majątku o charakterze muzealnym, zabytkowym etc. Traktowały one w tożsamy sposób każdy rodzaj posiadanych przedmiotów – od momentu nabycia, poprzez inwentaryzację, aż po procedurę ich zbycia.

Problemem dla opiekunów kolekcji, muzeów oraz jednostek o charakterze paramuzealnym w Uniwersytecie było objęcie szczególnej grupy zasobów jednym trybem, który nie uwzględniał różnego rodzaju wrażliwości obiektów. Przykładowo nie można potraktować przeznaczonego do badań okazu entomologicznego w sposób tożsamy z przyjętym na stan biurkiem czy komputerem, a nawet innym typem obiektu o charakterze muzealnym. Powodem tego problemu jest fakt, iż okaz entomologiczny poddawany badaniom zmienia swoją fizyczną postać – w efekcie przeprowadzonych procesów pozostają z okazu próbki DNA. Po zakończeniu tego rodzaju naukowego zadania nie ma zatem możliwości poświadczenia obecności obiektu w jego pierwotnym stanie. W ramach inwentaryzacji majątku taka sytuacja wymagałaby wykazania jego braku, którego *de facto* nie ma. Jest natomiast ślad zrealizowanego procesu badawczego, który powinien zostać odpowiednio odnotowany w dokumentacji obiektu. Z kolei w przypadku preparatów medycznych, tkanek i materiałów pochodzenia ludzkiego, kolekcji antropologicznych pojawiał się kłopot natury etycznej. Każdy bowiem z elementów majątku powinien być określony pod względem wartości, wycena obiektów bowiem jest jednym z obowiązków ewidencyjnych. W końcu same obiekty o charakterze muzealium[649] też stawały się problematyczne w kontekście obowiązujących procedur ewidencyjnych i inwentaryzacyjnych. Pośród takich obiektów znajdują się często także i takie o charakterze

[648] Na etapie konstruowania nowego Statutu Uniwersytetu w roku 2019 Komisja do spraw dziedzictwa wnioskowała wielokrotnie o wprowadzenie nowych regulacji dotyczących majątku uczelni w postaci kolekcji naukowych i zabytków. Obawiano się, iż ich brak utrudniać będzie coraz bardziej nadzór i opiekę nad tymi zasobami, a co gorsza, nie ustrzeże przed uszczerbkami. Historyczne zasoby, a także współczesna aparatura wymagają zachowania, ale i utrzymania oraz opracowania. W tym celu potrzebne jest centralne zarysowanie sposobu postępowania. Komisja zaproponowała zapis w statucie uczelni: „Biorąc pod uwagę szczególny charakter majątku o charakterze historycznym, a także niejednorodną strukturę jednostek Uniwersytetu, które sprawują nad nim pieczę (ze wszystkimi wynikającymi z tego powinnościami) proponujemy następujący zapis: Mieniem Uniwersytetu zarządza Rektor przy pomocy kanclerza i kierowników jednostek organizacyjnych. W skład mienia Uniwersytetu wchodzi również majątek historyczny, w tym biblioteczny, archiwalny i muzealny, który podlega szczególnej ochronie. Zasady zarządzania majątkiem historycznym określa Rektor w drodze zarządzenia". Propozycji nie przyjęto.

[649] Muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów. Muzealia stanowią dobro narodowe.

pomocniczym, destrukty, fragmenty obiektów – istotne z punktu widzenia dydaktyki i opracowania, mniej znaczące pod względem majątkowym, mające też cechy obiektów przeznaczonych dla uzupełnienia innych[650]. Druga problematyczna kwestia odnosząca się do przedmiotów o charakterze muzealnym dotyczyła procesu amortyzacji (oraz pomniejszanej wartości elementu majątku z upływem czasu), a także likwidacji, wymagającej jedynie zgody właściwej komisji.

Dla wszystkich typów kolekcji problematyczne były kwestie dotyczące kontroli obiektów. Zgodnie bowiem z przepisami Ustawy o rachunkowości[651] i polityki wewnętrznej uczelni[652] poszczególne grupy majątku kontrolowane są co cztery[653] lata we wskazanym czasie i przez powołane komisje inwentaryzacyjne. O ile sam czas nie stanowi problemu, o tyle ilości zasobów, ich specyfika i wrażliwość są problematyczne często dla zespołów inwentaryzacyjnych niezaznajomionych z ich specyfiką. Odnoszono się także do sposobów oznakowywania składowych majątku. Systemy ewidencji generują bowiem numery identyfikacyjne, które powinny zostać naniesione na obiekt. W przypadku obiektów, w tym szczególnie wrażliwych materiałów i treści, często nie jest możliwe naniesienie regularnych oznakowań wymaganych dla ich zabezpieczenia, a co dopiero kilkunastocyfrowego kodu czy tym bardziej etykiety (tak zwanego stickera).

Uczestnikom dyskusji, władzom, opiekunom kolekcji zależało jednak na osiągnięciu konsensusu i znalezieniu rozwiązania łączącego oczekiwania i obowiązki oraz specyfikę kolekcji. Ponadto starano się możliwie jak najszybciej obejmować rejestrami kolekcje, które zdarzały się poza zasięgiem świadomości odpowiedzialnych za zarządzanie instytucją. Wprowadzenie nowych regulacji dotyczących ewidencjonowania oraz obowiązkowego przekazywania informacji o powstaniu nowych zbiorów oraz aktualizacji danych dotyczących już istniejących dawałoby bowiem szansę na szybszą reakcję władz i jednostek powołanych do opieki nad zasobami historycznymi Uniwersytetu. Ponadto wprowadzenie regulacji dotyczących wymogów związanych z gromadzeniem i przechowywaniem zbiorów szczególnego charakteru z uwagi na kontekst naukowy, kulturowy, historyczny czy społeczny pozwala na zagwarantowanie ich bezpieczeństwa, a także ułatwia zarządzanie

[650] Używa się bowiem elementów obiektów, destruktów jako „części zastępczych lub uzupełniających" innych obiektów wymagających konserwacji.

[651] Dz.U.2023.0.120 t.j. – Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości.

[652] Zasady (polityka) rachunkowości Uniwersytetu Jagiellońskiego. Załącznik do zarządzenia nr 115 Rektora UJ z 31 grudnia 2019 roku.

[653] Dla porównania inwentaryzacja zbiorów muzealnych odbywa się co pięć lat, a w przypadkach uzasadnionych termin może być przedłużony do lat dziesięciu. Zob. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 roku w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz.U. z 2004 roku, nr 202, poz. 2073).

nimi w przypadku zdarzeń losowych. Zapewnienie odpowiedniej ochrony majątku wchodzi przecież nie tylko w zakres odpowiedzialności rachunkowej, majątkowej każdej uczelni. Jego nienaruszalność to również oznaka odpowiedzialności za przedmioty reprezentacyjne dla uczelni i środowiska akademickiego.

Opracowanie i wprowadzenie nowych regulacji dotyczących opieki nad zbiorami historycznymi i naukowymi Uniwersytetu stało się z wielu powodów konieczne i niezbędne z uwagi na wartość, jaką te zbiory mają. Był to krok zmierzający do poprawy świadomości znaczenia tego majątku, ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się w murach uczelni oraz zwiększenia profesjonalizmu zarządzania tym zasobem. Problem był tym bardziej palący, że uczelnia prowadziła wiele modernizacji i pojawiała się pilna potrzeba ochrony wycofywanych z użytku sprzętów (w tym aparatury badawczej), wyposażenia (mebli, pomocy dydaktycznych), obiektów *in situ* ulokowanych w opuszczanych przez instytuty zabytkowych budynkach. Nie w każdym przypadku mowa o przedmiotach o wysokiej wartości materialnej, ale przede wszystkim o obiektach o istotnym znaczeniu dla historii nauki i kultury społeczności akademickiej Krakowa.

Wyzwaniem dla zespołu opracowującego założenia regulaminu było objęcie szerokiego zakresu przedmiotów, w tym zabytków, muzealiów, okazów chronionych przepisami, uwzględnienie głosów opiekunów kolekcji dotyczących zróżnicowanych potrzeb z zakresu ewidencjonowania, opracowania i użytkowania tych przedmiotów oraz sprostanie wymogom nałożonym przez przepisy o rachunkowości i obowiązujące regulacje wewnętrzne dotyczące majątku uczelni. Na domiar tego prace musiały trwać, a proponowane rozwiązania być stosowane na „żywym organizmie", jakim był regularnie działający Uniwersytet.

W efekcie szeregu dyskusji i ustaleń oraz prac Zespołu do spraw majątku muzealnego, pracowników Muzeum UJ, CEP UJ i Muzeum Wydziału Lekarskiego CMUJ, po konsultacjach z pionem kanclerskim i kwestorskim, analizach prawnych i akceptacji Kolegium Rektorsko-Dziekańskiego, wprowadzono regulamin, który dookreślił sposoby postępowania z majątkiem szczególnym, a do jego przestrzegania zobowiązano całą społeczność uczelni[654]. Z uwagi na różnorodność zasobów, które dotyczyły opracowania regulaminu, odniesiono się do szeregu przepisów szczegółowych[655].

[654] Zarządzenie nr 146 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 18 grudnia 2020 roku w sprawie: Regulaminu zarządzania majątkiem szczególnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

[655] 1) ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 roku, poz. 85, z późn. zm.); 2) ustawy z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz.U. z 2020 roku, poz. 902); 3) ustawy z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 roku, poz. 194); 4) ustawy z dnia 23 lip

Dla oznaczenia części mienia uniwersyteckiego, wymagającego specjalnego podejścia, opieki i nadzoru użyto określenia „majątek szczególny", a wśród jego elementów uwzględniono: nieruchomości oraz rzeczy ruchome i zasoby cyfrowe, zarówno dawne, jak i współczesne, mające znaczenie dla dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego ze względu na swoje wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, a także z racji udziału w tworzeniu i rozwijaniu wspólnoty uniwersyteckiej, w tym przedmioty i miejsca pamięci odnoszące się do osób tworzących tę wspólnotę[656].

Szczególnie istotne jest wyodrębnienie zarówno zakresów tematycznych elementów składowych majątku:

> kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób je tworzących, numizmaty, militaria, materiały fotograficzne, instrumenty muzyczne, urządzenia techniczne i narzędzia związane z rodzajem uprawianej dziedziny nauki, urządzenia medyczne i farmaceutyczne oraz narzędzia związane z prowadzeniem badań naukowych i lecznictwem, przedmioty i kolekcje naturalne związane z uprawianiem nauki, materiały biblioteczne, materiały archiwalne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne na Uniwersytecie, przedmioty i miejsca pamięci związane z działalnością wybitnych osób związanych z Uniwersytetem, przedmioty darowane Uniwersytetowi przez przedstawicieli świata nauki, sztuki, polityki, sportu oraz inne przedmioty związane ze zwyczajami Uniwersytetu,

jak i określenie kategorii administracyjnej obiektów:

> eksponaty, obiekty naukowe, depozyty, obiekty w opracowaniu, obiekty w formie elektronicznej, nieruchomości, miejsca pamięci[657].

Choć najistotniejszym celem tego regulaminu było wypracowanie jednolitych zasad ewidencji, zabezpieczania i kontroli majątku szczególnego, to w drodze tego regulaminu osiągnięto również klarowny zapis dotyczący intencji i założeń gromadzenia śladów działalności uczelni:

---

ca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020 roku, poz. 282, z późn. zm.); 5) ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz.U. z 2019 roku, poz. 1479); 6) ustawy z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 roku, poz. 164, z późn. zm.); 7) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 roku, poz. 55, z późn. zm.); 8) ustawy z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (Dz.U. z 2019 roku, poz. 351, z późn. zm.); 9) rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 roku w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz.U. z 2004 roku, nr 202, poz. 2073); 10) Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalony przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 29 maja 2019 roku (z późn. zm.).

656 Ibidem.

657 Zarządzenie nr 146 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 18 grudnia 2020 roku w sprawie: Regulaminu zarządzania majątkiem szczególnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

> Uniwersytet, szanując swoją tradycję i osiągnięcia naukowo-badawcze, w ramach majątku szczególnego: 1) gromadzi obiekty związane z historią i kulturą Uniwersytetu i narodową; 2) gromadzi zbiory biblioteczne, archiwalia, instrumenty naukowe, aparaturę badawczą, medyczną i dydaktyczną o charakterze historycznym i inne; 3) gromadzi naturalia; 4) gromadzi obiekty związane z tradycją i obyczajami Uniwersytetu; 5) chroni ślady materialnych i niematerialnych dziejów, tradycji oraz dorobku naukowego, dydaktycznego, medycznego i kulturalnego Uniwersytetu[658].

Regulamin zarządzania majątkiem szczególnym Uniwersytetu Jagiellońskiego jest jedynym tego rodzaju kompleksowym ujęciem w polskich uczelniach i rzadkim zjawiskiem poza granicami kraju. Regulamin ten łączy wiele kwestii:

- zabezpiecza istotne mienie,
- nadaje szczególny status i ochronę obiektom[659],
- buduje świadomość i zrozumienie dla kolekcji.

Regulamin zarządzania majątkiem szczególnym stał się narzędziem ochrony dorobku uczelni. Pozwala jednostkom posiadającym kolekcje prowadzić ewidencję zróżnicowanych pod względem materiału, przeznaczenia, wartości obiektów. Jednym z osiągniętych porozumień jest podział zbiorów na dwie kategorie:

a) eksponatów – są nimi rzeczy ruchome, których właścicielem jest Uniwersytet. Do grupy tej należą najczęściej obiekty o charakterze muzealnym, przedmioty o charakterze zabytkowym, historyczna aparatura lub okazy naturalne. Eksponaty odnotowuje się w inwentarzu jednostki, której są przypisane, oraz w systemie ewidencji ogólnej majątku uczelni w ramach przydzielonego pola spisowego;
b) obiekty naukowe – również rzeczy, których przeznaczeniem jest wykorzystywanie w badaniach i dydaktyce. Do grupy tej należą także obiekty o wysokiej wrażliwości etycznej oraz okazy naturalne, których właściwością jest zmiana stanu fizycznego z upływem czasu (na przykład kruszenie, utlenianie etc.). Obiekty naukowe wprowadzane są odpowiednio do rejestrów pomocniczych, nie są rejestrowane przez Dział Ewidencji Majątku.

Wprowadzając to rozróżnienie, pozostawiono również decyzję, ale i odpowiedzialność kierownikom jednostek co do tego, które z uzyskiwanych obiektów zasilają

---

658 Ibidem.

659 Nie wszystkie elementy majątku szczególnego kwalifikowane są jako zabytki i podlegają wynikającej z tego ochronie. Bez zabezpieczenia w postaci wyodrębnionego regulaminu kolekcje podlegałyby regularnym procedurom dotyczącym środków trwałych. Dzięki regulacji UJ i powstałym na podstawie jego zapisów politykom, instrukcjom, procedurom nie tylko wzmogła się świadomość wartości i znaczenia obiektów, ale także zdefiniowano te obiekty i zapewniono wieloaspektowo ich ochronę.

poszczególne kategorie. Jednocześnie jednostki zostały zobligowane do opracowania regulaminu zbiorów, który zawierałby wytyczne dla gromadzenia obiektów i merytoryczne ich uzasadnienie. W ten sposób zarysowuje się charakter poszczególnych kolekcji, cel ich tworzenia, wskazane są towarzyszące im wrażliwości. Tym sposobem osiągnięto konsensus w jeszcze jednej z istotnych kwestii. Powstały odrębne wytyczne dotyczące gromadzenia, ewidencji, opracowania czy relokowania zróżnicowane dla zbiorów medycznych, artystycznych, instrumentarium i naturaliów. Ponadto indywidualne jednostki, zważając na swój profil i dodatkowo obowiązujące wytyczne (na przykład przepisy ustawy o muzeach i rozporządzeniach im towarzyszących w przypadku Muzeum UJ), mogły uwzględnić je w swoich regulaminach, nie wywołując podobnych zobowiązań wobec innych kolekcji.

Istotną zmianą wprowadzoną zgodnie z regulaminem był sposób inwentaryzowania kolekcji. Regularnym kontrolom, odbywającym się co cztery lata, poddawane są wszystkie eksponaty. W przypadku kiedy jednostka ma liczne zbiory ulokowane na kilku lub kilkunastu polach spisowych ewidencji ogólnej majątku, istnieje sposobność przeprowadzenia kontroli w ciągu wspomnianych czterech lat. Zakres, harmonogram oraz rozliczenia prowadzone są pod nadzorem Działu Inwentaryzacji Ciągłej UJ. Jednostki (poza Collegium Medicum) powołują samodzielnie wewnętrzne komisje skontrowe.

Uregulowano kwestię dotyczącą wartości i likwidacji obiektów. Zgodnie z decyzją eksponaty odnotowane w księgach inwentarzowych systemu ewidencjonującego kolekcje i w systemie SAP PRD nie podlegają amortyzacji, ich wartość nie spada wraz z upływem lat. Wartość wykazana jest traktowana jako wycena dla potrzeb ewidencji. W przypadku udostępniania obiektu na zewnątrz (na przykład w drodze umowy najmu odpłatnego, udostępnienia czy depozytu) należy wycenić jego wartość na moment wydania. W wielu przypadkach udostępnianie obwarowane jest koniecznością nabycia polisy ubezpieczeniowej przez biorącego w użyczenie czy depozyt. Nie istnieje możliwość sprzedaży czy innej formuły zbycia eksponatu. Z uwagi na specyfikę niektórych zbiorów, na przykład przyrodniczych, i istotną wagę posiadania różnorodnych okazów jednego gatunku, wprowadzono jedynie możliwość zamiany. Dotyczy ona jednak tylko i wyłącznie obiektów o charakterze naukowym pochodzących z rejestrów pomocniczych pod warunkiem posiadania większej liczby egzemplarzy tego samego rodzaju[660]. Skreślenie obiektu może z kolei nastąpić tylko w przypadku utraty, w wyniku zdarzenia losowego czy kradzieży lub w związku z orzeczeniem sądu, które nakazywałoby

[660] Zarządzenie nr 146 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 18 grudnia 2020 roku w sprawie: Regulaminu zarządzania majątkiem szczególnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

jego wydanie. Skreślenie procedowane jest w sposób przewidziany dla danej kategorii zbiorów i jednostki stanowiącej nadzór poparty decyzją Rektorskiej Głównej Komisji Inwentaryzacyjnej[661].

Nie do pominięcia jest aspekt związany z pracą nad regulaminem. Podjęte rozmowy, z których nie każda kończyła się kompromisem, pozwoliły jednak na osiągnięcie porozumienia we wszystkich dyskutowanych kwestiach oraz wymianę doświadczeń i praktyk. Na bazie Regulaminu powstały dodatkowo regulaminy zbiorów poszczególnych jednostek, a zwłaszcza tych, które włączone zostały do wdrożenia systemu bazodanowego towarzyszącego planowi organizacyjnemu. Regulaminy zbiorów precyzowały już ich zawartość pod względem materiałowym z uwzględnieniem podziału na dziedziny, a także sposób ich zdobywania, przechowywania, opracowania i udostępniania. Zbudowano wzajemne zrozumienie i cenne relacje pomiędzy zespołami, które owocują w dalszej pracy i pozwalają ewaluować wdrożone rozwiązania[662].

4.4. System bazodanowy MuzUJ jako narzędzie wspomagające nadzór, opracowanie i ochronę kolekcji

Równolegle do prac nad Regulaminem majątku szczególnego prowadzono prace zmierzające do zaprojektowania systemu informatycznego dla potrzeb prowadzenia ewidencji nieograniczonej liczby obiektów historycznych, naukowych, artystycznych, naturaliów etc. z możliwością szczegółowego opisu przedmiotu według obowiązujących schematów[663].

Ponownie, jak i w przypadku prac nad regulaminem, istniała potrzeba zdobycia narzędzia, które „zaopiekowałoby" wiele jednostek i potrzeb jednocześnie, a przy tym spełniało określone zasady regulaminowe i organizacyjne. System miał objąć ewidencją różne typy zbiorów, pozwalać na bieżące gromadzenie materiału uzyskiwanego przy okazji ich opracowywania. Ponadto miał zostać powiązany w stopniu niewielkim, niemniej jednak z systemem ewidencji majątku uczelni.

System bazodanowy MuzUJ służący ewidencji, opracowaniu i zarządzaniu zasobami muzealnymi oraz zbiorami o charakterze muzealnym został uruchomiony w maju 2021 roku[664]. Zakup i wdrożenie bazy danych zostało sfinansowane

[661] Ibidem.

[662] Efektem rozmów jest na przykład Zarządzenie nr 15 Prorektora ds. Collegium Medicum z 18 czerwca 2021 roku w sprawie: wprowadzenia Regulaminów zbiorów jednostek organizacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

[663] Wniosek Komisji do spraw Dziedzictwa do Prorektora UJ z dnia 6 marca 2019 roku.

[664] Komunikat nr 18 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 11 maja 2021 roku w sprawie: startu produktywnego systemu bazodanowego MuzUJ.

ze środków centralnych Uniwersytetu. Nadzór administracyjny i merytoryczny nad systemem pełni Muzeum UJ we współpracy i przy wsparciu Centrum Edukacji Przyrodniczej i Muzeum Wydziału Lekarskiego. System jest wsparty specjalistycznie sieciowo i maszynowo przez Centrum Informatyki UJ.

Jednostkami korzystającymi z systemu są między innymi: Muzeum UJ, Centrum Edukacji Przyrodniczej UJ, Ogród Botaniczny, Instytut Archeologii, Instytut Historii Sztuki, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Muzeum Historii Medycyny, Muzeum Farmacji, Katedra Anatomii, Katedra Patomorfologii, Zakład Medycyny Sądowej, Instytut Stomatologii, Katedra Farmakognozji.

Dzięki systemowi możliwe jest:

1) ewidencjonowanie eksponatów i obiektów naukowych,
2) komunikowanie się z systemem SAP i przekazywanie danych podstawowych dotyczących eksponatów,
3) inwentaryzacja eksponatów i obiektów naukowych przy pomocy znaczników RFID i QR kodów,
4) opis techniczny i opracowanie merytoryczne obiektów,
5) rejestracja zdarzeń dotyczących obiektów (w tym ich relokowanie) i czynników ryzyka,
6) docelowo możliwy jest przekaz danych do dalszej dystrybucji i upowszechniania poprzez platformy internetowe[665].

Baza MuzUJ pozwala na ewidencję i opracowanie merytoryczne obiektów różnych materiałowo, takich jak: obiekty artystyczne, instrumentarium, okazy przyrodnicze, preparaty medyczne, dokumentacja. Zestawy danych mogą być plastycznie i w zależności od potrzeb przebudowywane w zbiory danych ściśle zdefiniowanych projektów. Jest to baza umożliwiająca archiwizowanie danych, przygotowywana do połączenia z narzędziem ich prezentowania on-line. W tym momencie staje się powiązana administracyjnie z systemem księgowania majątku uczelni. System ma strukturę katalogów przypisanych jednostkom uczelni i jej pracownikom w różnym stopniu dostępności.

System bazodanowy MuzUJ jest jednym środowiskiem, z którego korzystają użytkownicy, z różnymi zakresami dostępów do odczytywania informacji i generowania zdarzeń w systemie. Poszczególne jednostki mają dostęp do danych dotyczących obiektów tylko przez nie zarządzanych. Ten rodzaj ograniczania wynika z potrzeby zachowania poufności, zwłaszcza w przypadku danych szczególnie wrażliwych bądź będących elementem prowadzonych badań. Taki sposób

[665] Ibidem.

organizacji pozwala na agregowanie, przechowywanie i gromadzenie danych dotyczących wybranego zasobu jednego organizatora, jakim jest Uniwersytet, przy jednoczesnym zapewnieniu ich poufności, ochrony i dystrybucji.

Nie ma ograniczeń dla dołączania kolejnych jednostek. Warunkiem jest dostosowywanie się do postanowień Regulaminu majątku szczególnego, a także reguł i instrukcji określonych dla systemu. W systemie zostało wprowadzonych blisko 500 tysięcy rekordów i pracuje w nim blisko 100 użytkowników (stan na grudzień 2022). Prowadzone są także prace porządkujące dane i prowadzące do utworzenia instrukcji i modeli pracy z metadanymi i multimediami[666].

Trzeba postrzegać wdrożenie tego rodzaju systemu szeroko, nie sprowadzając bazy jedynie do potrzeb i działań o charakterze *stricte* administracyjnym, choć te stoją u jej zarania i są niezwykle istotne. Baza pozwala na gromadzenie szeregu danych, a także na ich strukturyzowanie i prowadzenie w sposób usystematyzowany, gwarantujący ich interoperacyjność, dostępność i przydatność w przyszłości. Wśród zapisywanych informacji istotna jest historia wszelkich aktywności dotyczących opracowywania i wykorzystania zbiorów. Pozwala na to system kwerend i procesów notujących zapytania, ingerencje, cytowania dotyczące obiektów.

System zasila wybrany zespół specjalistów zajmujących się stroną informatyczną, administracyjną i naukową. Ich udział jest tu kluczowy, a wypracowane schematy opisu, instrukcje, uporządkowane słowniki i opracowane hasła determinują, ale i zdecydowanie wspomagają pracę z obiektami w zakresie przeniesionym do bazy danych.

Tego rodzaju praktyka i doświadczenie jest cenione przez środowisko muzealne i akademickie. Dlatego też doświadczenie zespołu uniwersyteckiego w obszarze kreowania, wdrażania i stosowania systemu informatycznego do ewidencji i opracowania zbiorów akademickich wzbudza spore zainteresowanie. Opiekunowie i administrujący system są dzięki temu uczestnikami krajowej i międzynarodowej wymiany doświadczeń i biorą udział w tworzeniu zasad elektronicznego gromadzenia informacji dotyczących obiektów.

System bazodanowy MuzUJ jest narzędziem wspomagającym codzienną pracę z kolekcjami. Jako rozwiązanie chmurowe pozwala na działania niezależnie od miejsca pobytu, co ma szczególne znaczenie w przypadku pracy w terenie (magazyny, kwerendy, obiekty wypożyczone) czy też w związku z wprowadzanymi formami pracy zdalnej.

[666] Budowa spójnej polityki dokumentowania i opisu merytorycznego materialnych i niematerialnych śladów dziedzictwa uczelni, przede wszystkim elementów składowych majątku szczególnego, to jeden z celów strategicznych Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Kolejnym wyzwaniem i potrzebą jest opracowywanie reguł i instrukcji dotyczących zasad gromadzenia i udostępniania samych danych, których ciągle przybywa w procesie opracowywania obiektów i gromadzenia materiału ilustrującego kolekcje i ich użycie. Dane dotyczące obiektów mają istotne znaczenie i wysoką wartość. To nie tylko sposób ich zabezpieczania i ochrony na wypadek utraty przedmiotu, ale także źródło informacji i transmiter umiejętności. Dane to wiedza, praktyka i doświadczenie, które zostało wypracowane w związku z obiektem i dzięki niemu. Stają się one majątkiem, który również wymaga określonej ochrony. Priorytetem okazuje się zatem budowa spójnej polityki dokumentowania i opisu merytorycznego materialnych i niematerialnych śladów dziedzictwa uczelni oraz rozbudowa w tym kontekście bazy danych MuzUJ o nowe formuły programu, procesy, digitalizację jako przygotowanie do prezentowania, popularyzowania zgromadzonych zasobów i podwalin nauczania obiektowego.

Podsumowanie

Uniwersytet Jagielloński od wieków ma istotny wpływ na otoczenie i czerpie z tej relacji wiele dobrych doświadczeń. Gromadzi wiedzę, rozwija praktyki naukowe oraz zabezpiecza nieruchomości i dobra ruchome, wzbogacając siebie, miasto i naród. To wielowiekowe dziedzictwo Uniwersytetu wyrasta nie tylko z uprawiania nauki, ale również z relacji, które podejmuje w toku pracy naukowej i działalności społeczno-kulturowej. Dziedzictwo wymusza podejmowanie wielu starań na rzecz jego ochrony i rozwijania dla wspólnoty akademickiej i jej otoczenia. Uniwersytet Jagielloński może poszczycić się tradycjami, osiągnięciami i spuścizną o wielu walorach. Wart podkreślenia jest aspekt działalności uczelni skupiony na zarządzaniu tym zasobem.

W strukturze Uniwersytetu odnaleźć można właściwie każdą możliwą formułę organizacyjną kolekcji i różne formy prowadzenia działalności muzealnej, które nie tylko wypełniają statutowe zadania uczelni, ale także są ukierunkowane na ochronę zasobów specjalnych wchodzących w skład narodowego dziedzictwa. Jest to jeden z lepszych przykładów obrazujących różnorodność i interdyscyplinarność zasobów ulokowanych w akademiach.

Z uwagi na fakt, iż nie we wszystkich sytuacjach mają zastosowanie przepisy ustaw dotyczących zabytków i ich ochrony, muzealiów etc., a poszczególne obiekty wymykają się regulacjom lub nie spełniają długo bądź w ogóle kryteriów, które dałyby im ochronę, Uniwersytet tworzy zestaw reguł i konstruuje narzędzia do zabezpieczania istotnych elementów kulturowego i historycznego krajobrazu. Dąży przy tym jednocześnie do pogodzenia wielu zobowiązań i komunikacji z instytucjami i agendami zewnętrznymi. I tak w ostatnich latach powołano nowe,

wyspecjalizowane jednostki, których celem stało się między innymi uregulowanie kwestii dotyczących majątku uczelni. Wyodrębniono w nim majątek szczególny – mienie istotne ze względu na swoje walory naukowe, artystyczne, przyrodnicze, kontekst, w jakim jest osadzone, i wartość społeczną.

Uniwersytet Jagielloński, kształtując swoje plany i zamierzenia, czyni to w poczuciu dumy z przeszłości i osiągnięć dokonanych przez poprzednie pokolenia. Mierzy się w tym z trudnymi sytuacjami i takąż spuścizną, naznaczoną, wrażliwą, a także z problemami natury administracyjnej, prawnej czy finansowej. Uniwersytet jest odpowiedzialny za dobro wspólne i ma świadomość istotnej roli, jaka spoczywa na nim w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Prowadząc działalność naukową, badawczą i dydaktyczną, pomaga zrozumieć i popularyzować wartość i znaczenie swoich osiągnięć. Najstarsza polska wszechnica co najmniej od kilkudziesięciu lat kształtuje politykę postępowania wobec dorobku i opracowuje zestaw procedur koniecznych dla zapewnienia mu ochrony i szacunku, ale również umożliwiających jego wykorzystanie w bieżącej działalności.

Centralny model organizacyjny i zarządczy obejmujący zdecentralizowane zasoby specjalne świadczy o zaufaniu do poszczególnych zespołów i jednostek organizacyjnych oraz ich profesjonalizmu i specjalizacji, ale także o skutecznie wypracowanym systemie reguł i procedur postępowania. Nie bez znaczenia dla sposobu organizacji tego obszaru działalności uczelni jest zapewne geneza jej powstania oraz kształtowania się poszczególnych i współcześnie użytkowanych zasobów. Istotne znaczenie mają w tym przypadku także kontekst lokalny i kultura organizacji.

Przykład Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego jednostek muzealnych oraz paramuzealnych potwierdza, że usytuowanie jednostki o tym charakterze w uczelni – szczególnie o rozbudowanej strukturze i bogatej tradycji – pozwala mieć dostęp do najnowocześniejszych badań, sprzętu i badaczy, a także daje możliwość kształtowania poprzez szkolenie kolejnych pokoleń muzealników.

Model zarządzania zasobami, choć zapewne bardzo zindywidualizowany i dostosowany do potrzeb i możliwości tej konkretnej instytucji, potwierdza również, iż heterogeniczność dotyczy także stosowanej terminologii określającej muzea uczelniane, a także sposobów ich organizacji w ramach jednej struktury. Można bowiem wprowadzić, także jednocześnie w ramach jednej szkoły wyższej, mniej czy bardziej zinstytucjonalizowane formy działalności muzealnej, a tym samym realizować różnorodne cele przy użyciu kolekcji naukowych i pamiątek. Odmienne usytuowanie i pozycjonowanie nie wpływają niekorzystnie na jakość realizowanych zadań czy osiągane rezultaty. Nie zawsze bowiem centralne usytuowanie czy „bycie muzeum" jest gwarancją dla efektywnego działania[667]. W żadnym

[667] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 43.

przypadku nie należy stosować uogólnień, a formuła organizacyjna powinna być ukształtowana po rozeznaniu właściwości instytucji i kolekcji, ich możliwości, ograniczeń, potrzeb oraz z uwzględnieniem wymagań stawianej pracy z danym zasobem oraz oczekiwań uczelni i otoczenia co do jej wykorzystania[668].

[668] N. Merriman, *op. cit.*, s. 71-80.

Zakończenie

Podstawowym celem niniejszej rozprawy była charakterystyka muzeów ulokowanych w strukturach szkół wyższych. Uwzględnione w ramach analizy przykłady pozwalają potwierdzić, iż jednostki te silnie zaznaczają swoją obecność nie tylko w środowisku akademickim, ale także pośród innych instytucji muzealnych. Konstatacja ta odnosi się zarówno do obserwacji środowiska polskiego, jak i międzynarodowego. Muzea uczelniane pełnią wiele funkcji w szkolnictwie wyższym i jego otoczeniu, zapewniają ważne źródła dla badań i prac naukowych, a także w obszarze interpretacji dziedzictwa kulturowego i historycznego. Odgrywają istotną rolę bezpośrednio w uczelniach, jak również jako łącznik między światem akademickim a społeczeństwem. Dzieje się tak w dużej mierze dzięki i przy okazji realizacji podstawowych zadań szkół wyższych, ale także z uwagi na posiadane zasoby, w tym kolekcje, tradycje, wiedzę, przestrzenie i zaplecze do ich szerokiego wykorzystania.

Wyjątkowość tych zasobów określanych mianem dziedzictwa akademickiego i wkład, jaki może ono stanowić dla szerszej publiczności, są niepodważalne. Dotyczy to dorobku różnych typów uczelni o odmiennej genezie i długości funkcjonowania. Należy wspomagać możliwości czerpania przez społeczność profitów z kontynuacji rozwoju muzealnych kolekcji ważnych dla badań i edukacji. Kolekcje i poszczególne obiekty mają nierzadko charakter zabytku. Są majątkiem publicznym szczególnej wartości i znaczenia, źródłem w dydaktyce i badaniach oraz unikatowym i niezastąpionym zasobem historycznym[669]. Poprzez zbiory

[669] Do tej pory nikt nie podjął się próby zliczenia wszystkich zbiorów znajdujących się w strukturach uczelni, ale wstępne szacunki pozwalają mówić o setkach tysięcy obiektów/okazów z zakresu sztuki, nauki, rzemiosła i przyrody. Ewidencję indywidualnych kolekcji prowadzą ich opiekunowie – uczelnie. Na poziomie krajowym i pozainstytucjonalnym badania liczby kolekcji obiektów uczelnianych zainicjowało Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych zgodnie z projektem pt. „Muzea, kolekcje i zbiory naukowe wyższych uczelni. Skarbnice polskiej

akademickie mamy sposobność wspomagać interpretację i definicję naszej kulturowej tożsamości.

Dziedzictwo uniwersytetów i innych typów szkół wyższych staje się współcześnie jednym z kluczowych elementów i wartości szkolnictwa wyższego. Kultura jest przy tym jednym z obszarów ich indywidualnie ukierunkowanych zainteresowań i działalności, obok takich jak: prowadzenie badań naukowych, dydaktyka, popularyzacja, innowacja. Wynika to z akademickiej i instytucjonalnej autonomii, zdolności adaptacji i reformowania się z zachowaniem niezależności i wolności w zakresie nauczania.

Uniwersytety i specjalistyczne szkoły wyższe pełnią obywatelską funkcję i ponoszą odpowiedzialność za swe działania, a świadomość ich znaczenia wzrasta. Tworzone globalne uczelniane sieci naukowe oparte na wspólnych zasobach wiedzy przyczyniają się jednocześnie do ich dalszego rozwoju. Wyrosła na gruncie kultury akademickiej infrastruktura, obejmująca w aspekcie niematerialnym tradycję, ceremoniał i wspólnotowość, a materialnie – kolekcje oraz instytucje powstałe w celu zabezpieczania historycznego dziedzictwa, stanowi niewątpliwy potencjał, służący również do realizacji zadań uznawanych za element odpowiedzialnego planowania przyszłości.

Definiowanie dziedzictwa akademickiego i jego roli odbywa się w dużej mierze poprzez praktykę i wszelkie podejmowane wokół niego działania. W sposób istotny nakreślają tę definicję same akademie oraz ich jednostki powołane do opieki i interpretacji specjalistycznych zasobów. Na bazie doświadczeń praktyków i badaczy tego obszaru włącza się w skład dziedzictwa akademickiego przede wszystkim bogactwo intelektualne, kulturowe i naukowe, które zostało przekazane przez poprzednich naukowców, badaczy i akademików. Można w nim wyodrębnić: dorobek naukowy, wiedzę, metodologie, kulturę akademicką, tradycje i ceremoniały, kolekcje i nieruchomości. Klasyfikowanie tych elementów i ich wartościowanie odbywa się często poprzez subiektywne uznanie samych uczelni. Dziedzictwo akademickie jest różnorodne, a w jego ocenie, ochronie i interpretacji istotny jest instytucjonalny i lokalny kontekst.

Zbiory uczelni odzwierciedlają historię, dorobek i pozycję nie tylko ich samych, ale i wspólnoty narodowej. Jako zasób badawczy stają się podstawą dla uzyskiwania wiedzy obecnie i w przyszłości, materializują bowiem procesy jej szerzenia w różnych dyscyplinach. Ich potencjał jest wysoki i aktywny tak długo,

historii nauki". Projekt otrzymał wsparcie finansowe ze środków budżetu państwa, program „Społeczna odpowiedzialność nauki: Popularyzacja nauki i promocja sportu" ministra edukacji i nauki.

jak długo zachowana jest świadomość ich wartości i możliwości wykorzystania[670]. Są osiągnięciem wypracowanym przez pokolenia uczonych i innych oddanych osób. Z tego względu, a także przez zindywidualizowany tok pracy naukowej są unikalne i często jedyne w skali danego kraju lub nawet szerszego zakresu terytorialnego[671]. Wiedza w nich zawarta nie wygasa, nawet jeśli na danym etapie działalności uczelni nie widać możliwości i sposobu jej użycia, otwarty pozostaje ich potencjał dla przyszłych badań. Zasoby te wymagają uznania, opieki oraz wsparcia finansowego, które nie zawsze jest adekwatne do odpowiedzialności ciążącej na uczelniach i jej pracownikach wykonujących te zadania[672].

W zarządzaniu i opracowywaniu kolekcji kluczową rolę odgrywają kuratorzy zbiorów. Ich praca polega na zbieraniu, klasyfikowaniu i przechowywaniu eksponatów, a także wspieraniu nauczania i badań poprzez udostępnianie zbiorów dla wykładowców, studentów i badaczy. Są odpowiedzialni nie tylko za sprawne funkcjonowanie kolekcji, ale także dbają o ich bezpieczeństwo oraz przygotowują je do wystaw publicznych. W roli tych kuratorów uczelnie najczęściej osadzają właśnie muzea lub jednostki paramuzealne.

Za ochronę dziedzictwa akademickiego odpowiedzialność ponosi uczelnia. Zadaniem liderów akademickich jest przy tym wypracowywanie polityki zarządzania i mechanizmów ochrony tego dziedzictwa. Jednostki bezpośrednio zarządzające zasobami, takie jak: muzea, centra, biblioteki, archiwa, organy administracji budynków, powinny być motywowane i wsparte w działaniach na rzecz ich ochrony, a cele, polityka czy misja winny być częścią globalnego planu uczelni i struktur akademickich w szerszym kontekście.

Szkoły wyższe uznają swoją szeroką rolę kulturową. Zbiory akademickie i związane z nimi jednostki, jak na przykład muzea uczelniane, zapewniają specjalne możliwości doświadczania i uczestniczenia w życiu i kulturze uczelni. Kolekcje[673]

---

[670] M.C. Lourenço, *Between Two Worlds…*, s. 43.

[671] Warto przy tym zauważyć, że muzea w strukturach uczelni stanowią czasem jedyną szansę na zachowanie cennych przedmiotów, które inaczej mogłyby zostać zniszczone lub zagubione. W Europie wiele takich obiektów ulokowanych zostało w uczelniach, a nie w muzeach publicznych.

[672] J. Diamond, *Issues Confronting University Natural History Museums*, „Curator" 35, 1992, s. 91-93.

[673] Należy podkreślić, iż przede wszystkim poprzez praktykę uczelni i jej muzeów oraz indywidualną politykę zarządzania obiektami dziedzictwa pojęcie kolekcji nabiera tak istotnego znaczenia w przypadku zasobów akademickich. Często jednak występują pewne trudności dotyczące wpisania obiektów czy okazów uczelnianych do kategorii zabytku czy muzealium. Ustawodawca polski poprzez wprowadzenie odrębnych uregulowań odnoszących się do aspektów ochrony zabytków i działalności muzealnej wykreślił pojęcie kolekcji i definicję tego rodzaju zasobu, w którą wpisywały się jak najbardziej zbiory uczelniane. Przywrócenie

te służą jako aktywne zasoby do nauczania i badań, a także unikalne i niezastąpione zapisy historyczne. W szczególności zbiory najstarszych europejskich uniwersytetów dają społeczeństwu możliwość docenienia roli uniwersytetu w definiowaniu i interpretowaniu tożsamości kulturowej. Oczywiście sama wspólnota akademicka zyskuje wiele korzyści z posiadania kolekcji i zatrudnienia kuratorów. Zbiory zapewniają bogatsze doświadczenie edukacyjne, rozwijają ciekawość intelektualną, a także promują akademicki wizerunek uczelni. „Odczytywanie informacji" zawartych w obiekcie jest znaczącym źródłem nowej wiedzy. Uczelnie powinny inwestować w konserwację, digitalizację i dostępność swoich zbiorów, aby umożliwić badaczom i społeczeństwu korzystanie z nich na przestrzeni lat. Jak wskazują obserwacje i analizy, czynią to z coraz większym zaangażowaniem.

Zadaniem szkół wyższych jest prowadzenie transparentnej polityki ochrony dziedzictwa oraz stosowanie dostępnych narzędzi i formuł organizacyjnych dla jego zabezpieczenia. Zaangażowanie w zachowanie dziedzictwa odbywa się w ich przypadku poprzez sprawowanie opieki nad dziedzictwem architektonicznym oraz kolekcjami, a przede wszystkim wykorzystanie ich w działalności badawczej, edukacyjnej i upowszechniającej. Niezwykle istotne dla ochrony dziedzictwa akademickiego jest budowanie świadomości.

W ostatnim trzydziestoleciu utworzono wiele narodowych, regionalnych i międzynarodowych sieci i instytucji, aby umożliwić uczelniom wymianę doświadczeń, ukierunkowanie i wypracowanie sprofilowanych praktyk związanych z zabezpieczaniem i opracowaniem dziedzictwa akademickiego, promowaniem dorobków i umożliwieniem międzynarodowej współpracy naukowej, a także pełnieniem służby społecznej. Uczestnikiem i odbiorcą tych doświadczeń jest także polskie środowisko akademickie i muzea uczelniane.

Celem rozprawy były nie tylko charakterystyka muzeów uczelnianych i przedstawienie szerokiego kontekstu ich powoływania, działalności, postrzegania oraz roli w kształtowaniu i ochronie dziedzictwa akademickiego. Ważnym elementem analizy stało się również wskazanie możliwości czy przeszkód funkcjonowania tej grupy muzealnej. Weryfikacji poddano między innymi kwestię możliwości organizacji muzeum w ramach uczelni oraz istnienia ewentualnych ograniczeń dla szkoły wyższej w tym zakresie. Odpowiedź zawarta została w prezentacjach wielu muzealnych jednostek polskich i zagranicznych szkół wyższych oraz formuł obchodzenia się z kolekcjami akademickimi. Ich przykłady potwierdzały, iż nie ma żadnych przeciwskazań co do możliwości tworzenia muzeum w strukturze uczel-

tej kategorii na poziomie ustawy pozwoliłoby na wsparcie sektora akademickiego w działalności o charakterze zabezpieczającym dobra kultury i nauki.

ni. Jest to autonomiczna decyzja władz szkoły wyższej poparta nawet przepisami Ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce oraz regulacjami wewnętrznymi. Ustawa ta, jeśli nie używa wprost określenia muzeum, pozwala uczelniom, a wręcz wskazuje jako jedno z podstawowych zadań, pomnażanie osiągnięć w obszarze naukowym i kulturze. Strategie i założenia organizacyjne uwzględniają z kolei dążenie do zachowania spuścizn, ich eksplorowania i adaptowania w bieżącej i podstawowej działalności naukowej, badawczej i dydaktycznej. W przypadku wielu uczelni na tej podstawie formowane są jednostki wprost określone jako muzea i przypisane tego rodzaju aktywności.

Stanowczo podkreślić należy, iż istnieje możliwość tworzenia jednostek muzealnych i prowadzenia działalności o charakterze muzealnym w strukturze szkoły wyższej. To, jaki format poszczególne z nich przybierają i jak dalece są zaangażowane w podstawową działalność, zależne jest w dużej mierze indywidualnie od organizatora, a zatem pojedynczej uczelni.

Jednym z głównych wniosków wynikających z prowadzonych w ramach dysertacji analiz, poprzedzających je badań i obserwacji okazuje się ten, że muzea i kolekcje uczelniane charakteryzuje spora różnorodność. Dotyczy to zarówno materii, która jest przedmiotem zainteresowania i zasobem poddawanym różnym procesom, jak i sposobu organizacji działalności prowadzącej do jej wykorzystania i opracowania. Ta rozmaitość jest charakterystyczna dla każdego obszaru geograficznego i kulturowego. Stanowi ona zjawisko pozytywne, gdyż pozwala właśnie w uczelniach znaleźć każdy rodzaj obiektów i obserwować rozmaite korelacje dyscyplin w procesie ich analizy i przetwarzania. Wydaje się, iż przedmiotem zainteresowania muzeów uczelnianych może być każdy rodzaj przedmiotu, który ma potencjał transmitowania wiedzy, a jego analiza pozwala przekazać informacje na temat działalności naukowej i procesu rozwoju. Nie będą to jednak często obiekty charakterystyczne dla działalności bibliotecznej czy archiwalnej uczelni. Ich pominięcie nie powoduje jednak negatywnego skutku, ponieważ działania z zakresu ochrony dziedzictwa akademickiego, gromadzenie i opracowanie zasobów odbywają się jednocześnie w trzech obszarach i dla trzech typów zasobów.

Na podstawie przytoczonych w dysertacji przepisów prawa, badań i interpretacji przyjąć można, iż do grupy muzeów uczelnianych zaliczane są jednostki szkół wyższych realizujące zadania o charakterze muzealnym, a więc gromadzące zbiory zdeterminowane tematycznie i materiałowo przez ich organizatora. Niezależnie od formuły organizacyjnej aktywnie uczestniczą one w zachowaniu i naukowym opracowaniu narodowego dziedzictwa i realizują działalność kolekcjonerską. Analiza statutów polskich uczelni pozwala wyodrębnić w ich strukturach następujące typy jednostek, którymi mogą być muzea uczelniane: jednostki

ogólnouczelniane, organizacyjne, ogólnouniwersyteckie, międzywydziałowe, wydziałowe, pozawydziałowe i inne. Określenie i charakter jednostki zdeterminowany jest bezpośrednio przez szkołę wyższą i jej specyfikę organizacyjną. Znajdują się wśród nich jednostki określane inaczej niż muzealne, co wskazuje, iż istnieje możliwość należytej ochrony kolekcji w uczelni przy użyciu naukowego i administracyjnego zaplecza akademickiego, a także różnych typów jednostek organizacyjnych.

Charakterystyczne dla obserwowanego środowiska jest również różnorodne określanie poszczególnych jednostek, ich zasobów oraz specyfiki działania. Muzea i kolekcje uczelniane funkcjonowały przez lata niejako poza definicją, bardziej w żargonie. Było to w dużej mierze efektem próby wypracowania i utrzymania balansu pomiędzy badaniem, nauczaniem i dostępnością posiadanych zasobów. Są to jednocześnie wymiary, w których muzea i kolekcje uczelni się znajdują. Usytuowanie pomiędzy dwoma światami, nauki i kultury, skutkuje często wyborami między byciem użytecznym w procesie naukowym a *stricte* muzealną praktyką. Znamienne jest jednak wciąż stosowanie określeń „muzeum" i „kolekcja" w przypadku środowiska akademickiego. Obydwie formuły funkcjonują przecież w strukturach uczelni, niemniej jednak wciąż zdarza się, iż niewystraczająco klarownie zarysowane jest ich zastosowanie.

W przebiegu dysertacji stosowane były pojęcia: muzea i kolekcje uczelniane, akademickie, uniwersyteckie, a także wskazywane różnice dostrzegane w literaturze przedmiotu tłumaczonej na język angielski[674]. W bardzo wielu przypadkach określenie „muzeum" czy „muzeum uczelniane" jest stosowane do oznaczenia jednostki lub inicjatywy realizowanej w strukturze uczelni polegającej na opiece nad kolekcjami czy działaniach zmierzających do kultywowania dorobku i interpretacji przeszłości. Nie idzie za tym jednak ukonstytuowanie w postaci wpisu do rejestru muzeów prowadzonego przez odpowiednie organy i agendy, nie kryją się za tym struktura i planowane działanie polegające na gromadzeniu, opracowaniu i udostępnianiu zbiorów.

[674] Obserwuje się, iż określenia: „akademickie", „uniwersyteckie", „uczelniane", „uczelni" stosowane są wręcz synonimicznie. Istnieje jednak możliwość nadania pojedynczym z tych podmiotów pewnych charakterystycznych cech: „akademickie" – określenie holistyczne, odnoszące się do szerokiego spektrum i dotyczące szeregu zjawisk, praktyk i osiągnięć różnego typu szkół wyższych i ich środowiska; „uniwersyteckie" – wyodrębniające pewien typ uczelni i odnoszące się do jego kultury organizacyjnej i genezy (choć w anglojęzycznej literaturze przedmiotu pojęcie to stosowane jest dla określenia wszystkich typów szkół wyższych); „uczelniane" – związane ze strukturą, zadaniami, celami różnego typu szkół wyższych, od uniwersytetów, przez akademie, po specjalistyczne szkoły techniczne; „uczelnie" – powiązane z kulturą i specyfiką konkretnego przypadku.

Nie należy pojmować jednakże „muzeum uczelnianego" jedynie jako konstruktu organizacyjnego, któremu trzeba nadać status i przypisać role (w rozumieniu ich ukonstytuowania w drodze ustanowienia odpowiednich przepisów). Ten termin należy traktować szeroko jako zbiór intencji i działań zmierzających do osiągania celów, jakimi są ochrona materialnego i niematerialnego dorobku uczelni, a przy jako tym składową narodowego dziedzictwa[675]. Nie ma przeszkody dla wykorzystania tego rodzaju „konstruktu myślowego" do etykietowania czy wręcz uszlachetniania tak charakterystycznej działalności i sygnalizowania wartości posiadanych zasobów. Co więcej, konstrukt ten jest bardzo skuteczny, jak pokazują obserwacje środowiska.

Analiza badań ilościowych dotyczących istniejących w Polsce muzeów i kolekcji uczelnianych pozwala zauważyć tendencję wzrostową, jeśli chodzi o liczbę polskich muzeów uczelnianych. Jednocześnie prowadzi do wniosku, iż działalność uczelni w obszarze kultury i dziedzictwa jest aktywnością potrzebną i oczekiwaną. Istnieje zarazem potrzeba tworzenia muzeów i kolekcji, niezależnie od typu uczelni i długości jej funkcjonowania. Zjawisko to wywołuje duże zainteresowanie i angażuje do głębszej analizy badaczy różnych dyscyplin[676]. Dodatkowo wiąże się z potrzebą określonego typu kształcenia i profesjonalizacji specjalistów[677].

Można szacować, iż muzea i kolekcje uczelniane stanowią dziś blisko 11% ogółu instytucji muzealnych w Polsce[678]. Przeprowadzone dotychczas analizy

[675] Dlatego też do działalności muzealnej czy „muzeów uczelnianych" zalicza się: centra, pracownie, izby i indywidualne projektowe inicjatywy akademickie. Istotą jest bowiem ujęcie szerokiego spektrum działalności na rzecz ochrony zasobów materialnych i niematerialnych składających się na dziedzictwo uczelni i zaliczanych do publicznych i znaczących dóbr nauki i kultury.

[676] Zob. J. Święch, *Czy potrzebne są muzea uczelniane?*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 109-114; N. Bahlawan, M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Czy uniwersytetom potrzebne są muzea? Postscriptum*, [w:] *Więcej niż muzeum. Szkice ofiarowane Profesorowi Janowi Święchowi*, Kraków 2022, s. 55-69.

[677] Kluczowe dla zrozumienia specyfiki muzeów uczelnianych jest rozumienie samych uczelni, ich kultury organizacyjnej i mentalności, a przy tym zaznajomienie się ze specyfiką problematyki muzeologicznej i natury instytucji muzealnych. To usytuowanie „pomiędzy" daje zjawisku i fenomenowi muzeów uczelnianych możliwość bycia interpretowanym z różnych perspektyw i interdyscyplinarnie, co może w rezultacie przynieść wiele ciekawych wniosków i rozwiązań poprawiających status, ułatwiających zrozumienie i przynoszących uznanie tej grupy muzealnej.

[678] Spostrzeżenie oparte jest na zestawieniu znanych analiz ilościowych dotyczących tej szczególnej grupy muzealnej oraz regularnie działających muzeów. To także informacja propagowana i promowana przez środowisko reprezentowane przez Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych. Niezależnie bowiem od dywagacji dotyczących sposobu ulokowania i osadzenia prawnego muzeów uczelnianych są one uwzględniane w statystykach, a ich pracownicy zapraszani na fora dyskusyjne traktujące o najważniejszych problemach muzealnictwa.

pokazują, że istnieje kilkadziesiąt muzeów, kolekcji i jednostek paramuzealnych w strukturach polskich uczelni. Są to jednostki częściowo wyodrębnione lub ściśle powiązane z wydziałami. Ich zadaniem jest sprawowanie pieczy nad zabytkowymi kolekcjami, dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo historyczne, działalność na rzecz jego promowania, podejmowanie inicjatyw o charakterze naukowym i dydaktycznym. „Muzealnictwo uczelniane", choć to pojęcie branżowe, a nie ustanowiona formalnie definicja, to prężnie rozwijająca się „gałąź muzealnictwa" lub inaczej – istotne „zjawisko organizacyjne i kulturowe". Muzealne jednostki uczelniane zaznaczają coraz intensywniej swoje miejsce w przestrzeni muzealnej i świadomości publiczności. Mają przy tym także niezwykły potencjał, również turystyczny.

Wśród poddawanych rozważaniom w ramach dysertacji kwestii, obok problematyki dotyczącej definiowania i poszukiwania wyjaśnień dla stosowanej w opisywanym zjawisku terminologii, wykazano problem możliwości organizacyjnych i statusu prawnego muzeów uczelnianych.

Analizie poddane zostały ustawy dotyczące działalności akademickiej, muzealnej i kulturalnej, towarzyszące im rozporządzenia oraz konwencje, deklaracje, dyrektywy odnoszące się do działalności z zakresu ochrony dóbr kultury i muzealnictwa. O ile nie odnotowuje się przepisów wprost regulujących działalność tego typu jednostek muzealnych, o tyle praktyka pokazuje, iż z szeregu szczegółowych przepisów i norm ogólnych wywieść można podstawę dla organizacji i prowadzenia działalności o charakterze muzealnym w ramach uczelni. Co więcej, poddane analizie w ramach dysertacji statuty, regulaminy organizacyjne, strategie, polityki szkół wyższych oraz raporty dotyczące działalności muzealnej w strukturach uczelni i sytuacji kolekcji w strukturach akademickich potwierdzają, iż muzea uczelniane są widocznym i istotnym elementem krajobrazu szkół wyższych. Wydaje się, iż właściwe jest stwierdzenie, że muzea uczelniane czerpią z obszaru nauki i kultury, a także z narzędzi i regulacji, które posiadają ich macierzyste jednostki. Prowadzona analiza i wieloletnia obserwacja środowiska pozwalają autorce rozprawy stwierdzić również, iż jednym z istotnych warunków umożliwiających organizację muzeum czy innej jednostki paramuzealnej w uczelni jest intencja i dobra wola władz uczelni, administracji i społeczności akademickiej.

Autorka rozprawy założyła, iż dla poprawnego funkcjonowania muzeów i kolekcji uczelnianych oraz właściwego zachowania i wykorzystania zasobów akademickich będących elementem narodowego dziedzictwa nie jest konieczne definicyjne wyodrębnianie lub przepisowe kategoryzowanie muzeów uczelnianych. Warunkiem niezbędnym dla sprawnej realizacji zadań i środowiskowych osiągnięć staje się umiejętne skorzystanie z dostępnych narzędzi na poziomie jednost-

ki organizacyjnej oraz wielopłaszyznowa współpraca wewnątrz instytucji i poza nią, a także pomiędzy instytucjami patronującymi, w tym przypadku ministerstwami i instytucjami specjalistycznymi. W tym celu autorka podjęła się przedstawienia studium przypadku i prezentacji działań w zakresie ochrony dziedzictwa naukowego i kulturowego wybranej polskiej uczelni. Nieprzypadkowo zanalizowała zakreślony problem na przykładzie dorobku i funkcjonowania Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest to najstarsza polska uczelnia, posiadająca niezwykle cenne i zróżnicowane zasoby.

Dzięki studium przypadku udaje się skierować uwagę na podejmowane przez środowisko problematyczne kwestie ogólne, jakimi są: brak ustawowej definicji muzeum uczelnianego, brak dofinansowania działalności muzealnej w szkołach wyższych czy problematyczne położenie i różne podległości ministerialne w przypadku szkół wyższych i jednostek muzealnych. Sugeruje się zazwyczaj, iż to „trwanie pomiędzy" sektorami nauki i kultury nie tylko uniemożliwia podejmowanie działalności muzealnej przez uczelnie i jej akceptację, lecz także jest powodem braku uznania dziedzictwa akademickiego za część dóbr narodowych i, co za tym idzie, braku celowego finansowania. Przypadek Uniwersytetu Jagiellońskiego i podejmowane w ramach jego struktury inicjatywy pokazują, iż uczelnia i jej społeczność mogą świadomie, odpowiedzialnie i skutecznie realizować działalność zmierzającą do ochrony zasobów naukowych i kulturowych. Co więcej, szkoła wyższa może i potrafi podejmować się rewizji swojego dorobku, wzmacniając jednocześnie wiedzę i świadomość polskiego dziedzictwa akademickiego. Jako ochronną potraktować należy nie tylko inicjatywę zmierzającą do zabezpieczania zasobów uniwersyteckich, ale także traktowanie ich jako podstawę badań, dydaktyki i przedmiotu naukowych rozważań.

Przykład Uniwersytetu Jagiellońskiego pokazuje również, iż uczelnie i ich muzea oraz inne specjalistyczne jednostki stają się ważnym elementem krajobrazu kulturowego miasta i widziane są przy tym jako ośrodki silnie powiązane z nauką oraz rozwojem kultury i sztuki. Tym samym ich rozwój oraz udostępnienie zasobów dla szerszej publiczności przyczyniają się do zwiększenia poziomu wiedzy, kultury i świadomości społecznej w Polsce. To, w jaki sposób i na jakich zasadach organizuje się tę działalność, jest zależne od wielu czynników i kontekstu jednostki.

Władze, administracja i społeczność Uniwersytetu Jagiellońskiego wnoszą od dawna ogromny wkład i ponoszą duży trud w związku z ochroną dóbr kultury i nauki, które są w ich władaniu. Podjęty schemat postępowania, wprowadzane regulaminy i procedury respektują normy ogólne i przepisy szczególne, a odpowiadają również na bardzo specyficzne i pilne potrzeby tego przypadku. W tym kontekście ważne stają się pytania, jak długą tradycją szczyci się ta uczelnia i jak jest w gruncie

rzeczy rozbudowana i skomplikowana jej formuła organizacyjna. Traktować trzeba jednak Uniwersytet Jagielloński i wdrażane przez jego administrację regulacje, politykę ochrony kolekcji i działania zmierzające do popularyzacji dorobku i doświadczeń akademickich jako przypadek szczególny i jedyny w swoim rodzaju, zawdzięczający tę wyjątkowość wyłącznie własnej specyfice. Nie ma możliwości przełożenia wypracowanego w tym przypadku modelu organizacyjnego na inne uczelnie. Jednocześnie jednak Uniwersytet jest niezwykle silnym podmiotem, także w podejmowanym dyskursie na temat ochrony dziedzictwa uczelni i działalności w tym zakresie specjalistycznych jednostek uczelnianych. Staje się zatem poniekąd instytucją flagową, wyznaczającą pewne trendy, ale także modelującą ważną debatę i wzbogacającą doświadczenia w obrębie omawianej problematyki.

Przykład Uniwersytetu Jagiellońskiego i wielu innych przywołanych w ramach dysertacji szkół wyższych pozwala na stwierdzenie, iż odpowiedzialne zarządzanie dziedzictwem akademickim, składową dziedzictwa kulturowego, dziedzictwa narodu, nie jest jednak rolą samych uczelni, ale także władz państwowych, regionalnych i lokalnych. Należy również do obowiązków i kompetencji ministerstw i agend rządowych.

Status dziedzictwa akademickiego powinien być uregulowany zarówno na poziomie krajowym, jak i w wewnętrznych regulacjach szkoły wyższej. Istotnym wyzwaniem są tu uregulowania prawne. Dziedzictwo akademickie powinno być postrzegane jako dziedzictwo narodowe, dobro publiczne wymagające szczególnej wrażliwości i ochrony, a pozostające wciąż w relacji ze szkołą wyższą i odnoszące się do systemu, struktury uczelni, jej społeczności oraz społecznego i kulturowego środowiska. Jako takie potrzebuje odpowiednich regulacji i uznania, a jego dysponenci – możliwości realizowania szeroko zakrojonych prac badawczych i zabezpieczających oraz służących tym celom programów wsparcia[679].

Bez wątpienia polska nauka oraz jej materialne i niematerialne osiągnięcia są elementem narodowego dorobku. Szkoły wyższe, w tym uniwersytety, akademie artystyczne, politechniki i realizowane przez nie zadania podstawowe, jakimi są dydaktyka i badania naukowe, miały i mają niezwykły wpływ na organizowanie i kształtowanie postaw środowiska lokalnego i globalnego. Rozwój myśli i idei

[679] Nie da się jednak ukryć, że wciąż istnieją wyzwania związane z finansowaniem i utrzymaniem tych instytucji, a także dotyczące ich działalności badawczej i edukacyjnej. Ważne jest, aby muzea uczelniane pozostawały otwarte na współpracę z innymi instytucjami kultury oraz z różnymi grupami społecznymi. W ten sposób możliwe jest pogłębianie dialogu międzykulturowego oraz realizacja wspólnych projektów, a także zdobycie większej akceptacji i poparcia ze strony społeczeństwa i innych instytucji.

wpływa na postęp gospodarczy, rozwój kultury i sztuki. Na gruncie uprawianej nauki powstaje nie tylko dorobek naukowy i ludzka wiedza, ale w procesie konstytuowania się tego dorobku buduje się całe środowisko, którego elementami są: kultura akademicka, tradycje, etos, zasady, instytucje, grupy społeczne. Uczelnie stanowią nieformalne instytucje kultury narodowej.

W ojczystej historii uniwersytety kształtowały polską tożsamość narodową i były jej strażnikami. Kolekcje uczelniane i muzea umożliwiają uczestniczenie i doświadczanie życia i tradycji uniwersyteckich. Wiele grup społecznych utożsamia się z tym dorobkiem, niezależnie od jego statusu prawnego i przynależności. Muzea uczelniane powinny w tym kontekście moderować dyskusję nad przeszłością i przyszłością nauki, nad sposobem jej organizacji, który by najlepiej odpowiadał zmieniającej się rzeczywistości, a jednocześnie zachowaniu kulturalnego, historycznego, naturalnego i naukowego dziedzictwa. Muzea uczelniane powinny przy tym przyjąć dodatkową rolę. Ich pracownicy to nie tylko opowiadacze historii, zbieracze obiektów dotyczących uczelni i nauki, ale również strażnicy nauki i wiedzy. Muzea uczelniane powinny uzupełniać zadania uczelni, odgrywać rolę repozytoriów rzeczy najcenniejszych i miejsca wszechstronnej edukacji.

Potrzebne w tym kontekście jest również takie ukształtowanie definicji i przepisów, aby uznać muzea usytuowane w strukturze uczelni za muzea o charakterze publicznym, a ich dobra – za element narodowego i światowego dziedzictwa. Zmiana wydaje się pozornie mało znacząca, dzięki niej jednak jednostki uczelniane mogłyby zostać skuteczniej obsadzone w swej roli, co zapewniłoby im powszechne uznanie. Tym samym pozwoliłoby to uniknąć podejrzeń, iż zasoby znajdujące się we władaniu uczelni są inną kategorią dorobku i dziedzictwa, o ile dziedzictwem w ogóle. Wszelka debata i kooperacja w tym zakresie pomiędzy instytucjami oraz współpraca z agendami rządowymi, sektorem nauki i sektorem kultury jest kluczowa.

Prowadzona w ramach niniejszej dysertacji analiza utwierdza autorkę w przekonaniu, iż działalność o charakterze muzealnym rozwijana w strukturze szkół wyższych jest faktem, a zajmujące się nią jednostki (niezależnie od swego usytuowania w strukturze i formy organizacyjnej) wpisują się w definicję muzeum zatwierdzoną i promowaną na całym świecie przez Międzynarodową Radę Muzeów ICOM. Podejmowane w tym zakresie przedsięwzięcia mają charakter służby społecznej i nie noszą znamion działalności gospodarczej. Uczelnie bezpośrednio i poprzez swoje wyspecjalizowane jednostki muzealne gromadzą i chronią obiekty i okazy o równym charakterze i statusie, reprezentatywne dla dyscyplin naukowych i działalności środowiska akademickiego. Przy spożytkowaniu swoich umiejętności i profesjonalizmu poddają materialny i niematerialny wymiar dorobku

analizie naukowej, rewitalizują i zachowują go na rzecz i użytek kolejnych pokoleń. Spuścizna uczelni poddawana jest rewizji i krytycznej interpretacji, co pozwala na jej prezentację z różnych perspektyw i w odmiennych kontekstach. Jest to wyraz ogromnej odpowiedzialności i pokory, wymaga bowiem często mierzenia się z odmiennymi od dzisiejszych postawami i praktykami, również na gruncie akademickim. Otwartość i dostępność do zasobów i dorobku naukowo-kulturowego uczelnie zapewniają poprzez badania prowadzone nad spuścizną niematerialną i zasobami oraz przez ich upublicznianie. Nie bez znaczenia dla tego aspektu, jak i działań ochronnych jest stosowanie się do obowiązujących konwencji oraz użycie nowych technologii i kreatywnych narzędzi. Muzea uczelniane funkcjonują w sposób zapewniający zrównoważony rozwój. Angażują w swoje działania społeczność wewnątrz akademii i poza nią.

Muzea uczelniane w Polsce pełnią ważną funkcję edukacyjną oraz kulturową, ukazując bogactwo dziedzictwa kulturowego i naukowego, jakie posiadają polskie uczelnie. Dzięki ich działalności studenci, naukowcy oraz szeroka publiczność mają możliwość poznania różnorodnych aspektów dziedzictwa kulturowego, a także angażowania się w rozwój i promocję muzeów. Warto podkreślić, że muzea uczelniane są integralną częścią kultury i edukacji w Polsce, a ich rozwój oraz aktywność stanowią silny punkt w kształtowaniu tożsamości kulturowej kraju. Również dla międzynarodowej społeczności naukowej i kulturalnej muzea uczelniane w Polsce są ważnym miejscem spotkań i wymiany doświadczeń.

Jednym z głównych wyzwań, przed którymi stoją muzea uczelniane, jest ciągłe poszukiwanie nowych koncepcji i metod pracy pozwalających na zwiększenie ich popularności oraz angażowanie coraz szerszej grupy odbiorców. Istotnym elementem w pracy muzeów uczelnianych jest także kontynuowanie badań naukowych oraz udostępnianie szerokiej publiczności wyników swoich działań. Ich zawodowy profesjonalizm wzrasta, a umiejętności wspomagane są w drodze wymiany dobrych praktyk i doświadczeń. Wyzwania w dziedzinie muzeów uczelnianych pozostają nadal otwarte, ale dotychczasowa aktywność i intensywna działalność tych jednostek budzą nadzieję na ich dalszy dynamiczny rozwój oraz wkład w kulturę i edukację w Polsce.

Bibliografia

1. Literatura

Angrosino M., *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, tłum. M. Brzozowska-Brywczyńska, Warszawa 2012, s. 1-85.

Bahlawan N., Zagadnienie partycypacji z perspektywy muzeum uczelnianego (na przykładzie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego), praca dyplomowa w ramach Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019, https://doi.org/10.4467/20843976ZK.21.024.15225.

Bahlawan N., Szaszkiewicz M., Ślaga J., *Czy uniwersytetom potrzebne są muzea? Postscriptum*, [w:] *Więcej niż muzeum. Szkice ofiarowane Profesorowi Janowi Święchowi*, Kraków 2022, s. 55-67.

Bahlawan N., Szaszkiewicz M., Ślaga J., *Muzea i kolekcje uczelniane a koncepcja zrównoważonego rozwoju*, „Zarządzanie w Kulturze" 2021, t. 22, nr 4, s. 385-404.

Bałus W., *„Nowy haft na słabej tkance przeszłości". Karol Estreicher i Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Folia Historiae Artium. Seria Nowa" 2018, t. 16, s. 107-118.

Banach A., Dybiec J., Stopka K., *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 1-242.

Barańska K., *„Somewhere over the rainbow", czyli rola muzeów regionalnych w teraźniejszości. Wyzwania, zagrożenia oraz nieprzekraczalne granice w pełnionej misji*, [w:] *Muzea regionalne. Jaka przyszłość?*, red. R. Lolo, A. Sołtan, M. Sołtysiak, A. Tomaszewski, Pułtusk 2010.

Beiersdorf K., *Dzieje Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000.

Bela Z., Oszajca P., *Ulisses Aldrovandi, jego kolekcja przyrodnicza oraz związki z polskimi uczonymi (Część 1)*, „Opuscula Musealia" Vol. 21, Kraków 2003, s. 169-179.

Benett O., Shaw P., Allen K., *Partners and Providers: The Role of HEIs in the Provision of Cultural and Sports Facilities to the Wider Public*, Bristol 1999.

Bęczkowska U., Chwalba A., *Collegium Kołłątaja*, Kraków 2020, https://doi.org/10.12797/9788381382908.

Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts. Mit einer historischen Einleitung, hrsg. von J. Pagel, Berlin 1901.

Black C.C., *Dilemma for Campus Museums: Open Door or Ivory Tower?*, „Museum Studies Journal" 1984, nr 1(4), s. 20-23.

Boguski J., *Rola uniwersytetu w regionalnym systemie innowacji*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe" 2008, nr 1(31), s. 55-64.

Bogusławski S. et al., *Mała encyklopedia medycyny*, Warszawa 1979.
Bończuk-Dawidziuk U., *Kształtowanie tożsamości. 25 lat Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 9-19, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.17.001.9598.
Boylan P., *Universities and Museums: Past, Present and Future*, „Museum Management and Curatorship" 1999, s. 43-56, https://doi.org/10.1016/S0260-4779(99)00034-5.
Burman L., *University Museum as a Strategic Tool: On Communicating University Values*, „Opuscula Musealia" Vol. 15, 2006, s. 17-20.
Carradice I., *A University Museum (MUSA): Whose Heritage?*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 23-30.
Chatterjee H.J., *Object-Based Learning in Higher Education: The Pedagogical Power of Museums*, „UMAC Journal" 2011, s. 179-182.
Chatterton P. *The Cultural Role of Universities in the Community: Revisiting the University – Community Debate*, „Environment and Planning" Vol. 30, 2000, s. 485-503.
Chlipała M., *Co dalej z Wesołą?*, „Alma Mater" 2021, nr 228/229, s. 137-139.
Chlipała M., Zbiory muzealne Wydziału Lekarskiego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego a problem dziedzictwa akademickiego – próba refleksji, praca dyplomowa w ramach Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2020.
Chrzanowski M., *Muzeum uczelniane: muzeum idei / muzeum rzeczy*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 21-33, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.17.002.9599.
Chudzio H., Hejczyk A., *Zbiory Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń*, „Archeion" 2013, t. 114, s. 83-94.
Chudzio H., Solarz M., *Zmarli Polacy w drodze do Ojczyzny. Polskie cmentarze w Afryce Wschodniej i Południowej w latach 1942-1952, 2020*.
Churton T., *Magus: The Invisible Life of Elias Ashmole*, Lichfield 2004.
Chwalba A., *Collegium Maius*, Kraków 2010.
de Clercq S.W.G., *Keeping for the Future*, „Opuscula Musealia" Vol. 15, 2006, s. 23-30.
de Clercq S.W.G., *Museums, from Cabinets of Curiosities up to Now; and the Special Character of University Museums*, Uppsala 2001.
de Clercq S.W.G., *The Role of University Museums in Documenting Contemporary Research*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 13-21.
Collegium Maius. Przewodnik ilustrowany, fot. P. Jaworek, red. K. Szroeder-Dowjat, Warszawa 2013.
Conn S., *Do Universities Need Museums / Do Museums Need Universities?*, „The Antioch Review" Vol. 74, 2016, No. 2: *The Future of Museums: Challenges and Solutions*, s. 309-323, https://doi.org/10.7723/antiochreview.74.2.0309.
Diamond J., *Issues Confronting University Natural History Museums*, „Curator" 35, 1992, s. 91-93, https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.1992.tb00739.x.
Dietl J., *O reformie szkół krajowych*, z. 1: *Stanowisko szkoły. Rada szkolna krajowa. Język wykładowy*, Kraków 1865.
Drysdale L., *A World of Learning: University Collections in Scotland*, Londyn 1990, s. 15-18.
Duke C., *Lifelong Learning: Implications for the University of the 21st Century*, Canterbury 2001.
Dziedzic S., *Dopóki Alma Mater stoi…*, „Mówią Wieki" 2007, nr 5, s. 36-40.
Economou M., Lourenço M.C., Nyst N., Simpson A., Soubiran S., *Universities, Museums, Collections and Heritage: A Time of Challenge and Change*, „University Museums and Collections Journal" Vol. 13, 2021, No. 1, s. 5-7.

Emmert C., *Fragen, die sich nach einer Antowrt stellen. Das Museum der Zukunft als transdisciplinaeres Forum*, Tagungsband des Internationalen Bodensee-Symposiums, 2018, s. 174-179.

Encyklopedia Krakowa, red. R. Burek, Warszawa 2000.

Estreicher K., *Collegium Maius, dzieje gmachu*, Kraków 1968.

Estreicher K., *Dziennik wypadków*, t. 2: *1946-1960*, Kraków 2002.

Findlen P., *The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy*, [w:] *Museum Studies: An Anthology of Contexts*, ed. B.M. Carbonell, Second Edition, Chichester 2012.

Fleming E.M., *The University and the Museum: Needs and Opportunities for Cooperation – Problems and Unfinished Business*, „Museologist" 111, 1969, s. 130-140.

Folga-Januszewska D., *Muzea w Polsce 1989-2008*, „Muzealnictwo" 2009, nr 50, s. 18-46.

Folga-Januszewska D., *Muzeum: definicja i pojęcie. Czym jest muzeum dzisiaj?*, „Muzealnictwo" 2009, nr 49, s. 200-203.

Folga-Januszewska D., *Muzeum. Fenomeny i problemy*, Kraków 2015, https://doi.org/10.5604/04641086.1150136.

Forland A., *The History of the Bergen Museum*, „Opuscula Musealia" Vol. 15, 2006, s. 31-37.

Franaszek P., *Kampus 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2020.

Frankowicz K., Galos M., Kubic Ż., Kurek B., Lechowski P., Perkowska U., *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 2: *1775-1918*, Kraków 2017.

Freundlich A.L., *Is There Something the Matter with College Museums?*, „Art Journal" 24, 1964-1965, s. 50-151, https://doi.org/10.1080/00043249.1965.10794603.

Gajda Z., *Otwarcie Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ i AM w Krakowie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny" R. 55, 1992, nr 2, s. 239-240.

Gieysztor A., *Management and Resources*, [w:] *A History of the University in Europe*, Vol. 1: *Universities in the Middle Ages*, ed. H. Ridder-Symoens, Cambridge 1996, s. 107-141.

Gluziński W., *U podstaw muzeologii*, Warszawa 1980.

Góral A., *Dziedzictwo kulturowe jako zasób wspólny. Rola współpracy między interesariuszami w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym*, „Zarządzanie w Kulturze" 2014, nr 15, s. 278-286.

Gryglewski R.W., *Ponadstuletnia historia Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Opuscula Musealia" Vol. 24, 2016, s. 197-208, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.16.004.7437.

Guthe A.K., *The Role of a University Museum*, „Curator: The Museum Journal" 1966, nr 9, s. 103-105, https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.1966.tb01612.x.

Hackney S., *The University and Its Community: Past and Present*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science" Vol. 488, 1986, s. 9-17, https://doi.org/10.1177/0002716286488001010.

Hamilton J., *The Role of the University Curator in the 1990s*, „Museum Management and Curatorship" Vol. 14, 1995, No. 1, s. 73-79, https://doi.org/10.1016/0260-4779(95)00012-H.

Hammersley M., Atkinson P., *Metody badań terenowych*, tłum. S. Dymczyk, Poznań 2000.

Hounsome M.V., *Zoological Collections of University Museums*, Cardiff 1986.

Jaffé M., *The Relationship between the Universities and the Art Museums*, „Museums Journal" 67, 1967.

Jagodzińska K., *From a Visitor to Participant: Strategies for Participation in Museums*, „Zarządzanie w Kulturze" 2017, nr 18, s. 75-93, https://doi.org/10.4467/20843976ZK.17.006.6289.

Jagodzińska K., *Granice partycypacji w muzeum*, „Muzealnictwo" 2016, nr 57, s. 112-121, https://doi.org/10.5604/04641086.1210346.

Jasińska A., *Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego – marzenie i rzeczywistość*, „Opuscula Musealia" Vol. 21, 2013, s. 55-73.

Jasińska A., *Nowożytne portrety profesorów Akademii Krakowskiej w zbiorach Collegium Maius*, Kraków 2011.

Jonaitis A., *The Challenge: To Convince Potential Funders and Legislators of the Value of Research Collections in a University Museum*, „Museologia" Vol. 3, 2003, s. 71-76.

Kamińska A., (Re)konstrukcje muzeum w kulturze współczesnej. Studium socjopedagogiczne, praca doktorska pisana pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Agnieszki Gromkowskiej-Melosik, Poznań 2015.

Karcz-Kaczmarek M., *Status prawny muzeów uczelnianych – problemy prawne i wyzwania praktyczne*, „Studia Prawno-Ekonomiczne" 2017, t. 104, s. 63-81.

Kelly M., *Managing University Museums: Education and Skills*, Paris 2001.

Key Concept of Museology, eds A. Desvallées, F. Mairesse, A. Colin, 2010.

Kinsey W., *A College Museum and the Nature of Its Community*, „Curator" Vol. 9, 1996, No. 2, s. 106-113, https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.1966.tb01613.x.

Kluza M., Wyka E., *Nauki dawne i niedawne. Dydaktyczna wystawa interaktywna w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Fizyka w Szkole" 2002, nr 1, s. 56-59.

Kluza M., Wyka E., *Percepcja edukacyjnych wystaw interaktywnych na podstawie przeprowadzonych ankiet. Muzea dla edukacji – materiały pokonferencyjne*, Kraków 2007, s. 9-14.

Komoza K., Rusanov A., *University Museums of Great Britain: Representational Function*, „Higher School of Economics Research Paper", No. WP BRP 171/HUM, 2018, https://doi.org/10.2139/ssrn.3301270.

Kopczyńska-Jaworska B., *Metodyka badań etnograficznych*, Warszawa 1971.

Kośmiński S., *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1888, s. 604.

Kowalski K., *O istocie dziedzictwa europejskiego – rozważania*, Kraków 2013.

Kozak Z., Promoting the Past, Preserving the Future: British University Heritage Collections and Identity Marketing (Doctoral dissertation, University of St Andrews). Research repository St Andrews, 2007, [on-line:] https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/408/ZenobiaKozakPhDThesis.pdf;jsessionid=74BAE0701AD24F9FC1A4-B6A8B97B575D?sequence=7.

Kozak Z., *The Role of University Museums and Heritage in the 21st Century*, „The Museum Review" Vol. 1, 2016, No. 1, [on-line:] https://themuseumreviewjournal.wordpress.com/2016/12/12/vol1no1kozak/.

Köhler P., *Historia Zielnika Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego (KRA) w latach 1780-1910*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki" 1999, nr 2, s. 7-60.

Kruk J., *Muzeum jako miejsce uczenia się i doświadczenia. Z inspiracji strukturalnych w dydaktyce Kazimierza Sośnickiego*, „Przegląd Pedagogiczny" 2018, nr 2, s. 64-79.

Kultura artystyczna Uniwersytetu Warszawskiego, red. J. Miziołek, Warszawa 2003.

Kvale S., *Prowadzenie wywiadów*, tłum. A. Dziuban, Warszawa 2011.

Kwaśniewicz W., *Metoda integralna Kazimierza Dobrowolskiego*, „Etnografia Polska" 1966, t. 5.

Leja K., *Trzy misje uczelni, trzy ścieżki kariery*, „Forum Akademickie" 2015, s. 21-23.

Lewandowska L., *Od aresztu w twierdzy do instytucji kultury, czyli muzeum uczelniane w historycznym budynku*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 69-80, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.17.006.9603.

Lewis G.D., *History of Museums*, [on-line:] http://www.britannica.com/EBchecked/topic/398827/history-of-museums.

Lord G.D., Lord B., *The Manual of Museum Planning*, London 1991.

Lourenço M.C., *Are University Collections and Museums Still Meaningful? Outline of a Research Project*, „Museologia" Vol. 2, 2002, s. 51-60.

Lourenço M.C., *Between Two Worlds: The Distinct Nature and Contemporary Significance of University Museums and Collections in Europe*, 2005, [on-line:] https://www.researchgate.net/publication/274383583_Between_two_worlds_The_distinct_nature_and_contemporary_significance_of_university_museums_and_collections_in_Europe.

Lourenço M.C., *Contributions to the History of University Museums and Collections in Europe*, „Museologia" Vol. 3, 2003, s. 17-26.

Lourenço M.C., *Defining the University Museum Today: Between ICOM and the „Third Mission"*, [on-line:] http://umac.icom.museum/defining-the-university-museum-today-between-icom-and-the-third-mission/.

Lourenço M.C., *Where Past, Present and Future Knowledge Meet: An Overview of University Museums and Collections in Europe*, „Museologia Scientifica Memorie" 2008, No. 2, s. 321-329.

Lourenço M.C., Stanbury P., *Tales from University Museum*, „Opuscula Musealia" Vol. 15, 2006, s. 11-16.

Ludwing D., Weber C., *University Collections as Archives of Scientific Practise*, „Revista Electrónica de Fuentes y Archivos" 2013, s. 85-94.

MacDonald S., *Desperately Seeking Sustainability: University Museums in Meaningful Relationships*, „ICOM Study Series" 11, 2003, s. 25-27.

Macdonald S., *Expanding Museum Studies: An Introduction*, „A Companion to Museum Studies" 2006, s. 1-10.

Madden J.C., *Bridge between Research and Exhibits – The Smithsonian Naturalist Center*, „Curator" 21, 1978, s. 159-167, https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.1978.tb01263.x.

Majda A., *Salonik Pielęgniarstwa*, [on-line:] https://muzeauczelniane.pl/salonik-historii-pielegniarstwa-instytut-pielegniarstwa-i-poloznictwa-uj-cm/.

Majoch S., *Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu. Dekada doświadczeń 2005-2015*, „Muzealnictwo" 2015, nr 56, s. 87-97, https://doi.org/10.5604/04641086.1164693.

Marszałek A., *Rola uczelni w regionie*, Warszawa 2010.

Matoga Ł., Pawłowska A., *Muzea uczelniane w Polsce – przestrzeń spędzania czasu wolnego inspirowana nauką. Stan obecny i kierunki rozwoju w kontekście turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa" 2016, nr 2, s. 46-66.

Merriman N., *The Current State of Higher Education Museums, Galleries and Collections in the UK*, „Museologia" Vol. 2, 2002, s. 71-80.

Mleczko P., Ociepa A., Zubek S., *The Fungal Collection of the Jagiellonian University Herbarium (KRA)*, „Mycotaxon" Vol. 120, 2012, s. 127-132, https://doi.org/10.5248/120.127.

Mueller G., *Vom Regieren zum Gestalten. Goethe und die Universitaet Jena*, Heidelberg 2006.

Munktell I., Worley J., *The Role of University Museums in Documenting Contemporary Science and Humanities*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 13-21.

Murray D., *Museum, Their History and Their Use*, London 1904.

„Museumskunde" 49, 1984.

Muzea uczelniane. Katalog, red. H. Kowalski, M. Grassmann, M. Bukowski, J. Ślaga, M. Piszczatowska, Warszawa 2017.

Nicks J., *Planning for Collections Management*, [w:] G.D. Lord, B. Lord, *The Manual of Museum Planning*, London 1991, s. 421-444.

Nowy słownik etymologiczny języka polskiego, red. K. Długosz-Kurczabowa, Warszawa 2003.

Odegaard C.E., *The University and the Museum*, „Museum News" 42(1), 1963, s. 31-34.

Paczyńska I., *Aktion gegen Universitäts-Professoren (Kraków, 6 listopada 1939 roku) i okupacyjne losy aresztowanych*, Kraków 2019.

Perkowska U., *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939*, Kraków 1994.
Pickering J., *Museums, Universities, and the „Unnecessary Introduction of Cats"*, „The Antioch Review" Vol. 74, 2016, No. 2: *The Future of Museums: Challenges and Solutions*, s. 344-359, https://doi.org/10.7723/antiochreview.74.2.0344.
Piekarska-Duraj Ł., głos w dyskusji, [w:] P. Plichta, J. Ślaga, *Pytanie 91: Potencjał muzeów uczelnianych w turystyce kulturowej. Jaki potencjał kryje się w muzeach uczelnianych dla turystyki kulturowej?*, „Turystyka Kulturowa" 2020, nr 4, s. 230-232, https://doi.org/10.62875/tk.v4i0.1191.
Pollesch J., Zdanek M., *Piękno darowane. Katalog wystawy*, Kraków 2014.
Pusz K., Boryczka E., *Rola i znaczenie uczelni wyższych w ochronie i kształtowaniu dziedzictwa kulturowego. Przypadek Uniwersytetu Łódzkiego*, „Kwartał . Magazyn SKN Spatium" 2021, nr 23, s. 28-41.
Radwańska-Paryska Z., Paryski W.H., *Encyklopedia tatrzańska*, Warszawa 1973.
Ritterbush P.C., *Art and Science as Influences on the Early Development of Natural History Collections Proceeding of the Biological Society of Washington*, 1996, s. 561-578.
Rodeck H.G., *Our Philosophical Framework*, „Museum News" 46(5), 1968, s. 33-34.
Rolfe W.D.I., *A University's Museum*, „Museums Journal" 69, 1969, s. 7-10.
Rożek M., *Przewodnik po zabytkach Krakowa*, Kraków 2010.
Scheiner T.C., *Museus universitários: educação e comunicação*, „Ciências em Museus" 4, 1992, s. 15-19.
Simon N., *The Participatory Museum*, Santa Cruz 2010, [on-line:] https://participatorymuseum.org/read/.
Simpson A., *The Museums and Collections of Higher Education*, Sydney 2023, https://doi.org/10.4324/9781003186533.
Simpson A., *Why Universities Collect*, „Affinities" 2014, s. 6-9
Simpson A., *Why Universities Collect*, [w:] Affinities: 7 Museums, 50 Objects (Exhibition Catalogue), Sydney 2014.
Siraisi N., *A Faculdade de Medicina*, [w:] *Uma história da universidade na Europa*, Vol. 1: *As universidades na Idade Média*, ed. H. de Ridder-Symoens, Janeiro 1996, s. 361-388.
Skrobot W., *Muzeum – przestrzeń publiczna i miejsce społeczne*, „Muzealnictwo" 2015, nr 56, s. 58-64, https://doi.org/10.5604/04641086.1171689.
Skutnik J., *Między zachwytem a oddźwiękiem – o znaczeniu autentyzmu w edukacji muzealnej*, „Rocznik Naukowy Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy. Transdyscyplinarne Studia o Kulturze (i) Edukacji" 2016, nr 11, s. 308-328.
Słownik polskich pionierów techniki, red. B. Orłowski, Katowice 1984.
Słownik terminologiczny sztuk pięknych, Warszawa 1996.
Słownik wyrazów obcych, Warszawa 1972.
Sojka M., Sojka Z., *Stała ekspozycja Wydziału Chemii UJ*, „Alma Mater" 2021, numer specjalny 225, s. 125-126.
Sommer M., *Zbieranie*, Warszawa 2003.
Sonderaktion Krakau. Die Verhaftung der Krakauer Wissenschaftler am 6. November 1939, hrsg. von J. August, Hamburg 1997.
Sroka S., *Collegium Iuridicum*, Kraków 2015.
Stopka K., *Fundatorzy, mecenasi i nadania dla Uniwersytetu Krakówskiego w okresie staropolskim*, [w:] J. Pollesch, M. Zdanek, *Piękno darowane. Katalog wystawy*, Kraków 2014, s. 10-37.
Strohschneider P., *Faszinationskraft der Dinge. Über Sammlung, Forschung und Universität*, „Denkströme. Journal der Sächsischen Akademie der Wissenschaften" 8, 2012, s. 9-26.

Supruniuk M., *Inne muzeum akademickie. Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu w 10-lecie powstania*, „Opuscula Musealia" Vol. 21, 2013, s. 35-53.
Szaszkiewicz M., Ślaga J., *Muzea uczelniane i kolekcje – cele, założenia, przykłady*, „Opuscula Musealia" Vol. 28, 2021, s. 137-147, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.21.006.15507.
Szaszkiewicz M., Ślaga J., *Muzeum uczelniane – muzeum w uczelni. Strażnicy dziedzictwa akademickiego według uregulowań prawnych i praktyki*, „Muzealnictwo" 2021, nr 62, s. 208-217.
Szytuła A., *125. rocznica skroplenia składników powietrza*, „Foton" 2008, nr 101, s. 14-16.
Śliwa J., *Egipt, Grecja, Italia… Zabytki starożytne z dawnej kolekcji Gabinetu Archeologicznego UJ*, Kraków 2007.
Świecimski J., Zemanek A., *Muzeum Ogrodu Botanicznego Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, „Opuscula Musealia" Vol. 6, 1992, s. 7.
Święch J., *Czy potrzebne są muzea uczelniane?*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 109-114, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.17.010.9607.
Święch J., *Muzealium – między kryzysem a potrzebą autentyzmu. Odkrywanie kontekstu*, [w:] *I Kongres Muzealników Polskich*, Warszawa 2015, s. 65-72.
Taborska M., *Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego – spadkobierca Gabinetu Archeologicznego Józefa Łepkowskiego*, [on-line:] http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=2940.
Taborska M., Wyka E., *University Museums in Poland*, „Opuscula Musealia" Vol. 17, 2009, s. 31-38.
Talas S., Lourenço M.C., *Arranging and Rearranging: Planning University Heritage for the Future*, Padova 2012.
Treasure Houses of Polish Academic Heritage, red. H. Kowalski, M. Piszczatowska, M. Bukowski, M. Muskała, J. Ślaga, M. Szaszkiewicz, Warszawa 2020.
Waltoś S., *Kodeks Etyki ICOM dla muzeów*, Warszawa, 2009.
Waltoś S., *Na tropach doktora Fausta i inne szkice*, Warszawa 2004.
Waltoś S., *Wędrowanie po wyspach pamięci, wspomnienia*, Warszawa 2019.
Warhurst A., *Triple Crisis in University Museums*, „Museum Journal" Vol. 86, 1986, s. 137-140.
Weber C., *Universitätssammlungen: keine Museen, sondern Infrastrukturen für Forschung und Lehre*, [w:] *Museum: ausreichend. Die „untere Grenze" der Museumsdefinition*, Tagungsband des Internationalen Bodensee-Symposiums, 2018, hrsg. von M. Walz, Heidelberg 2020, *Beiträge zur Museologie*, 9, s. 130-140.
Webster's Condensed Dictionary, Chicago 1909.
Wyka E., *Muzeum uczelniane w służbie społeczności akademickiej*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 127-133, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.17.012.9609.
Yerbury D., *University Museums and Collections*, „Aesthetex: Australian Journal of Arts Management" 5(2), 1993, s. 1-9.
Zalasińska K., *Muzea publiczne. Studium administracyjnoprawne*, Warszawa 2013.
Zemanek A., *Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] H. Kowalski, M. Grassmann, M. Bukowski, J. Ślaga, M. Piszczatowska, *Muzea uczelniane. Katalog*, Warszawa 2017, s. 126-132.
Zemanek A., *Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – przeszłość i teraźniejszość*, „Opuscula Musealia" Vol. 25, 2018, s. 147-175, https://doi.org/10.4467/20843852.OM.17.014.9611.
Zięba K., *Muzea uczelniane i kolekcje na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Poszukiwanie nowych regulacji w Konstytucji dla nauki*, „Muzealnictwo" 2020, nr 61, s. 228-234.
Zięba K., *Muzea uczelniane w Polsce*, „Muzealnictwo" 2018, nr 59, s. 77-83.
Żeleńska-Chełkowska A., *Feliks Księżarski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. nauk. E. Rostworowski, Wrocław 1970, s. 632-634.

2. Referaty, wykłady on-line:

Jankowska S.A., *W poszukiwaniu definicji dziedzictwa akademickiego*, prelekcja w ramach konferencji Stowarzyszenia Muzeum Uczelnianego „Dziedzictwo akademickie dla przyszłości nauki", Warszawa, 26-29 kwietnia 2022.

Kluza M., *Wystawa interaktywna przygotowana przez uczniów jako narzędzie edukacji nieformalnej na przykładzie projektu Irresistible*, prelekcja w ramach konferencji Stowarzyszenia Muzeum Uczelnianego „Dziedzictwo akademickie dla przyszłości nauki", Warszawa, 26-29 kwietnia 2022.

Lourenço M.C., *Where Past, Present and Future Knowledge Meet: An Overview of University Museums and Collections in Europe*, wystąpienie podczas sesji pt. „Il Patrimoni della Scienza, Le collezione di interesse storico", Turyn 2004.

Rawson H., *„I Observed Nothing Remarkable": The Presentation of, and Responses of Visitors to, Objects of Significance at the University of St Andrews, from 1677*, wystąpienie podczas konferencji Muzeów Uniwersyteckich Szkocji pt. „The Significance of Collections", listopad 2004.

Szaszkiewicz M., Ślaga J., Podsumowanie Seminarium „Muzealizacja szczątków ludzkich. Praktyczne i etyczne aspekty gromadzenia i ewidencjonowania szczątków ludzkich w muzeach", zorganizowanego przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych, on-line w dn. 27-28.10.2021.

Zawiliński J., Wystąpienie w ramach Seminarium „Muzealizacja szczątków ludzkich. Praktyczne i etyczne aspekty gromadzenia i ewidencjonowania szczątków ludzkich w muzeach", zorganizowanego przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych, on-line w dn. 27-28.10.2021.

3. Akty prawne

Decyzja Nr 229/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 maja 2007 roku w sprawie zasad organizowania i funkcjonowania w jednostkach wojskowych sal tradycji.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Orzeczenie polskiego Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1983 roku, II CR 545/82, wskazujące na określony rodzaj, cel i wartość przedmiotów składających się na kolekcję.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 roku w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (Dz.U. z 2014 roku, poz. 1240).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 7 sierpnia 2012 roku w sprawie wymagań kwalifikacyjnych uprawniających do zajmowania określonych stanowisk w muzeach oraz sposobu ich stwierdzania.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 roku w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz.U. z 2004 roku, nr 202, poz. 2073).

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 roku, poz. 164, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 roku o włączeniu Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika w Krakowie do Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (Dz.U. nr 44 z dnia 31.05.1993).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 roku, poz. 55, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 roku, poz. 62).

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz.U. z 2020 roku, poz. 902).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 roku, nr 162, poz. 1568).
Ustawa z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 roku, poz. 194).
Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz.U. z 2019 roku, poz. 1479).
Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (Dz.U. z 2019 roku, poz. 351, z późn. zm.).

4. Decyzje, komunikaty, regulaminy, statuty, uchwały, zarządzenia wewnętrzne uczelni uzyskane poprzez Biuletyn Informacji Publicznej

Decyzja nr 16 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 19 czerwca 2018 roku w sprawie: powołania Komisji Rektorskiej do spraw Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.
Decyzja nr 28 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 15 września 2021 roku.
Decyzja nr 65 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 18 grudnia 2020 roku w sprawie: powołania Komisji Rektorskiej ds. Dziedzictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.
Komunikat nr 18 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 11 maja 2021 roku w sprawie: startu produktywnego systemu bazodanowego MuzUJ.
Regulamin Muzeum Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego wprowadzony Uchwałą nr 74/12 Senatu Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 28 czerwca 2012 roku.
Regulamin Muzeum UAM wprowadzony zarządzeniem nr 34/2020/2021 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 8 grudnia 2020 roku.
Regulamin organizacyjny Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi wprowadzony Zarządzeniem Rektora nr 127/2019 z dnia 27 września 2019 roku.
Regulamin organizacyjny biblioteki uczelnianej Politechniki Gdańskiej wprowadzony zarządzeniem Rektora Politechniki Gdańskiej nr 13/2013 z 6 maja 2013 roku.
Regulamin organizacyjny Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego wprowadzony Uchwałą Nr 40/2007 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 28 marca 2007 roku.
Regulamin organizacyjny Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki wprowadzony Zarządzeniem nr 26 Rektora PK ogłoszonym w dniu 26 lutego 2021 roku.
Regulamin organizacyjny Uniwersytetu Gdańskiego wprowadzony zarządzeniem Rektora UG nr 118/R/22.
Regulamin organizacyjny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wprowadzony zarządzeniem nr 181/2021/2022 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 2 marca 2022 roku w sprawie wprowadzenia regulaminu organizacyjnego.
Regulamin organizacyjny Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego wprowadzony Zarządzeniem nr 103/2020 Rektora Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu z dnia 17 września 2020 roku.
Regulamin organizacyjny Uniwersytetu Pedagogicznego, Załącznik nr 1 do zarządzenia Rektora nr R.Z.0211.76.2022.
Regulamin organizacyjny UW wprowadzony zarządzeniem nr 100 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 25 września 2019 roku.
Regulamin zbiorów dla kolekcji Instytutu Stomatologii Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

Regulamin zbiorów Katedry i Zakładu Farmakognozji Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum przez prof. Józefa Łepkowskiego UJ w 1903 roku.
Regulamin zbiorów Muzeum Historii Medycyny Katedry Historii Medycyny Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.
Statut Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni wprowadzony obwieszczeniem Rektora – Komendanta Akademii Marynarki Wojennej z dnia 25.08. 2020 roku.
Statut Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu uchwalony przez Senat 25.09.2019 roku.
Statut Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie z dnia 13 czerwca 2019 roku, tekst jednolity z dnia 19 maja 2021 roku.
Statut Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń przyjęty na posiedzeniu Senatu Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w dniu 20 grudnia 2010 roku.
Statut Politechniki Gdańskiej wprowadzony w dniu 17 czerwca 2020 roku.
Statut Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki. Załącznik do uchwały nr 6/o/01/ 2021.
Statut Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 13 czerwca 2019 roku.
Statut Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wprowadzony Obwieszczeniem nr 1/2022 Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 28 marca 2022 roku.
Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalony przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego 7 czerwca 2006 roku.
Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalony przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 29 maja 2019 roku.
Statut Uniwersytetu Medycznego im. Kazimierza Marcinkowskiego w Poznaniu wprowadzony uchwałą nr 347/2020 Senatu UMP z dnia 2 grudnia 2020 roku.
Statut Uniwersytetu Morskiego w Gdyni przyjęty uchwałą nr 53/XVII Senatu UMG z dnia 28 czerwca 2021 roku.
Statut Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie z dnia 28 czerwca 2021 roku.
Statut Uniwersytetu Warszawskiego wprowadzony uchwałą nr 443 Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 26 czerwca 2019 roku.
Statut Uniwersytetu Wrocławskiego uchwalony dnia 29 maja 2019 roku.
Statut wprowadzony uchwałą nr 167/2019 Senatu Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej z dnia 16 maja 2019 roku.
Strategia rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego do 2030 roku przyjęta 26 czerwca 2021 roku uchwałą Senatu UJ 71/VI/2021.
Uchwała nr 97/IX/2016 Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 28 września 2016 roku w sprawie: utworzenia Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz przyjęcia Regulaminu Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Uchwała Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 16 października 1951 roku.
Zarządzenie nr 8/76 Rektora Akademii Rolniczej prof. dr. hab. Tadeusza Wojtaszka z 1976 roku.
Zarządzenie nr 10 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 25 stycznia 2018 roku w sprawie: utworzenia Zespołu do spraw majątku muzealnego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz zmian w Regulaminie organizacyjnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Zarządzenie nr 15 Prorektora do spraw Collegium Medicum z 18 czerwca 2021 roku w sprawie: wprowadzenia Regulaminów zbiorów jednostek organizacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum.

Zarządzenie nr 28 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 23 lutego 2017 roku w sprawie: Regulaminu wynagradzania pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Zarządzenie nr 28/1992 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 6 sierpnia 1992 roku w sprawie utworzenia Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego.
Zarządzenie nr 30 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 23 marca 2021 roku w sprawie: zasad sprawowania opieki nad przedmiotami i miejscami pamięci mającymi znaczenie dla dziedzictwa i historii Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Zarządzenie nr 60/2010 Rektora Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach w sprawie powszechnej inwentaryzacji i ewidencji obiektów stanowiących historyczne pamiątki działalności Uniwersytetu i jego prawnych poprzedników z dnia 27 września 2010 roku.
Zarządzenie nr 84 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z 7 sierpnia 2014 roku w sprawie: zmiany nazwy Ośrodka Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX wieku im. I.J. Paderewskiego na Ośrodek Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. I.J. Paderewskiego w Zakładzie Metodologii i Historii Muzyki XIX-XXI wieku Instytutu Muzykologii Wydziału Historycznego UJ.
Zarządzenie nr 97 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 17 czerwca 2021 roku.
Zarządzenie nr 122 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 30 października 2020 roku w sprawie: zmiany Regulaminu Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Zarządzenie nr 146 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 18 grudnia 2020 roku w sprawie: Regulaminu zarządzania majątkiem szczególnym Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Zarządzenie Rektora UMB (nr 22/11 z dnia 31 maja 2011 roku) i Uchwała Senatu UMB (nr 27/11 z dnia 24 maja 2011 roku).

5. Inne: dokumenty, deklaracje, rekomendacje

Cinderella Collections Reports: *Cinderella Collections: University Museums and Collections in Australia*, 1996, *Transforming Cinderella Collections: The Management and Conservation of Australian University Museums, Collections and Herbaria*, 1998.
Coimbra Group Foundation Charter, [on-line:] https://www.coimbra-group.eu/wp-content/uploads/CG-Foundation-Charter-1.pdf.
The Declaration Of Halle, 16 April 2000, [on-line:] https://www.universeum-network.eu/the-declaration-of-halle/.
Empfehlungen zu wissenschaftlichen Sammlungen als Forschungsinfrastrukturen, Drs. 10464-11 Berlin28012011, [on-line:] https://wissenschaftliche-sammlungen.de/files/3213/7096/3073/WR_EmpfehlungenWissSlg2011.pdf.
List Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych wystosowany do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22.06.2020 roku.
Magna Charta 2020, [on-line:] http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu-2020.
Magna Charta Universitatum, [on-line:] https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum.
Nara Document of Authentity, [on-line:] https://www.icomos.org/en/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994.
Program dla Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego, druk akcydensowy, Kraków 1901.
Report 1986/87: Specially Featuring University Collections, Museums and Galleries Commission, London 1987.

Statut Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych, [on-line:] https://muzeauczelniane.pl/statut/.
Stępień-Dąbrowska A., *Katalog muzeów, jednostek paramuzealnych, kolekcji w strukturach polskich szkół wyższych*, czerwiec 2018, dokument udostępniony w formie elektronicznej przez Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych.
Uchwała Rady Muzeum UJ z dnia 30 marca 2011 roku w sprawie wpisu Muzeum UJ do Państwowego Rejestru Muzeów.
UMAC Guidelines, [on-line:] http://umac.icom.museum/wp-content/uploads/2017/05/28-08-2007-UMAC_Guidelines.pdf.
Universities without Walls. A Vision for 2030, [on-line:] https://www.eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf.
Wissenschaftsrat: Empfehlungen zu wissenschaftlichen Sammlungen als Forschungsinfrastrukturen, [on-line:] https://wissenschaftliche-sammlungen.de/files/3213/7096/3073/WR_EmpfehlungenWissSlg2011.pdf.
Wniosek Komisji do spraw dziedzictwa do Prorektora UJ z dnia 6 marca 2019 roku.
Wniosek Komisji Odnowy Gmachu Collegium Maius do Senatu o przyjęcie uchwały z dnia 11 lutego 1949 roku, a następnie decyzja Podkomisji z dnia 18 lutego 1949 roku.
Zasady (polityka) rachunkowości Uniwersytetu Jagiellońskiego, Załącznik do zarządzenia nr 115 Rektora UJ z 31 grudnia 2019 roku.

6. Źródła internetowe

Archiwum Zbiorów Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi, [on-line:] https://muzeauczelniane.pl/galeria-archiwum-akademia-sztuk-pieknych-w-lodzi/.
Ashmolean Museum, [on-line:] https://www.ashmolean.org/.
Australian Museums and Galleries Association, [on-line:] https://www.amaga.org.au/council-of-australian-university-museums-and-collections.
Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń, [on-line:] http://www.zsylkiwypedzenia.up.krakow.pl.
Code of Ethics, [on-line:] https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/code-of-ethics/.
Coimbra Group Collections, [on-line:] https://www.coimbra-group.eu/collections/.
Council of Australian University Museums and Collections, [on-line:] https://caumac.wordpress.com/.
European Academic Heritage Network, [on-line:] https://www.universeum-network.eu/about-universeum/.
FORUM WISSEN – das Wissensmuseum der Universität Göttingen, [on-line:] https://www.uni-goettingen.de/de/forum+wissen/521321.html.
Herbarium Universitatis Iagellonicae Cracoviensis (KRA), [on-line:] https://ib.uj.edu.pl/instytut/zielnik.
Historia Ogrodu Botanicznego, [on-line:] https://ogrod.uj.edu.pl/ogrod/historia.
Kolekcja Janusza Fiszera, [on-line:] https://muzeum.uw.edu.pl/kolekcja-janusza-fiszera/.
Koordinierungsstelle für wissenschaftliche Universitaetssammlungen in Deutschland, [on-line:] http://www.universitaetssammlungen.de/.
Manifest o uniwersytecie przyszłości, [on-line:] https://una-europa.ic.uj.edu.pl/o-una-europa.
Musée de Minéralogie, [on-line:] https://www.musee.minesparis.psl.eu/Our-Collections/Collections/Systematic/.
Muzea Uczelniane. Katalog, [on-line:] https://muzeauczelniane.pl/centrum-dokumentacji-zsylek/.

Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, [on-line:] https://www.asp.krakow.pl/sztuka-nauka/muzeum-asp.
Muzeum Politechniki Krakowskiej, [on-line:] http://www.muzeum.pk.edu.pl/index.php/o-muzeum-2/.
Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, [on-line:] http://muzeum.ump.edu.pl/historia-muzuem.
Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego, [on-line:] https://muzeum.uw.edu.pl/o-muzeum/.
Nina Simon Book Review, [on-line:] https://participatorymuseum.org/discuss/.
Obszary UNA Europa, [on-line:] https://una-europa.ic.uj.edu.pl/obszary.
Ośrodek Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. Ignacego Jana Paderewskiego, [on-line:] http://www.paderewski.muzykologia.uj.edu.pl/ignacy-jan-paderewski/spis-kompozycji.
Una Europa Alliance, [on-line:] https://eua.eu/about/who-we-are.html.
Universeum Network, [on-line:] https://www.universeum-network.eu/about-universeum/.
Universitätssammlungen in Deutschland, [on-line:] http://www.universitaetssammlungen.de/.
Uniwersytet Jagielloński – współczesność, [on-line:] https://www.uj.edu.pl/uniwersytet-z-collegium-medicum/historia.
Worldwide Database of University Museums and Collections, [on-line:] http://umac.icom.museum/database/.
Zentrale Kustodie, [on-line:] https://www.uni-goettingen.de/de/440706.html.

Wykaz materiału ilustracyjnego

Fotografie:

Fot. 1. Siedemnastowieczny teatr anatomiczny w Università di Bologna, Palazzo dell'Archiginnasio (fot. J. Ślaga) 35
Fot. 2. Fragment Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (fot. MUJ-10987-F) 43
Fot. 3. Fragment ekspozycji muzealnej w Karl-Franzens-Universität Graz (fot. J. Ślaga) 65
Fot. 4. Fragment ekspozycji muzealnej w Universidade de Coimbra (fot. J. Ślaga) . . . 66
Fot. 5. Fragment ekspozycji muzealnej St Cecilia's Hall – Concert Room & Music Museum w The University of Edinburgh (fot. J. Ślaga) 66
Fot. 6. Fragment ekspozycji kolekcji naturaliów (fosylia), Università degli Studi di Padova (fot. J. Ślaga) 70
Fot. 7. Widok fragmentu zabytkowego sklepienia biblioteki Universidad de Salamanca (fot. J. Ślaga) 70
Fot. 8. Widok fragmentu ekspozycji kolekcji związanej z nauczaniem kryminologii i kryminalistyki w Karl-Franzens-Universität Graz (fot. J. Ślaga) 71
Fot. 9. Fragment ekspozycji kolekcji portretów w Università degli Studi di Padova (fot. J. Ślaga) 71
Fot. 10. Fragment nieistniejącej już wystawy stałej Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Kazimierza Marcinkowskiego w Poznaniu (fot. J. Ślaga) 94
Fot. 11. Fragment wystawy czasowej „Rok Kobiet z krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych" (fot. J. Ślaga) 96
Fot. 12. Fragment wystawy stałej Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń (fot. A. Śmigielska) 98
Fot. 13. Fragment wystawy stałej Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego (fot. A. Śmigielska) 99
Fot. 14. Widok Auli Leopoldina Uniwersytetu Wrocławskiego (fot. A. Śmigielska) . . . 100
Fot. 15. Fragment ekspozycji stałej Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego (fot. A. Śmigielska) 102

Fot. 16. Obiekty ze zbiorów Archiwum ASP w Łodzi eksponowane w przestrzeni uczelni w ramach jednej z instalacji artystycznych (fot. A. Śmigielska) 104
Fot. 17. Fragment strony Wirtualnego Muzeum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie (źródło: http://uczelnia-old.sgh.waw.pl/pl/muzeum/Strony/default.aspx) 107
Fot. 18. Jeden z profili glebowych Centrum Edukacji Gleboznawczej – Muzeum Gleb Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie (fot. J. Ślaga) 108
Fot. 19. Fragment ekspozycji muzealnej kolekcji Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w Kielcach (fot. J. Ślaga) 111
Fot. 20. Spotkanie krakowskiej grupy muzeów i kolekcji uczelnianych, AGH, czerwiec 2019 (fot. K. Zięba) 137
Fot. 21. Spotkanie międzynarodowe organizowane przez Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, we współpracy z Coimbra Heritage Working Group oraz Stowarzyszeniem Muzeów Uczelnianych, czerwiec 2019 (fot. M. Szaszkiewicz) 137
Fot. 22. *Uniwersytet Jagielloński w XV wieku*, aut. Jan Matejko, 1893 (fot. MUJ-818-M) 145
Fot. 23. Fotografia autorstwa Antoniego Pawlikowskiego przedstawiająca Salę im. Gostkowskich w Bibliotece Jagiellońskiej (fot. MUJ-7079-F) 149
Fot. 24. Widok na zbiory Gabinetu Zoologicznego (fot. CEP UJ) 154
Fot. 25. Fragment Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (fot. MUJ) 157
Fot. 26. Fotografia przedstawiająca fragment ekspozycji głównej Muzeum UJ – Aula Jagiellońska (fot. MUJ) 167
Fot. 27. Fragment wystawy interaktywnej „Nauki dawne i niedawne" (fot. MUJ) 169
Fot. 28. Fragment Pracowni Konserwacji Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego (fot. J. Ślaga) 172
Fot. 29. Fragment wystawy stałej Centrum Edukacji Przyrodniczej UJ (fot. CEP UJ) ... 174
Fot. 30. Fragment kolekcji entomologicznej magazynowanej w Centrum Edukacji Przyrodniczej UJ (fot. R. Garlacz) 174
Fot. 31. Widok Collegium Śniadeckiego w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (fot. OB UJ) 176
Fot. 32. Dziedziniec Collegium Iuridicum, siedziby Instytutu Historii Sztuki UJ (fot. J. Ślaga) 178
Fot. 33. Obiekty z kolekcji Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego (fot. J. Ślaga) 179
Fot. 34. Fotografia z badań terenowych z archiwum materiałów źródłowych IEiAK UJ (fot. IEiAK UJ) (fot. J. Ślaga) 180
Fot. 35. Stała ekspozycja Wydziału Chemii UJ (fot. J. Ślaga) 182
Fot. 36. Wnętrze Pałacu Pusłowskich, siedziby Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Ośrodka Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX wieku im. Ignacego Jana Paderewskiego (fot. J. Ślaga) 184
Fot. 37. Fragment wystawy stałej Muzeum Farmacji Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum (fot. J. Ślaga) 186
Fot. 38. *Plica polonica*, tzw. kołtun polski (fot. K. Kowalik, MWL CM UJ) 188

Fot. 39. Theatrum Anatomicum, siedziba Katedry Anatomii Wydziału Lekarskiego CM UJ oraz fragment ekspozycji preparatów anatomicznych przeznaczonych do celów dydaktycznych (fot. A. Pawlikowski, MUJ-4202-F) 189
Fot. 40. Zajęcia anatomii porównawczej (fot. MUJ) 190
Fot. 41. Obiekty stanowiące Gabinet Farmakognostyczny tworzony w latach 1825–1857 przez profesora Floriana Sawiczewskiego (fot. J. Makowska-Wąs) 191
Fot. 42. Fragment wystawy stałej Muzeum Stomatologii Instytutu Stomatologii CM UJ (fot. J. Ślaga). 192
Fot. 43. Wnętrze Saloniku Historii Pielęgniarstwa (fot. A. Majda) 193

Ryciny:

Ryc. 1. Przedstawienie wyników badania ilościowego zleconego przez SMU i NIMOZ z uwzględnieniem rodzajów jednostek w strukturach uczelni (opracowanie własne). 89
Ryc. 2. Zestawienie pięciu z przeprowadzonych badań z uwzględnieniem liczby wykazanych w ich toku jednostek, liczby uczelni, w których strukturach są osadzone, oraz miast, w których zostały ulokowane (opracowanie własne). . . 90

Streszczenie

Praca przybliża specyfikę muzeów i jednostek paramuzealnych ulokowanych w strukturach szkół wyższych. Głównym celem jest charakterystyka muzeów i kolekcji. Autorka przyjęła szeroką perspektywę, która uwzględnia przykłady muzeów uczelnianych z całego świata, aby pokazać tendencje w ich formowaniu i rozwoju. Na tej podstawie określone zostaną rodzaje muzeów i kolekcji, kontekst ich powoływania, postrzegania oraz podstawowe problemy definicyjne i organizacyjne im towarzyszące. Przeprowadzane porównanie, zarysowanie tła historycznego zmierzają nie tylko do przybliżenia specyfiki i szczególności muzeów uczelnianych, ale są również próbą zbudowania większej świadomości i uznania dla fenomenu, roli i osiągnięć tego środowiska. Ta specyficzna grupa jednostek muzealnych skupia w sobie jednak wiele dylematów, wynikających z ich ulokowania na styku dwóch rzeczywistości – naukowej i kulturalnej, która rodzi szereg problemów badawczych.

Dysertacja składa się z trzech rozdziałów. Punktem wyjścia było zarysowanie globalnej genezy muzeów uczelnianych i zwrócenie uwagi na problematyczność i wyjątkowość tych jednostek muzealnych. W kolejnej części przybliżono sytuację polskiego środowiska muzeów uczelnianych i akademickich kolekcji, a następnie przedstawiono jeden z modeli ochrony dziedzictwa akademickiego uwzględniającego różne formy muzeów i formuły organizacyjne jednostek w strukturze szkoły wyższej.

Słowa kluczowe: muzea uniwersyteckie, kolekcje akademickie, muzealnictwo, ochrona dziedzictwa, dziedzictwo akademickie, organizacja i rozwój muzeów, instytucje kultury, ochrona dziedzictwa uniwersyteckiego, polskie muzea uniwersyteckie, globalna perspektywa muzeów.

Summary

University Museums – History, Collections, Activities

A Model for the Protection of Collections and the Creation of a Museum Unit within the Structure of a University, Using the Jagiellonian University as an Example

The work introduces the specificity of museums and para-museum units located in the structures of universities. The main goal is to characterize museums and collections. The author has adopted a broad perspective that takes into account examples of university museums from around the world to show trends in their formation and development. On this basis, the types of museums and collections, the context of their establishment, perception and basic definitional and organizational problems accompanying them will be determined. The comparison and outlining the historical background are aimed not only at bringing closer the specificity and particularity of university museums but are also an attempt to build greater awareness and recognition for the phenomenon, role and achievements of this environment. This specific group of museum units, however, brings together many dilemmas that result from their location at the junction of two realities – scientific and cultural, which raises a number of research problems.

The dissertation consists of three chapters. The starting point was to outline the global genesis of university museums and draw attention to the problematic and unique nature of these museum units. In the next part, the situation of the Polish environment of university museums and academic collections is presented, and then one of the models of academic heritage protection considering various forms of museums and organizational formulas of units in the structure of the university is presented.

Keywords: university museums, academic collections, museum studies, heritage preservation, academic heritage, museum organization and museum development, cultural institutions, university heritage protection, Polish university museums, global perspective on museums

Aneks

1. Tabela 1. Zestawienie zbiorcze muzealnych jednostek uczelnianych w Polsce na podstawie analizowanego badania ilościowego.
2. Ankieta skierowana do pracowników zagranicznych jednostek muzealnych funkcjonujących w strukturach uczelni.
3. Ankieta skierowana do pracowników polskich jednostek muzealnych funkcjonujących w strukturach uczelni.
4. Kwestionariusz przeznaczony do przeprowadzenia wywiadu z zagranicznymi zarządcami stowarzyszeń i sojuszy.
5. Kwestionariusz przeznaczony do przeprowadzenia wywiadu z zarządcami zagranicznych uczelni.
6. Kwestionariusz przeznaczony do przeprowadzenia wywiadu z zarządcami polskich uczelni.

Tabela 1. Zestawienie zbiorcze muzealnych jednostek uczelnianych w Polsce na podstawie analizowanego badania ilościoweg

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
1.	Bielsko-Biała	Akademia Techniczno--Humanistyczna	Galeria Akademicka	Ogólnouczelniana	2012		x		
2.	Białystok	Politechnika Białostocka	Centrum Historii Politechniki Białostockiej (dawniej Muzeum Politechniki Białostockiej ALMARIA)	Biblioteka	2017			x	
3.	Białystok	Uniwersytet w Białymstoku	Uniwersyteckie Centrum Przyrodnicze im. prof. A. Myrchy	Ogólnouczelniana	1989		x		x
4.	Białystok	Uniwersytet Medyczny w Białymstoku	Muzeum Historii Medycyny i Farmacji Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku	Samodzielna Pracownia Historii Medycyny i Farmacji	2011		x	x	x
5.	Białystok	Uniwersytet Medyczny w Białymstoku	Pałac Branickich		2011		x		
6.	Bydgoszcz	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy	Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego	Ogólnouczelniana [TW] Wydział Historyczny	1998	x	x	x	x
7.	Bydgoszcz	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy	Muzeum Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego	Biblioteka	2017			x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
8.	Bydgoszcz	Wyższa Szkoła Gospodarki	Muzeum Fotografii w Bydgoszczy	Ogólnouczelniana	2004				x
9.	Bydgoszcz	Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy	Muzeum Techniki i Wzornictwa	Wydział Inżynierii	2017				x
10.	Częstochowa	Akademia im. Jana Długosza	Planetarium	Instytut Fizyki	2007		x		
11.	Gdańsk	Uniwersytet Gdański	Muzeum Uniwersytetu Gdańskiego	Ogólnouczelniana	2018				x
12.	Gdańsk	Uniwersytet Gdański	Muzeum Inkluzji w Bursztynie	Katedra Zoologii Bezkręgowców i Parazytologii, Wydział Biologii Uniwersytetu Gdańskiego	1998		x	x	x
13.	Gdańsk	Uniwersytet Gdański	Pracownia Muzeum Przyrodnicze	Wydział Biologii				x	
14.	Gdańsk	Uniwersytet Gdański	Muzeum Kryminalistyki	Wydział Prawa i Administracji	2012		x	x	x
15.	Gdańsk	Gdański Uniwersytet Medyczny	Muzeum Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego	Ogólnouczelniana	2006		x	x	
16.	Gdynia	Uniwersytet Morski w Gdyni	Sala Tradycji	Biblioteka	1935	x	x	x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
17.	Gdynia	Uniwersytet Morski w Gdyni	Planetarium	Wydział Nawigacyjny	2006		x		
18.	Gliwice	Politechnika Śląska w Gliwicach	Muzeum Geologii Złóż im. Cz. Poborskiego	Wydział Górnictwa, Inżynierii Bezpieczeństwa i Automatyki Przemysłowej Politechniki Śląskiej w Gliwicach	1952		x	x	x
19.	Gliwice	Politechnika Śląska w Gliwicach	Muzeum Techniki Politechniki Śląskiej w Gliwicach	Biblioteka [TW] Ogólnouczelniana	1961	x		x	x
20.	Katowice	Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach	Muzeum Organów Śląskich	Katedra Organów i Muzyki Kościelnej	2002		x	x	x
21.	Katowice	Uniwersytet Śląski	Muzeum Uniwersytetu Śląskiego	Zamknięte w 1980, obiekty rozproszono. Część zachowana w Bibliotece UŚ [TW]	1978	x	x		
22.	Katowice	Uniwersytet Śląski	Muzeum geologiczne	Wydział Nauk o Ziemi	2005		x		
23.	Kraków	Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie	Muzeum Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie	Jako Muzeum Techniki AGH w strukturze Centrum Historii Nauki [TW] Jednostka pozawydziałowa (KZ) Ogólnouczelniana	1960	x	x	x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
24.	Kraków	Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie	Muzeum Geologiczne Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie	Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska	1920		x	x	x
25.	Kraków	Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie	Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie	Ogólnouczelniana	2002		x	x	x
26.	Kraków	Politechnika Krakowska	Muzeum Politechniki Krakowskiej	Centrum Promocji PK [TW] Pozawydziałowa	2004	x	x	x	x
27.	Kraków	Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie	Muzeum Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie	Kancelaria Rektora (KZ) Ogólnouczelniana	2004	x	x	x	x
28.	Kraków	Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie	Muzeum Ekonomii	W organizacji	2011		x		
29.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego	Ogólnouczelniana	1867 [TW]	x	x	x	x
30.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Ogrodu Botanicznego	Ogród Botaniczny / Wydział Biologii	1978		x	x	

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
31.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego	Ogólnouczelniana	2015		x	x	x
32.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Anatomopatologiczne Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum	Wydział Lekarski	1831		x	x	x
33.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Farmacji Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum	Wydziału Farmaceutyczny	1946		x	x	x
34.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Katedra i Zakład Anatomii Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum	Katedry i Zakładu Anatomii	1831 1869 (KZ)		x	x	x
35.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Stomatologii, Instytut Stomatologii Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum	Instytut Stomatologii	2019				x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
36.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Salonik Historii Pielęgniarstwa	Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa Wydziału Nauk o Zdrowiu Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego	1911			x	
37.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego	Wydział Lekarski	1900		x	x	x
38.	Kraków	Uniwersytet Jagielloński	Muzeum Zakładu Medycyny Sądowej	Zakład Medycyny Sądowej					x
39.	Kraków	Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie	Wydział Humanistyczny (KZ) Ogólnouczelniana	2010		x	x	x
40.	Kraków	Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	Droga do Wolności – Muzeum im. gen. Władysława Andersa	Ogólnouczelniana	2021				x
41.	Kraków	Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	Muzeum Podręcznika	Jednostka ogólnouczelniana (KZ) Biblioteka Główna	2014		x	x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
42.	Kraków	Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie	Centrum Edukacji Gleboznawczej – Muzeum Gleb Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie	Wydział Leśny	2012		x	x	x
43.	Kraków	Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie	Muzeum Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja	Biblioteka Główna	1970-1980	x		x	x
44.	Lublin	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II	Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II	Instytut Historii Sztuki [TW] Ogólnouczelniana	1932	x	x	x	x
45.	Lublin	Politechnika Lubelska	Muzeum Politechniki Lubelskiej	Ogólnouczelniana	2007	x		x	x
46.	Lublin	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	Muzeum Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej	Archiwum [TW] Ogólnouczelniana	1980	x	x	x	x
47.	Lublin	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	Muzeum Instytutu Fizyki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej	Instytutu Fizyki	1967				x
48.	Łódź	Uniwersytet Łódzki	Muzeum Uniwersytetu Łódzkiego	Archiwum i Muzeum Uniwersytetu Łódzkiego	2008 1988 (KZ)	x		x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
49.	Łódź	Uniwersytet Łódzki	Muzeum Geologiczne im. Jana Ziomka	Wydział Nauk Geograficznych	1988 2000 (KZ)		x	x	x
50.	Łódź	Uniwersytet Łódzki	Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Łódzkiego	Wydział Biologii i Ochrony Środowiska	1930		x	x	x
51.	Łódź	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	Muzeum Polskiego Wojska i Opieki Zdrowotnej	Zakład Historii Nauk i Medycyny Wojskowej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi	1972	x	x		
52.	Łódź	Politechnika Łódzka	Muzeum Politechniki	Pełnomocnik Komitetu Historycznego	1985	x	x	x	
53.	Olsztyn	Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie	Muzeum Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie	Archiwum	2002	x	x	x	x
54.	Opole	Politechnika Opolska	Muzeum Politechniki Opolskiej i Lamp Rentgenowskich	Ogólnouczelniana [TW] Dział Promocji i Kultury	2006	x	x	x	x
55.	Opole	Uniwersytet Opolski	Muzeum Uniwersytetu Opolskiego	Biblioteka Główna (KZ) Ogólnouczelniana	1994		x	x	x
56.	Poznań	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	Muzeum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	Ogólnouczelniana	2016			x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
57.	Poznań	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	Muzeum Ziemi	Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych	2009		x	x	x
58.	Poznań	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	Lapidarium	Wydział Geografii i Geologii	2011		x		
59.	Poznań	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	Zbiory przyrodnicze	Wydział Biologii	2007		x		
60.	Poznań	Uniwersytet Medyczny w Poznaniu	Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu	Ogólnouczelniana Od 2020 roku zbiory otwarte	1920	x	x	x	x
61.	Poznań	Uniwersytet Medyczny w Poznaniu	Muzeum preparatów związanych z tanatologią	Katedra i Zakład Medycyny Sądowej	1921			x	x
62.	Poznań	Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu	Muzeum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu	Biblioteka Główna	1989		x	x	x
63.	Rogów	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Muzeum Lasu i Drewna w Rogowie	Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej LZD Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego					x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
64.	Rzeszów	Uniwersytet Rzeszowski	Muzeum Uniwersytetu Pracownia Naukowa	Ogólnouczelniana	2002	x	x	x	x
65.	Sosnowiec	Śląski Uniwersytet Medyczny	Muzeum Medycyny i Farmacji Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach	Ogólnouczelniana	1982			x	x
66.	Sosnowiec	Uniwersytet Śląski	Muzeum Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego	Wydział Nauk o Ziemi	1994			x	x
67.	Szczecin	Pomorski Uniwersytet Medyczny	Muzeum Historii Medycyny przy Zakładzie Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej	Zakład Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej	1957	x	x	x	x
68.	Szczecin	Uniwersytet Szczeciński	Muzeum Geologiczne Uniwersytetu Szczecińskiego	Wydział Nauk o Morzu (KZ) Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych	1994		x	x	x
69.	Toruń	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu	Biblioteka Główna	2004			x	x
70.	Toruń	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	Muzeum Informatyki	Wydziału Matematyki i Informatyki	2012				x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
71.	Toruń	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	Muzeum Wydziału Chemii	Wydział Chemii	2005		x		x
72.	Toruń	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	Muzeum Przyrodnicze	Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UMK (Kolekcja Przyrodnicza Pracowni Dydaktyki UMK)	1973			x	
73.	Warszawa	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie	Muzeum Marii Grzegorzewskiej i Akademii Pedagogiki Specjalnej	Ogólnouczelniana	2007	x		x	x
74.	Warszawa	Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie	Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie	Pozawydziałowa (KZ) Ogólnouczelniana	1985	x	x	x	x
75.	Warszawa	Politechnika Warszawska	Muzeum Politechniki Warszawskiej	Pozawydziałowa (KZ) Ogólnouczelniana	1978	x	x	x	x
76.	Warszawa	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Warszawie	Muzeum Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie	Biblioteka Główna Ogólnouczelniana	2006		x	x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
77.	Warszawa	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Warszawie	Muzeum Osteologiczne	Katedra Nauk Morfologicznych, Wydział Medycyny Weterynaryjnej					x
78.	Warszawa	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie	Muzeum Lasu i Drewna w Rogowie	Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej	1950			x	
79.	Warszawa	Szkoła Główna Handlowa w Warszawie	Muzeum wirtualne Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie	Ogólnouczelniana	2012		x		x
80.	Warszawa	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego	Muzeum Uniwersytetu	Cyfrowe Muzeum od 2019 roku	2011		x		
81.	Warszawa	Uniwersytet Warszawski	Muzeum Geologiczne im. Stanisława Józefa Thugutta	Wydział Geologii	1961		x	x	x
82.	Warszawa	Uniwersytet Warszawski	Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego	Ogólnouczelniana	1980	x	x	x	x
83.	Warszawa	Warszawski Uniwersytet Medyczny	Muzeum Historii Medycyny Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego	Ogólnouczelniana	2011		x	x	x
84.	Wrocław	Akademia Sztuk Pięknych we Wrocławiu	Muzeum ASP we Wrocławiu	Ogólnouczelniana [TW]	1954	x		x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
85.	Wrocław	Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu	Centrum Historii Uczelni	Ogólnouczelniana	2018				x
86.	Wrocław	Politechnika Wrocławska	Muzeum Politechniki Wrocławskiej	Ogólnouczelniana	2005	x	x	x	x
87.	Wrocław	Politechnika Wrocławska	Muzeum „Za kratą”	Wydział Podstawowych Problemów Techniki	2017				x
88.	Wrocław	Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu	Muzeum Farmacji Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu	Wydział Farmaceutyczny	2011 1982 (KZ)		x	x	x
89.	Wrocław	Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu	Muzeum Medycyny Sądowej	Wydział Lekarski, Katedra Medycyny Sądowej	1887				x
90.	Wrocław	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	Muzeum Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu	Ogólnouczelniana	2015 2012 (KZ)		x	x	x
91.	Wrocław	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	Muzeum Przyrodnicze Wydziału Biologii i Hodowli Zwierząt	Wydział Biologii i Hodowli Zwierząt	1814				x
92.	Wrocław	Uniwersytet Wrocławski	Muzeum Geologiczne im. Henryka Teisseyre	Instytut Nauk Geologicznych	1981		x	x	x
93.	Wrocław	Uniwersytet Wrocławski	Muzeum Mineralogiczne im. Kazimierza Maślankiewicza	Wydział Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska	1966		x	x	x

LP	Miasto	Uczelnia	Jednostka	Miejsce w strukturze / typ jednostki	Rok utworzenia	Taborska Wyka	Matoga Pawłowska	Zięba	Szaszkiewicz Ślaga
94.	Wrocław	Uniwersytet Wrocławski	Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego im. Władysława Rydzewskiego	Wydziału Nauk Biologicznych	1814		x	x	x
95.	Wrocław	Uniwersytet Wrocławski	Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego	Ogólnouczelniane	1992	x	x	x	x
96.	Wrocław	Uniwersytet Wrocławski	Dom Archeologów		2005		x	x	
97.	Wrocław	Uniwersytet Wrocławski	Muzeum Człowieka	Katedra Biologii Człowieka	2012		x	x	x
98.	Zielona Góra	Uniwersytet Zielonogórski	Muzeum Przyrodnicze	Centrum Bioróżnorodności	2007		x		
99.	Zielona Góra	Uniwersytet Zielonogórski	Zielonogórski Ogród Botaniczny		2007		x		

Źródło: opracowanie własne.

Ankieta skierowana do pracowników zagranicznych jednostek muzealnych funkcjonujących w strukturach uczelni

Questionnaire for museum units located within the university structure

Dear Madam/Sir,

I turn to you with a small request from my part regarding the questionnaire attached below. I am currently working on my PhD dissertation entitled "Museums and university collections - organisation and management. The Jagiellonian University case study" and I would very much appreciate if you could share your experience by responding to the questions concerning museum units located within university structures. Your contribution will certainly enrich my research.

Thank you for your time and contribution!

Joanna Ślaga

* Wymagane

1. Does the museum/collection constitute a separate unit within the university structure? *

◯ YES

◯ NO

2. Is it the only museum/collection in the university? *

◯ YES

◯ NO

3. Does museum have collections (or is collection?) related to the university's history? *

◯ YES

◯ NO

4. Does the museum have special collections (or is collection?) dedicated to a specific subject? *

○ YES

○ NO

5. Are the collections used for education and research? *

○ YES

○ NO

6. Are the collections accessible for audience? *

○ YES

○ NO

7. If yes, is it for a wide audience or selected groups? what groups? *

8. If not, what are reasons for limitations in the accessibility of the collections? *

9. What are the aims of the museum? *

10. Does the museum have a collection policy? *

◯ YES

◯ NO

11. Does the museum have a document regulating the policy of collection management? *

◯ YES

◯ NO

12. If no, does the museum refer to some informal regulations (e.g. customary practices based on earlier experience) regarding its policy of collections management? *

◯ YES

◯ NO

13. Is employment based on: *

☐ administrative position

☐ academic tenure

14. How would you define a university museum?

15. What are, according to you, the most significant problems of university museums?

◯ YES

◯ NO

16. What are the sources of the university museum's potential, from the perspective of your museum and your own experience?

Ta zawartość nie została stworzona ani zatwierdzona przez firmę Microsoft. Podane przez Ciebie informacje zostaną przesłane właścicielowi formularza.

Microsoft Forms

Ankieta skierowana do pracowników polskich jednostek muzealnych funkcjonujących w strukturach uczelni

Ankieta dla jednostek w strukturach uczelni

Szanowni Państwo,

Uprzejmie proszę o wypełnienie ankiety dotyczącej jednostek o charakterze muzealnym w strukturach uczelni. Wyniki badania ankietowego zostaną wykorzystane przeze mnie w rozprawie doktorskiej pod tytułem „Muzea i kolekcje uczelniane. Rozwój i bieżąca działalność. Schemat organizacji i zarządzania muzeami i kolekcjami akademickimi na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego".

Dziękuję!

Joanna Ślaga

* Wymagane

1. Czy muzeum jest wyodrębnione w strukturze uczelni? *

◯ TAK

◯ NIE

2. Czy jest to jedyne muzeum w strukturze uczelni? *

◯ TAK

◯ NIE

3. Czy muzeum posiada kolekcję związaną z dziejami uczelni? *

◯ TAK

◯ NIE

4. Czy muzeum posiada specjalistyczną kolekcję tematyczną? *

◯ TAK

◯ NIE

5. Czy kolekcja ma zastosowanie w dydaktyce i badaniach? *

◯ TAK

◯ NIE

6. Czy kolekcja jest udostępniana? *

◯ TAK

◯ NIE

7. Jeśli kolekcja jest udostępniana, to czy powszechnie czy wybranej grupie i jakiej? *

8. Jeśli kolekcja nie jest udostępniana, to czym spowodowane są ograniczenia w udostępnianiu? *

9. Jaki jest cel muzeum? *

10. Czy muzeum posiada politykę gromadzenia i zarządzania zbiorami? *

◯ TAK

◯ NIE

11. Czy muzeum posiada dokument charakteryzujący politykę gromadzenia i zarządzania zbiorami? *

◯ TAK

◯ NIE

12. Czy muzeum nieposiadające dokumentu charakteryzującego politykę gromadzenia i zarządzania zbiorami kieruje się pewnym zwyczajem, wypracowanymi doświadczeniami? *

◯ TAK

◯ NIE

13. Czy zatrudnienie odbywa się w oparciu o etaty? *

◯ TAK

◯ NIE

14. Czy jest przyjęta ścieżka rozwoju muzealnika? *

◯ TAK

◯ NIE

16. Czy muzealnicza ścieżka kariery zawodowej istotnie wpływa/wpływałaby na codzienną działalność i dlaczego? *

17. Jak zdefiniowałaby Pani / zdefiniowałby Pan muzeum uczelniane?

18. Najistotniejsze problemy muzeum uczelnianego wg Pani/Pana:

19. W czym tkwi potencjał muzeum uczelnianego z perspektywy Pani/Pana jednostki i doświadczenia?

Ta zawartość nie została stworzona ani zatwierdzona przez firmę Microsoft. Podane przez Ciebie informacje zostaną przesłane właścicielowi formularza.

Microsoft Forms

Kwestionariusz przeznaczony do przeprowadzenia wywiadu z zagranicznymi zarządcami stowarzyszeń i sojuszy

Questionnaire

* What are university museums and colletions?

* Is there a need for setting university museums and collections? What are the reasons for establishing university museums and collections?

* What potential is there in the participation of university museums and collections in activities of the wider museum community? Or perhaps, does it generate any burden?

4. Are university museums and collections important in the management of a university?

5. Does a university museum (collection) increase the opportunity to promote university?

6. What are the sources of the university museum's potential, from the perspective of your museum and your own experience?

7. In your experience, do you notice any differences caused by cultural context that impact management of university museums and collections?

8. Can we perhaps speak of any particularities differentiating Europe from other regions in this matter?

5. In the second half of the 20th century we certainly witnessed great development of university museums and collections. It is however a dynamic process which includes moments of crisis as well (such as in the 1970s, for instance). How would you describe the present stage of development of university museums and collections? Is it in any way a significant period for the progress of university museums and collections?

Ta zawartość nie została stworzona ani zatwierdzona przez firmę Microsoft. Podane przez Ciebie informacje zostaną przesłane właścicielowi formularza.

Microsoft Forms

Kwestionariusz przeznaczony do przeprowadzenia wywiadu z zarządcami zagranicznych uczelni

Questionnaire

* What are university museums and colletions?

* Is there still a need for setting university museums and collections? What are the reasons for establishing university museums and collections? And are university museums and collections important in the management of a university?

* What potential is there in the participation of university museums and collections in activities of the wider museum community? Or perhaps, does it generate any burden?

9. What are the sources of the university museum's potential, from the perspective of your museum and your own experience?

10. In your experience, do you notice any differences caused by cultural context that impact management of university museums and collections?

Ta zawartość nie została stworzona ani zatwierdzona przez firmę Microsoft. Podane przez Ciebie informacje zostaną przesłane właścicielowi formularza.

Microsoft Forms

Kwestionariusz przeznaczony do przeprowadzenia wywiadu z zarządcami polskich uczelni

Kwestionariusz

* Wymagane

1. Jak zdefiniowałaby Pani / zdefiniowałby Pan muzeum uczelniane? (możliwe podanie słów kluczowych, skojarzeń) *

2. Czy z perspektywy administrowania szkołą wyższą muzeum uczelniane jest istotnym elementem? *

3. Jaką potrzebą kierują się władze akademickie wspierając inicjatywę organizacji muzeum uczelnianego? *

11. Czy istnieją sytuacje, w których muzeum uczelniane jest obciążeniem w procesie zarządczym? *

12. Czy muzeum uczelniane daje możliwości promocyjne szkole wyższej? *

13. Czy uczelnia posiada narzędzia do wspierania działalności muzeum uczelnianego? *

Ta zawartość nie została stworzona ani zatwierdzona przez firmę Microsoft. Podane przez Ciebie informacje zostaną przesłane właścicielowi formularza.

Microsoft Forms

Indeks osób

Adams George 169
Aldrovandi Ulisses 36-37
Aleksandra Olgierdówna, księżna mazowiecka 151
Allen Kelly 47
Amerbach Basilius 37
Amerbach Bonifacius 37
Ashmole Elias 40
Atkinson Paul 15
August Jochen 147

Bahlawan Natalia 123, 127, 130, 156, 221
Bałus Wojciech 164-165
Banach Andrzej Kazimierz 143, 146
Barańska Katarzyna 114
Beiersdorf Krzysztof 152-153
Bela Zbigniew 36-39
Bennett Oscar H. 47
Bergman Stanisław 164
Bęczkowska Urszula 150
Bielański Adam 183
Black Craig C. 62, 122
Bochnak Adam 163
Bodzanta, biskup krakowski 143
Boguski Jan 121
Bogusławski Stanisław 192
Bogusz Józef 187
Bonifacy IX, papież 14
Bończuk-Dawidziuk Urszula 99, 127
Boryczka Ewa 122, 125
Boylan Peter 116
Brodowicz Maciej 155
Burek Ryszard 149
Burman Lars 11
Bylica Marcin 151

Carbonell Bettina Messias 39
Carradice Ian 72
Chatterton Paul 124, 126
Chatterjee Helen J. 119, 124
Chlipała Michał 184, 188
Chrzanowski Marcin 101
Chudzio Hubert 97
Churton Tobias 40
Chwalba Andrzej 148, 150, 163-165
Cichocki Tadeusz 187
Colin Armand 23
Conn Steven 28, 122
Czerwiakowski Ignacy Rafał 155

De Bono Edward 120
De Clercq Steven W.G. 31, 57, 75, 119
Dean David 68
Desvallées André 23
Diamond Judy 217
Dietl Józef 147
Długosz-Kurczabowa Krystyna 23
Dowgiałło Stanisława 147
Drysdale Laura 45
Duke Chris 124
Dybiec Julian 143, 146
Dymczyk Sławomir 15
Dzięboswka Elżbieta 183

Economou Maria 11
Edson Gary 68
Emmert Claudia 59
Endlicher Stefan 153
Erazm z Rotterdamu 37
Estreicher Alojzy Rafał 153, 155
Estreicher Karol 159, 163-166

Estreicher Tadeusz 183
Evans Arthur 40

Findlen Paula 39
Fleming Emily M. 74
Folga-Januszewska Dorota 22, 120, 135
Forland Astrid 37
Franaszek Piotr 151
Frankowicz Krzysztof 151
Freundlich August L. 29-30, 74

Gajda Zdzisław 187
Gerharsdorf Piotr 145
Gieysztor Aleksander 9
Gluziński Wojciech 9, 22
Góral Anna 123
Gromkowska-Melosik Agnieszka 41
Gryglewski Ryszard Witold 186-188
Grzegorzewska Maria 102
Guthe Alfred K. 114

Hackney Sheldon 122
Hacquet Baltazar 153
Hamilton James 67, 75
Hammersley Martyn 15
Harden Donald Benjamin 61
Hejczyk Anna 97
Hewison Robert 123
Holbein Hans 37
Hounsome Michael V. 62

Jadwiga Andegaweńska, królowa Polski 143, 151
Jaffé Michael 63
Jagodzińska Katarzyna 127-128
Jankowska Aleksandra Sara 120, 123-124, 126
Jasińska Anna 34, 165-166
Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr 153-154
Jaworek Piotr 148
Jaworski Walery 186
Jonaitis Aldona 58

Kamińska Aneta 51
Karcz-Kaczmarek Maria 10, 19, 22-28, 74
Kazimierz III Wielki, król Polski 143
Kelly Melanie 74, 120, 131
Kinsey W. Fred 62, 77
Klemensiewicz Jadwiga 147
Kluk Krzysztof 152
Kluza Maciej 128-129, 168-169
Köhler Piotr 152, 176
Kołłątaj Hugo 43, 146, 152
Komoza Ksenia 117, 119
Kopczyńska-Jaworska Bronisława 14
Kopernicki Izydor 155
Kosmowska Janina 147
Kossowski Adam 110
Kośmiński Stanisław 186
Kowalski Hubert 86, 107, 155, 175, 183
Kowalski Krzysztof 123-124
Kozak Zenobia 19, 46, 61-62, 76, 116
Kremer Karol 164
Księżarski Feliks 150
Kwaśniewicz Władysław 13

Leja Krzysztof 115
Lewandowska Liliana 101
Lewis Geoffrey D. 40
Lord Barry 63, 67-68
Lord Gail Dexter 63, 67-68
Lourenço Marta C. 10-11, 19, 29-31, 36-38, 44, 59-60, 63, 67-69, 72, 75-77, 139, 213, 217
Ludwing David 31, 51

Łepkowski Józef 156
Łepkowski Wincenty 192

MacDonald Sharon 26, 117
Madden Joan C. 63
Mairesse François 23
Majda Anna 194
Majoch Sławomir 80, 109
Marszałek Anna 125
Matejko Jan 145
Matoga Łukasz 44, 82-84, 120, 125-126, 131
Maximianus 159
Merriman Nick 45-47, 77, 214
Miziołek Jerzy 34
Mleczko Piotr 176
Mokrski Florian 143
Mueller Gerhard 42
Munktell Ing-Marie 120
Murray David 28-29, 45

Nicks J. 63

Ociepa Anna Maria 176
Odegaard Charles E. 139
Oleśnicki Zbigniew 150

Olszewski Karol 150, 183
Orłowski Bolesław 153
Oszajca Paulina 36-39

Paczyńska Irena 147
Paderewski Jan Ignacy 183
Pagel Julius 156
Paryski Witold Henryk 153
Pawlikowski Antoni 149
Pawłowska Aneta 44, 82-84, 120, 125-126, 131
Perkowska Urszula 147
Pickering Jane 122
Piekarska-Duraj Łucja 126-127
Plichta Paweł 127, 131
Pollesch Jolanta 34, 151
Proń Stanisław 185
Pusłowski Franciszek Xawery 183
Pusz Kamil 122, 125

Radwańska-Paryska Zofia 153
Rawson Helen 10, 118
Ridder-Symoens Hilde de 9, 35
Ritterbush Philip C. 72
Rodeck Hugo G. 139
Rolfe Wiliam D. 63
Rostworowski Emanuel 150
Rożek Michał 150
Rusanov Aleksandr 117, 119

Sawiczewski Florian 191
Scheiner Tereza C. 9
Shaw Paul 47
Simon Nina 127-129
Simpson Andrew 9, 118
Siraisi Nancy 35
Skrobot Wiesław 79
Skutnik Jolanta 39
Sojka Maria 181
Sojka Zbigniew 181, 183
Sokołowski Marian 177
Solarz Mariusz 97
Sroka Stanisław 150
Stanbury Peter 11, 44
Stępień-Dąbrowska Aleksandra 86
Stopka Krzysztof 34, 143, 146
Strohschneider Peter 50
Supruniuk Mirosław 110
Szafer Władysław 155
Szaster Jan 191
Szaszkiewicz Marta 27-28, 87-88, 90, 123, 127, 130, 156, 190, 221
Szczeklik Andrzej 187
Szroeder-Dowjat Katarzyna 148
Szytuła Andrzej 150

Ślaga Joanna 27-28, 87-88, 90, 123, 127, 130-131, 156, 190, 221
Śliwa Joachim 179
Śniadecki Jan 155
Świecimski Jerzy 175
Święch Jan 10

Taborska Małgorzata 81-82, 156
Talas Sofia 63
Topolski Feliks 110
Tradescant John I 40
Tradescant John II 40

Waltoś Stanisław 24, 145, 166, 169
Walz Markus 30-31
Warhurst Alan 45, 75
Warszewicz Józef 155
Weber Cornelia 30-31, 42, 47, 50-51, 119
Werner Aleksander 110
Władysław II Jagiełło, król Polski 143-145
Wojtaszek Tadeusz 109
Worley John 120
Wróblewski Zygmunt 150
Wyka Ewa 11, 79, 81-82, 168-169

Yerbury Di 10

Zalasińska Katarzyna 25, 113-114
Zawiliński Jarosław 190
Zdanek Maciej 34, 151
Zdrojewski Zbigniew 162
Zemanek Alicja 154-155, 175
Zięba Katarzyna 84-86, 112, 116
Zubek Szymon 176

Żeleńska-Chełkowska Anna 150
Żuławski Marek 110

Muzea uniwersyteckie to dynamicznie rozwijający się segment instytucji kultury, ściśle powiązany z misją naukową i edukacyjną uczelni wyższych. Stanowią one przestrzeń, w której spotykają się nauka, dziedzictwo i społeczne zaangażowanie środowiska akademickiego. Ich potencjał wynika z unikatowych zbiorów, interdyscyplinarnego zaplecza oraz głębokiego zakorzenienia w kulturze – zarówno materialnej, jak i niematerialnej – uniwersytetu.

Niniejsza publikacja ukazuje fenomen muzeów uniwersyteckich poprzez pryzmat działalności Uniwersytetu Jagiellońskiego – najstarszej polskiej uczelni – w kontekście krajowym i międzynarodowym. Analizując definicyjne, organizacyjne i instytucjonalne aspekty funkcjonowania tego typu jednostek, autorzy podejmują refleksje nad rolą muzeów w strukturach akademickich oraz ich miejscem w ochronie i upowszechnianiu dziedzictwa naukowego i kulturowego.

To interdyscyplinarne studium, wzbogacone analizą porównawczą wybranych polskich i zagranicznych przykładów, stanowi ważny głos w dyskusji o miejscu uczelni w systemie ochrony dziedzictwa naukowego i kulturowego. Książka skierowana jest do muzealników, akademików, decydentów oraz wszystkich zainteresowanych współczesnym obliczem uniwersytetów.

https://akademicka.pl

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

ISBN: 978-83-8368-223-5
9 788383 682235